

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра філософії

СОЦІАЛЬНА РОБОТА У ГЛОБАЛЬНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИМІРАХ: ВИКЛИКИ, ЗАГРОЗИ, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

**ХІІ Міжнародна
науково-практична конференція**

23–24 листопада 2023 року

КПІ ім. Ігоря Сікорського
Видавництво «Політехніка»

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Факультет соціології і права
Кафедра філософії

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА
У ГЛОБАЛЬНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ
ВИМІРАХ: ВИКЛИКИ, ЗАГРОЗИ,
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

**ХІІ Міжнародна
науково-практична конференція**

23–24 листопада 2023 року

Київ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
2024

УДК 64:323.2
С70

С70 Соціальна робота у глобальному та національному вимірах: виклики, загрози, перспективи розвитку : зб. матеріалів XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 23–24 листоп. 2023 р.). – Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2024. – 312 с.

ISBN 978-966-990-110-1

У збірнику містяться матеріали досліджень науковців, науково-педагогічних і педагогічних працівників, фахівців-практиків, громадських активістів, здобувачів вищої освіти усіх рівнів, що розкривають науково-практичне обґрунтування розвитку соціальної роботи як галузі наукових знань та соціальної практики, результати досвіду і напрацювання ефективних методів і технологій соціальної роботи з різними категоріями населення у часи зовнішніх і внутрішніх викликів та загроз для України. Означено перспективи розвитку соціальної роботи як професії у глобальному та національному вимірах.

Збірник призначено для науковців, викладачів, фахівців-практиків і здобувачів галузі знань 23 «Соціальна робота» та суміжних галузей знань, предметом вивчення яких є людина у її взаємозв'язку зі світом, соціальним середовищем, таких як соціальна педагогіка, психологія, соціологія, право, філософія тощо.

*Тези доповідей учасників конференції
подано в авторській редакції.
За зміст доповідей організаційний комітет
відповідальності не несе*

Редакційна колегія

Голова: Богачев Р. М., канд. філос. наук, доц., зав. каф. філософії
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Секретар: Боковець О. І., д-р філософії із психології

Члени редколегії: Кальченко Л. В., д-р пед. наук, проф.,
Руденко Т. П., канд. філос. наук, доц.,
Школяр Л. В., канд. пед. наук, доц.

ISBN 978-966-990-110-1

© КПІ ім. Ігоря Сікорського (ФСП), 2024
© Права авторів тез захищено, 2024

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. Теоретико-методологічні засади та стратегії розвитку соціальної роботи в умовах сучасних викликів і загроз.....	9
Melissa Michels, Danja Veldhuizen	
SOCIAL WORK SYSTEM IN THE NETHERLANDS. SOCIAL WORK WITH UKRAINIAN REFUGEES	9
Galina Itskovich, Oleksandra Gendeleva, Tetiana Tsukanova, Inna Yulman	
SUPPORTING CHILDREN OF WAR THROUGH THEIR CAREGIVERS": THE UKRAINIAN SUPPORT GROUPS FOR PARENTS OF SPECIAL NEEDS KIDS BACKGROUND:.....	12
Анацька Наталія, Анацький Олексій	
ЕТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ЕТИКА МАЙБУТНЬОГО В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	15
Бирса Наталія, Школяр Лілія	
ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	18
Богачев Роман	
СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА ЛОГІКА МЕРЕЖИВА ЛЮДЯНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИ...22	
Володарська Наталія	
ПОБУДОВА ДІАЛОГУ З СІМЕЙНОЮ СИСТЕМОЮ У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	25
Галєва Катерина	
ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ЕФЕКТИВНА РЕАКЦІЯ НА НОВІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ	28
Глядик Богдан	
ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ	31
Голубчиков Михайло	
ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ З КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	34
Данилюк Катерина	
ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАЛІАТИВНОЮ ТА ХОСПІСНОЮ ДОПОМОГОЮ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ	38
Демчишин Віктор	
«ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КЕЙС-МЕНЕДЖЕРА У РОБОТІ З ВРАЗЛИВИМИ ГРУПАМИ НАСЕЛЕННЯ».....	41
Денисенко Наталія, Щириця Тетяна	
КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ОНЛАЙН-РЕЖИМІ	44
Дубич Клавдія	
ДЕТІНІЗАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, ЯК ФАКТОР РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ.....	51
Кайс Зося	
ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОСОФСЬКОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ	56

Кравченко Оксана РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК НАПРЯМ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ.....	59
Мельниченко Світлана РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПОДОЛАННІ БІДНОСТІ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ.....	62
Мещан Ігор НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	65
Піхорович Василь ПРО ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ШИРОКОМУ СЕНСІ.....	69
Плахотний Станіслав, Кабусь Наталя СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....	72
Санжаровець Валентина ДОКУМЕНТОВЕДЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ.....	75
Суровцева Ірина ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОЛОКОСТУ.....	77
Тимошенко Ірина ЕТАПИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО УРЯДУВАННЯ В ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ.....	80
 РОЗДІЛ 2. Актуальні питання реформування соціальної політики України в контексті євроінтеграційних процесів.....	84
Дунебабіна Олена АНАЛІЗ СТАТИСТИКИ ЗВЕРНЕНЬ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ «ГАРЯЧОЇ ЛІНІЯ» ДЛЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В 2021-2023 РОКАХ.....	84
Кравець Михайло, Фесенко Андрій СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ЦІЛЯХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА СТАНДАРТАХ.....	87
Лещук Галина СОЦІАЛЬНА ЕКСКЛЮЗІЯ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ.....	91
Новікова Наталя САМОМЕНЕДЖМЕНТ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	94
Олифіренко Анастасія СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....	97
Пархоменко Марина, Мамедова Айан ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ.....	101
Пашов Ростислав СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ ОСВІТИ, ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА БІЗНЕСУ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.....	104
Рубанець Олександра КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ..	107

Новіков Борис, Руденко Тамара СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ДІЯЛЬНІСТЬ З РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ	109
РОЗДІЛ 3. Інноваційні підходи та практики надання соціальних послуг у територіальній громаді.....	113
Бережнюк Тамара, Бондар Ольга ПАЛІАТИВНИЙ ДОГЛЯД ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ У ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ	113
Боковець Ольга ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА З ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ	116
Вакулик Ольга СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА.....	120
Волинка Алла МОБІЛЬНА СОЦІАЛЬНА СЛУЖБА ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ НАТУРАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ	123
Жукова Наталія СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УКРАЇНІ	126
Завацька Людмила СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ: ПРИХОВАНІ РЕСУРСИ	129
Зеленько Тетяна СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК НАПРЯМ РОБОТИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ.....	133
Знобей Олексій, Демедюк Яна ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СІМ'ЯМ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	136
Клименко Ксенія БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК РЕСУРС ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ	139
Kupenko Olena, Savelieva Yuliia, Sakhno Kristina INTERNATIONAL STANDARDS OF HUMANITARIAN AID: PERSPECTIVES OF APPLICATION IN PROVISION OF SOCIAL SERVICES IN UKRAINE.....	143
Михальчук Василь СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	146
РОЗДІЛ 4. Сучасні практики волонтерської діяльності в Україні та світі.....	150
Бабій Аліна УНІКАЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ: ПЕРЕДУМОВИ, ПРИЧИНИ, РЕЗУЛЬТАТИ.....	150
Ганджа Степан АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ВПО В УКРАЇНІ	153
Ісоян Артем ПРАКТИКА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СВІТІ.....	158

Криловець Микола	
ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ	161
Опанасюк Валентина, Оніщенко Маргарита	
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЕФЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	164
Пономарьова Віра	
РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	167
Яковенко Яна	
ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА В РОЗУМНИХ МІСТАХ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ	170
РОЗДІЛ 5. Соціально-психологічні засади подолання травми війни: відновлення, соціальна адаптація та підтримка військових, учасників бойових дій, ветеранів і цивільного населення	174
Анголенко Валентина, Печериця Наталія	
ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВИТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ	174
Вайнілович Наталія, Кальченко Лариса	
МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПЛЕЙБЕК-ТЕАТРУ ЯК ДІАЛОГОВОЇ ПРАКТИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ.....	177
Гребеневич Анастасія	
СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ДІЯЛЬНІСТЬ МІСЦЕВИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ	180
Дмитрик Ірина	
РОЗ'ЄДНАНА ВІЙНОЮ РОДИНА ЯК ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	183
Казьмірова Оксана	
ЗАСТОСУВАННЯ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО СПІЛКУВАННЯ В ПОДОЛАННІ ТРАВМИ ВІЙНИ.....	187
Коваль Олена	
КРЕАТИВНІ МЕТОДИ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ, ЩО ЗАЗНАЛИ ТРАВМ ВІЙНИ.....	189
Коломацька Інна	
ТРУДНОЦІ З ПОВЕРНЕННЯМ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ УЧАСНИКІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	193
Кузнецова Ірина	
ПІЗНАННЯ І САМОПІЗНАННЯ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ	196
Лебедик Леся	
СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ, ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: МОЖЛИВОСТІ НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТІ ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ «ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА».....	199
Полянничко Анжела, Іваніна Надія	
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МОЛОДИХ СІМЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	202
Попович Юлія, Кальченко Лариса	
СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ СІМЕЙ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ З НЕПОВНОЛІТНИМИ ДІТЬМИ В НІДЕРЛАНДАХ.....	205

Романій Світлана	
ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ	208
Савка Володимир	
СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗСУ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	211
Садалюк Альона	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ	215
Серга Тетяна	
НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ	219
Скидан Ганна	
ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ДО НОВОГО СОЦІАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ДО ПОЛЬЩІ ПІСЛЯ 24 ЛЮТОГО 2022 РОКУ	222
Стрельников Віктор	
ВАЖЛИВІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПОВНОЦІННОЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ	226
Уманчук Ольга	
РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	229
Шапвалова Інеса	
СОЦІАЛЬНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ	233
РОЗДІЛ 6. Соціальне проектування як технологія розв'язання проблем вразливих категорій населення, які постраждали від війни	237
Андрєва Катерина	
ВЗАЄМОДІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ, АДАПТАЦІЇ ТА ПІДТРИМКИ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ І ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	237
Михайлюк Марія	
СОЦІАЛЬНІ ПРОЕКТИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ – ЖЕРТВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ДОСВІД ІТАЛІЇ	240
РОЗДІЛ 7. Інновації в галузі спеціальної та інклюзивної освіти	244
Костіна Валентина, Жигилій Ганна	
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ	244
Крилова Ілона	
КОУЧИНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У СОЦІАЛЬНІЙ ПІДТРИМЦІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	248
Лаврінець Марина	
МОЛОДЬ З ІНВАЛІДНІСТЮ ОСОБЛИВА КАТЕГОРІЯ ОТРИМУВАЧІВ ПОСЛУГ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ	251
Михайлюченко Антоніна, Школяр Лілія	
СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У НАВЧАННІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	254

Новгородський Руслан	
ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.....	258
Піхоцький Юрій	
КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЩО МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ.....	262
РОЗДІЛ 8. Наукові розвідки в галузі соціальної педагогіки та підготовки фахівців соціальної сфери.....	266
Баннікова Софія	
ТВОРЧИСТЬ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ БУЛІНГУ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	266
Блінов Олег, Ярмак Єлизавета	
ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОКОНТЕНТУ.....	270
Вишнівський Роман, Кальченко Лариса	
ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ.....	273
Жукова Анастасія	
ПЕРВИННА ТА ВТОРИННА ПРОФІЛАКТИКА МОБІНГУ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ.....	276
Іонова Ірина, Слободюк Ярослав	
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ.....	279
Карпович Юлія	
ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ ЩОДО ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ВЗАЄМОДІЇ «СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК – КЛІЄНТ».....	282
Качуєвська Вікторія	
СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВЕТЕРАНАМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В АДАПТАЦІЇ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ.....	286
Лісовець Олег, Кулик Наталія	
ПРОБЛЕМА НАРКОМАНІЇ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: РЕЗУЛЬТАТИ РЕГІОНАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	290
Мнищенко Тетяна, Потіщук Ольга	
ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ: ДІАГНОСТИКА, ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ.....	293
Strebkova Julia, Kravchenko Iryna	
FRESHMEN IN FRONT OF PORTAL TO THE SOCIAL WORK: EXPECTATIONS AND OPPORTUNITIES.....	297
Третяк Мар'яна	
ФАКТОРИ ТА НАСЛІДКИ ФОРМУВАННЯ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК МОЛОДІ.....	301
Фатєєва Юлія	
МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ.....	304
Чеховська Ганна, Кабусь Наталя	
СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У КЛУБАХ ЗА ІНТЕРЕСАМИ.....	307

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Melissa Michels,

location manager of Municipal shelter for Ukrainians in Almere, Cura
Centraal (Netherlands)
mmichels1993@gmail.com

Danja Veldhuizen,

location coordinator of Municipal shelter for Ukrainians in Almere, Cura
Centraal (Netherlands)
danja.veldhuizen@gmail.com

SOCIAL WORK SYSTEM IN THE NETHERLANDS. SOCIAL WORK WITH UKRAINIAN REFUGEES

Introduction

The war in Ukraine has been ongoing for over a year now. As of May 5, 2023, there are more than 92,000 registered Ukrainian displaced persons recorded in the Personal Records Database (BRP) in the Netherlands (Rijksoverheid, 2023).

Ukrainian displaced persons have a different status compared to asylum seekers and refugees since they reside in the Netherlands based on the EU Temporary Protection Directive.

1 How social work works in the Netherlands

In the field of social work, your role involves supporting individuals who encounter difficulties navigating within society, which may arise from various sources. Social workers collaborate closely with their clients and their social networks on one side, and with professionals from different organizations on the other side, such as municipalities, housing associations, specialized youth care, general practitioners, public health services, healthcare facilities, mental health services, the police, and education.

The profession of a social worker encompasses various specializations, including youth and elderly workers, housing or activities facilitators, social-cultural

or social workers, debt counselors, community development workers, and volunteer coordinators. Working alongside other professionals, volunteers, and the existing network, social workers encourage and guide individuals in finding their way within society, with the aim of preventing further escalation of problems. As a social worker, your responsibility is to assess the client's needs and propose appropriate solutions.

Within the domain of social work, approximately 1,550 organizations are active. Social workers can be found in a variety of organizations dedicated to different areas of work, such as general social work, neighborhood teams, community participation and outreach, children and youth work, volunteer and informal caregiving support, social work and debt counseling, social welfare and women's shelters, parenting support, social legal aid, and elderly care. The issues that social workers deal with encompass all aspects of daily life, including social interactions, education, parenting, employment, finances, health, housing, physical activity, personal fulfillment, culture, and safety.

2 Various target groups

Several Ukrainian people from society live at our location. This means that there is a difference in the way people live, raise them, live, what norms and values they have, how they deal with certain things, status, education, etc. We also have people who did not experience anything from the war, but also people who did and therefore experience a lot of stress. Because of all these differences, it is important that we deliver tailor-made solutions and that is what we do. We want to get to know and get to know the residents and therefore make regular contact. We have residents who know how to find their way in the Netherlands very independently, but we help the residents who find it difficult and we try to make them as independent as possible.

3 Findings of team Pasar Malam

During our work at the Ukrainian shelter "Pasar Malam," we observe that residents often tend to be reserved. In the initial stages of our project, residents were unwilling to discuss their feelings. We now notice a positive trend where residents

are becoming more open to discussing their emotions. What stands out is that many residents have experienced traumatic events. After 9 months, residents are willing to engage in conversations about these experiences, often accompanied by intense emotions, which also affect us. Within the team, we address and discuss these experiences. If a resident expresses the need for professional psychological support, we facilitate a referral through a doctor. However, it is noteworthy that among Ukrainian residents, talking to a psychologist is considered taboo. In the Netherlands, a doctor's referral is required to access psychological assistance. Another aspect we encounter is that the parenting style among Ukrainian residents differs from that of the Dutch. Children are left alone at a young age, and parents often do not perceive the consequences of this practice. Additionally, we observe that the upbringing of children among Ukrainian residents is stricter and more disciplined than what is commonly seen in the Netherlands. It is also notable that Ukrainian residents are more relaxed about consuming alcohol in the presence of their children, which is less accepted in Dutch society.

The mentality of Ukrainian residents varies, evident in their norms and values. A small example is the practice of greeting each other, which initially did not occur. Now, social workers and Ukrainian residents greet each other. Although this is considered normal in the Netherlands, we observe that Ukrainian residents can sometimes be assertive. Our collaborating partner, familiar with the Ukrainian population, indicates that this assertiveness is a common practice in Ukraine, where the response "no" often does not mean a definitive refusal. This is perceived differently in the Netherlands. Interestingly, as we continue to work on the location, we notice that Ukrainian residents become more helpful and collaborative over time.

4. How do we work

At the Pasar Malam shelter in Almere, we've developed a special approach since the facility's opening that aligns well with the desires and needs of our residents. Our focus is on building a strong sense of community, while also paying attention to the individual wishes of each resident. We achieve this by conducting personal conversations in people's homes, getting to know each individual

thoroughly, and providing tailored support. Our team consists of various professionals, each with their unique expertise. Based on this, we distribute tasks to maximize everyone's potential and teamwork. By standing beside our residents, we aim to build a deep bond of trust, making them feel seen and heard. We actively involve residents in our work as well. Monthly, we hold a resident meeting where we invite them to contribute ideas on how to approach certain matters. We incorporate residents' ideas into our team meetings, fostering a sense of being heard and a willingness to collaborate. Empathy prevails at our location, resulting in a strong sense of connection and positive progress among residents. This includes children enjoying school, adults having meaningful work, healthy relationships among residents, and positive interactions between social workers and residents.

We hope this description provides a clear picture of our location and activities. Additionally, we look forward to continuing to learn from each other, aiming for even more impressive results in the future.

Galina Itskovich,

LCSW-R Psychotherapist, Private practice; Director, PPSC Refugee Support Project "On The Move"; DIRFloortime expert, New York, USA

Oleksandra Gendeleva,

medical psychologist, DIRFloortime specialist, Kyiv, Ukraine.

Tetiana Tsukanova,

psychologist, Katathym Imaginative Psychotherapie (KIP) psychotherapist, head of the Mykolaiv chapter of USP, Mykolaiv, Ukraine.

Inna Yulman,

Master's in Psychology, relationship counselor, EFT certified, New York, USA

SUPPORTING CHILDREN OF WAR THROUGH THEIR CAREGIVERS": THE UKRAINIAN SUPPORT GROUPS FOR PARENTS OF SPECIAL NEEDS KIDS BACKGROUND:

It can't be argued that a stable, emotionally available parent is a cornerstone of a healthy attachment and a prime condition for achieving therapeutic and educational goals. As a result of Russian invasion, many Ukrainian families with autistic children experienced unimaginable hardships. Autistic children have been hit hard. Due to

the nature of their disability, these children are extremely vulnerable to stress and have minimal ability to cope with it as compared to typical children. Even small changes can be destabilizing to them. War-related changes to routine, diet and socialization are particularly unmanageable. There is a growing concern about the loss of skills and lapses in learning that are catastrophic to their development. Moreover, the debilitating stress levels, uncertainty and loss of stable environment create mental health crisis for their parents and trickle down to children. It is more important than ever to provide support for the caretakers in order to stabilize the children.

THE PROJECT:

The goal of our psychotherapeutic/psychoeducational multimodal groups is to support Ukrainian families with autistic children by upregulating and maintaining parental mental health so that parents can in turn support their autistic children, process incurred trauma and loss, and many concurrent problems such as loss, existential dilemmas of running away from war or surviving occupation, exile and displacement, and, eventually, restoring resilience and reinventing coping skills adapted to their current situation. This group model has been utilized with Ukrainian caretakers through three distinct projects since the first days of war.

THEORETICAL UNDERPINNINGS:

Relationship based approaches offer a solid base for undertaking trauma informed treatment. In fact, research shows that therapeutic relationships are the single most important (and common) factor in success of any approach. In order to support systems of autonomic response to immediate danger, we turned to polyvagal theory to inform choice of additional modalities.

PROCESS

In the course of last 16 months, therapists affiliated with the Refugee Support Project “On The Move, have been offering 90-min weekly closed psychotherapy groups with multidisciplinary components.

While each of the three current groups take into account unique needs of the members who are moving through various, necessitated by war, transitions, they all incorporate, in addition to weekly psychotherapy, one of the following:

- work on trauma (EFT/tapping/ EMDR)
- speech/DIR Floortime consultations
- art therapy
- vocal exercises
- folk crafts
- body-oriented/somatic therapies.

Psychotherapy topics include:

- dealing with grief and loss, dealing with uncertainty
- adjustment
- self-regulation and co-regulation in supporting the children
- relationship issues (topics including “my changing role”, "family and me", "social environment and me").

Our experience and participant surveys show that such a comprehensive spectrum of aid addresses significant gaps created in mental health and socialization programs disrupted by the ongoing war, as well as vocational and educational programs for children and support systems for parents. These multimodal groups have achieved notable success and continue to positively impact the lives of those involved, having been successfully operational for over 1.5 years and servicing more than a hundred participants.

References:

1. Morgan, H., Itskovich, G. & Sharma, M *Helping children cope with trauma when you feel its effects yourself.* (E. Morton & B. Schuette, Eds.). Raleigh, NC: Workplace Options. 2022, April 8. Published online: Helping Children Cope with Trauma When You Feel Its Effects Yourself (advantageengagement.com)
2. Perry N.B., Dollar J.M., Calkins S.D., Keane S.P., Shanahan L. (2020, March). Maternal socialization of child emotion and adolescent adjustment: Indirect

effects through emotion regulation. *Developmental Psychology*. Published online:541-552. doi:10.1037/dev0000815

3. Shanker, Stuart (2016). *Self-Reg: How to Help Your Child (And You) Break the Stress Cycle and Successfully Engage with Life*. Canada: Viking.

Анацька Наталія,

к.філос.н., ст.викл., ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Анацький Олексій

altex@ukr.net

ЕТИКА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ЕТИКА МАЙБУТНЬОГО В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Найдраматичніша проблема сьогодення – виживання людства в умовах прогресу у сфері високих технологій помноженому на численні воєнні агресії, які суттєво загрожують існуванню людського роду та природному середовищу. Сьогодні Україна, на відміну від інших держав, потерпає від катастрофічних екологічних наслідків війни: випалена земля, забруднена вода, знищені ліси. Негативні екологічні процеси привели до необхідності зосередити увагу етики відповідальності на переорієнтації мислення та діяльності людини із споживацької моделі на екологічно відповідальну з тенденцією до відновлення або хоча б збереження існуючого балансу в навколишньому середовищі. На цьому тлі зміна багатьох орієнтирів стратегії людської діяльності стає одним з головних завдань сучасної освіти.

Беззаперечною тезою є те, що суспільство має переглянути свої моральні цінності і відчутти себе невід’ємною частиною природи, зупинити її руйнацію використовуючи механізми етики відповідальності. Результатом такої діяльності буде формування нової екологічної культури, екологічної свідомості, зокрема в майбутніх соціальних працівників. Іншими словами,

етика майбутнього – це можливість для нас сьогоднішніх передати естафету життя наступним поколінням.

Провідні ідеї, інновації та екологізацію знання одним з перших втілює в життя КПІ ім. Ігоря Сікорського, завдячуючи ректору академіку М.З. Згуровському, який в одній із своїх статей зауважував, що глобальну економічну кризу можливо подолати лише за умов екологізації основ світової економіки, фінансової системи, а також екологізації виробничої практики і на таких основах змінити технологічні устрої глобалізованого суспільства. Здолати екологічну, економічну, соціальну кризи наша держава зможе лише за умов високого рівня освіченості населення, якщо одним з головних пріоритетів буде виховання конкурентоспроможного у світі молодого покоління. За таких умов технічна освіта має бути екологізована. У зв'язку з цим ще більш актуальною стає проблема екологічної освіти студентів усіх спеціальностей. Значущим внутрішнім компонентом моральної свідомості людини, який надає саме духовної змістовності системі її мотивацій, стають ціннісні орієнтації. Обираючи те чи інше уявлення, настанову, цінність, людина тим самим формує стиль своєї поведінки, а отже і життєдіяльності. Мотивація відповідає на запитання для чого та чому людина зробила певний вибір, а ціннісна орієнтація показує те, заради чого зроблено цей вибір, яка життєва мета базова в її практичній діяльності, зокрема в соціальній роботі. Цінності наповнюють смислом існування самої людини, а отже духовно її відтворюють [1].

Розвиток екологічного світогляду особистості може відбуватися протягом усього життя. Важливе значення має період дитинства, адже у цей час формується саме той екологічний світогляд, який залишається з людиною на все її життя. Усі інші екологічні знання будуть «нашаровуватись» на ту основу, яка була закладена у дитинстві. У цей період більшу частину інформації дитина опановує несвідомо, інтуїція є синтезом її пізнання й виникає на основі того етичного, екологічного знання, яке дитина встигла засвоїти. Цей процес буде найбільш успішним із введенням у навчання

екологічного етикету в дошкільних та шкільних закладах, якому необхідно навчати дітей під час екологічних екскурсій, шляхом екологічної гри, тощо. «Лише в грі відбувається первинна соціалізація дитини як особистості, за допомогою гри дитина пізнає світ і утверджується у ньому. При цьому дитяча гра являється важливим засобом тренування інтуїції, тому що в кожній грі проявляється творчість дитини, реалізуються її творчі можливості» [2, с.8].

У шкільному віці необхідне цілеспрямоване екологічне виховання для формування екологічного світогляду. Компонентами екологічного виховання є етичні та екологічні знання, які дитина отримала під час шкільного навчання, і життєвий досвід, отриманий у ході соціалізації. При цьому важливо, щоб екологічні знання переходили в екологічні переконання. У ході шкільного навчання, завдячуючи екологічному вихованню, творчому мисленню, одним з компонентів якого є інтуїція, відбувається перехід екологічного знання в переконання. З іншого боку, необхідно, щоб екологічні знання школяра підтверджувалися в реальному житті [1].

Молоді спеціалісти вищої школи, займаючись питаннями екологізації у різних сферах життєдіяльності людини, намагаються досягнути поставленої перед ними мети – самостійно і творчо в процесі їх виробничої діяльності навчитись вирішувати складні екологічні питання таким чином, щоб формуючи активну життєву позицію не нанести шкоду навколишньому середовищу. Такі процеси за своєю структурою, в багатьох випадках, переплітаються з процесом пізнання і тому можна акцентувати увагу на їх схожості.

З великою впевненістю можна говорити про те, що екологічні знання отримані людиною в процесі виховання, з плином часу перетворюються на екологічні переконання та стають основою її світогляду. Також очевидно, що соціальні працівники коли відстоюють свої права на безпечне природне середовище та вимагають дотримання екологічних законів і етичних норм – грають ключову роль у цих процесах. В той же час категорія «відповідальності», як базис нової етики та її методологічних засад, є

ключовою парадигмою навколо якої і потрібно об'єднати усі наші зусилля для вирішення глобальних проблем задля збереження сучасної цивілізації.

Список використаних джерел:

1. Анацька Н. В. Екологічна освіта: знання і життєво-ціннісні орієнтації сучасної людини: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук : спец. 09.00.10 – філософія освіти. К., 2016. 220 с.

2. Сторіжко Л. В. Світоглядний аспект інтуїтивного пізнання: автореф. дис. на здобуття наук. ст. к.филос.н. : спец. 09.00.01 «Діалектичний і історичний матеріалізм» / Л. В. Сторіжко. – К., 1984. – 16 с.

Бирса Н.О.,

студентка 2-го курсу магістратури

Школяр Л.В.,

к.пед.н., доцент,

доцент кафедри філософії ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Робота фахівця з соціальної роботи у період суспільних змін та потрясінь піддається суттєвій модернізації через різку зміну характеру і форм соціальних відносин та злам стереотипів життєдіяльності. В умовах воєнних конфліктів негативні тенденції лавиноподібно прискорюються, ситуація погіршується за рахунок постійно зростаючої соціальної напруги, втрати життєвих орієнтирів, невизначеності подальших перспектив, а також через економічні труднощі та обмежений доступ до основних ресурсів. Агресивна політика росії з початком широкомасштабного наступу на нашу країну призвела до гуманітарної кризи, погіршення стану здоров'я населення, психологічних травм, збільшення

кількості людей, які потребують психосоціальної підтримки та взаємодії з існуючими структурами соціальної допомоги. Отже, нові виклики вимагають певного оновлення підходу до формування специфічних навичок та професійної компетентності ФСР, зміни вектору і напряму зусиль при підготовці соціальних працівників до фахової діяльності.

Підготовка майбутніх фахівці повинна пройти якісне оновлення, враховуючи актуальні події та проблеми різних соціальних груп – для вирішення сучасних проблем – українському суспільству необхідно підібрати якісно нові підходи, методи та форми роботи [5]. Зміни необхідно внести не лише у зміст освіти, але й у механізми її реалізації. Так, на перший план виходить соціальна робота з військовослужбовцями та членами їх сімей, ВПО, дітьми, які постраждали від війни, вразливими верствами населення.

Зазначимо, що під час воєнного стану в Україні відбулась певна переорієнтація надання послуг. Зараз основний акцент робиться на наданні матеріальної та психологічної підтримки внутрішньо переміщеним особам, людям з низьким рівнем забезпечення та тим, хто втратив стабільний дохід через воєнні події. А отже вкрай необхідним є введення нових дисциплін, як-от «Стратегії психологічної підтримки в умовах стресу та травматичних подій» та «Гуманітарна логістика та екстрене управління в соціальній сфері» вивчення яких значно підсилить освіченість людини у питаннях, пов'язаних із соціально-психологічною допомогою та захистом прав людей в умовах конфлікту [4].

Реалії сьогодення призвели до того, що підготовка ФСР здійснюється переважно у дистанційній формі навчання, що значно розширює набір можливостей по залученню професіоналів-практиків, тренерів-коучів та експертів з різних куточків світу для обміну досвідом та впровадження новітніх методик у навчальний процес. Так, вивчення модулів «Кризове управління», «Травматичний стрес» та «Соціальна робота в умовах війни» може забезпечити не лише теоретичні знання, але й практичні навички, необхідні для ефективної реакції на сучасні виклики [2].

В умовах воєнного стану слід приділяти більше уваги психологічним дисциплінам, вивчення яких має на меті надання професійної допомоги не лише клієнту, а й самому собі. ФСР має оволодіти сучасними техніками психосоціальної підтримки, кризового консультування та вміннями сприяти реабілітації постраждалих, щоб ефективно впливати на покращення психічного стану та адаптацію до надзвичайних обставин. Для цього передбачається залучення на постійній основі фахівців з психології (практикуючих психологів, психіатрів, експертів з кризового управління, тренерів з розвитку особистісних стратегій). Для викладачів надзвичайно корисними будуть тренінги з запобігання емоційного та професійного вигорання.

Підготовка фахівців соціальної роботи в умовах воєнного конфлікту піддалася змінам, що суттєво впливають на її якість. Зростання навантаження стало помітним, оскільки освітній процес здійснюється серед постійних загроз для життя всіх учасників. Незважаючи на це, університети повинні сприяти розвитку компетентних фахівців та висококультурних особистостей, здатних до самостійного навчання та постійного удосконалення. Для науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів важливо використовувати сучасні методи навчання та цифрові технології, поєднуючи синхронні та асинхронні форми взаємодії, а також надавати підтримку та враховувати індивідуальні особливості студентів [3].

Плани навчання та програми повинні відповідати вимогам стандартів вищої освіти, а методична література повинна включати актуальну інформацію. Для майбутніх фахівців соціальної роботи також важлива практика, особливо у сфері військово-соціальної роботи, на яку слід звертати увагу під час навчання майбутніх фахівців [1].

Професійна підготовка фахівців соціальної роботи в умовах дії воєнного стану в Україні стає викликом, який вимагає адаптації і сучасних підходів. Надзвичайна увага до психологічного стану та практичної підготовки стає ключовим аспектом. Зміни в навчальних програмах, використання сучасних

методів набувають великого значення для успішної адаптації фахівців до викликів, які ставляться перед соціальною роботою в умовах воєнного конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Батарейна І. Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів в умовах воєнного стану. Human Studies Series of Pedagogy. 2023. С. 23-27.
2. Івженко І. Б., Голубенко Т. О., Дичко О. О. Підготовка фахівців соціальної роботи (соціальних працівників) в Україні в умовах воєнного стану. Вісник науки та освіти. 2023. № 6(12). С. 388-400.
3. Концептуально-технологічна модель підготовки майбутніх фахівців соціально-педагогічної сфери: монографія / авт. кол. Т. Василюк, І. Лисоконь, І. Размолодчикова, І. Шимко ; упоряд. І. Лисоконь. Кривий Ріг: КДПУ, 2022. 182 с.
4. Садрицька С. В. Професійні компетентності соціальних працівників: зміна пріоритетів в умовах війни SOCIOПРОСТІР. 2022, № 12. С. 14–23.
5. Соціальна робота в умовах сучасних викликів: досвід і перспективи розвитку: колективна монографія / Кол. авт.; за заг. ред. проф. Ю. В. Палагнюк, доц. О. Л. Файчук. Миколаїв : Вид-во: Ємельянова Т. В., 2022. 511 с.

Богачев Р.М.

wbox2021@gmail.com

к.філос.н, доцент кафедри філософії ФСП

КПІ ім. Ігоря Сікорського

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА ЛОГІКА МЕРЕЖИВА ЛЮДЯНИХ ВЗАЄМВІДНОСИН

Великі задуми. Великі справи.

Маленькі голови для великих задумів. Великі проблеми.

Суспільна думка давно переймається новими викликами: «зоряне небо над нами та моральний закон в середині нас» змінюються новими прагненнями й тяжіннями. Людина є сукупністю, а в кращому випадку ансамблем суспільних відносин, в яких вона перебуває. Але стосунки, в яких вона перебуває дуже далекі від ідеальних, «людино-центричних». Тому й людині час від часу, а все частіше протягом життя потрібна допомога подолати розірваність сутності людини як «образу й подоби Божої» та умов (сукупності стосунків та взаємовідносин) її існування.

Хто допомагає людині в складних обставинах буття залишатися Людиною? Чи здатна до такої допомоги сучасна «людина мережі» або тільки практично-духовна, діяльнісно-творча людина мережива людських відносин та стосунків? Тобто тільки Людина, яка здатна ставити та досягати поставлених цілей в будь-якому напрямі діяльності-самодіяльності-творчості в векторах діяльнісного прояву СПІВ-чуття, СПІВ-причетності, СПІВ-бесіди, СПІВ-робітництва, СПІВ-творчості, СПІВ-буття тощо.

Якими законами мислення користується така Людина? Людина, яка стає відображенням, втіленням та результатом переходу від жорсткої ієрархії **суб'єкт-об'єктних** взаємовідносин *Людини економічної* Адама Сміта до жорсткої мережі (з домінуванням ієрархії) **суб'єкт-суб'єктних** взаємовідносин *Людини суспільної* (доба Просвітництва як початок

поставання громадянського суспільства) й, нарешті, до *Людини повністю усупільненої, Людини творця* в мереживі **суб'єктивно–суб'єктивних** відносин того самого СПІВ-чуття, а краще СПІВ-ТВОРЧОСТІ Людини-Людей-Людства тощо. Відносин в яких кожний віддає більше ніж отримує, себто в творчості.

А законами постаючої нової дійсності Людей творців стають не тільки закони класичної аристотелівської формальної логіки та діалектичної логіки Г.В.Ф. Гегеля, а й нові закони сучасного мислення.

По-перше, *тільки життя має значення*. Саме це спрямовує напрям діяльнісної активності людини, яка в сутності є амбівалентною: не просто або «корисне здійснення блага через істину у красі», або «шкода-зло-хиба-потворність», - але активності, які переходять у творчість кожного-багатьох-всіх.

Всі проекти такої Людини мають саме творчий характер, вони сприяють виникненню й поставанню життя.

По-друге, гегелівське ідеалістичне сходження від абстрактного до конкретного (**Всезагальне – Особливе – Одиничне**) збагачується сходженням **Одиничне – Особливе – Всезагальне**, що й вирішується на новому вітці розвитку у **Цілісність** (Тотальність). Г.В.Ф. Гегель починає з Всесвітнього духу та закінчує його втіленням, а інший вектор балансує неспівпадіння сутності й умов існування людини в матеріальній площині та закінчує новим Всезагальним.

Перше сходження стає засадничим в поставанні Соціальної роботи як діяльнісного прояву Людини творчої щодо клієнта, саме воно зумовлює розгортання другого вектору відносно клієнта (людини потребуючої догляду) від Одиничного (індивідуальні потреби) до Особливого (соціальна політика суспільства) й Всезагального (загальнолюдське, людяне ставлення до кожного-багатьох-всіх), але в той же час цей вектор стає причиною професійного вигорання людей, хто переймається цим. Тільки суспільна підтримка таких людей дає можливість подальшого розгортання тенденцій

«ТІЛЬКИ ЖИТТЯ МАЄ ЗНАЧЕННЯ». Тільки так Можливість постає Дійсністю.

По-третє, збагачення гегелівської суперечності «Процес – Результат», в якій *Результатом* опікується формальна аристотелівська логіка (поняття – судження – умовивід), а *Процесом* – гегелівська діалектична логіка (виникнення- розгортання – вирішення суперечності). Тому постає необхідність формування Тріади – ПРОЦЕС – РЕЗУЛЬТАТ – СТАНОВЛЕННЯ.

Дитина народжується, а Людина постає. І в цьому їй потрібна допомога. Становлення дійсної Людини відбувається в **мереживі суб'єктісно-суб'єктних відносин «живого спілкування» кожного-багатьох-всіх**. Тому й опікуватися процесом становлення мають кожен-багато-всі немає іншого шляху ніж стати вихователями, вчителями, викладачами, соціальними працівниками кожному-багатьом-усім.

Розподіл праці у класичній політекономії втрачає сенс у суспільстві мережива людських відносин, в якому ВЗАЄМОдопомога, СПІВ-чуття, СПІВ-причетності, СПІВ-бесіди, СПІВ-робітництва, СПІВ-творчості, СПІВ-буття тощо стають нормою, а все інше – «відхиленням від норми».

За Уільямом Сомерсет Моємом людина творча, ГЕНІЙ– це нормальна людина, а все інше – відхилення від норми.

Володарська Наталія,

volodarskaya@ukr.net

к. психол. н., провідний науковий співробітник Інституту
психології імені Г.С. Костюка НАПН України

ПОБУДОВА ДІАЛОГУ З СІМЕЙНОЮ СИСТЕМОЮ У ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Вміння налагодження міжособистісних контактів є найважливішим завданням в підготовці майбутнього соціального працівника. Необхідним є знання характеристик емоційних станів особистості, емоційна компетентність, певних акцентуацій характеру, вміння не втратити професійну ідентичність, рефлексувати, вміння диференціювати особливості цих проблем особистості, вміння налагодження діалогу з клієнтом у випадках прояву дисфункціональної сімейної системи. Проблеми сьогодення диктують завдання для соціальних працівників налагодити зв'язок пацієнта госпіталю чи реабілітаційного центру (в якому знаходиться на лікуванні у «своєму» оточенні, «таких як він») з зовнішнім соціальним оточенням. Коли людина стикається з іншими життєвими цінностями і приймає цю різницю, «несхожість» з її життєвим світом, «надає» право іншому на таку різницю, то легше відновлюється психологічне здоров'я, психологічне благополуччя особистості.

Одним з напрямків у підготовці майбутнього соціального працівника є набуття емоційної компетенції, знань про особливості прояву характерологічних особливостей, акцентуацій, проявів психологічної травми особистості, проблем її взаємодії, спілкування (саме на власному досвіді студента), з метою накопичення професійних навичок. В першу чергу це актуалізація власних страхів, потреб, бажань, цінностей студента. В процесі навчання вибудовується ціннісна ієрархія майбутнього професіонала. На власному досвіді студенти відпрацьовують справи на діагностику

особливостей сімейної системи, особливостей взаємодії в цій системі. Важливим стає формування компетенції актуалізації власних емоційних станів, рефлексії на провокативні прояви з боку соціального оточення (робота в парах, в групі). В процесі проведення семінарських занять проводяться опрацювання особливостей прив'язаності, довірливості, ініціативності особистості, страхи, що закладені в дитячій травматизації. Формується вміння визначати різницю між проявами психологічної травми війни та комплексного ПТСР за рівнем роздратованості, гостроти реакції гніву, проявів агресії на різні соціальні конвенції.

Особлива увага приділяється розумінню структури особистості, певного типу організації характеру (істеричний, параноїдний, депресивний, психотичний, межовий, невротичний та інші). Ці знання необхідні саме для налагодження контакту з членами сімей, які потребують психологічного супроводу, консультації, психотерапевтичної допомоги. Для психологічної підтримки сім'ї, яка має певні психологічні проблеми стає важливим знання соціального працівника саме цих особливостей для певних рекомендацій щодо звернення до психіатра, психотерапевта або в реабілітаційний центр. Саме підтримка членів сім'ї в ситуації певних психічних розладів одного з родини, стає провідною потребою під час лікування або його реабілітації. Нагальним завданням соціального працівника стає побудова містків між пацієнтом клініки чи реабілітаційного центру і соціальним оточенням. Це не тільки сім'я, родичі, але й сусіди, колеги по роботі, медсестри, лікарі, обслуговуючий персонал клініки. Іноді найгостріші проблеми в спілкуванні пацієнтів можуть виникати саме в діалозі з найменш значущими для клієнта партнерами. Допомога клієнту або членам його родини спрямовується на визначення пріоритетів, цінностей, формування найближчих цілей і можливостей їх досягнення.

Все життя людина будує діалог зі світом, а в кризові ситуації цей діалог може перериватись. Саме під час війни для людини виникають складні випробовування зберегти емоційну стабільність, не втратити критичність

мислення. Допомога соціального працівника можлива через аналіз «переносу» клієнта на нього і розуміння розвитку «контрпереносу», що відбувається в діалозі з клієнтом і знання особливостей прояву психічних розладів. Це допоможе вмотивувати його або родичів звернутись до психотерапевта, психіатра, фармакологічної допомоги.

Особлива увага в підготовці соціального працівника є навчання прийомів самопомоги, емоційної стабілізації, що зберігає професійну ідентичність, психічне здоров'я студента. Навички психологічної самопомоги зберігають і здоров'я його сім'ї, батьків, утримують стабільність емоційного стану його університетських однокласників. Підкріплення цих знань опрацьовується на практичних заняття у формі проведення стабілізаційних вправ (заземлення, дихальні вправи, проколи EMDR, з включенням творчих завдань: зворотній рахунок, назви міст та інше). Також в програму підготовки включені опрацювання прийомів гештальт-терапії, позитивної терапії, арт-терапії, казко-терапії, вправи на релаксацію (роботу з тілом, тілесні вправи).

Важливим стає дотримання принципу «рівний – рівному». Впровадження цього принципу посилює довіру в стосунках «клієнт – соціальний працівник». Дієвим є обговорення студентами в групі складних ситуацій: порушення сну, проявів гніву, агресії, алкогольної, хімічної, ігрової та інших залежностей, тригерів, що запускають роздратування на певну ситуацію, на оточуючих людей, дезорієнтацію у просторі, часі, подіях, тощо. Важливе також опрацювання вправ на тілесні відчуття, активізація приємних спогадів для відновлення внутрішніх ресурсів у стабілізації емоційного стану людини. Для відновлення особистісних ресурсів студентам необхідно опрацювання методів споглядання свого образу в позитивних переживаннях (впевненості в своїх силах, сміливості, в спогадах тих ситуацій, умов за яких це було можливим), потім перенесення цих переживань в теперішній стан. Важливо аналізувати зміни стану людини після перенесення цього позитивного ресурсу. Форми засвоєння матеріалу: групова дискусія; індивідуальні доповіді по домашнім завданням (побудова генограми, написання казки, листа до себе, каузометрія)

і групова дискусія, обговорення одних і тих самих питань в парах і в групі; обмін результатами обговорення між парами та їх взаємна оцінка; логічне структурування змісту обговорення (загальне та окреме, спільне та відмінне, бажане і можливе, тощо).

Галєва Катерина

katyahalieva@gmail.com

Науковий керівник:

Савельчук І.Б., докт. пед. н., проф., ФЛСК НАУ

ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ: ЕФЕКТИВНА РЕАКЦІЯ НА НОВІ ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ

Сучасний світ висуває перед соціальною роботою надзвичайно важливі завдання та виклики, які вимагають застосування не лише традиційних підходів, але й інноваційних стратегій, які ґрунтуються на переосмисленні теоретичних та методологічних основ цієї галузі. У нашому суспільстві соціальна робота має бути активною силою, яка спроможна ефективно взаємодіяти з різноманітними соціальними викликами та загрозами. Зазвичай успішність соціальної роботи полягає у компетентності фахівця соціальної сфери [1, с.4] дотриманні основних принципів, які визначають етичні та професійні вимоги щодо діяльності соціальних працівників з урахуванням взаємозв'язку теорії та практики соціальної роботи [2]. Однак у випадку надзвичайних ситуацій, таких як природні катастрофи, епідемії, війни або інші кризові ситуації соціальна робота має бути гнучкою та адаптивною, оскільки в умовах викликів і загроз, по-перше, змінюються потреби клієнтів у забезпеченні підтримки, захисту та допомоги у подоланні складних життєвих обставинах, по-друге, виникає необхідність швидкого реагування на потреби різних вразливих груп населення, забезпечуючи їм доступ до ресурсів, послуг та підтримки, необхідних для покращення їхнього життя. Зрозуміло, що

впровадження новітніх теоретико-методологічних підходів дозволять не лише адаптуватися до змін у соціумі, але й активно впливати на розширення змісту соціальної роботи щодо її оновлення і подальшої трансформації [3, с.230], зосереджуючись на впровадженні соціальних інновацій [4] та розвитку лідерства в соціальній роботі [5, с.15].

Нові теорії та методології соціальної роботи дозволяють соціальним працівникам адаптуватися до сучасних змін, ефективно взаємодіяти з клієнтами, здійснювати залучення та партнерську взаємодію між різними соціальними інституціями, розробляти ефективні стратегії щодо інклюзивного обслуговування.

Отже, використання нових підходів в соціальній роботі може підняти рівень професіоналізму фахівців соціальної сфери. Оновлені теорії та методи соціальної роботи дозволяють соціальним працівникам використовувати найкращі сучасні практики та наукові досягнення задля покращення якості надання соціальних послуг вразливим категоріям населення. Трансформація соціальної роботи не тільки реагувати на поточні проблеми, але й активно включатися в систему змін та оновлення, щоб створити умови для стійкого підвищення якості життя та благополуччя громади.

Ефективному подоланню соціальних викликів і загроз може слугувати екосистемний підхід до впровадження технологій зеленої соціальної роботи [6], яка стає найбільш ефективною в умовах соціальних викликів і загроз оскільки здійснюється:

1. Співпраця з іншими соціальними службами у надзвичайних ситуаціях, яка орієнтується на потребу до спільної дії та координацію дій.
2. Збалансований розвиток громад, який враховує потреби та можливості всіх її частин.
3. Залучення громади до процесів прийняття рішень, який сприяє активній участі громади у вирішенні їхніх проблем.

4. Управління ризиками та попередження криз, що спрямовує діяльність соціальних працівників на управління ризиками та попередження криз, а не тільки на їх подолання.

Отже, у сучасному світі соціальна робота стикається з різноманітними та складними викликами, що вимагають не лише традиційних, але й інноваційних підходів до оновлення стандартів соціальної роботи в умовах надзвичайних ситуацій через зростаючі потреби та розширення змістовних напрямів соціальної роботи. Використання новітніх теорій та підходів, таких як екосистемний підхід, є ключовим елементом для вирішення складних соціальних проблем і підтримки громадського благополуччя. Спільні зусилля соціальних працівників, державних структур та громадськості є ключовими чинниками в реалізації успішних стратегій для відповіді на сучасні соціальні виклики та загрози.

Список використаних джерел:

1. Міщенко І. Б. Компетентність майбутніх фахівців: методологія та досвід формування в умовах вищої школи. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка, 2009. Випуск. 8. С. 3-9.

2. Савельчук, І. Б. До питання актуальності проблем взаємозв'язку теорії та практики соціальної роботи. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць, 2011. Випуск 12. С. 10-15.

3. Savelchuk, I. (2019). The system-oriented perspectives of inculcating innovative technologies for social work. Intellectual Archive, 8(2), 228-234. https://doi.org/10.32370/IA_2019_02_28

4. Савельчук І.Б., Котикова О.М. Інновації як чинник якісних змін в соціальній роботі та соціальній освіті. Соціальна робота та соціальна освіта. Умань. 2022, №2(9). С. 289-296. [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(9\).2022.267367](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(9).2022.267367)

5. Бибик Д.Д. Становлення феномену соціального лідерства у науковому просторі соціальної роботи. Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. 2021. Вип. 7. С. 14–18. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2021/7-1/2>

6. Савельчук І. Б. Використання технологій зеленої соціальної роботи як механізму забезпечення сталого розвитку громади. Соціальне підприємництво: теорія, практика та міжнародний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Київ, 18 травня 2018 р.). Київ: КНЕУ, 2018. С.152-155.

Глядик Богдан,
glyadykbohdan@gmail.com

Науковий керівник:

Петришин Л.Й., док. пед. н., проф., ТНПУ ім. В. Гнатюка

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ СОЦІОКОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Постійні зміни у всіх аспектах соціального життя людей вимагають швидкої адаптації до соціокультурних реалій швидкоплинного світу. Саме тому цілеспрямована та комплексна підготовка фахівців, які не лише володіють широкими та ґрунтовними теоретичними знаннями, але й здатні до рефлексії, мають нестандартне мислення та необхідні комунікативні вміння є невід’ємним аспектом навчального процесу. У цьому контексті особливо важливим є формування соціокультурної компетентності серед майбутніх фахівців соціальної сфери, адже вона виступає ключовим чинником подальшої ефективної взаємодії та комунікації в рамках їхніх професійних ролей.

Останнім часом інтерес до розкриття поняття соціокультурної компетентності підвищився значною мірою, так як така компетентність вважається однією з найголовніших для висококваліфікованого фахівця. Вона надає можливість майбутнім спеціалістам шукати різноманітні способи

вирішення проблем, які часто виникають в соціокультурній та професійно-практичній діяльності.

Проблема формування соціокультурної компетентності як важливого компоненту професійної готовності та компетентності викликала інтерес в багатьох зарубіжних та вітчизняних науковців (О. Бабенко, С. Васильченко, В. Дем'яненко, Т. Загrevська, С. Іванов, Т. Каменська, Н. Самбурська, А. Кузьмінський, Е. Гофман, Дж. Л. Остін та ін.)

Проаналізувавши результати досліджень щодо визначення ролі соціокомунікативної компетентності у суспільному житті та соціально-ділових стосунках, ми можемо стверджувати, що у цілому, незважаючи на зростаюче визнання її вагомості практично в усіх галузях життєдіяльності людей, ця компетентність усе ще залишається слабо опрацьованою науковою конструкцією для фахівців соціальної сфери. На нашу думку, введення соціальнокомунікативної компетентності у перелік компетентностей, необхідних для професійного розвитку та трудової соціалізації є необхідною умовою ефективної трудової адаптації, адже усі фахівці незалежно від отриманої професії повинні усвідомлювати необхідність оволодіння знаннями, вміннями і навичками взаємодії у соціально-діловій сфері, якщо їхні посадові функції реалізуються в системі «людина – людина».

Соціально-комунікативну компетентність С. Калущ, розглядає як сукупність відповідних знань, вмінь, важливих особистісних якостей, необхідних для соціально-професійного середовища [3]. При цьому, окремі науковці розглядають соціально-комунікативну компетентність як здатність індивіда ефективно та належним чином спілкуватися в різних соціальних ситуаціях. Це передбачає не лише здатність чітко висловлюватись, але й розуміти та належним чином інтерпретувати вербальні та невербальні сигнали в різних соціальних контекстах. Ця компетентність включає в себе гнучкість, толерантність, здатність активно слухати, орієнтуватися та брати участь в ефективній розмові, розуміти соціальні норми та адаптувати спілкування відповідно до потреб різних ситуацій і співрозмовників, враховуючи такі

фактори, як культурні норми, конкретний контекст розмови та стосунки між комунікантами [2; 4]

На нашу думку вагомими та основоположними елементами розвитку соціокомунікативної компетентності фахівців соціальної сфери: комунікація, зокрема активне слухання (для розуміння вербальних і невербальних сигналів і відповідного реагування на них); емпатія та емоційний інтелект; культурна компетентність (для розуміння та ефективної роботи з різними групами населення); вербальна та невербальна комунікація; медіативна компетентність, що допомагає у вирішенні конфліктів і переговорів (навички врегулювання конфліктів, вирішення переговорів і знаходження спільної мови між різними сторонами); професійні межі (для балансу між емпатією та дотриманням професійної дистанції); етична комунікація (дотримання конфіденційності) [1; 3].

Загалом, можна стверджувати, що розвиток соціальної комунікативної компетентності є багатограним процесом, який вимагає поєднання теоретичних знань, практичного досвіду, саморефлексії та постійного навчання для ефективного спілкування з людьми та підтримки в соціальному контексті. Вона є невід'ємною частиною підготовки майбутнього фахівця, проте, незважаючи на її вагомність, вона залишається не достатньо опрацьованою для фахівців соціальної сфери.

Список використаних джерел

1. Барабанова Н. Р. Соціокомунікативний аспект професійної компетентності фахівця: аналіз, стратегії розвитку : монографія. Одеса : Фенікс, 2018. 316 с.

2. Василенко Н. В. Розвиток професійної соціокомунікативної компетентності керівників профільних загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної освіти : монографія / Н. В. Василенко. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2012. 332 с.

3. Калущ С.К. Соціально-професійна компетентність як цілісний результат професійної освіти. Проблеми якості освіти. Кн. 2. Київ: Дослідницький центр проблем якості підготовки фахівців, 2008. С. 54-60.

4. Павлюк А.М. Соціальна робота як наука, вид професійної діяльності і спеціальність в системі вищої освіти. Практична психологія та соціальна робота. 2005. №1. С.51-55.

Голубчиков Михайло,

завідувач кафедри управління охороною здоров'я

та публічного адміністрування

НУОЗ України імені П.Л. Шупика,

д.мед.н., професор,

golubchikovmv@gmail.com

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ З КАДРОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Аналізуючи сучасний стан ефективності функціонування системи соціального захисту України нами з'ясовано, що дуже важливу роль в цьому процесі відіграє кадрове забезпечення всіх напрямів соціального обслуговування через підбір професійно підготовлених соціальних працівників, які надають якісні соціальні послуги населенню, особливо в умовах воєнного стану. В період обмежених соціально-економічних ресурсів, дуже важливим аспектом ефективності соціального захисту населення залишається рівень професійної підготовки фахівців з соціальної роботи та кваліфіковане виконання ними повноважень та обов'язків, що можуть забезпечити відповідний рівень якості життя соціально незахищених категорій населення навіть в умовах воєнного стану.

Утім, поведений аналіз якості соціального обслуговування населення в різних регіонах України в довоєнний період і в умовах війни свідчить про недостатність в установах та соціальних службах фахівців з соціальної роботи на ключових напрямках управління, або вік, тих хто працює, є перед або пенсійний, що не спонукає працівників до запровадження інноваційних технологій або освоєння нових технічних засобів та продуктів програмного забезпечення, які вкрай необхідні для ведення єдиного реєстру клієнтів та можливості не дублювати соціальні допомоги і форми соціального обслуговування одних клієнтів і відсутністю такої допомоги іншим із-за недосконалості обліку та обмеженості матеріально-фінансових ресурсів.

Система соціального захисту України на даний час потребує забезпечення професійно підготовленими кадрами, які стануть провідниками тих реформ які започатковані в цій системі іще в довоєнний період(2022). Дослідження показало, що із-за недостатності професійних кадрів на всіх рівнях управління реформи проводяться безсистемно, непослідовно та характеризуються результатами незавершеності, що негативно позначається на функціонуванні системи соціального захисту вцілому.

Аналізуючи ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» [4] соціальні послуги надають соціальні працівники, які є професійно підготовленими фахівцями та мають необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи.

Аналіз зарубіжної практики щодо визначення рівнів кваліфікації та професійних угруповань соціальних працівників [2, с. 10-11] дав змогу сформулювати такі тези :

соціальні працівники, що мають відповідну професійну підготовку та рівень кваліфікації є ключовими надавачами соціальних послуг;

національні системи класифікацій професій соціальних працівників розробляють відповідно до описів професійних груп ISCO-88, що полегшує переведення національних даних і міжнародний обмін професійною інформацією.

Як відомо, на сьогодні переважна більшість соціальних служб, установ сфери надання соціальних послуг в Україні має державну форму власності та відносяться до державного суспільного сектору. Важливе значення в професійній підготовці соціальних працівників, як надавачів соціальних послуг має практика. Аналіз навчальних планів закладів вищої освіти України з підготовки соціальних працівників показав, що години виділені на їх практичну підготовку дуже різняться між собою і складають розрив від 10 % до 30% навчального часу [2, с.37]. Такий розрив є неприпустимим, а тому необхідно обґрунтовано, за єдиним показником встановити необхідний для практичної підготовки соціальних працівників відсоток.

З огляду на викладене вище, необхідно забезпечити форми взаємодії та партнерства між центральними органами управління щодо фахової підготовки соціальних працівників, зокрема між Міністерством освіти та науки України і Міністерством соціальної політики, як основних суб'єктів, що управляють навчальним процесом та системою соціального захисту, з метою удосконалення практичної підготовки соціальних працівників в закладах вищої освіти, визначення матеріальної мотивації працівників системи соціального захисту та забезпечення відповідного контролю зі сторони навчального закладу щодо проходження практики студентів в організаціях, установах, закладах і соціальних службах з акцентуванням уваги на якості її проведення.

Ефективність та якість соціального захисту населення може забезпечуватись через проходження працівниками підвищення кваліфікації та перепідготовки, що дозволить їм ознайомитись з кращими міжнародними практиками та можливістю їх імплементувати в систему соціального захисту України.

Вітчизняна система надання соціальних послуг не може функціонувати ефективно, а положення Закону України «Про соціальна послуги» [4] ст. 17, що визначає вимоги до кадрового забезпечення сфери таких послуг, виконуватися не повною мірою, якщо тільки 32 % працівників цієї галузі

мають вищу фахову освіту [5, с. 30]. Зважаючи на актуальність кадрового забезпечення системи соціального захисту та підвищення кваліфікації її працівників, яку відповідно до ст. 7 Закону [4] делеговано проводити закладам вищої освіти відповідно до наданої ліцензії наданої Міністерством освіти і науки України необхідно провести ряд невідкладних заходів: розробляти навчально-методичні матеріали на більш поглиблений зв'язок з виробничою практикою у розкритті технологічних процесів соціального обслуговування конкретних категорій населення; мотивувати та професійно заохочувати працівників системи соціального захисту до наставництва і передачі професійного досвіду та інноваційних технологій студентам.

Дослідивши проблеми сучасної системи соціального захисту з кадрового забезпечення та професійної підготовки в умовах військового стану, зроблені наступні висновки, які супроводжують процес управління системою соціального захисту, основними з них, є:

необхідність стандартизації професійної підготовки фахівців з соціальної роботи відповідно до специфіки соціального обслуговування конкретних категорій населення (багатодітних сімей, дітей позбавлених батьківського піклування, осіб з інвалідністю тощо);

удосконалення форм, методів та засобів практичної підготовки студентів у тісній взаємодії закладів вищої освіти з установами, центрами, закладами, фондами та соціальними службами системи соціального захисту населення;

осучаснення навчально-методичного забезпечення навчального процесу з врахуванням міжнародного досвіду на набутих теоретичних та практичних знань в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України; гол. ред. В. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
2. Класифікатор професій ДК 003:2010 (Додатки А, Б, В): [Наказ Держспоживстандарт України від 28 серп. 2010 р. № 327 (із змінами і допов., внесен. згідно із 1 Наказом у 2013 р.)] // Портал «Ліга-Закон»: веб-сайт. – 2014.

– URL : <http://search.ligazakon.ua>.

3. Про вищу освіту : Закону України, 21 січ. 2013 р. реєстр. № 1187-2 // Верховна Рада України : офіц. веб-сайт. – 2014. – URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45512.

4. Про соціальні послуги : [Закон України від 19 черв. 2019 р. № 966-IV // Офіц. вісн. України. – 2019. – 1 серп. (№ 29). – С. 52. – Ст. 1435.

5. Звіт за результатами аналізу діяльності надавачів соціальних послуг (персоналу) : [Електронний ресурс] // Проект ПРООН «Підтримка реформи соціального сектору в Україні». – 2012. – URL: http://www.undp.org.ua/files/ua_1704.pdf.

Данилюк Катерина,

доцент кафедри управління охороною здоров'я

та публічного адміністрування

НУОЗ України імені П.Л. Шупика,

к.н. держуправ., доцент,

danylyuk_kate@ukr.net

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПАЛІАТИВНОЮ ТА ХОСПІСНОЮ ДОПОМОГОЮ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Сучасне життя громадян українського суспільства відбувається в складних умовах військової агресії та проживання на окупованих, прифронтових і деокупованих територіях, тотальному бомбардуванню забороненими, Женевською Конвенцією, видами зброї. Поранення такою зброєю наносить важкі поранення і в більшості випадків призводить до втрати як військовослужбовцями, так і цивільним населенням можливості до мобільності та самообслуговування. В цих випадках перед державою постає

питання забезпечення всіх постраждалих паліативною та хоспісною допомогою.

В довоєнний період паліативна та хоспісна допомога були надзвичайно актуальними в Україні: статистика підтверджує, що з 2019 року кількість невиліковних пацієнтів, що страждають від болю і потребують такої допомоги перевищує 600 тис. осіб, приблизно 20 тис. з яких – діти; 85% інкурабельних пацієнтів не мають доступу до знеболення, а забезпечення хоспісами таких пацієнтів складає 10% від їх загальної кількості [2, с. 57]. В Україні нерозвинена система паліативної та хоспісної допомоги, а за світовим рейтингом індексу «якості смерті», який базується на оцінках рівня розвитку такої допомоги держава посідає останні позиції, межуючи з Нігерією, Ефіопією та Іраком. За своїми параметрами паліативна та хоспісна допомога не відповідає вимогам, нормам і стандартам Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та Євросоюзу [3, с. 512-547]. Зважаючи на вищезазначене слід констатувати, що розбудова ефективної системи паліативної та хоспісної допомоги в Україні повинна мати пріоритетний напрям в зв'язку з війною та великою кількістю постраждалих від її наслідків, євроінтеграційними процесами, які повинні бути забезпеченні відповідним рівнем такої допомоги відповідно до стандартів ЄС.

Зважаючи на військовий стан і поранення які отримують захисники та цивільне населення необхідне переформатування умов щодо забезпечення паліативною та хоспісною допомогою всіх, хто її потребує в повному обсязі. І тут на перший план виходять суттєві недоліки механізмів управління паліативною та хоспісною допомогою в Україні, особливо в умовах військової агресії та складних життєвих обставин військовослужбовців та населення України.

На підставі проведеного дослідження щодо проблем забезпечення паліативною та хоспісною допомогою населення України в умовах військової агресії, визначено та обґрунтовано напрями щодо вдосконалення управління паліативною та хоспісною допомогою в Україні, а саме:

– нормативно-правовий напрям – привести законодавчі та підзаконні правові акти, що регулюють паліативну та хоспісну допомогу в Україні, у відповідність до вимог, норм і стандартів відповідних міжнародних нормативно-правових актів, зокрема ВООЗ, ПАРЄ, ЄАПД та Євросоюзу;

– напрям фінансового забезпечення – фінансувати державні та регіональні програми паліативної та хоспісної допомоги, реалізацію їх заходів у повних обсягах за кошти державного та місцевих бюджетів; розробити та впровадити механізми залучення позабюджетних коштів (благодійної допомоги, спонсорських внесків тощо);

– організаційно-інституційний напрям – розробити та впровадити державну політику розвитку профілактичної охорони здоров'я, державні програми профілактики, раннього виявлення і лікування невиліковних захворювань, ведення здорового способу життя; запровадити інструменти міжсекторальної суспільної взаємодії, а також реальної участі паліативних пацієнтів, громадськості в процесі ухвалення важливих рішень щодо надання паліативної та хоспісної допомоги;

– напрям інформаційного забезпечення – запровадити систему статистичної звітності паліативної та хоспісної допомоги на державному і регіональних рівнях; розробити та здійснювати інформаційні кампанії щодо привернення уваги органів влади та суспільства до актуальних проблем у системі паліативної і хоспісної допомоги, формування громадської думки та участі громадян у їх вирішенні;

– напрям освітнього та кадрового забезпечення – ввести спеціальності соціальний та медичний працівник з паліативної та хоспісної допомоги, розробити навчальні програми, навчально-методичне забезпечення, підручники і посібники тощо.

Список використаних джерел:

1. Губський Ю.І. Розвиток паліативної та хоспісної допомоги в Україні: організаційні, юридичні та медичні аспекти / Ю.І. Губський, Н.Г. Гойда,

А.В. Царенко // Реабілітація та паліативна медицина: наук. практ. журн. – 2015. – № 1. – С. 68-74.

2. Державна служба статистики України . Населення України за 2015 рік: Демографічний щорічник / Держ. служба статистики України. – К. : Держ. служба стат., України, 2016. – 119 с.

3. Johnson G. Exploring Corporate Strategy / Gerry Johnson, Kevan Scholes, Richard Whittington – the 8th ed. –England: Essex; Pearson Education Ltd: FT Prentice Hall, 2008. – 664 p.

Демчишин Віктор,

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

за спеціальністю 231 Соціальна робота

Ніжинський ДПУ ім.М.Гоголя

pracsoc25@maill.com

«ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ КЕЙС-МЕНЕДЖЕРА У РОБОТІ З ВРАЗЛИВИМИ ГРУПАМИ НАСЕЛЕННЯ»

Ключові слова: соціальна робота, кейс-менеджмент, метод, кейс-менеджер, моделі соціальної роботи, соціальний працівник.

I. Методи діяльності кейс-менеджера

У соціальній роботі кейс-менеджмент визначають як метод, який передбачає оцінку ситуації та потреб клієнта, визначення цілей і планування заходів задля їх досягнення, моніторинг та оцінювання результатів роботи [1, с. 7].

Метою кейс-менеджменту є підвищення якості та забезпечення економічно обґрунтованої вартості потрібних послуг, а також надання необхідної отримувачу індивідуальної підтримки для продовження життя у власній громаді [4].

Метод кейс-менеджменту забезпечує можливість соціальним працівникам та іншим фахівцям, які працюють у одній чи декількох організаціях, координувати зусилля у роботі з конкретним випадком. У межах цього випадку послуги можуть бути надані клієнту в одній або кількох організаціях, що впроваджують різні програми [1, с. 8]. Відповідно кейс (випадок) розглядають як проблемну ситуацію клієнта (окремої особи або сім'ї), яка негативно впливає на якість життя людини і погіршує її стан (фізичний, психічний, матеріальний тощо), а кейс-менеджера як соціального працівника або іншого фахівця, який здійснює оцінку ситуації й потреб клієнта, планування відповідних заходів щодо їх задоволення, пошук організацій та фахівців, які надають відповідні послуги в громаді, координує їх дії у процесі кейс-менеджменту, а також здійснює представництво інтересів клієнта / клієнтів [1, с. 7].

II. Моделі роботи з вразливою категорією населення

Інноваційні практики соціальної роботи з вразливими групами населення в Україні програмних умов, назв, парадигм і цілей кейс-менеджмент вирізняє ряд характеристик [1, с.9; 2, с.17]:

- 1) наявність особистісно орієнтованих послуг ;
- 2) пріоритетність відносин соціального працівника з клієнтом;
- 3) застосування підходу «людина в оточенні» ;
- 4) орієнтація на сильні сторони;
- 5) спільна робота у команді ;

6) втручання на мікро-, мезо- та макрорівнях. Деякі дослідники, В. Вандерплассен, Дж. Вольф, Р. Рапп, М. Ріджіль, Е. Брейкерт, М. Вілленбрінг, вказують на існування чотирьох основних моделей кейс-менеджменту:

- модель інтенсивного втручання (Assertive Community Treatment Model and Intensive Case Management),
- клінічна модель (Clinical Case Management),
- модель сильних сторін (Strengths-Based Case Management),

- універсальна брокерська модель (Brokerage / Generalist Model) [5, с. 82-83].

Модель інтенсивного втручання (Assertive Community Treatment Model and Intensive Case Management) передбачає комплексний підхід у роботі з клієнтом, наявність міждисциплінарної команди, що відповідає за результати. У межах цієї моделі відбувається надання послуг, а не лише їх координація. Сам клієнт бере на себе менше відповідальності за результат і покладається на роботу мультидисциплінарної команди, яка сприяє не лише досягненню оптимального функціонування, але й розвитку клієнта [3, с.71].

Висновок. Кейс-менеджер у соціальній роботі відіграє важливу роль, адже завдяки йому здійснюється допомога для вразливих категорій населення, а саме суттєву допомогу можуть отримати пенсіонери, мало мобільні люди, особи похилого віку, які потребують супроводу у спеціалізовані медичні чи державні установи, реабілітаційні центри, хоспіси тощо. Професійних кейс-менеджерів залучають і до страхових компаній, шкіл, університетів, громадських закладів. Саме технології та методика роботи кейс-менеджера дозволяють соціальному працівнику ефективно надавати послуги та впроваджувати якісні методи роботи з вразливою категорією населення.

Список використаних джерел:

1. Гусак Н.Є. Кейс-менеджмент внутрішньо-переміщених осіб: методичні рекомендації, Київ, 2015. 62 с.
2. Світлична Т.В. Розвиток інтегрованих соціальних служб як інноваційної моделі надання соціальних послуг населенню. Державне будівництво. 2009. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2009_1_29 (дата звернення: 18.03.2020).
3. Barker R. The social work dictionary. [5th ed.]. Washington, DC: NAWS Press, 2003. 493 p.
4. NASW Standards for Social Work Case Management (2013). <https://www.socialworkers.org/LinkClick.aspx?fileticket=acrzqmEfhlo%3D&portalid=0>

5. Vanderplasschen W., Wolf J., Rapp R.C., Broekaert E. Effectiveness of Different Models of Case Management for Substance-Abusing Populations. Journal of Psychoactive Drugs. 2007. № 39 (1). P. 81-95.

Денисенко Наталія

denisenko.natali@gmail.com

Щириця Тетяна

tvshch@ukr.net

КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНІ ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ОНЛАЙН-РЕЖИМІ

Сучасне українське суспільство розвивається в напрямі провідних тенденцій діджиталізації. Цьому сприяють три причини соціально-економічного, політико-правового та ціннісно-нормативного стану соціального ладу, а саме: розвиток технологічно-інформаційного суспільства як матеріальної основи провідного світового тренду, зростання у широких верств населення навичок і вмінь користування цифровим інструментарієм для задоволення своїх щоденних потреб, законодавча база, яка забезпечує захист прав і гарантії свободи для всіх учасників цифрового спілкування, а також імплементація в повсякденні практики гуманістичних наративів, у яких людина постає як безумовна цінність.

Такі фактори нашого життя останніх років, як COVID та війна, сприяли поширенню цифрових технологій у різні царини соціального життя та поглибленню спілкування в онлайн режимі. Спочатку українське суспільство випробувало цифрові технології передусім у навчальному процесі в онлайн-режимі. Наразі ми можемо також констатувати поширення сучасних інформаційно-комунікаційних можливостей і на сферу соціальних послуг як об'єктивації практик соціальної роботи. Знаний фахівець з теорії та практики

соціальної роботи Т. Семигіна зазначає, що тема запровадження онлайн технологій у соціальну роботу почала активно обговорюватися в західній науковій літературі ще двадцять років тому, а у публікаціях останніх десяти років «мова ведеться про онлайн соціальну роботу, інтервенції соціальної роботи, засновані на ІКТ, телесоціальну роботу, цифрове психосоціальне консультування» [3, с. 119]. Ми також можемо відзначити такі форми як застосування освітніх платформ з онлайн курсами різної спрямованості щодо підвищення кваліфікації, перекваліфікації різноманітного спрямування щодо набуття нових знань, умінь і навичок для підвищення мобільності, конкурентоспроможності спеціалістів на ринку праці. Набувають розповсюдження практики онлайн консультування в контексті тьюторінгу, коучінгу, практики психологічної підтримки і допомоги, направлені на підвищення рівня стресостійкості до переживання наслідків кризових подій, психологічної терапії проявів фізичних і психологічних травм, отриманих в результаті бойових дій. Також застосовуються «моделі врегулювання конфліктів у контексті досягнення злагоди», практики медіації та технології посередництва в конфлікті [1, с. 50], їхнього соціально-психологічного супроводу в онлайн-режимі. Набувають поширення такі технології як вебінар, онлайн-конференції, тренінги, дискусії та семінари. Спрямування соціальної роботи в онлайн-режимі зорієнтовано також на профілактику соціально негативних явищ і заохочення щодо здорового способу життя, задля чого використовуються такі онлайн технології як веб-сайти, блоги, інтерактивні онлайн платформи, відео конференції, закриті групи в соціальних мережах, комунікації Viber і Telegram.

Попри очевидні переваги впровадження цифрових технологій в систему освіти щодо можливості онлайн взаємодії незалежно від територіальної локації, побудови гнучких траєкторій навчання, індивідуального графіку, безперервності процесу набуття нових навичок і знань, а також надання дистанційних консультаційних послуг людям, які з різних причин, зокрема, обмежені фізичні можливості, наявність далекої відстані, позбавлені

можливості безпосередньої зустрічі з соціальним працівником, у центрі наукових дискусій постають питання ризиків цифровізації, які пов'язують з «кліповим мисленням», деформацією здатності до сприйняття об'ємних текстів, зниженням концентрації уваги, словесно-логічної пам'яті» [2, с. 83], лінійним сприйняттям реальності, дисфункцією мотивації, дезактивацією критичного мислення і зниженням необхідності напруженої розумової роботи. Такі фактори вказують на ті дисфункції в умовах цифровізації, які потрібно враховувати і в практиках соціальної роботи в онлайн режимі, віднаходити способи їхнього попередження, або нівелювання. Ми також можемо відзначити дисфункції комунікації, що пов'язуються з певними труднощами інтерпретації емоційного компонента, складність відстеження реакції клієнта, обмеження щодо уточнення деталей ситуації при онлайн взаємодії, що призводить до комунікаційних розривів, деформації, викривлення комунікації. Ба більше, Т. Семигіна звертає увагу на тенденцію зміни традиційних практик соціальної роботи під впливом діджиталізації і використання онлайн технологій, що відзначається виникненням так званої «сірої зони етики», в межах якої стосунки «між фахівцями та клієнтами, професійних меж, забезпечення конфіденційності інформації тощо... не регулюються наявними етичними кодексами чи професійними правилами або стандартами» [3, с. 120].

Необхідно враховувати і той факт, що сприйняття, розуміння та інтерпретація подій і фактів життя людиною стають можливими через когнітивну дію. Які складності та пастки чатують на цьому шляху? Ми говоримо про когнітивні викривлення, або когнітивні спотворення як такі відхилення у судженнях, що зумовлюють нелогічність, неправильні висновки, необґрунтовані інтерпретації як інших людей, ситуацій, так і власної самооцінки і розуміння життєвої ситуації. Як правило, такі пастки мислення ґрунтуються на спотворених переконаннях. У терміні «когнітивна комунікація» відбито два складники, а саме: граматику мови та мовлення (вербальність) та позамовні елементи, які є частиною будь-яких дискурсів (невербальність). Фахівець з соціальної роботи за умов онлайн допомоги має

навчитись трансформувати узвичаєні в стосунках віч-на-віч навички та компетентності в ефективні віртуальні комунікації, поєднувати такі практики для того, щоб вербально-невербальна комунікація стала дієвою та актуальною для розв'язання життєвих проблем.

За характером прояву виокремлюють такі групи когнітивних викривлень: шаблонне мислення (застосування неефективних поведінкових моделей, стереотипність, залучення тільки знайомих прийомів та способів дій); когнітивний дисонанс (внутрішній конфлікт через зіткнення у свідомості людини протилежних ідей, вірувань, цінностей чи емоційних реакцій; долається через уміння ставити запитання перед тим, як прийняти відповідне рішення); когнітивна ілюзія (сприйняття не того, що відбувається насправді; долається через погляд на ситуацію під іншим кутом зору); пастка підтвердження (тенденція шукати, інтерпретувати та зосереджуватися на фактах, що доводять власну позицію, й ігнорування тих даних, що свідчать про протилежне; нівелюється через звернення до більш узагальнених даних, а не тільки тих, що підтверджують суб'єктивне бачення); негативізм (фокусування на негативі, який породжує страх змін, що може призводити до гальмування розвитку загалом); пастка завищених очікувань як зворотний бік негативу.

Емоції не є когнітивними викривленнями, але вони також впливають на сприйняття людини (залежно від емоційного стану людина може сприймати одну й ту ж саму річ у позитивному, або в негативному ракурсі). Всі ці пастки мислення (ми тут розглянули тільки деякі, що є релевантними до нашої теми) потрібно враховувати і при наданні соціальної допомоги в онлайн режимі, нівелюючи їх через спілкування, обговорення та критичне мислення. Така соціальна допомога у вирішенні особистих екзистенційних проблем має бути зорієнтованою на застосування в когнітивній комунікації метакогніції. Остання саме і передбачає усвідомлення і розуміння власних когнітивних процесів і вироблення метакогнітивних стратегій, які дозволяють людям обмірковувати свої процеси мислення, оцінювати власні знання та розуміння

та вносити корективи для покращення через встановлення цілей, адекватних самооцінки та розуміння [4].

Ми пропонуємо аналіз онлайн практик у межах концепції соціального виховання, де йдеться про актуалізацію здібностей і можливостей учасників соціальної інтеракції як зміст та форма соціальної допомоги. При цьому соціальна допомога не обмежується тільки маргінальними верствами населення. За наших трагічних обставин потреба в соціальній допомозі тільки зростатиме.

Підґрунтям гуманістичної соціальної роботи є функціонування інституцій соціальної держави з механізмами міцного захисту основних прав і свобод всіх громадян незалежно від їхнього майнового та соціального статусу. Така світоглядна зміна поглядів на державу заступає місце тоталітарній чи авторитарній, що панувала в українському суспільстві в ХХ столітті та негативні наслідки якої ми ще не подолали. Ціннісними засадами функціонування практик соціальної роботи має бути вільна, креативна та відповідальна особа, яка здатна в конкурентному середовищі досягти в піраміді А.Маслоу рівня самоактуалізації.

Соціальна робота – це інтеракція соціального працівника та клієнта. Для її ефективності та результативності конче потрібна сукупність професійних вимог, які пов'язані з головними функціями спеціаліста, а саме: діагностичною, прогностичною, правозахисною, організаційною, профілактичною, соціально-медичною, соціально-психологічною, технологічною, соціально-побутовою і комунікативною. Виконання всіх цих функцій здійснюється через мовно-мовленнєві практики. Міркування з приводу ціннісних засад мовленнєво-дискурсивних практик в соціальній роботі, ефективною формою яких є діалог, були представлені в доповіді на конференції [5].

Отже, за умов розвитку українського суспільства відповідно до панівних світових трендів діджиталізації нагальним стає необхідність та можливість модифікації форм та змісту соціальної роботи з різними групами населення в

онлайн-режимі. Окрім технічного забезпечення гуманістичної спрямованості соціальної роботи як інтеракції соціального працівника та клієнта, конче потрібна когнітивно-комунікативна компетентність суб'єктів взаємин. Йдеться про навички та вміння виконувати комунікативну функцію, а саме встановлювати довірливі контакти, обмінюватись позитивною інформацією, спільно формувати стратегію взаємодії, спрямованої на розв'язання актуальних кризових життєвих проблем через емпатію та розуміння ситуації іншої людини. Тут соціальний працівник частково діє як соціолог, психолог, педагог, лікар, правозахисник, виконуючи ролі вчителя, консультанта, експерта, порадирика. Важливим тут є довіра і не втратити зворотній зв'язок.

Наша візія соціальної роботи засадничена на пріоритеті механізмів мобілізації власних ресурсів клієнта через допомогу соціального працівника. Не задовольнити клієнтські потреби, а сприяти створенню умов для самостійного вирішення розв'язання кризових проблем. Для цього фахівець має сформувати у себе системне критичне мислення, вміння поглянути на ситуацію з різних боків, а симптоми інтерпретувати як окремі ознаки, а не докорінну зміну людини чи її суб'єктивні переживання. Звісно, що в безпосередніх взаєминах віч-на-віч такі вміння і навички можна швидше зреалізувати, проте соціальне довкілля діджиталізації, в якому ми зараз перебуваємо, створює нові виклики і можливості, відповіді на які ми намагаємось знайти спільними зусиллями.

Список використаних джерел:

1. Денисенко Н. Медіація як спосіб урегулювання конфліктів у професійній діяльності соціального працівника // Соціальна робота і сучасність: теорія та практика професійного й особистісного розвитку соціального працівника: Матеріали Десятої Міжнародної науково-практичної конференції (18 грудня 2020 року, м. Київ). Київ : Видавництво Ліра-К, 2020. 266 с. – С. 50-53. <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/39163>

2. Марчук А. Якість вищої освіти в надзвичайних умовах: освітні втрати й дисфункції цифровізації вищої освіти та дистанційного навчання //

Соціально-економічні відносини в цифровому суспільстві. Том 1 (47), 2023. С. 80-89.

3. Семигіна Т. Он-лайн технології у практичній соціальній роботі // Комп'ютерні технології та Інтернет в інформаційному суспільстві, 2016. С. 119-121. <https://www.researchgate.net/publication/310246985>

4. Смульсон М.Л. Інтелектуальні метакогніції та конструювання особистісного досвіду в похилому віці // Актуальні проблеми психології Т.2. Вип.13. 2021. С.39-51.

5. Щириця Т. Ціннісні засади мовленнєво-дискурсивних практик в соціальній роботі // Соціальна робота: виклики сьогодення. Інноваційні соціальні проекти та волонтерські практики: Збірник матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 25 листопада 2021 року). Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. С.270-273.

Дубич Клавдія,
*професор кафедри управління охороною здоров'я
та публічного адміністрування
НУОЗ України імені П.Л.Шупика,
д.н.держуправління, професор
email: kdubych@ukr.net*

ДЕТІНІЗАЦІЯ РИНКУ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ, ЯК ФАКТОР РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ

Соціально-економічний стан розвитку українського суспільства проходить в умовах воєнного стану та політичної і економічної кризи та високого рівня безробіття українців, що спонукає їх до пошуку нелегальної роботи в "тіні". Сучасний стан формування трудового потенціалу України відбувається на фоні переміщення певної частини населення з системи офіційного працевлаштування в тіньовий сектор економіки. Такий «тіньовий» стан справ на ринку праці, він не тільки впливає на наповнення бюджету України через оподаткування заробітної плати, а несе в собі певні загрози для самих працівників, які в «тіньовій» зайнятості позбавляються всіх форм соціального захисту, пенсійного забезпечення та медичного обслуговування.

Упродовж останнього десятиріччя тінізація економічних відносин має стійку тенденцію до зростання, особливо на регіональному рівні, та є фактором, який найбільше стримує розвиток підприємництва в Україні. Високий ступінь тінізації економіки в поєднанні з політичною та економічною нестабільністю, високим рівнем корумпованості влади та хабарництвом призводить до небажання багатьох українських підприємців вкладати гроші в економіку своєї країни та виведення фінансового капіталу за її межі. [4, с. 94-95].

На негативний процес «тінізації» ринку праці дуже важливий вплив має корупція, особливо політична, яку здійснюють представники суб'єктів державної влади, маючи для цього відповідні повноваження та можливості. Сутність політичної корупції, це прояв зловживань представниками політичної влади з метою отримання різного роду благ в приватних цілях.

За допомогою політичної корупції чиновники підпорядковують державну владу приватним, корумпованим кланам та злочинним угрупованням, що в свою чергу тягне за собою зміщення вектору державної політики від розв'язання питань детінізації ринку праці до забезпечення приватних, кланових інтересів в сфері зайнятості населення та уникання сплати податків.

Соціальна та політична відповідальність чиновників і політичних лідерів всіх рівнів за діяльність на ринку праці та невиконання державних програм і стратегій призводить до імітації їх виконання та формалізму і бюрократії та відсутності персональної відповідальності за наслідки своєї діяльності або бездіяльності.

Дослідження науковців та проведення опитування респондентів, щодо проявів політичної корупції на ринку праці та зайнятості населення, свідчать про те, що запроваджувані чиновниками перевірки та контрольні заходи, 42% респондентів вважають неієвими і саме вони є джерелом корупції [8].

Запроваджувані регіональними органами державної влади планові та позапланові перевірки свідчать про те, що вітчизняна система штрафних санкцій є досить ліберальною і тим самим створює умови бізнесовим структурам не сплачувати внески в страхові соціальні фонди та ухилятися від оподаткування. Особливо велика кількість нарікань на перевірки зі сторони органів влади серед бізнесменів які прозоро працюють з дотриманням всіх офіційних процедур працевлаштування працівників, із-за подвійних стандартів в накладенні та стягненні штрафних санкцій.

Негативно впливає на вітчизняний ринок праці та зайнятість населення і військова агресія та вимушена міграція цивільного населення з фронтової зони, за різними статистичними показниками з України мігрувало понад 6-8

млн населення, з них 4-6 млн трудового потенціалу. Затягування війни на фоні економічної блокади і кризи призведе до подальшої деградації, тінізації економічних, соціально-трудова відносин і поширення практики неформальної зайнятості, особливо в умовах міграції.

Досліджуючи детінізацію ринку праці в умовах воєнного стану як фактору розв'язання проблем вразливих категорій населення України слід зазначити, що неформальні трудові відносини на регіональному рівні переважають у секторі самостійної зайнятості, де частка населення, яке працювало на неформальних робочих місцях, становила 74,3%, а серед працюючих за наймом 15,1%. Неформальна зайнятість найбільш розповсюджена серед уразливих категорій працівників (молоді у віці 15-24 роки, осіб пенсійного віку). Дві третини (66,2%) серед неформально зайнятого населення склали особи, які мали професійно-технічну та повну загальну середню освіту, а серед офіційно зайнятого населення переважали особи з вищою освітою (61,2%). Неформально зайнятими є переважно особи з невисоким рівнем освіти та ті, хто займається фізичною або некваліфікованою працею. Основними видами діяльності неформально зайнятого населення є сільське, лісове та рибне господарства (40,8%), оптова та роздрібна торгівля (20,9%), будівництво (15,5%). Середній показник неформальної зайнятості населення в розрізі регіонів України складає 24,3 %, а в 11 регіонах країни частки неформально зайнятих осіб не перевищують цей показник. Найбільше значення показника неформально зайнятих осіб – у Івано-Франківській області (53,2%), а найменше – в Київській області (10,3%)[6].

Аналізуючи вищезазначені статистичні дані слід зазначити, що неефективна структура зайнятості віддзеркалює модель економічного розвитку, яка базується на дешевій робочій силі. Низькі стандарти оплати праці і відсутність безпосереднього зв'язку між заробітками та ефективністю праці, негативно впливають на економічну активність населення особливо в умовах воєнного стану та призводять до зниження трудової активності. Мінімально прийнятний рівень життя значній частині працюючого населення

забезпечує додаткова неформальна зайнятість, яка, досить часто, не має нічого спільного з професією і кваліфікацією.

Необґрунтована соціальна політика, разом з непродуманою податковою політикою, привели майже до повного знищення виробництва в Україні. Приховане безробіття перейшло у тіньову зайнятість, бо цілком зрозуміло, що в разі, коли людина роками не отримує заробітної плати і, при цьому, не вмирає з голоду, то вона має якесь інше джерело надходжень – вона працює в тіньовому секторі [3].

Проаналізувавши деякі аспекти детінізації ринку праці в умовах воєнного стану як фактору розв'язання проблем вразливих категорій населення України можна зробити наступні висновки.

1. Детінізація ринку праці в умовах воєнного стану неможлива із-за високого рівня корупції та відсутності дієвих механізмів з притягнення до соціальної та політичної відповідальності чиновників та політичних лідерів всіх рівнів органів влади за корупційну діяльність та невиконання державних програм та стратегій на ринку праці та зайнятості населення.

2. Дослідженням встановлено що на детінізацію ринку праці та зайнятості населення негативно впливає військова агресія та вимушена міграція цивільного населення з фронтової зони, за різними статистичними показниками з України мігрувало понад 6-8 млн населення, з них 4-6 трудового потенціалу. Затягування війни на фоні економічної блокади і кризи призведе до подальшої деградації, тінізації економічних, соціально-трудова відносин і поширення практики неформальної зайнятості, особливо в умовах міграції.

Список використаних джерел:

1. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. Т. 2 / За ред. С.В. Мочерного. – Львів: Світ, 2006. – 568 с.

2. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Т. 1: Теорія державного управління / наук.-ред. колегія: В.М. Князєв (співголова), І.В. Розпутенко (співголова) та ін. – К.: НАДУ, 2011. – 748 с.

3. Краус Н.М. Детермінанти тіньової економіки в інноваційних умовах господарювання: моногр. / Н.М. Краус. – Полтава: Дивосвіт, 2014. – 148 с.
4. Маршавін Ю.М. Регулювання ринку праці України: теорія і практика системного підходу: моногр. / Ю.М. Маршавін. – К.: Альтерпрес, 2011. – 396 с.
5. Статистичний щорічник України за 2017 рік / Державна служба статистики України. – К.: Держаналітінформ, 2017. – 575 с.
6. Ринок праці в 2018 році: [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України: веб-сайт. – URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ11_u.htm.
7. “Теневої” бизнес в Украине достиг ошеломляющих масштабов – эксперты: [Электронный ресурс] // Сегодня.ua: веб-сайт. – 2015. – 16 июн. – Режим доступа: <http://www.segodnya.ua/economics/business/tenevoy-biznes-v-ukraine-dostig-oshelomlyayushchih-masshtabov-eksperty-623882.html>.
8. Українці назвали головну перешкоду на шляху розвитку країни: [Електронний ресурс] // TNS. Kantar Group Company: веб-сайт. – 2017. – URL: <https://tns-ua.com/news/ukrayintsi-nazvali-golovnupereshkodu-na-shlyahu-rozvitku-krayini>. 11
9. O’Higgins N. Rising to the youth employment challenge: New evidence on key policy issues / Niall O’Higgins. – Geneva: ILO, 2017. – 234.

ПЕРСПЕКТИВИ ФІЛОСОФСЬКОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

В сучасному глобалізованому та інформатизованому світі спостерігається взаємовплив, взаємоперетин та інтеграція різних галузей та систем знань, зокрема актуальним є розширення функціонального діапазону філософії.

Філософія, написана філософами в книгах для філософів – це статична система знання, в якій консервується «вчорашній день» теорії, тому вихід академічної філософії в живу діалогічну практику через спілкування набуває сьогодні нової актуальності. Соціальні та культурні запити суспільства на розвиток критичного мислення, інтелектуальну дисципліну та потребу в професійній філософській практиці сьогодні важко переоцінити, вона є незаперечною з огляду на екзистенційні виклики, з якими стикається людина. В умовах війни, економічної кризи та політичної напруги, техногенних та екологічних ризиків, а також інформаційного перенасичення людина переживає глибоку особистісну кризу. В програмах та курсах з особистісного розвитку, самопізнання та самовдосконалення, спрямованих на досягнення успішності в діловій сфері та щастя в особистому житті, коучі та ментори розвивають та впроваджують різні методи: практики стоїків, сократівський діалог, глибинні філософські бесіди, - які здебільшого маскуються під мотиваційні тренінги та психологічні консультації. Відповіддю на динамічність життя та ускладнення смислів є потреба в переосмисленні завдання філософії, вихід філософії в життєву практику та пошук альтернативних академічним формам філософських соціальних послуг. В Україні філософська консультативна практика досі не набула популярності, тому дослідження теоретичних та методологічних питань філософського консультування відкриває горизонт нових творчих пошуків, задаючи перспективу духовного оновлення людини майбутнього та збагачення сенсу

самої філософії. Окрім звичної ролі філософа як викладача чи науковця додається нова грань і нове соціальне проявлення як філософа-практика, експерта, консультанта, яке не обмежується академічною сферою.

Філософська консультація – це діалог між філософом та його співрозмовником на тему, яка актуальна співрозмовникові, з метою впорядкування мислення щодо його проблеми. В основі алгоритму та методу філософської консультації - послідовність питань, які ставить філософ та які створюють передумови для початку самостійного процесу мислення співрозмовника та докладання інтелектуальних зусиль для пошуку відповідей.

Іноді людина перебуває в ілюзорному переконанні, що здатна самостійно розв'язати свою життєву проблему. Популярність психологічної допомоги, висока вартість якісних психологічних послуг, розтягнутість у часі психотерапії, а також числені профанації психологічної допомоги шахраями з метою збагачення або зарозумілими коучами з метою самопіднесення – все це огортає ореолом хибних очікувань професійні діалогічні практики загалом та викликає скептичне ставлення до філософської практики зокрема.

Філософська консультація проходить в один сеанс безпечного екологічного спілкування у формі відкритого діалогу, спрямованого на самопізнання, пошук особистісних сенсів, вирішення етичних дилем, самовизначення. В процесі цього пошуку співрозмовник має можливість поступово підніматися на рівень теоретичного мислення шляхом абстрагування від власних афектів (емоцій, упереджень, оціночних суджень в межах дихотомій «подобається – не подобається», «добре – погано», «згоден – не згоден», «правильно – неправильно» тощо), що затьмарюють розум та створюють враження сплутаності думок та хаосу. Метою такого діалогу є прояснення мислення співрозмовника через домагання визначеності та ясності відповідей з врахуванням того, що немає правильної або неправильної ідеї (думки) співрозмовника, якщо вона раціонально обґрунтована та аргументовано доведена. В цьому діалозі ефективним є залучення

сократівського індуктивно-дефініторного методу, коли через розгляд окремих прикладів робляться відповідні узагальнення. Таким чином, через узагальнення проясняється зміст та модель мислення співрозмовника. Застосування в діалозі лінгвістичного аналітичного методу дозволяє робити висновки про особливості мислення людини, виходячи з його висловлювань. Через усвідомлення відповідей, що досягається через увагу до мовлення та вживаних у ньому понять та сенсів, відбувається і самоусвідомлення співрозмовником себе та більш чітко проявляється його проблема. Названа (сформульована) проблема вже не має над людиною тої влади, як неусвідомлена проблема. І називання проблеми є суттєвим кроком у її вирішенні. Абстрагування, усвідомлення та називання проблеми дозволяє вирватися тенет невизначеності та розгубленості. Провідником на цьому шляху прояснення виступає філософ-практик (філософ-консультант). Результатом діалогу передбачається новий погляд на те, що здавалося очевидним: нове знання про себе, нові грані проблеми, яку людина обговорила з філософом та нові варіанти вирішення проблеми.

Практика філософського консультування є соціально орієнтованою і своєю метою покладає посилення людинотворчого потенціалу через саморозуміння та сприяння активному ставленню до життя. До філософського діалогу можуть долучатися співрозмовники без обмежень за віковими, гендерними, соціальними, культурними, релігійними та іншими характеристиками. В філософському діалозі через свободу та творчість мислення реконструюється власний життєвий досвід співрозмовника, в незалежності від його знань, вірувань, переконань, цінностей та поглядів, за допомогою фахівця відбувається критична саморефлексія. Оскільки одним з завдань соціальної роботи є підвищення здатності клієнта до саморозвитку та самостійного вирішення проблем, а завданням соціального працівника зокрема є аналіз ситуації клієнта та оцінка його потреб, то етап індивідуального інтерв'ювання може проходити у формі філософської консультації. Професійна допомога філософа-практика може бути інтегрована

до системи надання соціальної допомоги фахівцями, може бути одним з етапів соціальної роботи або займати окрему нішу в практиках, що покликані допомагати людині.

Кравченко Оксана
okskravchenko@ukr.net

РЕАБІЛІТАЦІЯ ЯК НАПРЯМ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Станом на 01 січня 2020 року, в Україні 2,7 млн. осіб мали інвалідність, у тому числі 222,3 тис. осіб з I групою інвалідності, 900,8 тис. осіб з II групою інвалідності, 1416,0 тис. осіб з III групою інвалідності та 163,9 тис. дітей з інвалідністю.

Події епідеміологічного, техногенного, суспільно-політичного характеру, спричинили позитивну динаміку у збільшенні цих показників: пандемія коронавірусу COVID-19 зумовила потребу у довготривалій реабілітації людей з нормотиповим розвитком, які хворіли, а також стала викликом для людей з інвалідністю стосовно отримання базових послуг та лікування; каліцтво внаслідок нещасних випадків через поганий стан доріг, низький рівень безпеки виробництва внаслідок зносу обладнання, його невідповідності сучасним вимогам тощо; повномасштабне вторгнення РФ на територію України стало причиною як невинних смертей, так і каліцтва населення внаслідок поранень, ракетних обстрілів як військовослужбовців, так і цивільного населення.

Для сфер охорони здоров'я, соціального захисту, реабілітації, охорони психічного здоров'я та громадськості постають короткострокові і довгострокові завдання не лише лікування, а й комплексного відновлення громадян від наслідків війни.

Саме реабілітація має практичне значення: завдяки реабілітаційним заходам людина після травм повертається до соціального і професійного життя, стає його повноправним учасником, включається у виробничі відносини, стає незалежним від соціальних пільг і виплат, тим самим позбувається статусу людини, яка перебуває у складних життєвих обставинах.

З огляду на вищезначене, реабілітація має соціально-економічний ефект і привертає увагу органів державної влади, фахівців-практиків, науковців і самих людей з інвалідністю або людей, які зазнали травм тощо.

Завдяки переходу від медичної до соціальної моделі інвалідності вплив хвороби чи травми розглядається крізь призму єдності особистісних, соціальних і медичних факторів. Доцільно запропонувати результати досліджень відмінностей між медичним лікуванням та реабілітацією. Якщо лікування спрямоване на боротьбу з хворобою, етіотропні фактори, усунення причини і суті хвороби, то реабілітація – на мобілізацію захисних механізмів організму. Якщо лікування спрямоване на ліквідацію чи зменшення клінічних проявів хвороби, попередження її прогресування, то реабілітація – на усунення наслідків хвороб: відновлення фізичного і психічного статусу до соціально значимого рівня, досягнення максимально можливої соціальної і економічної незалежності. Лікування направлене на організм сьогодні, в даний час, а реабілітація – на особистість і на майбутнє. Лікування на стаціонарному, амбулаторному і санаторно-курортному етапі направлене безпосередньо на лікування причини захворювання чи пошкодження, то реабілітація – на стаціонарному етапі – відновлення функцій організму до рівня, коли особа може себе обслужити, пересуватися, бути готовим до продовження програми медичної реабілітації; на поліклінічному етапі – профілактика прогресування захворювання, відновлення зайнятості; на санаторному етапі – відновлення втрачених функцій організму, фізичного і психічного статусу. Лікування направлене на конкретну ліквідацію чи компенсацію захворювання, що не завжди дає можливість повернутись до праці, бути економічно незалежним членом суспільства, то завдяки реабілітації постійно проводиться визначення

реабілітаційного потенціалу і прогнозу. Лікування може проводитися і без участі хворого і являється в певній мірі пасивним методом, то реабілітація вимагає активної участі хворого (беруться до уваги всі аспекти фізичного, психічного і соціального існування хворого). Лікування в більшій мірі здійснюється фахівцями сфери охорони здоров'я, то для реабілітації необхідна міжсекторальна співпраця на вертикальному (державний рівень, регіональний, рівень громади) і горизонтальному (сфери охорони здоров'я, соціального захисту, освіти, громадських організацій, людей з інвалідністю чи травматизованих тощо) рівнях [1].

В умовах війни і післявоєнного періоду потреба у послугах реабілітації буде зростати. І в цьому контексті заслуговує на увагу зарубіжний досвід кращих практик відновлення. Водночас, за часів незалежності України накопичені теоретичний і практичний аспекти реабілітації людей з інвалідністю: нормативно-правове забезпечення; діяльність реабілітаційних центрів, інноваційні технології реабілітації та ін. Вагомого значення набувають наукові праці, в яких узагальнена діяльність української системи реабілітації.

Для цього на офіційній сторінці Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського за допомогою функції «Комплексний пошук у каталогах Бібліотеки» (<http://surl.li/bcsj>) здійснено пошук за ключовим словом «реабілітація». У результаті запропоновано 1683 праць українських авторів, починаючи з 1991 року і до сьогодні. Серед видів наукових праць: дисертації, автореферати, монографії, збірники конференцій, науково-методичні довідники, навчальні посібники.

Внаслідок аналізу і вибірки цих праць встановлено, що близько 80 % – це роботи з медичної реабілітації, решта – стосуються реабілітації у різних сферах наукового знання (соціальної роботи, соціальної педагогіки, корекційної педагогіки, педагогіки, психології, фізичної культури, географії, економіки, екології тощо).

Список використаних джерел:

1. Шевчук В.І., Яворовенко О.Б., Беляєва Н.М., Шевчук С.В. Реабілітація інвалідів: Монографія. Вінниця: ФОП Данилюк В.Г., 2012. 216 с.

Мельниченко С.В.
savickaja_sv@ukr.net

**РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ В ПОДОЛАННІ БІДНОСТІ:
ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ**

Конфлікт на сході країни, який розпочався в 2014 році, і в лютому 2022 року переріс у повномасштабне вторгнення, суттєво вплинув на всі сфери життєдіяльності українського суспільства. В умовах війни і нестабільності виникла низка серйозних проблем, пов'язаних із забезпеченням соціального добробуту та безпеки громадян [1]. І якщо державні програми та гуманітарні ініціативи, направлені на забезпечення їхніх базових потреб – житла, медичної допомоги, освіти, соціального забезпечення спрацьовують здебільшого ефективно, то «усталені» проблеми, такі як бідність населення, зростання безробіття, втрата працездатності громадян тільки загострюються. А саме, виникають нові ризики бідності, поглиблюються «старі» її причини, що призводить до загострення цієї проблеми та посилення її негативного впливу на можливість розвитку людського капіталу та на соціально-економічний розвиток України. Особливо це має велике значення в контексті майбутніх євроінтеграційних процесів і формування умов для повноцінної інтеграції України в Європейський соціально-економічний простір.

Феномени бідності та багатства є предметом дослідження багатьох соціальних наук, зокрема філософії, соціології, економіки та політології.

Науковці і теоретики ґрунтовно описують види, причини, передумови, особливості даних феноменів. У свою чергу, урядовці розробляють й

декларують цілі стратегії подолання бідності. Проте у XXI столітті з'являються нові виклики, які актуалізуються у світовому суспільному просторі і особливо торкаються громадян України.

Бідність є складною соціальною проблемою, яка має глибокі корені та впливає на всі аспекти життя людини. У багатьох країнах світу соціальні робітники відіграють ключову роль у впровадженні стратегій подолання бідності на первинному рівні. Соціальна робота спрямована на поліпшення якості життя та соціальної справедливості, і в контексті боротьби з бідністю ця роль стає надзвичайно важливою [2].

Перший крок у роботі соціального працівника – це ідентифікація та оцінка потреб людей, які перебувають у ситуації бідності. Цей процес передбачає не лише виявлення економічних проблем, але й врахування соціокультурних, психологічних та інших аспектів, які можуть бути причинами бідності. Соціальні робітники грають роль посередників між клієнтами та різними соціальними службами, сприяючи виявленню всіх аспектів проблеми.

На основі ідентифікованих потреб соціальні робітники розробляють індивідуальні та колективні плани допомоги. Це може включати в себе надання матеріальної допомоги, організацію навчання та тренінгів, психосоціальну підтримку та інші заходи. Ключовим аспектом цього етапу є активна участь клієнтів у розробці та виконанні планів, щоб забезпечити відповідність їхніх потреб та цілей.

Однією з основних задач соціальної роботи у боротьбі з бідністю є створення умов для емпверменту та розвитку ресурсів. Сприяючи розвитку навичок, самостійності та підтримки громадських ініціатив, соціальні робітники допомагають клієнтам стати більш незалежними та активними у суспільстві.

Соціальні робітники виступають агентами змін у вирішенні системних проблем, які призводять до бідності. Вони можуть брати участь у розробці та впровадженні програм соціальної підтримки, сприяти удосконаленню

законодавства та взаємодіяти з громадськістю для створення умов для виключення бідності.

Особливу важливість має постійна оцінка та моніторинг ефективності заходів. Систематичне вивчення результатів дозволяє адаптувати соціальні програми до змінних умов та потреб, гарантуючи оптимальну допомогу.

Соціальна робота в подоланні бідності відіграє невід'ємну роль у формуванні справедливого та рівноправного суспільства. Ефективні стратегії соціальної роботи допомагають не лише подолати наслідки бідності, але й працюють на запобігання її причин. Це справжній внесок у створення більш справедливого та гуманного світу.

Спільні зусилля держави, громадянського суспільства та міжнародної спільноти дозволяють створити ефективну систему соціального захисту населення в умовах війни. Забезпечення життєво важливих потреб та підтримка осіб, які постраждали від конфлікту, є важливою передумовою відновлення миру та стабільності в регіоні.

Список використаних джерел:

1. Козловець, М. А. *Бідність як соціальне явище та її вплив на соціальну структуру сучасного українського суспільства*. Український соціум: соціально-політичний аналіз сучасності та прогноз майбутнього. <http://eprints.zu.edu.ua/35531/>

2. Потабенко Л. В. Бідність – нестраховий соціальний ризик. *Право і суспільство* 2019. № 5. С.175-180. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-5-1-28>

Мещан Ігор

к.соц.н., доцент

директор департаменту соціального захисту населення

Київської обласної військової адміністрації

НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Соціальні послуги, які надаються у територіальній громаді, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин громадян та на подолання їх наслідків. Метою надання соціальних послуг є також профілактика складних життєвих обставин громадян.

До основних нормативно-правових актів, які регулюють питання організації надання соціальних послуг та проведення соціальної роботи в територіальній громаді належать: Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні»; Закон України «Про соціальні послуги»; Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю»; Порядок організації надання соціальних послуг; Порядок надання соціальних послуг особам з інвалідністю та особам похилого віку, які страждають на психічні розлади.

Соціальні послуги є вкрай необхідними для осіб або сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, тому навіть вчасно надана така соціальна послуга, як надання інформації щодо того, куди звернутися для отримання необхідної допомоги, отримання консультації з працевлаштування, здатна запобігти виникненню серйозних проблем для особи, сім'ї в майбутньому.

Державні стандарти соціальних послуг затверджуються відповідними наказами Міністерства соціальної політики України. Класифікатор соціальних послуг, містить перелік назв соціальних послуг, їх короткий опис, термін надання, а також перелік категорій громадян, які є отримувачами цих послуг.

Соціальні послуги надаються відповідно до державних стандартів соціальних послуг. Державний стандарт соціальних послуг встановлює вимоги, які повинні забезпечувати необхідний рівень доступності соціальних послуг, зокрема, на кожному етапі їх надання; у ньому визначається зміст і обсяг, норми, умови і порядок надання соціальних послуг.

Основними кроками у визначенні потреб населення у соціальних послугах у територіальній громаді є:

- збір (актуалізація інформації) місцевим органом соціального захисту населення;

- підготовка пропозицій щодо визначення та забезпечення надання в територіальній громаді найбільш затребуваних соціальних послуг, у тому числі екстрено (кризово);

- обговорення і погодження пропозицій на засіданні координаційної групи;

- врахування в прогностичних та програмних документах економічного і соціального розвитку територіальної громади та в бюджетному процесі.

Оцінювання організаційної спроможності територіальної громади у наданні соціальних послуг населенню включає визначення рівня управлінської та фінансової спроможності територіальної громади у наданні соціальних послуг та виявлення проблем для прийняття рішень щодо забезпечення ефективності надання соціальних послуг відповідно до потреб населення.

Організаційний розвиток суб'єктів системи надання соціальних послуг включає:

- функціонування місцевого органу соціального захисту населення;
- функціонування надавачів соціальних послуг;
- залучення надавачів соціальних послуг недержавного сектора до надання соціальних послуг у територіальній громаді;

- співробітництво територіальних громад у сфері надання соціальних послуг;

- співробітництво територіальної громади з районною та / або, обласною радами у сфері надання соціальних послуг.

Основними джерелами інформації про надання соціальних послуг є:

- Рішення ОМС, Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців, громадських формувань, штатний розпис ОМС;

- Мережа розпорядників та одержувачів бюджетних коштів місцевого бюджету на порталі Бюджету для громадян <https://openbudget.gov.ua>

- Результати моніторингу надання соціальних послуг та звіти про проведення оцінки якості соціальних послуг;

- Фінансова звітність надавачів соціальних послуг комунального сектору, зокрема надходження і використання коштів, отриманих як плата за послуги (доступно на веб-порталі використання публічних коштів <https://spending.gov.ua/new/>

- Меморандуми про співробітництво з громадськими об'єднаннями, благодійними організаціями, проектами міжнародної технічної допомоги та інформація про їх виконання;

- Договори про співробітництво територіальних громад , інформація про їх виконання (реєстр договорів про співробітництво територіальних громад) <https://mtu.gov.ua/content/reestr-dogovoriv-pro-spivrobotnictvo-teritorialnih-gromad.html>).

Також до основних джерел інформації належать:

- стратегії розвитку територіальної громади, інформація про її виконання;

- місцеві програми розвитку щодо розвитку та забезпечення надання соціальних послуг, інформація про їх виконання;

- програма економічного і соціального розвитку територіальної громади; програма місцевого бюджету головного розпорядника коштів, що реалізується у сфері соціальних послуг;

- план діяльності на середньостроковий період головного розпорядника, що реалізує політику у сфері соціальних послуг;

- бюджетні пропозиції, бюджетний запит головного розпорядника коштів, що реалізує політику у сфері соціальних послуг;

- проект місцевого бюджету; інформація про залученість робочої групи до планування видатків місцевого бюджету на соціальні послуги;

- опублікована інформація в доступній для громадськості формі бюджету громадян;

- інформація про проведення консультацій з громадськістю щодо проекту місцевого бюджету;

- звіти про використання коштів на проекти, що фінансуються за рахунок громадського бюджету та / або конкурсу громадських проектів (ініціатив);

- звіт про виконання місцевого бюджету;

- інформація про вжиття ОМС, місцевим органом соціального захисту населення заходів, щодо залучення ресурсів з державного та / або місцевих бюджетів для надання соціальних послуг;

- результати конкурсів проектів органів місцевого самоврядування.

Надання соціальних послуг має відбуватися на засадах безперервності та різноманітності послуг для задоволення потреб різних категорій населення територіальної громади. А для цього необхідно забезпечити їх планування, враховувати всі потреби населення даної територіальної громади.

ПРО ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ У ШИРОКОМУ СЕНСІ

*Коли земля уже хитнулась,
Уже розверзлась піді мною,
І я відчув безодні холод,
Той безнадійно крижаний.
Я як закляття, як молитву
Твердив сто раз на день одне
Рятуй мене, моя робото,
Врятуй мене, врятуй мене
Юрій Левітанський*

Знаменитий український кардіохірург Микола Михайлович Амосов протягом дуже довгого часу проводив на собі “експеримент з омолодження”. Розпочав він його, коли йому минуло 80 років, і продовжував це дослідження до самої смерті, яка наступила у віці 89 років. Ось цитата із його “Звіту про експеримент” за 2001 рік, тобто за рік до смерті:

“Старіння погіршує всі функції – від м'язів до психіки: послаблюється воля. Результат – зменшення роботи... Тут якраз - змінюється спосіб життя - пенсія! Скорочується мотивація праці. Знову – замикання – і не тільки на м'язи, а й на внутрішні органи. Вступає в дію "закон тренування": маса та працездатність органу пропорційна навантаженням... У цьому полягає "порочне коло": менше мотивів, волі - менше роботи - менше сили - детренованість. І від цього ще менше мотивів, волі, роботи. Результат - старість! Як розірвати порочне коло?

Потрібно змусити себе працювати: фізично та розумово, важко та багато”. Можна висунути припущення, що у цьому суть не тільки ”омолодження” стариків, а і всякої соціальної роботи з будь-якими віковими категоріями!

Ясно, що далеко не всяка робота буде мати ефект “омолодження”, тобто буде соціальною роботою. Робота може бути і причиною деградації людини, перетворення її у фізичного і духовного інваліда. Відомо, що праця зіграла ключову роль у перетворенні мавпи в людину, але ця думка є безперечною тільки стосовно виду гомо сапієнс. Що ж стосується кожного окремого індивіда, то праця може не тільки перетворювати його в людину, а і навпаки – у процесі праці він може втрачати людську подобу, перетворюватися у робочу худобину, чи навпаки, у звіра. У ветхозавітному уявленні про працю як прокляття, яке накладає Бог на людину за первородний гріх, значно глибший сенс, як думають зазвичай. Саме із такого розуміння праці виростає формула “природного стану” суспільства — війна всіх проти всіх, або людина людині вовк.

Гадаю, що у приведеному як епіграф вірші “ключовим словом” є зовсім не слово “робота”, а слово “моя”. Тобто, у ролі соціальної роботи може виступати тільки, виражаючись словами Сквороди, сродна праця. Праця, яка робить людину людиною, робить її щасливою.

Мабуть, філософія ніколи і не змогла запропонувати кращого вирішення проблеми людського щастя. Але ніяка філософія не може дати відповіді на питання, яка саме праця буде сродною для конкретного індивіда. Все, що вона може сказати з цього приводу - це те, що якщо індивід буде все життя виконувати одну і ту ж саму роботу, то щасливої людини з нього не вийде. Вийде професійно деформована людина, фізичний і духовний інвалід, потенційний клієнт для соціального працівника. Треба зауважити, що робота з такого роду клієнтами перетворюється у прокляття і для самих соціальних працівників. Вона і є основною причиною їх професійного “вигорання”. І немає ніякого іншого способу з ним боротися, як тільки перетворення самої соціальної роботи у сродну працю. Але для цього соціальна робота має починатися значно раніше, як вважається зазвичай.

Власне, робота соціального працівника має полягати у тому, щоб допомогти індивіду в конкретних умовах знайти собі “сродну працю”. Краще

починати це робити ще з дитинства, щоб сформувати у індивіда звичку перетворювати будь-яку роботу у сродну працю. У цьому сенсі соціальна робота має розглядатися в першу чергу як соціальна педагогіка. Зрозуміло, що справитися з таким заданням не можуть тільки професійні соціальні працівники, скільки б їх не було. Відповідно, таким соціальним педагогом має бути кожен вчитель у школі, викладач в університеті і, зрештою, кожна людина. Адже, наприклад, батьки відіграють ніяк не меншу роль у формуванні в дітей звички, а точніше, смаку до праці, як вчителі. А нерідко, ще більшу роль відіграють друзі, не кажучи вже про авторів книжок, фільмів, а то і просто авторів дописів чи відеороликів у соціальних мережах. Першочергова роль соціальних працівників, на мою думку, має полягати в тому, щоб вони вчили всіх людей ставитися відповідально до тих впливів, які вони, хочуть того чи не хочуть, усвідомлюють це чи ні, здійснюють на інших людей.

Зрозуміло, що для того, щоб соціальні працівники могли справитися з таким завданням, їх треба відповідно готувати до його рішення — не як вузьких фахівців у сфері паліативної допомоги вразливим верствам населення, а як людей, здатних стати “вчителями вчителів” з одного боку, і головне - як тих, хто може надихнути будь-яку людину боротися за своє щастя за будь-яких життєвих обставин і в будь-якому віці.

Та чи можливо це? Адже такого роду “фахівці” мають знати і уміти практично все. Чи так можливо, може показати тільки практика. Але що точно відомо, це те, що практично всі великі педагоги, починаючи з Яна Амоса Коменського з його ідеями пампедії і пансофії, і закінчуючи Антоном Макаренком, якого ЮНЕСКО визнало одним з чотирьох педагогів, які справили найбільший вплив на педагогічну думку ХХ століття, були упевнені, що освіта має носити не вузькопрофесійний, а універсальний характер.

І сьогодні, в час, коли так званий період напіврозпаду компетенцій у визначальних сферах людської діяльності уже в два-три рази коротший за час навчання в університеті, відстоювати принципи вузькопрофесійної підготовки фахівців можуть тільки люди, яких абсолютно не цікавить ні подальша доля

тих, кого вони готують, ні та справа, якій підготовлені ними фахівці служитимуть.

Плаhotний Станіслав,

plahotny.stanyslaw@gmail.com

Кабусь Наталя,

kabusnatali9901@gmail.com,

д.пед.н., проф., Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С. Сковороди

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ТА ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Зростання популярності соціальних мереж та медіа, зокрема, в підлітковому й молодіжному середовищі, що спостерігається останнім часом в Україні та світі, потребує пошуку шляхів використання означених каналів комунікації з метою соціального виховання зростаючого покоління. Спостереження свідчать, що молодь використовує соціальні мережі та масові засоби інформації для спілкування, отримання інформації, розваги, виявлення власної індивідуальності. Насиченість сучасного медіа контенту є потужним фактором впливу на особистість, її поведінку й світогляд, тим більше на підлітків з ще неповною мірою сформованою системою ціннісних орієнтацій й становить загрозу для гармонійного розвитку зростаючого покоління, вироблення у них навичок критичного мислення та здатності до саморегуляції. В означених умовах важливим стає навчання дітей та молоді медіаграмотності, а також використання соціальних мереж та медіа як засобу соціального виховання зростаючого покоління з метою підвищення соціальної компетентності та формування позитивних цінностей серед підлітків.

Уважаємо, що соціально-педагогічна діяльність з соціального виховання підлітків з використанням соціальних мереж та засобів масової інформації має

бути системою роботи різних суб'єктів – фахівців соціальної галузі, психологів, вчителів різних предметів, керівників творчих гуртків позашкільної освіти, батьків, громадськості щодо використання позитивного потенціалу популярних серед молоді засобів масової комунікації – соціальних мереж та медіа з метою розвитку цілеспрямованої особистості – громадянина, патріота, майбутнього лідера сучасного світу, здатного до творчої позитивно спрямованої соціальної активності.

Основними напрямками соціально-педагогічної діяльності в аспекті соціального виховання підлітків з використанням соціальних мереж та засобів масової інформації мають бути: 1) інформування учнів про медико-соціальні наслідки надмірного використання соціальних мереж та засобів масової інформації, збільшення їхніх знань про можливі ризики та небезпеки цих засобів для підлітків – важливо ознайомлювати підлітків з питаннями приватності, кібербулінгу, інтернет-залежності та іншими ризиками, які можуть виникнути в онлайн-середовищі; 2) формування відповідального ставлення підлітків до активності в соціальних мережах та споживання масової інформації; спонування учнів до критичного мислення та аналізу інформації, яку вони зустрічають в онлайн-середовищі; підкреслення важливості збереження свого цифрового сліду та захисту особистої інформації; 3) навчання підлітків навичкам подолання тиску з боку віртуального середовища, аналізу та критичної оцінки впливу соціальних мереж та масової інформації; розвиток психологічної стійкості та здатності приймати обмірковані рішення в онлайн-світі; 4) розвиток мотиваційної сфери підлітків, формування стійкої системи цінностей та прагнення до позитивних цілей через соціальне виховання в онлайн-середовищі: важливо надихати учнів до розвитку власних талантів та інтересів, а також до позитивних соціальних змін; 5) організація змістовного дозвілля підлітків та створення альтернатив проведенню великої кількості часу в соціальних мережах та перед екранами; залучення підлітків до активної творчої, розвивальної діяльності, яка може замінити шкідливу звичку засиджуватись в мережах; пропагування

участі у різноманітних гуртках, спортивних секціях, а також залучення до діяльності дитячих громадських організацій, які сприяють позитивному розвитку особистості; 6) консультаційно-просвітницька робота з батьками, спрямована на надання порад, розширення знань та навичок щодо виховання підлітків у світі соціальних мереж та масової інформації, при цьому важливо підкреслювати важливість активної взаємодії з дітьми в цифровому світі, розуміння їхніх потреб та переживань; 7) створення підборки короткометражних навчальних відео, фільмів, пізнавальних розвивальних ігор та іншого виховного контенту з подальшим обговоренням під час позаурочної роботи; створення й розповсюдження соціальної реклами через медіа, що сприяє реалізації позитивного соціально-виховного впливу на дітей та молодь; 8) використання соціальних мереж та засобів масової інформації, телеграм та ютуб-каналів, фейсбук для широкого висвітлення соціально орієнтованих заходів й просування соціально спрямованих проєктів, пропаганди волонтерської діяльності та важливих соціальних ініціатив; 9) створення й ведення педагогічними працівниками, психологами блогів соціально-психологічної підтримки, розвитку лідерських якостей сучасної молоді, попередження негативних якостей в молодіжному середовищі, формування престижу здорового способу життя, відповідальної поведінки та промоції соціальної активності молоді; 10) розвиток доцільної соціальної активності підлітків, їх залучення до різноманітних творчих соціально спрямованих заходів, з подальшим висвітленням цієї інформації в соціальних мережах самими учнями, їх стимулювання розміщувати дописи з актуальної проблематики в шкільних засобах масової інформації, стінгазетах, створювати соціальні ролики і плакати, розміщувати їх у соціальних мережах для привернення уваги до вирішення актуальних суспільних проблем.

Реалізації цілісної системи соціально-виховної роботи в закладах освіти, в тому числі з профілактики залежності від надмірного провадження часу у віртуальному середовищі, поряд з активним використанням потенціалу медіа в соціальному вихованні зростаючого покоління, що передбачає співпрацю

педагогів, батьків та інших фахівців в означеному напрямі сприятиме позитивному розвитку підлітків та молоді в сучасному цифровому світі.

Санжаровець В.,
к.філоф.н.,доц., НАУ
valyasanj@gmail.com

ДОКУМЕНТОВЕДЕННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Документознавство в соціальній роботі перебуває в тісному взаємозв'язку і взаємодії з фахівцями різних структур. Сучасний стан українського суспільства вимагає ведення та контролю з боку держави за отримувачами та надавачами соціальної допомоги. Має відбуватись взаємодія та проявлятися в різних формах і на різних рівнях, насамперед на рівні об'єкта (клієнта) і суб'єкта (органів місцевого самоврядування, Міністерств і відомств, та ін.).

Документознавство в соціальній роботі пов'язане з практикою в соціальній сфері. Об'єктом документального ведення в соціальній роботі є документи клієнтів. Поява тих або інших документів, не кажучи вже про системи документації, безпосередньо пов'язане з еволюцією в українському суспільстві. Функціонування документів та систем документації, складання комплексів документів неможливо зрозуміти без знання соціальної, економічної, психологічної, політичної культури тощо.

Документознавство в соціальній роботі сприяє формуванню джерельної бази для надання послуг різним категоріям громадян та особам, що потребують допомоги. Соціальний працівник вивчає та формує документи, структурує документовану інформацію для подальшого оформлення особової справи клієнта, якому надається державна та/чи інша допомога. Тісний зв'язок документознавства з самими різними фахівцями має можливість об'єднати

зусилля між різними надавачами послуг відповідно до ведення випадку в соціальній роботі.

Працівники соціальних служб та відділів соціального захисту ведуть обов'язкову документацію клієнтів. Законодавство визначає різні види соціальної допомоги, які визначають різні послуги. Доступ до обліково-статистичних документів та документів для службового використання регулюється працівниками служб відповідно до положень Етичного кодексу соціального працівника. Конфіденційна інформація про клієнтів в соціальній роботі надається лише з дозволу керівника районної, міської, обласної соціальної служби (за винятком офіційних звернень правоохоронних і судових органів). Результати діагностики заносяться до індивідуальної картки супроводу особи.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства соціальної політики. «Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах» 31.03.2016 № 318
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0621-16#Text>

2. Наказ Міністерства соціальної політики. «Про затвердження форм обліку соціальної роботи з сім'ями/особами, які перебувають у складних життєвих обставинах» 13.07.2018 № 1005.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0943-18#Text>

3. Лист МОН від 24.07.2019 № 1/9-477 «Про типову документацію працівників психологічної служби у системі освіти України»
http://osvita.ua/doc/files/news/652/65201/LIST_MON_1_9_477_24_07_2019.pdf

ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДОСЛІДЖЕННЯ ГОЛОКОСТУ

Ці тези стали можливими завдяки тому, що автор працювала віртуальним дослідником у Центрі перспективних досліджень Голокосту Джека, Джозефа та Мортона Мандела, Меморіальний музей Голокосту США

Виконання професійних обов'язків соціальними працівниками не завжди відбувається у мирні часи. Враховуючи, що соціальна робота функціонує як професія в більш широкому контексті політичного вибору та змін у національному та міжнародному вимірі, треба звернути увагу на буремні події ХХ ст. За роки Голокосту і війни, які стали наслідком приходу Гітлера до влади в Німеччині, та справили глибокий вплив на всі європейські країни, соціальна робота та інші «мирні» професії стали втягнутими в злочинний расизм. 12-річне правління націонал-соціалістів знищило довгострокові моральні занепокоєння, які могли б запобігти масовому вбивству євреїв, осіб з інвалідністю, гомосексуалістів та інших так званих «неповноцінних» людей.

В архівних документах воєнної доби вживається низка синонімічних термінів для позначення працівників тих закладів, що надавали різнобічну підтримку певним категоріям населення (поряд з традиційним «соціальний працівник»): «працівник допомоги» (relief worker), «резидент-волонтери» (volunteer resident), «зовнішні гуманітарні працівники» (outside aid workers).

Треба відзначити, що віддані справі рятування, соціальні працівники намагалися використовувати навіть неймовірні шанси для спасіння своїх підопічних. Механізмом порятунку була евакуація/вивезення, а можливості для неї (що для євреїв на перевірку виявилось питанням життя і смерті) у містах були набагато вище. Найуразливішими жертвами нацистів були діти. Згідно з нацистською ідеологією, вбивство дітей з «небажаних» чи «небезпечних» груп розглядалося як частина «расової боротьби», а також як

превентивний захід. У рамках компанії із захисту арійської крові расові експерти СС віддавали накази насильно перевозити дітей з окупованих територій Польщі та Радянського Союзу до Німеччини для усиновлення їх расово підходящими німецькими сім'ями [1].

На початку Другої світової війни фашистською Німеччиною деяким соціальним працівникам і медсестрам з гуманітарних організацій OSE (Oeuvre secours aux enfants - Допомога дітям), Secours Suisse aux enfants (Швейцарська дитяча допомога) та AFSC (American Friends Service Committee - Американський комітет служби друзів) було дозволено надавати послуги допомоги в таборі Рівзальт (використовувався французькою владою Віші як транзитний табір для депортації євреїв із Франції до центрів убивств в окупованій Німеччиною Польщі) і навіть організувати передачу інтернованих дітей до дитячих будинків в інших містах у Франції. Таким чином із Рівзальта було вивезено майже 600 дітей, більшість із яких уникли депортації. Протягом війни OSE поетапно відкрило 10 медичних і соціальних центрів у головних містах Франції, щоб допомогти єврейському населенню, яке було позбавлене ресурсів або перебувало під домашнім арештом, надаючи медичні консультації, соціальні послуги, харчову допомогу [2].

Іншою гуманітарною організацією була Адміністрація ООН з надання допомоги та реабілітації (UNRRA), в якій працювало майже 12000 осіб. Ця міжнародна гуманітарна агенція представляла 44 країни (з домінуванням США). Заснована в 1943 р., вона стала частиною Організації Об'єднаних Націй (ООН) у 1945 р., а в 1947 р. в основному припинила свою діяльність. Глобальна мета UNRRA полягала не в розподілі грошей як формі благодійності, а радше в тому, щоб дати спустошеним і вигнаним людям засоби й інструменти для відновлення свого життя знизу догори. Адміністрація не лише надала кошти, але й одяг, їжу, медичне обслуговування, допомогу дітям, освіту, професійну підготовку та можливості працевлаштування. Нещодавно, у лютому 2023 р. при ООН була відкрита виставка «Після кінця світу: переміщені особи та табори для переміщених осіб» (After the End of the World: Displaced Persons and

Displaced Persons Camps), присвячена роботі «адміністраторів» UNRRA. Для виставки було використано артефакти та документи з архівів Організації Об'єднаних Націй та Інституту єврейських досліджень YIVO, а також досвід Центру вивчення Голокосту, геноциду та злочинів проти людяності в Центрі вищих навчальних закладів – CUNY. Виставка була створена Програмою Голокосту, Просвітницькою програмою ООН, професором Деборою Дворк спільно з архівами Інституту єврейських досліджень YIVO, Службою управління архівами та документацією ООН за щедрої підтримки Стоктонського університету [3].

У воєнні роки співробітники UNRRA долучилися до створення Дитячого центру Kloster Indersdorf (Клостер Індерсдорф, Баварія) для надання притулку та реабілітації тисячам ненімецьких дітей, які залишилися бездомними після війни. У створенні осередку працівникам UNRRA допомагали місцеві черниці, які у міжвоєнний час утримували при монастирі сиротинець. Також команду Центру складали кваліфікований персонал з числа переміщених осіб (DP) та місцеві німецькі робітники з обслуговування. Після свого заснування, в Клостері Індерсдорф проживало приблизно 350 дітей, які представляли понад 12 національностей. Крім забезпечення базової опіки та соціальної реабілітації для сиріт, команда UNRRA допомагала розшукувати дітей і організувати їх усиновлення, повернення на батьківщину або еміграцію до нових країн поселення [4].

Оцифровані документи Меморіального музею Голокосту США містять багато прізвищ співробітниць гуманітарних організацій, вірних справі порятунку та допомоги (Грета Фішер, Маріон Прітчард, Фрідель Рейтер тощо).

Таким чином, під час викладання «Історії соціальної роботи» дуже важливо розкрити біографічні сторінки соціальних працівників минулих часів та збагатити літопис професії неймовірними прикладами професійної відданості.

Список використаних джерел:

1. Holocaust Encyclopedia: United States Holocaust Memorial Museum.
URL: <https://encyclopedia.ushmm.org/content/ru/article/children-during-the-holocaust>
2. Офіційний сайт OSE. URL: <https://www.ose-france.org/je-decouvre/histoire/histoiredelose/>
3. Exhibition «After the End of the World: Displaced Persons and Displaced Persons Camps». URL: <https://www.un.org/en/outreach-programme-holocaust/2023>
4. View of the Kloster Indersdorf DP children's center: United States Holocaust Memorial Museum.
URL: <https://collections.ushmm.org/search/catalog/pa1073179>

Тимошенко Ірина

ballamut@ukr.net

ЕТАПИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО УРЯДУВАННЯ В ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ

З початком вторгнення російських військ на територію України, опинившись під загрозою знищення, наше суспільство було змушене переглянути свої ціннісні орієнтації. Усталені, тобто базові, в суспільстві цінності не зникнуть, через зміну навколишніх факторів, але може відбуватись зміна ієрархії ціннісних орієнтацій індивідів і як наслідок груп, що в свою чергу змінює поведінкові паттерни. Саме цінності формують політичну культуру держави, її національну ідентичність та політику в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів. Українське суспільство показало всьому світу вміння адаптуватись, взаємодіяти та співпрацювати навіть в надскладних умовах. Одним із таких викликів сьогодення є потреба суспільства в

інклюзивному урядуванні. Інклюзивне урядування передбачає врахування потреб та інтересів осіб з особливими потребами, які зазнали наслідків війни, вимушеного переселення, дискримінації та відчуження, воно дає змогу бути активними учасниками суспільства та означає включення всіх груп населення в процес прийняття рішень, забезпечення рівних прав та можливостей для розвитку.

На державному рівні інклюзивне урядування сприятиме вирішенню багатьох викликів, з якими ще зіткнеться українське суспільство, таких як збереження цілісності країни, забезпечення безпеки, регулювання політичних та етнічних суперечок, відновлення довіри між державою та громадянами (зокрема тими, які перебували в окупації), захист постраждалих, підвищення рівня життя, створення умов для економічного та соціального розвитку. Це важлива частина сталого розвитку, який гармонійно інтегрує економічні, екологічні та соціальні аспекти, відповідно до всіх 17 Цілей сталого розвитку.

Інклюзивне урядування в повоєнному українському суспільстві є не тільки необхідним, але й цілком можливим, якщо враховувати потенціал, виклики та перспективи різних груп населення, які прагнуть до змін та розвитку.

Розглянемо декілька етапів запровадження інклюзивного урядування, які б можна було б виділити на основі рекомендацій міжнародних організацій, а також досвіду різних країн. Ці етапи є скоріш «дорожньою картою» та можуть або повинні доповнюватися в залежності від контексту та потреб кожної країни. В загальному вигляді, вони можуть бути наступні:

Перший етап. Аналіз ситуації та визначення проблем. На цьому етапі необхідно провести оцінку стану інклюзивності урядування в країні, виявити основні виклики та бар'єри, що перешкоджають ефективній участі та впливу різних груп суспільства, а також визначити потенціал та можливості для покращення ситуації. Для цього можна використовувати різні методи, такі як аналіз даних, опитування, інтерв'ю, фокус-групи, консультації тощо. Також

важливо залучити до аналізу всіх зацікавлених сторін, зокрема представників уряду, громадянського суспільства, медіа, донорів, експертів тощо.

Другий етап. Розробка стратегії та плану дій. На цьому етапі необхідно визначити цілі, пріоритети, заходи, індикатори, терміни та відповідальні органи за реалізацію інклюзивного урядування в країні. Стратегія та план дій повинні бути засновані на результаті аналізу ситуації та враховуючи специфіку кожної групи суспільства, їхні потреби та очікування. Також важливо забезпечити координацію та зв'язок між різними рівнями урядування, секторами, регіонами та іншими учасниками процесу. Стратегія та план дій повинні бути схвалені відповідними органами влади та оприлюднені для широкого доступу та контролю громадськості.

Третій етап. Реалізація стратегії та плану дій. На цьому етапі необхідно забезпечити ефективне виконання запланованих заходів, а також моніторинг та оцінку їхніх результатів. Для цього потрібно виділити достатні ресурси, зокрема фінансові, людські, технічні тощо. Також потрібно забезпечити належну комунікацію та інформування про процес та його ефекти, а також залучення та консультацію з усіма зацікавленими сторонами на всіх етапах реалізації. Крім того, потрібно враховувати можливі ризики, виклики та проблеми, які можуть виникнути під час реалізації, та шукати шляхи їхнього вирішення або запобігання.

Четвертий етап. Оцінка та коригування стратегії та плану дій. На цьому етапі необхідно провести комплексну оцінку досягнутих результатів, їхнього впливу на стан інклюзивності урядування в країні, а також виявити сильні та слабкі сторони, успіхи та недоліки процесу. Для цього можна використовувати різні методи, цілком підійдуть ті самі, які були використані на першому етапі. Також важливо залучити до оцінки всіх зацікавлених сторін, зокрема представників уряду, громадянського суспільства, медіа, донорів, експертів. На основі результатів оцінки потрібно внести необхідні корективи до стратегії та плану дій, а також визначити подальші кроки та напрямки подальшого розвитку інклюзивного урядування в країні.

Підводячи підсумки інклюзивне урядування в післявоєнній Україні є необхідним для досягнення миру, оскільки воно враховує інтереси та потреби верств населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, людей з інвалідністю, національних меншин, жінок та молоді, розвитку та демократії, бо забезпечує рівні можливості для всіх громадян у доступі до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, ринку праці та підприємництва, а також для реалізації цілей сталого розвитку. Інклюзивне урядування забезпечує ефективну та відкриту взаємодію між владою та суспільством, зокрема через використання цифрових технологій та електронного урядування. Для успішного впровадження інклюзивне урядування вимагає модернізації системи публічного управління, зокрема через децентралізацію влади, залучення громадськості до прийняття рішень, підвищення професіоналізму та відповідальності чиновників, а також впровадження цифрових трансформацій та інклюзивних практик.

Список використаних джерел:

1. Формування політики раннього втручання : тренінговий модуль / Кол. авторів : Л. Ю. Байда, Є. Б. Павлова, О. Л. Іванова, Г. В. Кукуруза. – К., 2017. – 62 с.
2. Свій серед своїх: п'ять принципів інклюзивного суспільства | United Nations Development Programme URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/news/свій-серед-своїх-п'ять-принципів-інклюзивного-суспільства>
3. Як організувати інклюзивне навчання у 2022 році - Державна служба якості освіти України. URL:<https://sqe.gov.ua/inkluzyvne-navchannia-2022/>

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Дунебабіна Олена,

здобувачка магістерського рівня вищої освіти

ascend422@gmail.com

Науковий керівник:

Швед О.В., доцентка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи

Київського університету імені Бориса Грінченка, канд. соціолог. наук

АНАЛІЗ СТАТИСТИКИ ЗВЕРНЕНЬ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ «ГАРЯЧОЇ ЛІНІЯ» ДЛЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ В 2021- 2023 РОКАХ

Національна гаряча лінія для дітей та молоді, яка працює на базі громадської організації “Ла Страда-Україна” як самостійний підрозділ з 2013 р. (з 2006 р. - складова Національної “гарячої лінії” із запобігання насильству та захисту прав дитини) за роки роботи виявила свою високу ефективність. Гаряча лінія працює на основі Державного стандарту соціальної послуги консультування [1]. Засновниця та перша президентка ГО “Ла Страда-Україна”, фундаторка гарячих ліній організації, Урядова уповноважена з питань гендерної політики К. Левченко, узагальнюючи роботу цієї лінії, зазначає що її діяльність “носить комплексний характер – одночасно і hotline («гаряча лінія»), і trustline («лінія довіри», «телефон довіри»), і helpline («лінія допомоги»)» [2, с. 34].

Протягом свого існування “гаряча лінія” працювала за різними графіками і з різною тривалістю робочих годин - від 4-х годин на день до цілодобового режиму (24/7). Тривалість роботи залежала від кількох факторів: фінансової підтримки донорами, завантаженості в різні години роботи та від

зацікавленості стейкхолдерів у роботі саме цієї «гарячої лінії». Цілодобовий режим було запроваджено в березні 2022 р. у відповідь на виклики, пов'язані із повномасштабним вторгненням росії на територію України і необхідністю посилення допомоги дітям, молоді та сім'ям з дітьми. Такий перехід призвів до покращення доступу абонентів до послуг «гарячої лінії», що відображає динаміка кількості звернень у 2022 та 2023 рр. порівняно із 2021 р. Представимо результати порівняльного статистичного аналізу звернень на «гарячу лінію» в 2021, 2022 та за 6 місяців 2023 рр., зробленого за інформацією «Ла Страда-Україна» [3]. Формування статистичної звітності передбачено стандартними операційними процедурами роботи «гарячої лінії» [4]. Загальна кількість наданих консультацій у 2021 р., коли «гаряча лінія» працювала п'ять днів на тиждень, становила 131 338. Найбільша кількість консультацій були надані: у березні - 16281, лютому - 14265 та травні - 13433. Найменша - у грудні - 5272, листопаді - 8345 та серпні - 9883.

У 2022 р. надано 178 637 консультацій, тобто на 48 тисяч більше. У перші місяці 2022 року кількість звернень на ГЛ зменшилась, порівняно з такими ж місяцями 2021 р., що можна пояснити вимушеною міграцією в межах України та за кордон, психологічним шоком, перебуванням у розгубленому стані. Найменша кількість консультацій були надані у березні – всього 4215, лютому - 7389 та квітні - 9064. Але з травня 2022 р. спостерігається зростання щомісячної кількості консультацій. За перше півріччя 2022 р. було 54919 звернень, а в другому - в 2.5 рази більше. Найбільша кількість консультацій була надана у серпні - 23429, жовтні - 22182 та грудні - 21991. За 6 місяців 2023 р. було надано 63 898 консультацій. Найбільше - у квітні - 11803, в червні - 11545, в травні - 11 396. Найменше - у лютому - 9238. Тож спостерігається зменшення звернень в 2023 р. у порівнянні із 2022 р. При цьому розподіл найбільшої і найменшої кількості консультацій по місяцях у 2021, 2022 та 2023 рр. є різним. 2021 р. - березень, лютий, 2022 р. - серпень, жовтень, 6 місяців 2023 р. - квітень, червень. Ми можемо бачити кількість дзвінків, яка збільшилась в рази, бо діти, молодь та ті, хто має з ними зв'язки, вже

адаптувались до нових умов життя, але кількість проблем збільшилась суттєво, порівнюючи з довоєнним 2021 роком.

За напрямками консультації складали: за шість місяців 2023 р. психологічні - 56,4 %; інформаційно-просвітницькі - 30,5; правові - 13,1. За цей же період 2022 р. - також було надано найбільше психологічних консультацій - 48,1; інформаційно-просвітницьких - 34,6; а правових - 17,3. В 2021 році ці цифри відповідно були наступними - 46,2 %; 40,1 %; 13,7 %. Яскраво прослідковується тенденція збільшення звернень за психологічними консультаціями, що підтверджує порушення ментального здоров'я та наявність психологічних проблем у дітей та молоді, та, можливо, в суспільстві загалом. Порівнюючи з 2021 р. набагато менше цікавості до інформаційних питань, але правові проблеми залишаються приблизно на тому ж рівні.

На даній «гарячій лінії» працюють психологи, соціальні працівники та юристи. Аналізуючи дзвінки на Національну гарячу лінію для дітей та молоді в даний час, можемо сказати, що є більша потреба в психологах, які можуть працювати з клієнтами, які звертаються по допомогу.

Список використаних джерел:

1. Актуальні питання соціальної роботи: навч. посіб. / О.М. Денисюк та ін. ; ред.: О.В. Епель, Т.Л. Лях, І.В.Силантьєва. Київ, Ужгород : РІК-У, 2023. - 424 с.
2. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги консультування : Наказ М-ва соц. політики України від 02.07.2015 р. № 678. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0866-15#Text> (дата звернення: 29.10.2023).
3. Левченко К. Б. Національна дитяча "гаряча лінія" як інструмент захисту прав дітей. *Право і безпека*. 2014. № 2 (53). С. 33-35. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7842/1/Levchenko.pdf>.
4. Гарячі лінії – Ла Страда – Україна. *Ла Страда – Україна*. URL: <https://la-strada.org.ua/garyachi-liniyi> (дата звернення: 29.10.2023).

5. Стандартні операційні процедури взаємодії суб'єктів надання соціальної допомоги дітям, які опинились в складних життєвих обставинах, і Національної дитячої «гарячої» лінії / ред. К. Б. Левченко. Київ : ТОВ "Україна", 2017. 48 с.

Кравець Михайло

mykhailo.kravets-mk22@lll.kpi.ua

Фесенко Андрій

andriyfes@ukr.net

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ЦІЛЯХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА СТАНДАРТАХ

У сучасному світі зростаюча увага до проблем сталого розвитку вимагає системного підходу до вирішення екологічних, економічних та соціальних викликів. Однією з ключових складових цього підходу є соціальна відповідальність підприємств та організацій. Дослідження у галузі соціальної відповідальності в контексті сталого розвитку та стандартів стає необхідністю, оскільки це визначає напрямок ефективного впровадження принципів, які сприяють гармонійному взаємодії бізнесу, суспільства та природи, сприяючи таким чином сталому розвитку глобальної спільноти.

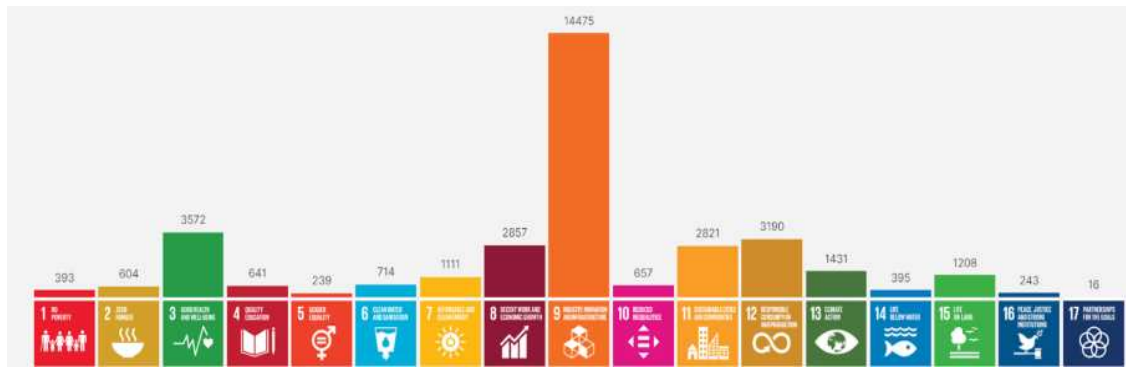
Процеси євроінтеграції представляють собою адаптацію українського законодавства до певних європейських стандартів. Стандарти, організація та інновації відіграють ключову роль у підтримці соціальної згуртованості, економічного зростання та глобальної конкурентоздатності. Цей процес має на меті досягнення ключових результатів, таких як стабільність економіки, зміцнення правової системи, збереження навколишнього середовища, підвищення якості продуктів, соціальний захист громадян, боротьба з корупцією, усунення інституційних перешкод до реформ та оптимізація державного управління в цілому [1].

У 2015 року в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН було затверджено підсумковий документ «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» де було затверджено 17 Цілей сталого розвитку (далі - ЦСР) та 169 завдань, що мають вирішити нагальні проблеми людства. Україна теж приєдналася до глобального процесу указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [2].

Загалом ЦСР взаємопов'язані і, зрештою, впливають на нашу планету, зокрема, на спосіб життя людей (відсутність бідності, нерівності, гендерних обмежень, культура поведження з відходами тощо) [3], на їхнє здоров'я та благополуччя. Суть ЦСР, відповідно до їх нумерації: 1) подолання бідності; 2) подолання голоду, сталий розвиток сільського господарства; 3) забезпечення здорового способу життя та благополуччя; 4) забезпечення якісної освіти; 5) забезпечення гендерної рівності; 6) доступність водних ресурсів; 7) доступ до сучасних джерел енергії; 8) сприяння економічному зростанню, зайнятості та гідній праці; 9) щодо стійкої інфраструктури, сталої індустріалізації та інновацій; 10) скорочення нерівності; 11) забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості та екологічної стійкості населених пунктів; 12) перехід до раціональних моделей споживання і виробництва; 13) боротьба зі зміною клімату та її наслідками; 14) збереження та використання морських ресурсів; 15) захист та відновлення екосистем суші; 16) сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства, доступ до правосуддя; 17) щодо роботи в рамках глобального партнерства.

Для забезпечення однакових підходів для досягнення цілей сталого розвитку в усьому світі процеси проходять стандартизацію. Необхідно відзначити, що Міжнародна організація з стандартизації (ISO) теж сприяє досягненню ЦСР (мал.1). що визначено її стратегією до 2030 року [4].

Мал.1 Кількість стандартів ISO для реалізації кожної з 17-ти ЦСР

Звертає на себе увага розробка ISO різних стандартів з систем управління, наприклад ISO 9001, ISO 14001, ISO 50001, ISO 22001, ISO 45001, ISO 27001.

Також ISO додатково впроваджено стандарт, який підтримує впровадження певних аспектів системи управління організації - ISO 26000:2010.

ISO 26000:2010 [4] має допомогти організаціям зробити внесок у сталий розвиток та заохотити їх вийти за рамки дотримання закону, визнаючи, що дотримання закону є фундаментальним обов'язком будь-якої організації та важливою частиною їх соціальної відповідальності. Він покликаний сприяти спільному розумінню у сфері соціальної відповідальності та доповнювати інші інструменти та ініціативи соціальної відповідальності, а не змінювати їх.

При застосуванні ISO 26000:2010 доцільно, щоб організація брала до уваги соціальне, екологічне, правове, культурне, політичне та організаційне розмаїття, а також відмінності в економічних умовах. Важливо відзначити, що ISO 26000:2010 не є стандартом системи управління, і він не призначений для сертифікації чи нормативного використання. Будь-яка сертифікація, яка базується на ньому, не є демонстрацією відповідності самому ISO 26000:2010.

В Україні у 2019 році теж впроваджено ДСТУ ISO 26000:2019 (ISO 26000:2010, IDT) Настанови щодо соціальної відповідальності [5].

Підбиваючи висновки проведеного дослідження слід зазначити, що соціальна відповідальність у контексті сталого розвитку та дотримання стандартів не лише залишається актуальною, але і визначається як ключовий

елемент досягнення балансу між економічними, соціальними та екологічними показниками. Дослідження підтверджує, що впровадження принципів соціальної відповідальності призводить до поліпшення взаємодії бізнесу з суспільством, сприяє підвищенню рівня соціального благополуччя та досягненню сталого розвитку. Глибокий аналіз стандартів та практик соціальної відповідальності підкреслює їхню важливість у формуванні сталого та етичного бізнес-середовища. Розуміння та впровадження цих принципів стає стратегічною необхідністю для організацій та сприяє подальшій реалізації ЦСР відповідно до встановлених стандартів.

Список використаних джерел:

1. Міністерство соціальної політики України. Європейська та євроатлантична інтеграція. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/evropeyska-ta-evroatlantichna-integraciya.html> (дата звернення: 11.11.2023).

2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 11.11.2023).

3. Інновації та інноваційний менеджмент – запорука досягнення цілей сталого розвитку / О. Дорошенко та ін. Теорія і практика інтелектуальної власності. 2022. № 2. С. 74–84. URL: <https://doi.org/10.33731/22022.259746> (дата звернення: 11.11.2023).

4. ISO 26000:2010. ISO. URL: <https://www.iso.org/standard/42546.html> (date of access: 11.11.2023).

5. НІЦ "ЛЕОНОРМ" / Бізнес-портал "Леонорм". URL: www.leonorm.com.ua (дата звернення: 11.11.2023).

СОЦІАЛЬНА ЕКСКЛЮЗІЯ В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ КРИЗ

Розуміння соціальної ексклюзії (виключення, відчуження) в науковій теорії базується на її кореляції із поняттям «інклюдія» (включення).

Попри відсутність уніфікованого підходу до тлумачення поняття «соціальна ексклюзія», брак чи відсутність участі індивіда в життєдіяльності суспільства лежить в основі майже всіх відомих визначень. Загалом, соціальна ексклюзія описує такий стан, при якому люди не можуть повною мірою брати участь в економічному, соціальному, політичному і культурному житті соціуму, а також процес, що веде до такого стану та підтримує його.

Перешкодою для участі в житті суспільства є відсутність доступу до матеріальних ресурсів, включаючи дохід, роботу, землю та житло, або до таких послуг як освіта та охорона здоров'я – важливих основ добробуту.

Участь у соціальній життєдіяльності є також обмеженою, коли люди не можуть використовувати свій вплив або взаємодіяти один з одним, і коли їхні права та гідність не користуються належною повагою та захистом. Таким чином, соціальна ексклюзія тягне за собою не тільки матеріальні збитки та нестачі, але й брак свободи або контролю над важливими рішеннями, а також почуття відчуженості та неповноцінності. Майже в усіх країнах у різний час вік, стать, інвалідність, раса, етнічна приналежність, віросповідання, міграційний статус, соціально-економічний статус, місце проживання, сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність людини були підставами для соціальної ексклюзії [1].

Будь-яке виключення складається з динамічних, багатовимірних процесів, що є результатом незбалансованих, негармонійних соціальних впливів, які взаємодіють у чотирьох основних вимірах (економічному,

політичному, соціальному та культурному) і на різних рівнях – особистість, домогосподарство, група, громада, країна, світ. Це призводить до континууму включення/виключення, що характеризується нерівністю доступу індивідів чи соціальних груп до ресурсів, можливостей і прав, що призводить до різного роду нерівності [2, с. 2].

Таким чином, соціальне виключення є складним і багатовимірним процесом, пов'язаним із відсутністю або відмовою людини від ресурсів, прав, товарів і послуг, а також нездатністю індивіда брати участь у нормальному житті, взаємодіях та діяльності в економічній, соціальній, культурній чи політичній сферах, які доступні більшості людей. Це впливає як на якість життя членів соціуму, так і на розуміння соціальної справедливості та згуртованості суспільства в цілому [3 с. 9].

Соціальне виключення – це те, що може статися, коли окремі люди чи людські спільноти зазнають нагромадження таких проблем як безробіття, несформовані соціальні навички, низькі доходи, погане житло, високий рівень злочинності, погане здоров'я, проблемні сім'ї.

Власне термін «соціальна ексклюзія» в обіг ввів француз – державний секретар із соціальних дій Рене Ленуар у 1974 році, описуючи становище певних груп людей – «розумово та фізично неповноцінних, схильних до суїциду, літніх людей, осіб з інвалідністю, дітей, які зазнали насильства, наркоманів, правопорушників, батьки-одинаків, багатодітних батьків, проблемних домогосподарств, маргіналів, асоціальних осіб та інших «соціально невідповідних», які, за оцінками чиновника, становлять одну десяту населення Франції, вважаються вразливими, але перебувають поза системою соціального страхування держави [4]. Незабаром ця концепція розуміння соціальної ексклюзії, що виходить за рамки її простого ототожнення з бідністю, закріпилася в інших розвинених країнах. Сучасне поняття соціальної ексклюзії виходить за рамки поняття бідності, оскільки воно акцентує увагу не стільки на нестачі матеріальних засобів для існування, скільки на нереалізації основних соціальних прав, гарантованих законом.

вах поглиблення соціальних криз соціальні групи та особи, які є виключеними, потерпають більше, ніж інші. Приміром, наслідки стихійних та катаклізмів мають тенденцію завдавати непропорційної шкоди найбільш вразливим і знедоленим особам і групам. Останні з більшою частотою постраждають від травми, хвороби або смерті, пошкодження житлових приміщень, необхідної інфраструктури, а також через обмежені можливості отримувати державні послуги та наявність або доступність води, їжі та інших базових потреб. Відсутність безпеки та руйнування після стихійних лих та воєнних дій найбільш негативно впливають на доступність до засобів для життя найбільш вразливих категорій населення, які мають найвищий ризик стати виключеними. Наприклад, для людей з інвалідністю та літніх людей проблеми з доступністю можуть бути серйозною проблемою під час надзвичайних ситуацій, інформації про ризики та під час евакуації у разі катастрофи. Крім того, нерівність, соціальні кризи також можуть провокувати насильство, збурення та конфлікти.

Список використаних джерел:

- United Nations. (2016). Identifying social inclusion and exclusion. Report on the World Social Development 2016, P. 17–31.
- Day J. Understanding and tackling social exclusion. Journal of Research in Crime Prevention 2010. 15(4), P. 295–297.
- Wright, M., Pantazis C., Fahmy E. & Patsios D. The Multi-Dimensional Nature of Social Exclusion. Bristol: Department of Sociology and School for Policy, Bristol Institute for Public Health, University of Bristol, 2007. 246 p.
- Levy R. *Lex exclus: Un franchis sur dix*. Paris: Seuil, 1974. 175 p.

Новікова Наталя

natalia.novikova@npp.nau.edu.ua

старший викладач кафедри соціальних технологій

Національного авіаційного університету

САМОМЕНЕДЖМЕНТ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Стрімкий розвиток, інформаційне перенасичення, постійна зміна умов соціального середовища – явища характерні для сучасного українського суспільства. Такі умови диктують виклики, з якими зіштовхуються майбутні соціальні працівники і вимагають підвищення рівня персональної ефективності та професійної компетентності. Однією з ключових компетенцій сучасного соціального працівника є самоменеджмент, що виступає технологією саморозвитку.

Самоменеджмент є важливим елементом особистісного та професійного розвитку, зокрема для майбутніх соціальних працівників. Він сприяє формуванню важливих навичок таких як, самодисципліна, самоорганізація, ефективне використання часу. Також самоменеджмент дає змогу краще розуміти власні потреби та потреби клієнтів, що є ключовим для успішної соціальної роботи [1, с.63].

Самоорганізація майбутніх фахівців полягає у ефективному використанні своїх внутрішніх ресурсів, вмінні управляти часом, розставляти пріоритети. Досягнення запланованої мети, правильне визначення цілей передбачає застосування методів самоменеджменту та практичних технік у повсякденній роботі, направленій на підвищення продуктивності та реалізації поставлених завдань.

Основою системи самокерування є індивідуальна продуктивність, яка сприяє ефективному використанню власних ресурсів, таких як час, простір,

комунікація та фінанси. Без досягнення певного ступеня особистого розвитку через самоосвіту, ефективна діяльність фахівця стає недосяжною [2, с.80].

Формування прийомів самоменеджменту у студентської молоді включає в себе : встановлення цілей (SMART-цілі); планування; пріоритети; управління часом; баланс між працею та відпочинком; самоосвіта і саморозвиток; управління стресом; рефлексія; здоровий спосіб життя; делегування [3, с.133].

Формування самоменеджменту у майбутніх фахівців соціальної сфери є необхідною складовою процесу особистого та професійного розвитку. Використання наступних прийомів може бути корисним для студентів та покращити навички сомоменеджменту:

1. Організація семінарів та воркшопів з самоменеджменту.
2. Впровадження системи менторства.
3. Залучення до проєктної та командної діяльності: Командна робота, громадська діяльність, участь у соціальних проєктах сприяє розвитку навичок самоменеджменту.
4. Освітні курси: У закладах вищої освіти включити в освітню програму навчальні дисципліни, що стосуються самоменеджменту, наприклад "Таймменеджмент", "Основи лідерства", "Основи комунікації та спілкування", «Професійні ресурси особистості» .
5. Створення здорового навчального середовища.
6. Навчання технікам самоосвіти.
7. Наставництво та консультування. Заклади вищої освіти можуть надавати здобувачам консультації, поради фахівців, викладачів, які спеціалізуються на питаннях самоменеджменту та саморозвитку.
8. Управління стресом. Розвиток стратегії для ефективного управління стресом.
9. Встановлення конкретних та досяжних цілей.
10. Управління стресом. Регулярні фізичні навантаження, заняття спортом, йога, активний спосіб життя допомагає зняти психологічну напругу та покращити настрій.

11. Використання технологій та інструментів.

12. Вміння встановлювати пріоритети є необхідною складовою самоменеджменту. Гнучкість і здатність адаптуватися до змін та пріоритетів є важливими навичками в освітньому середовищі.

13. Розвиток навичок спілкування: Комунікація є важливим аспектом життя студентської молоді.

14. Оцінка та вдосконалення результативності.

Використання вищезазначених прийомів сприятиме формуванню навичок самоменеджменту у майбутніх соціальних працівників та допоможе стати більш організованими, продуктивними та здатними досягати своїх особистих та професійних цілей [4, с.85].

Список використаних джерел:

1. Вудкок М. Розкріпачений менеджер: для керівника-практика М. Вудкок, Д. Френсіс: пер. з англ. В. А. Львова; під ред. Л. І. Євенко. М. : Справа, 2006. – 320 с.

2. Селютін В. М. Самоменеджмент : навч. посіб. / В. М. Селютін. Харків : ХДУХТ, 2017. - 206 с.

3. Лукашевич М.П. Теорія і практика самоменеджменту. – К.: МАУП, 2010. – 225 с.

4. Нетепчук В.В. Самоменеджмент: навч. посіб. – Рівне: НУВГП, 2013. – 120 с.

Олифіренко Анастасія,

5759383@stud.nau.edu.ua

Науковий керівник:

Бибик Д.Д., доц., доктор філософії в галузі соціальної роботи,
доцент кафедри соціальних технологій НАУ

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ РЕСУРСИ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Сьогодні більшість наукових досліджень, як теоретичних, так і емпіричних підтверджують, що стрес є постійним супутником нашого життя. Розвиток соціально-психологічних ресурсів стресостійкості у майбутніх соціальних працівників визначається рядом важливих чинників, як-от: постійні стреси в роботі, емоційне навантаження, конфліктні ситуації, зростання потреб у соціальних послугах, глобальні кризи та непередбачувані події, що в подальшому сприяє підготовці майбутніх соціальних працівників до викликів, надзвичайних ситуацій, з якими вони в подальшому стикатимуться у своїй професійній діяльності.

Розуміння соціально-психологічних ресурсів стресостійкості може сприяти розробці програм та підходів для збереження ментального здоров'я майбутніх соціальних працівників. Адже, стрес є найпопулярнішим поняттям, яке використовують дослідники для опису психічного стану людини в складних умовах. Він використовується для позначення широкого спектру не тільки психічних, але й фізіологічних станів, таких як фізичний стрес і втома. Це поняття вперше ввів у науку американський психофізіолог Уолтер Кеннон, вивчаючи реакції на загрозливі зовнішні впливи. Емельяненко Л. М. визначає стрес, як стан індивіда, що виникає як відповідь на різноманітні екстремальні види впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, що виводять з рівноваги фізичні чи психологічні функції людини [1].

Майбутні соціальні працівники можуть стикатися з різноманітними стресовими ситуаціями в процесі своєї роботи. Деякі з них включають: емоційне напруження взаємодії з клієнтами, велике навантаження та обсяг роботи, справи, пов'язані з насильством та травмою, конфлікти та невдоволення та багато іншого. Розуміння та врахування цих стресових факторів допомагає соціальним працівникам підготуватися до викликів, розвивати стратегії стресостійкості, а також забезпечити себе соціально-психологічними ресурсами, які допоможуть бути стійкими до стресових ситуацій.

На думку Х. Стельмашук, стресостійкість – це варіативність, гнучкість, швидкість пристосування до змінюваних умов життя, висока мобільність психіки при переході від одного завдання до іншого. Структура стресостійкості є динамічною і залежить від характеру діяльності людини [2].

Аналіз літератури засвідчує, що центральною ланкою формування стресостійкості у майбутніх соціальних працівників має бути професійно-особистісна підготовка, яка інтегрує всі інші елементи цієї системи. Саме орієнтація на особистісне становлення соціальних працівників, на формування компонентів їхнього психологічного благополуччя лежить в основі сучасного підходу до проблеми формування стресостійкості майбутнього фахівця, що, в свою чергу, виявляється у сформованих уміннях і навичках протистояти стресам.

Збереження або підвищення стресостійкості людини пов'язане з пошуком ресурсів, які допомагають їй подолати негативні наслідки стресових ситуацій. Під «ресурсами» маємо на увазі внутрішні та зовнішні змінні, які сприяють психологічній стійкості в стресових ситуаціях. Внутрішній ресурс, який допомагає успішно долати життєві труднощі, пов'язаний з вибором ефективного копінгу, комунікативними навичками, гнучкістю мислення, емоційною поведінкою, мобільністю. Та не менш важливим фактором є емоційна підтримка значущих людей.

Багато дослідників, розглядаючи проблему індивідуальних особливостей стресостійкості пов'язують рівень розвитку даного психологічного феномену з широким колом психологічних характеристик особистості, а саме зі схильністю до тривожності; агресивністю; локусом суб'єктивного контролю; мотиваційною спрямованістю особистості [3;4].

Особистісні ресурси впливають на успішність соціально-психологічної адаптації людини в кризових ситуаціях і складних життєвих обставинах і визначаються здатністю будувати інтегровану поведінку. Чим вона більше, тим успішніше ви будете долати стресові ситуації. «Чим розвиненіші адаптаційні ресурси, тим вища ймовірність того, що організм збереже нормальну працездатність і високу ефективність діяльності під час впливу психогенних факторів зовнішнього середовища» [5, с. 94].

Ціннісними ресурсами стресостійкості у майбутніх соціальних працівників є їхнє прагнення отримати освіту, яка буде високо оцінена в суспільстві, дозволить їм допомагати людям, досягти конкретних і відчутних результатів у професійній діяльності.

Об'єктами підвищеної уваги щодо збереження та відновлення психічного здоров'я майбутніх соціальних працівників, психологічної та емоційної підтримки, підвищення рівня їх стресостійкості є пошук форм, методів і прийомів навчання у ЗВО. Важливе значення має запровадження системи психологічних консультацій, тестування на визначення власних можливостей, циклу лекцій та бесід, спрямованих на виявлення індивідуальних особливостей студентів; проведення творчих занять (створення проблемних ситуацій, нетрадиційні моделі інтерактивного контролю знань), проведення опитувань, метод кейс-стаді, соціально-психологічний тренінг тощо.

Отже, підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що стресостійкість в цьому контексті важлива через те, що фахівці соціальної роботи часто опиняються в складних, емоційно виснажливих та надзвичайних ситуаціях, які часто трапляються у практиці соціальної роботи. Вони повинні швидко та ефективно реагувати на потреби отримувачів соціальних послуг, однак

можливо враховувати, що пошук соціально-психологічних ресурсів може включати в себе розвиток емоційного інтелекту, вміння розуміти свої та інших емоції, а також здатність знаходити позитивні стратегії саморегуляції для подолання різних негативних наслідків чи стресових ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Ємельяненко Л. М. Конфліктологія: навч. посібн. / Л. М. Ємельяненко, В. М. Петюх, Л. В. Торгова, А. М. Гриненко. – К. : КНЕУ, 2003. – 315 с.
2. Стельмащук Х. Психологічні компоненти стресостійкості дитини-сироти. *Psychological journal*, 2018. № 7 (17). С. 136-150.
3. Крайнюк В. М. Психологія стресостійкості особистості : монографія / В. М. Крайнюк. – К. : Ніка-Центр, 2007. – 432 с.
4. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я / Л. С. Корольчук, В. М. Крайнюк, А. Ф. Косенко, Т. І. Кочергіна ; заг. ред. Л. С. Корольчука. – К. : Фірма «Інкос», 2002. – 272 с.
5. Ткачишина О. Р. Особливості соціально-психологічної адаптації особистості в умовах кризових ситуацій / О. Р. Ткачишина // Вчені записки Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія: Психологія. Видавничий дім «Гельветика». – Львів, 2021. Т. 32(71). № 3. – С. 93–98.

Пархоменко М.М.,

к.ю.н., доц., кафедра історії та права,
maryna.parkhomenko@donntu.edu.ua

Мамедова А.Ф.,

aian.mamedova.gf@donntu.edu.ua

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

В сучасних правових системах всього світу гарантується право особи на захист своїх прав та інтересів з використанням всіх законних засобів. Серед цих засобів виділяється відшкодування моральної шкоди, яке є одним із ключових засобів, оскільки воно відіграє суттєву роль у відновленні психічного стану та припиненні моральних страждань.

У зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, спричинено шкоду не лише у вигляді матеріальних збитків, а й у сфері морального стану, яка впливає на національну інтеграцію, емоційний стан громадян та відновлення суспільства після конфлікту. Тому виникає необхідність приведення національного законодавства у відповідність до стандартів країн Європи та міжнародних організацій.

Відшкодування моральної шкоди є важливою складовою правової системи України, адже воно має вирішальне значення для захисту прав та інтересів громадян у різних сферах життя. Проте, сучасний стан даного інституту вказує на необхідність подальшого дослідження та деталізації його регулювання.

Однією з ключових проблемних питань інституту відшкодування моральної шкоди є відсутність єдиного визначення та чіткого регулювання цього поняття в законодавстві.

У Цивільному кодексі України (далі – ЦК України), як і в Конституції України, відсутнє визначення як матеріальної, так і моральної (немайнової)

шкоди. Законодавець визначає поняття «моральної шкоди» через перелік обставин, у яких полягає моральна (немайнова) шкода. Так, відповідно до ч. 2 ст. 23 ЦК України моральна шкода полягає у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я тощо [1].

Відсутність чіткого визначення моральної шкоди робить важкою як її оцінку, так і визначення обсягу компенсації, що повинна бути надана потерпілому.

В Німеччині компенсація моральної шкоди регулюється нормами Цивільного кодексу Німеччини відповідно до параграфу 253, що передбачає компенсацію за пошкодження, які включають: фізичний, психічний біль та страждання; втрату життєвої сили [2].

У німецькому законодавстві та судовій практиці застосовується термін «компенсація за страждання». Безпосередньо норми Цивільного кодексу Німеччини передбачають компенсацію за заподіяння шкоди здоров'ю, неправомірне обмеження свободи потерпілого. Під стражданнями розуміють фізичні й душевні страждання (переживання), а під немайновою шкодою – зменшення немайнових прав і благ, які належать особистості.

В національному законодавстві України відсутнє чітке визначення мінімального розміру компенсації моральної шкоди. Зазначена проблема має велике значення враховуючи той факт, що це призводить до різних тлумачень і рішень в судовій практиці, що ускладнює забезпечення справедливого та рівного захисту прав фізичних і юридичних осіб.

Дане питання найбільш детально вирішене у Великій Британії, адже законодавство цієї країни має систему визначення розміру компенсації моральної шкоди, що була розроблена ще в 1964 році як тарифна схема, а також існує тарифна схема 1994 року. Мінімальний розмір компенсацій встановлено на рівні 1 тисячі фунтів, а максимальний — у 20 тисяч фунтів [3]. Таким чином, Велика Британія має розвинену систему визначення моральної

шкоди й відшкодування, включаючи установлення мінімального розміру компенсації для потерпілої сторони.

Відсутність в Україні чинного спеціального закону щодо встановлення мінімального розміру відшкодування моральної шкоди може створювати проблеми з виконанням даного припису. Це призводить до різних тлумачень і рішень в судовій практиці, що ускладнює забезпечення справедливого та рівного захисту прав громадян та юридичних осіб. Тому вважається за потрібним прийняти проєкт Закону №3929 від 23.07.2020 «Про відшкодування втрат немайнового характеру (моральної шкоди)» [4]. Законопроєктом пропонується закріпити визначення основних термінів, випадків та принципів визначення розміру моральної шкоди, здійснюється детальна регламентація порядку підготовки та діяльності фахівців (експертів) з визначення розміру моральної шкоди, встановлюються їх права та обов'язки, відповідальність тощо.

Реалізація проєкту Закону гарантує стабільний та послідовний підхід до вирішення справ щодо відшкодування моральної шкоди й забезпечує справедливий та рівний судовий захист прав фізичних і юридичних осіб, завдяки установленню єдиних норм та принципів для визначення розміру моральної шкоди. Таким чином, розробка та впровадження чітких законодавчих норм щодо мінімального відшкодування моральної шкоди є важливим кроком на шляху до забезпечення справедливості та рівності перед законом для всієї громади в Україні.

Підсумовуючи усе вищевикладене, варто зазначити, що сьогодні поняття відшкодування моральної шкоди потребує сучасного переосмислення в контексті євроінтеграції України. А саме тому за потрібне здійснити законодавчі зміни та деталізувати поняття «моральна шкода» у відповідних законах, розробити чіткі критерії оцінки моральної шкоди, які враховуватимуть специфіку українського суспільства і правової системи, а також забезпечити можливість впровадження спеціального закону, який би встановлював чіткі норми щодо мінімального розміру відшкодування

моральної шкоди, з метою усунення неоднозначності й забезпечення більшої юридичної стабільності.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Німецьке цивільне уложення: Закон Німеччини від 02.01.2002 URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/
3. Стягнення моральної шкоди: світова практика. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/138961-skilki-koshtuyut-strazhdannya-otsinyuvannya-rozmiru-moralnoyi-shkodi-u-sudakh>
4. Проект Закону про відшкодування втрат немайнового характеру (моральної шкоди) від 23.07.2020 №3929 URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69595

Пашов Ростислав

КПІ ім. Ігоря Сікорського

pashov.kpi@gmail.com

**СОЦІАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЗАКЛАДІВ СИСТЕМИ ОСВІТИ,
ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ, ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА
БІЗНЕСУ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОСТІ СИСТЕМИ ОСВІТИ
В УКРАЇНІ**

Сьогодення ставить перед публічною владою України вимоги щодо інноваційності у забезпеченні інклюзивності в суспільстві. Саме тому, інноваційність в сфері публічного управління та адміністрування постає невід'ємною частиною стратегічного розвитку сучасної України. Адже, відкритий доступ до освіти для кожного індивіда, незалежно від його особливостей, і формує соціальну справедливість та сприяє розвитку

інтелектуальних та творчих потенціалів суспільства, що визначає розвиток інклюзивності системи освіти як один із пріоритетних напрямків.

Основним завданням державних інституцій постає створення сприятливого середовища для інклюзивної освіти, адже, визначення стратегічних напрямків, встановлення стандартів та контроль за їх виконанням є основою дієвого управління. Що також потребує інновацій у сфері публічного управління та адміністрування як ключового показника для створення гнучкого управлінського середовища, яке забезпечить високий ступінь адаптації до змін у суспільстві. Враховуючи це, розвиток інклюзивної освіти стає не лише завданням державних структур, але й питанням глибокої соціокультурної трансформації, що вимагає тісної взаємодії всіх суб'єктів освітнього процесу та громадськості в цілому.

Основними критеріями які потребують реалізації через систему органів публічної влади для забезпечення інклюзивності освіти є: створення сприятливого середовища, залучення соціальних партнерів та використання інформаційних технологій. Інновації із забезпечення фізичного та психологічного комфорту для всіх учасників освітнього процесу включають в себе реконструкцію та адаптацію навчальних приміщень у відповідності до стандартів доступності, а також розробку освітніх, освітньо-професійних (наукових) програм, які враховують різні потреби здобувачів. Наприклад, застосування сучасних технологій, таких як віртуальна реальність, може зробити навчання більш захоплюючим та доступним для здобувачів з різними особливостями і потребами.

Залучення соціальних партнерів є важливою складовою інноваційності в управлінні по забезпеченню інклюзивності системи освіти. Включення громадських організацій, бізнесу, та інших соціальних партнерів у розробку та впровадження інклюзивних освітніх, освітньо-професійних (наукових) програм сприяє обміну досвідом та ресурсами. Спільна робота з громадськістю та партнерство із сферою бізнесу може призвести до створення інноваційних проектів, спрямованих на розвиток інклюзивності системи

освіти, яка враховуватиме сучасні вимоги ринку праці. Використання інформаційних технологій також відіграють важливу роль у створенні інклюзивного освітнього середовища. Використання електронних платформ, навчальних додатків та онлайн-ресурсів сприяє індивідуалізації навчального процесу та дозволяє викладачам адаптувати матеріали під потреби кожного здобувача. Це зокрема потрібно для здобувачів з різними видами інвалідності, які можуть використовувати спеціалізовані технічні засоби для навчання.

Інновації є катализатором для трансформацій в освіті, а ефективне їх впровадження залежить від новаторства системи публічного управління, яка має передбачати у освітньому процесі більш гнучкий, адаптований до потреб кожного здобувача освітніх, освітньо-професійних (наукових) програм підготовки. Розвиток інклюзивної освіти вимагає розробки та впровадження нових моделей фінансування. Це включає в себе не тільки збільшення фінансових ресурсів, але і їх ефективне розподілення для забезпечення інклюзивного середовища на всіх етапах навчального процесу. Натомість сьогодні недостатнє фінансування є одним із серйозних викликів у розвитку інклюзивності системи освіти в Україні. Адже нестача фінансових ресурсів є критичною для створення адекватних умов для всіх учасників освітнього процесу. Інноваційні підходи до фінансування, такі як партнерство з приватним сектором, розробка грантових програм та ефективне використання державних бюджетів, є необхідними для подолання цього виклику. Також потрібно забезпечити належну та якісну підготовку викладачів для роботи зі здобувачами з різними потребами використовуючи сучасні методики, що покращить якість освіти та створити оптимальне навчальне середовище.

Вирішення цих викликів щодо забезпечення інклюзивності системи освіти в Україні вимагає спільних зусиль органів публічної влади, громадськості, та бізнесу спрямованих на інновації та інклюзивність в освіті, що є ключем до створення справедливого, рівного та інклюзивного суспільства.

КОГНІТИВНІ АСПЕКТИ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ

Ментальне здоров'я в умовах війни та воєнного стану є актуальною проблемою. Сьогодні до питання збереження та відновлення ментального здоров'я прикута увага всього світу. Вивчення проблем ментального здоров'я актуалізувалося в контексті пандемії ковіду. Тривала вимушена ізоляція та обмеження контактів різко змінили сучасний стиль життя. Змінилося відношення до контактів і комунікацій, з'явилися певні застереження. Те, що було джерелом радості і спілкування, почало розглядатись як джерело небезпеки та постійної загрози. Зміни у способі життя та роботи, дистанційність і віддаленість змусили багатьох людей відчувати соціальну анемію. Особливо важко це відбилося на тих категоріях населення, для яких важливими стали соціалізація та соціальна адаптація.

Сьогодні розгляд ментального здоров'я лише в контексті особистісних порад – зберігати спокій, не перевантажувати себе інформацією, не концентруватися на негативному, підтримувати режим дня і сну – вже мало задовольняє потреби в ментальному здоров'ї для різних груп населення. Стає зрозумілим, що це – важливий міждисциплінарний напрям, який є важливим для розвитку наукових досліджень тих соціальних трансформацій, що відбуваються нині. Соціальна робота стає важливою сферою імплементації результатів наукових досліджень в області досліджень ментального здоров'я з психологічної, інформаційної, соціальної та медичної точок зору.

Когнітивний підхід до проблеми ментального здоров'я є спроможним інтегрувати результати різних досліджень з різних областей. Когнітивні нейронауки привертають увагу до можливості експериментального

дослідження формування нейронних зв'язків у процесі вирішення людиною складних ментальних проблем і прийняття рішень. Ці дослідження відкривають нові аспекти впливу цінностей на процес прийняття рішень і виявляють потенціал ціннісної орієнтованості мислення на подолання важких залежностей, у тому числі ігрової та наркотичної.

Когнітивно орієнтована терапія розкриває свій потенціал для вивчення експозиції автоматичних думок, які формують стереотипізовані відповіді на стандартні й конкретні ситуації. Вона має значний потенціал для вивчення механізмів соціальної адаптації та соціалізації, а також для вивчення складних проблем, пов'язаних із порушенням метального та психічного здоров'я.

Дослідження ментального здоров'я в контексті когнітивної сфери суспільства і людини [1, 321-326] виявляє нелінійність когнітивних та емоційних станів, підкреслює значення боротьби з важкими когнітивними станами, які формуються під час тривалого впливу негативних травматизуючих факторів. Розглядаються шляхи відновлення ментального здоров'я. Серед них важливими стають когнітивні реабілітація та релаксація, відновлення когнітивної цінності життя після тривалого перебування в умовах тривожності, страху, втрати звичайного соціального оточення, життя в умовах війни, окупації та повернення до мирного життя на відвойованих територіях.

Імплементация результатів наукових досліджень у сфері ментального здоров'я в соціальній роботі дає можливість розширити методологічний арсенал роботи з категоріями, що потребують соціального захисту. Це дає змогу включити міжнародний досвід і новітні наукові досягнення, збагатити інструменти соціальної роботи, що є важливим в умовах масового впливу травматичних факторів на ментальне здоров'я різних категорій населення.

Список використаних джерел:

1. Рубанець О. М. Когнітивна сфера суспільства і людини: інформація, ментальність, ідентичність : монографія. - Суми: Університетська книга, 2022. - 546 с. ISBN 978-617-521-007-9. 31.97 друк. арк.

Новіков Б.В.

д.філос.н., професор, ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

Руденко Т.П.

к.філос.н., доц., ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ДІЯЛЬНІСТЬ З РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Незважаючи на трансформації, які відбуваються в сучасному суспільстві невід’ємною складовою державної політики України є ефективна соціальна політика та соціальна робота, що представляє діяльність з реалізації соціальної політики держави. До основних сфер реалізації соціальної політики в Україні належать: соціальний захист населення, де особлива увага приділяється найбільш вразливим категоріям громадян; охорона здоров’я; зайнятість населення; житлові програми та освіта. Головними напрямками соціальної політики є передбачення надзвичайних ситуацій, до яких відносяться природні та техногенні катастрофи, епідемії тощо. Також вона включає забезпечення державних гарантій, які б пом’якшували наслідки таких подій та перерозподіл ресурсів для стабілізації наслідків негативних ситуацій та регулювання побуту життя громадян.

Соціальна політика є одним з пріоритетних напрямків внутрішньої політики держави. Вона забезпечує громадянам можливість отримувати як матеріальні так і духовні блага, її завданням є всебічний розвиток людини. Соціальна політика виступає в якості державного регулятора економіки – забезпечує розподіл суспільних благ, а також регулює відносини між працівниками, які приймають участь у створенні цих благ.

Використання відповідних механізмів забезпечує реалізацію соціальної політики, а саме: затвердження системи соціальних стандартів та інших нормативно-законодавчих актів, прийняття соціального бюджету, який є частиною як державного так і місцевих бюджетів, надання адресної допомоги

вразливим категоріям населення, регулювання системи оподаткування, сприяння розвитку та захисту вітчизняного виробника, реалізація соціальних програм як на державному так і на місцевому рівнях.

Основним механізмом реалізації соціальної політики є соціальна робота. Вона включає як теоретичні знання так і практичну діяльність, яка повинна сприяти забезпеченню соціальної справедливості у суспільстві, підтримці вразливих категорій громадян та протидії їх соціальній ізоляції. Соціальна робота є практичною професійною діяльністю, яка спрямована на допомогу найменш захищених верств населення.

Також соціальну роботу можна розглядати як навчальну дисципліну, яка забезпечує професійну підготовку фахівців, які будуть надавати соціальну допомогу населенню.

Як галузь наукового знання соціальна робота включає теоретичне знання – основні принципи і моделі, методи і технології соціальної роботи. Як будь яка інша дисципліна вона має свій об'єкт і предмет дослідження, включає поняття і категорії, має розроблену методологію дослідження. Це діяльність соціальних інститутів, як державних так і громадських організацій, окремих груп населення та індивідів, яка спрямована на надання підтримки та допомоги населенню.

Завданням соціальної роботи є регулювання відносин людини і суспільства, подолання складних життєвих проблем населення, надання підтримки і допомоги найменш захищеним категоріям громадян, сприяння у їх соціалізації та забезпечення гідного життя.

Соціальна робота повинна враховувати зміни, які відбуваються у суспільстві та сприяти реалізації людиною її внутрішнього потенціалу, коли клієнти соціальної роботи здатні самостійно приймати ефективні рішення у подоланні складних життєвих проблем. А для цього необхідно створити умови, щоб людина могла реалізувати свої можливості та отримати все, що забезпечує законодавство. Незважаючи на життєву кризу, погіршення здоров'я, інвалідність, людина повинна відчувати себе повноцінним членом

суспільства. Ідеальним варіантом є такий, при якому допомога з боку соціального працівника не потрібна, тобто клієнт здатен самостійно вирішити свою проблему.

Існують різні моделі реалізації соціальної політики. Серед них виділяють соціально-демократичну і ліберальну. Перша спрямована на реалізацію в суспільстві соціальної справедливості, вона небагато вимагає від людини, тобто зменшує роль особистісних можливостей людини у її самореалізації та самоутвердженні у суспільстві. Така модель може призвести до певної соціальної однорідності. Людина стає менш активною, вона цілком покладається на державу. Друга модель вирізняється тим, що держава надає можливість кожній людині самостійно вирішувати проблеми – сприяє соціальній активності громадян. Держава виконує лише ті функції, які людина не може реалізувати самостійно, забезпечує однакові можливості для підвищення людиною свого соціального статусу, фактично створює лише початкові економічні, політичні, правові умови, за яких людина стає активним суб'єктом суспільства і сама здатна реалізувати свій потенціал та створити гідні умови для власного розвитку.

Соціальна політика повинна спрямовуватися на активізацію людиною її можливостей – розвиток її особистісних якостей та здатностей, її суспільної діяльності. А це може бути за рахунок створення нових механізмів управління, прийняття нових державних соціальних програм, розвитку самоуправління громадян та їх мотивації і стимулювання. Для працездатних громадян необхідно створити умови для забезпечення продуктивності їх діяльності, сприяти поліпшенню клімату на робочих місцях, нараховувати достойну заробітну плату, що буде сприяти збільшенню державного бюджету та соціальному захисту населення.

Ефективна реалізація соціальної політики може відбутися за умови не лише вироблення відповідної стратегії, розроблення необхідних механізмів її здійснення, але також й завдяки її ресурсному забезпеченню, використанню необхідних фінансових ресурсів, матеріального забезпечення. У першу чергу

необхідно створити умови для функціонування системи освіти, а саме, для підготовки фахівців з соціальної роботи, сприяти розвитку сфери культури, науки, охорони здоров'я, соціального захисту населення. Слід, розширювати ресурсне забезпечення цих сфер: збільшувати бюджетне фінансування, за рахунок податків; залучати суспільно-політичні, громадські організації, недержавні структури, міжнародні проєкти, програми.

РОЗДІЛ 3

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКИ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Бережняк Тамара

tercentr_nizhyn@ukr.net

Бондар Ольга

Bondarolga15@gmail.com

ПАЛІАТИВНИЙ ДОГЛЯД ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ У ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

У практику соціальної роботи все більш проникає проблема надання паліативної допомоги, а соціальні працівники розглядаються як учасники мультидисциплінарної команди з надання цієї допомоги. Як вказує Т. Семигіна, якщо в Україні довгий час переважало досить «вузьке розуміння ролі соціальних працівників у системі паліативної допомоги (напр., сприяння вирішенню соціально-правових питань, пов'язаних з оформленням спадщини, вирішення побутових проблем тощо), то у міжнародній практиці представлено значно ширший набір завдань та функцій соціального працівника» [1]. Зокрема, закордоном соціальні працівники можуть залучатися відповідними службами допомоги невиліковно хворим вдома з метою забезпечення більш гуманного ставлення до потреб паліативного пацієнта, зменшення рівня депресії чи можливих суїцидальних намірів. Також поширеним є здійснення соціальними працівниками оцінки певних компонентів страждання та болю, визначення того, якої саме допомоги потребує людина та її рідні чи близькі.

В Україні ж довгий час роль соціальних працівників у системі паліативної допомоги зводилася до окремих соціально-побутових послуг. В хоспісах соціальні працівники здебільшого не входили до команд фахівців, які надають паліативну допомогу. Взагалі, брак взаємодії між медичними і соціальними

зкладами не сприяв комплексному підходу до вирішення проблем паліативного характеру. Лише прийняття у 2016 р. «Державного стандарту соціальної послуги паліативного догляду» чітко окреслило роль і місце фахівців соціальної роботи у системі паліативної допомоги. Згідно цього стандарту паліативний догляд передбачає «допомогу у самообслуговуванні, спостереження за станом здоров'я, сприяння наданню медичних послуг, допомогу в забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання навичкам користування ними, навчання членів сім'ї догляду, представництво інтересів, психологічну підтримку особи та членів її сім'ї, надання інформації з питань соціального захисту населення, допомогу в отриманні безоплатної правової допомоги, організацію та підтримку груп самопомоги» [2]. У частині відповідальності соціальних служб паліативний догляд здійснюється за певним алгоритмом, який визначений у стандарті. Він передбачає наступні кроки: отримання звернення; визначення індивідуальних потреб на основі шкал оцінки можливості виконання елементарних дій та виконання складних дій; складання індивідуального плану надання соціальної послуги; укладання договору про надання соціальної послуги; надання соціальної послуги на принципах доступності, незалежності отримувача послуги, захисту та безпеки отримувача послуги, конфіденційності інформації; оцінка ефективності надання соціальної послуги [2].

«Порядок взаємодії суб'єктів при наданні соціальної послуги паліативного догляду вдома невиліковно хворим» (2014 р.) одним із суб'єктів цієї допомоги визначає територіальні центри надання соціальних послуг. Які ж функції вони можуть виконувати для її ефективного впровадження?

Насамперед, саме терцентр має вести облік осіб, які потребують цієї соціальної послуги, здійснювати комплексну оцінку соціально-побутового, емоційно-психологічного стану та релігійних поглядів (віросповідання, дотримання обрядів, релігійних традицій тощо) особи із залученням у разі потреби лікаря, психолога. Шляхом заповнення карти визначення (оцінювання) індивідуальних потреб визначаються індивідуальні потреби

особи. В тому числі: потреби у технічних засобах реабілітації, додатковому обладнанні/допоміжних засобах, що можна використовувати у домашніх умовах (протипролежневі матраци, сидіння для ванн, унітазу, ходунки, каталки, крісла-стілці тощо) [3].

До складу мультидисциплінарної команди, яка забезпечує надання соціальної послуги, входять працівники терцентру: фахівець із соціальної допомоги вдома/фахівець із соціальної роботи/соціальний працівник, психолог, соціальний робітник. Власне організація, координація та контроль роботи цієї команди здійснюється, насамперед, на рівні терцентру.

Так само ключова роль відводиться терцентру і для налагодження взаємодії із закладами охорони здоров'я, іншими суб'єктами, що надають соціальну послугу паліативного догляду та паліативну допомогу, інститутами громадянського суспільства, релігійними організаціями та ін.

Серед інших повноважень терцентру в організації паліативної допомоги варто виділити також «представництво інтересів особи у відповідних органах державної влади у разі необхідності та в межах повноважень, визначених Законом України «Про соціальні послуги»; звернення з клопотаннями до відповідних органів державної влади, підприємств, установ, організацій з метою сприяння у наданні необхідної підтримки; отримання гуманітарної та благодійної допомоги, в т. ч. із-за кордону, для надання допомоги паліативним отримувачам соціальної послуги та поліпшення матеріально-технічної бази закладу; інформування та консультування населення з питань організації надання соціальної послуги паліативного догляду» [3].

Варто додати, що при терцентрах впроваджуються і інноваційні соціальні сервіси, пов'язані з паліативним доглядом. Зокрема, у складі Ніжинського територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області у 2023 р. почала функціонувати «Мобільна соціальна служба з обслуговування на дому, паліативного догляду та натуральної допомоги». Це результат впровадження проєкту ГО «Ліга соціальних працівників України» у межах Програми ООН із

відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки Європейського Союзу та Уряду Канади.

Список використаних джерел:

1. Семигіна Т. В. Соціальна робота у моделі паліативної допомоги: функції та виклики. Реабілітація та паліативна медицина. 2015. № 2. С. 54-58.
2. Державний стандарт паліативного догляду: наказ Міністерства соціальної політики України від 29.01.2016 р. № 58. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0247-16>.
3. Порядок взаємодії суб'єктів при наданні соціальної послуги паліативного догляду вдома невиліковно хворим: наказ Міністерства соціальної політики України від 23.05.2014 №317/353, наказ Міністерства охорони здоров'я України від 13 червня 2014 р. за № 625/25402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0625-14>.

Боковець Ольга

доктор філософії з психології (PhD),

КПІ ім. Ігоря Сікорського

obokovets@ukr.net

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА З ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Повномасштабна війна російської федерації проти України вплинула на життя кожного українця, які стали свідками та учасниками складних перипетій, що включають загрози для особистої безпеки та здоров'я, економічні труднощі та фрустрацію планів на майбутнє загалом. Таке життя в умовах невизначеності та страху перед майбутнім призводить до того, що чимало українців постійно відчувають деструктивні психічні стани.

Згідно з результатами опитування, проведеного компанією «Gradus Research» у період з 22 по 26 вересня 2022 року [3], українці відчували такі негативні психічні стани, як: тривожність (50%); поганий настрій (45%); роздратованість, злість (38%); виснаженість (32%); емоційну нестабільність (29%); відсутність душевної гармонії (26%); нав'язливі негативні думки (25%); апатію (25%); депресію (24%) та ін. Тривалий вплив таких деструктивних психічних станів негативно відображається на психічному здоров'ї особистості.

Однак, війна ще триває й українці вимушені адаптуватися до нових реалій: змінювати плани, приймати ризиковані рішення, ініціювати власні дії та вчинки у складних життєвих ситуаціях тощо. Відтак з метою підтримки та зміцнення психічного здоров'я українців Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову «Про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості» (№ 1049 від 03.10.2023 р. [2]) (координатор проекту – Міністерство соціальної політики України).

Психологи розглядають життєстійкість як стиль поведінки особистості, її спрямованість на подолання труднощів, здатність гнучко та мобільно реагувати на зміни ситуації, умови взаємодії. Це вміння ефективно діяти всупереч життєвим перешкодам і труднощам, формується тоді, коли суб'єкт навчається не пасувати перед випробуваннями, а долати перешкоди та набувати цінного досвіду. Традиційно виділяють три компоненти життєстійкості особистості: 1) залученість як включеність у вирішення стресогенних ситуацій, що надає змогу відчувати себе впевнено, значущо та задоволено; 2) контроль як здатність оптимально впливати на кінцевий результат (протилежним є відчуття власної безпорадності); 3) прийняття ризику як усвідомлення того, що стресогенні життєві ситуації збагачують особистість цінними досвідом, у тому числі й негативним [4].

При цілеспрямованому формуванні життєстійкості важливо враховувати як внутрішні (психологічні), так і зовнішні (соціальні) ресурси особистості.

Тому, відповідно до проекту, формування внутрішніх ресурсів життєстійкості особистості передбачає: зниження рівня стресу та/чи тривожності; формування стресостійкості; попередження психологічної травматизації; формування навичок надання першої психологічної допомоги та/чи самопомоги тощо. Зовнішнім ресурсом життєстійкості особистості є психосоціальна підтримка, а також фахова психологічна допомога. Відтак у плані проекту з формування життєстійкості особистості передбачено запровадження психологічної діагностики, проведення психологічного консультування (індивідуального, групового, сімейного); надання психологічної підтримки та допомоги після пережитих психологічних травм і стресових розладів й т.д. [1; 5; 6].

Послуга з формування життєстійкості передбачає системне надання психосоціальної підтримки особі або сім'ї, які цього потребують: починаючи від фахової оцінки їхніх потреб і завершуючи допомогою у реалізації плану такої підтримки [5]. Як стверджує Міністр Мінсоцполітики України, О. І. Жолнович: «ця послуга покликана дати розуміння людям, як поводити себе в кризових ситуаціях. Ми формуємо групи психологів і соціальних працівників для роботи, у першу чергу, із цільовими групами – родинами військових, ветеранів, людьми з інвалідністю, батьками дітей з інвалідністю та всіма тими, хто потребуватиме підтримки» [1].

Погоджуємося, що пілотний проект у першу чергу має бути спрямований на надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам, їхнім родинам, тобто усім тим, на кого війна здійснила найістотніший безпосередній вплив. Однак, вважаємо, що підтримки та/чи відновлення психічного здоров'я в умовах війни потребує кожен українець. Тож паралельно із запровадженням послуг для вищезазначених категорій на рівні територіальних громад, також доцільно реалізувати психосоціальну послугу з формування життєстійкості особистості для всіх громадян України через застосунок «Дія». Така послуга може включати ряд функціональностей та інтерактивних елементів для залучення користувачів і надання їм можливості розвивати навички

життєстійкості. Так, наприклад, до наявного у застосунку меню «Послуги» можна додати категорію «Підтримка психічного здоров'я». Інтерфейс даної категорії може містити: інтерактивні курси та відеолекції, дистанційні вебінари, зустрічі з експертами; інтерактивне тренування, що включає вправи та завдання, спрямовані на мобілізацію внутрішніх ресурсів життєстійкості з можливістю відстежування особистого розвитку-прогресу та отримання персоналізованих порад, а також вправи для самоперевірки, обговорення тем з іншими користувачами; підтримку через чат-бот тощо. Важливо забезпечити зручний та доступний інтерфейс, щоб користувачі могли легко послуговуватися додатком і відчувати позитивний вплив на свій рівень психічного благополуччя.

Безперечно реалізація вищеписаної психосоціальної послуги є просвітою з питань психічного здоров'я, навчання технікам емоційного та психологічного розвантаження та порадам у разі відчуття певного негативного стану (тривога, паніка, стрес тощо). Ще одним варіантом просвіти є обов'язкове підвищення кваліфікації з даної теми для тих категорій працівників, які повинні періодично його проходити. Так, наприклад, підвищення кваліфікації з формування життєстійкості, особливо в умовах війни, є важливим для педагогічних і науково-педагогічних працівників, адже життєстійкий педагог зможе впливати й на формування життєстійкості інших суб'єктів навчання, з якими взаємодіє.

Таким чином, запровадження психосоціальної послуги з формування життєстійкості особистості з метою підтримки, відновлення та збереження психічного здоров'я, є пріоритетним завданням в умовах війни. Це послідовна системна робота, результат якої значною мірою залежить від взаємодії соціальних працівників, психологів, публічних управлінців й т.п.

Список використаних джерел:

1. В Україні запроваджено нову психосоціальну послугу з формування життєстійкості. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukraini-zaprovadzheno->

kompleksnu-sotsialnu-posluhu-z-formuvannia-zhyttiistiikosti (дата звернення – 18.11.2023 р.).

2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про реалізацію експериментального проекту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості» № 1049 від 03.10.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення – 18.11.2023 р.).

3. Психічне здоров'я та ставлення українців до психологічної допомоги під час війни. URL: <https://shorturl.at/akuHI> (дата звернення – 18.11.2023 р.).

4. Титаренко Т.М., Ларіна Т.О. Життєстійкість особистості: соціальна необхідність та безпека. ФОП «Марич В.М.», 2009. 104 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/9065/1/Zhiznestoykost_lichnosti.pdf (дата звернення – 18.11.2023 р.)

5. Формування життєстійкості. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Formuvannya-zhittestiykosti-.html> (дата звернення – 18.11.2023 р.).

6. Формування життєстійкості: зміст та особливості нової комплексної соціальної послуги. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=GZNnbmcShn4> (дата звернення – 18.11.2023 р.).

Вакулик Ольга
tercentr_nizhyn@ukr.net

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНА ПОСЛУГА

Система соціальної роботи містить в собі комплекс соціальних послуг, в тому числі і соціальну адаптацію для надання допомоги особам з інвалідністю, людям похилого віку та деяким іншим категоріям громадян. Соціальна адаптація осіб похилого віку залежить від їхньої соціальної та професійної

активності, від соціально-економічних умов життєдіяльності та ін. Покращення соціальної адаптованості людей цієї вікової групи до нових обставин, умов є важливим завданням соціальної роботи, чим і визначається актуальність теми публікації. Значний внесок у дослідження соціальної адаптації зробили такі зарубіжні науковці як А. Шеффле, Г. Спенсер, У. Томас, Л. Гордон, Т. Парсонс, Р. Мертон Ж. Піаже, З. Фрейд, Е. Фромм та ін. В Україні способи реалізації культурних та творчих потенціалів, можливості самореалізації особистості у похилому віці розглядали О. Бень, О. Бриндзак, М. Житинська, Т. Коленіченко, О. Новікова, Н. Романова, В. Чайковська та ін.

Процес соціальної адаптації різних категорій населення у практиці соціальної роботи реалізується у формі надання відповідної соціальної послуги. На сьогодні ця послуга унормована і стандартизована. З позицій нормативного підходу соціальна послуга соціальної адаптації трактується як «комплекс заходів, що здійснюються протягом строку, необхідного для процесу активного гармонійного пристосування осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, у тому числі осіб похилого віку, осіб з інвалідністю, осіб, які перебували у спеціалізованих або інтернатних закладах, осіб, які відбули покарання у вигляді обмеження або позбавлення волі на певний строк, до змінених умов соціального середовища, спрямованих на усунення/пристосування обмежень життєдіяльності для підтримки соціальної незалежності, збереження та продовження їхньої соціальної активності» [1].

Для людей похилого віку ця послуга важлива в таких напрямках її реалізації: допомога в аналізі життєвої ситуації, визначенні основних проблем, шляхів їх вирішення; залучення отримувача послуги соціальної адаптації до вирішення власних проблем, складання плану виходу зі складної життєвої ситуації та допомога у його реалізації; надання інформації з питань соціального захисту населення; представництво інтересів; надання психологічної допомоги; корекція психологічного стану та поведінки в повсякденному житті; навчання, формування та розвиток соціальних навичок, умінь, соціальної компетенції; участь в організації та діяльності груп

самопомогти; допомога у зміцненні / відновленні родинних і суспільно корисних зв'язків; участь в клубах за інтересами, клубах активного довголіття, університетах третього віку, допомога в організації денної зайнятості та дозвілля; сприяння зайнятості.

Розглянемо детальніше одного з надавачів соціальної послуги соціальної адаптації, яким є територіальний центр соціального обслуговування.

Згідно вимог, у структурі цієї установи можуть функціонувати відділення денного перебування, в умовах яких, найчастіше, і реалізується ця соціальна послуга. Зокрема, наведемо приклад досвіду реалізації такої послуги у Ніжинському територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області. Фіксуємо, що надання соціальної послуги соціальної адаптації людей похилого віку забезпечується відділенням денного перебування і реалізується в таких напрямках діяльності як:

- фізкультурно-оздоровча діяльність (скандинавська ходьба, оздоровча фізкультура);
- культурно-дозвіллева діяльність (участь у самодіяльних ансамблях, танцювальні вечори, караоке, кінозал, творчі студії, хобі-групи, соціальна майстерня);
- клуби спілкування (бесіди, дискусії, участь в групах самопомогти);
- соціально-педагогічна послуга «Університет третього віку».

За результатами моніторингу якості надання цієї послуги (відповідно до вимог державного стандарту) констатовано, що і за кількісними показниками (кількість скарг та результат їх розгляду, кількість задоволених звернень про отримання соціальної послуги) і за якісними показниками (адресність та індивідуальний підхід, результативність, своєчасність, доступність та відкритість, повага до гідності отримувача соціальної послуги, професійність, зручність) оцінка коливається в межах від 90 до 100. Що відповідає найвищій оцінці «добре» згідно державного стандарту соціальної адаптації.

Таким чином, у Ніжинському територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області створені необхідні умови для якісного надання соціальної послуги соціальної адаптації.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт соціальної адаптації. Затв. Наказом Міністерства соціальної політики України від 18.05.2015 № 514. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-15#Text>

Волинка Алла
allavolinka@gmail.com

МОБІЛЬНА СОЦІАЛЬНА СЛУЖБА ЯК ІННОВАЦІЙНА МОДЕЛЬ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ НАТУРАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

Одним із інноваційних методів соціальної роботи є мобільна соціальна робота, яка в Україні набуває все більшого поширення. Її суть полягає в тому, що надається комплекс послуг та підтримка особам, які перебувають поза установами соціального обслуговування і знаходяться у вразливому становищі. Сьогодні мобільні форми соціального обслуговування поширюються на всі категорії населення, і, зокрема, на громадян похилого віку. Так, формою оперативної соціальної допомоги за участю спеціалістів різного профілю є комплексні виїзні бригади у віддалені сільські райони. Такі бригади забезпечують доступність базових соціальних послуг за місцем проживання громадянам, які мешкають у віддалених населених пунктах.

Вже кілька років в Україні реалізуються проекти зі створення мобільних соціальних служб за сприяння Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН) в Україні у межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки Уряду Канади та Європейського Союзу. Спочатку це був пілотний проєкт для кризових регіонів з організації та функціонування мобільної соціальної служби з домашнього та паліативного

догляду. А нині, він адаптований до сучасних умов і реалізується під назвою «Створення мобільної служби з обслуговування вдома одиноких непрацездатних громадян, паліативного догляду та натуральної допомоги».

По суті, це спеціалізована функціональна служба центру надання соціальних послуг для надання комплексної допомоги та догляду людям похилого віку, людям з інвалідністю, хворим, які не здатні себе самостійно обслуговувати та потребують постійної сторонньої допомоги [1].

Серед основних завдань мобільної служби – інформування отримувачів соціальних послуг та членів їхніх сімей про соціальні послуги, про порядок звернення та умови надання допомоги, а також власне надання натуральної допомоги (допомоги в самообслуговуванні, зокрема, прання, ремонтні роботи, прибирання тощо), транспортних та інших послуг. Окрім того, мобільна служба має:

- виявляти потенційних отримувачів соціальних послуг;
- визначати індивідуальні потреби людей похилого віку та людей з інвалідністю, складати індивідуальний план, укладати договір на надання соціальних послуг;
- забезпечувати допомогу з самообслуговування, пересування в побутових умовах, ведення домашнього господарства,
- сприяти наданню медичних послуг, спостереженню за станом здоров'я;
- забезпечувати психологічну підтримку;
- допомагати влаштуватись до хоспісів, закладів соціального захисту тощо [2].

Очевидно, що головною перевагою такої служби є її мобільність. Саме це дозволяє як наблизити соціальні послуги до населення, яке проживає у віддалених населених пунктах (в сільській, гірській місцевості, віддалених районах міст), так і надати вчасну/оперативну допомогу від різних спеціалістів. Вїзди до отримувачів послуги здійснюються згідно з їхніми індивідуальними планами [1, с. 10].

Важливим питанням є матеріально-технічне оснащення мобільної служби. Мобільна соціальна служба, яка надає соціальну послугу натуральної допомоги, для забезпечення виконання заходів цієї послуги повинна бути забезпечена таким оснащенням та інвентарем:

- твердий та м'який інвентар (спецодяг та взуття);
- обладнання для надання окремих заходів соціальних послуг (технічні засоби реабілітації та догляду, інструмент для ремонтних робіт та обробітку присадибної ділянки тощо);
- транспорт, зокрема пристосований для перевезення отримувачів соціальної послуги у разі надання транспортної послуги;
- витратні матеріали, засоби індивідуального захисту працівників, канцелярія;
- засоби мобільного зв'язку [1, с. 23-24].

Установа чи заклад, у структурі якого є така мобільна служба, має забезпечувати надавачів мобільної соціальної послуги обладнанням, інвентарем, витратними матеріалами та робочим одягом, взуттям необхідними для виконання посадових обов'язків.

Так, у липні 2023 р. в м. Ніжин на базі Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області було запроваджено такий інноваційний соціальний сервіс – Мобільну соціальну службу з обслуговування на дому, паліативного догляду та натуральної допомоги. Ця мобільна служба створена та функціонує при відділенні організації надання адресної натуральної та грошової допомоги і надає послуги особам похилого віку та особам з інвалідністю, які проживають в сільській місцевості та віддалених районах міста. До роботи служби залучають штатних працівників Територіального центру, а також інших залучених спеціалістів з установ/закладів різних форм власності, представників громадського сектору на договірних та волонтерських засадах. До складу мультидисциплінарної команди мобільної служби входять: фахівці із соціальної роботи, соціальні працівники, психолог, юрисконсульт, соціальні

робітники, перукар, швачка, робітник з комплексного обслуговування й ремонту будинків, медична сестра. Перша практика роботи показує значний потенціал цього інноваційного сервісу, адже соціальні послуги стають більш доступними і ефективними.

Список використаних джерел:

1. Методичні рекомендації з організації та функціонування мобільної соціальної служби з догляду вдома та паліативного догляду. Авт.-упор.: С. Толстоухова, І. Пінчук, Г. Левкіна; ГО «Ліга соціальних працівників України» у межах Програми ООН із відновлення та розбудови миру за фінансової підтримки ЄС та Уряду Канади. Київ, 2021. 108 с.

2. Програма розвитку ООН в Україні: офіційний сайт. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine>.

Жукова Наталія

natalisyrotenko@icloud.com

СУЧАСНИЙ СТАН СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Реабілітація сьогодні є невід'ємною частиною соціальної сфери, допомагаючи дітям, дорослим або людям похилого віку бути максимально автономними у щоденному житті та дозволяючи їм отримувати освіту, працювати та займатися дозвіллям, а також виконувати важливі функції. З точки зору соціальної роботи реабілітація трактується в широкому значенні як «комплекс медичних, психологічних, педагогічних, професійних, юридичних заходів, спрямованих на відновлення чи компенсацію порушених або втрачених індивідом суспільних зв'язків і відносин внаслідок змін стану здоров'я, соціального статусу, втрати близьких людей, навичок навчальної діяльності, соціальної дезадаптації та ін., які супроводжуються стійкими розладами функцій організму (інвалідністю), захворюванням на алкоголізм,

наркозалежністю, втратою соціального статусу, роботи, житла, близьких людей і тяжкими переживаннями таких втрат, скоєнням злочинів тощо» [1, с. 168].

Звернемо увагу саме на соціальну реабілітацію як процес, що спрямований на відновлення соціального статусу особистості, формування стійкості до травмуючих ситуацій, здатності успішно інтегруватися в соціум. У Законі України «Про соціальні послуги» (2019 р.) серед базових соціальних послуг не згадується соціальна реабілітація. Але надання окремої соціальної послуги соціальної реабілітації передбачено у Класифікаторі соціальних послуг (2020 р.), де послуги соціальної реабілітації розділені на чотири види:

1. Соціально-психологічна реабілітація, яка спрямована на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на осіб з їх числа; дітей з поведінковими порушеннями через розлучення батьків; дітей та дорослих, які зазнали жорстокого поводження, постраждали від домашнього насильства, які перебувають/перебували в спеціалізованих або інтернатних закладах, після довготривалого лікування/перебування в медичних закладах. Її зміст передбачає: короткотермінове проживання (зокрема, це і надання ліжка-місця з комунально-побутовими послугами; і забезпечення твердим, м'яким інвентарем, одягом, взуттям, харчуванням; і створення умов для здійснення санітарно-гігієнічних заходів, дотримання особистої гігієни; і організація збереження особистих речей); проведення психологічного консультування та психолого-педагогічної корекції з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини; сприяння в отриманні освітніх послуг (створення умов для здобуття дітьми освіти з урахуванням рівня їх підготовки); здійснення трудової адаптації; інформування та/або консультування (зокрема, надання безоплатної правової допомоги); представництво інтересів; розвиток, формування та підтримку соціальних навичок; надання допомоги в отриманні медичних послуг; повернення дитини до біологічної родини [2].

2. Соціальна реабілітація осіб з інтелектуальними та психічними порушеннями (у Стандарті – розладами). Ця послуга передбачає навчання,

формування, розвиток та підтримка соціально-побутових навичок (самообслуговування, комунікації, позитивної поведінки, приготування їжі, користування грошима тощо); допомога у забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання навичкам користування ними; психологічна підтримка; організація дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності, працетерапії, арт-терапії; надання інформації з питань соціального захисту населення тощо [3]. Перелік основних заходів, що становлять зміст цієї соціальної послуги, містить: формування, розвиток і підтримка соціально-побутових навичок; психологічну підтримку, нормалізацію психосоціального стану і підвищення якості життя; організацію дозвілля, спортивно-оздоровчої, технічної та художньої діяльності, працетерапії; арт-терапію; надання інформації з питань соціального захисту населення; допомогу у забезпеченні технічними засобами реабілітації, навчання навичкам користування ними.

3. Соціально-психологічна реабілітація осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин. Перелік дій та заходів соціального спрямування, що становлять зміст цієї соціальної послуги, містить: забезпечення тимчасового або цілодобового перебування, допомогу в аналізі життєвої ситуації отримувача соціальної послуги, визначення основних проблем та шляхів їх вирішення, розвиток, формування та підтримку соціальних навичок отримувача соціальної послуги та членів його сім'ї (навчання/консультування/інформування), проведення постпрограмної підтримки (за потреби) [4].

4. Соціально-психологічна реабілітація осіб із ігровою залежністю передбачає: консультування; психологічну допомогу (консультування, підтримка, діагностика, консультування, корекція, психотерапія, реабілітація); надання допомоги в отриманні безоплатної правової допомоги; представництво інтересів [2].

Важливо, що поступово відбувається процес стандартизації вищезазваних соціальних послуг, що сприяє покращенню якості їх надання, ефективності, прозорості, алгоритмізованості.

Список використаних джерел:

4. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. Київ, Сімферополь: Універсум, 2012. 536 с.

5. Класифікатор соціальних послуг. 2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0643-20#Text>

6. Державний стандарт соціальної реабілітації осіб з інтелектуальними та психічними розладами. Затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 17 грудня 2018 року № 1901. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0066-19#Text>

7. Державний стандарт соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин. Затв. Наказом Міністерства соціальної політики України 01 жовтня 2020 року № 677. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1218-20#Text>

Завацька Людмила

lzavatska2016@gmail.com

СОЦІАЛЬНА РОБОТА В ГРОМАДІ: ПРИХОВАНІ РЕСУРСИ

В умовах сьогодення Українська держава переживає значні і важливі зміни, які стосуються всіх сфер життєдіяльності суспільства в цілому і громадян зокрема. З початку децентралізації громад та реформування соціального захисту населення підвищилась роль органів місцевого самоврядування у побудові і формуванні нової парадигми соціальної роботи як сфери надання послуг. Об'єднані територіальні громади були наділені додатковими повноваженнями у сфері соціального захисту населення, з'явилися інтегровані соціальні послуги різним категоріям клієнтів за місцем їх проживання [1]. Громади впроваджували зміни задля покращення життя та добробуту жителів.

Однак повномасштабне вторгнення росії 24 лютого 2022 року та наслідки перебування вже понад року всієї країни у військовому стані змінило якість життя людей. Наразі спостерігається, у певної категорії осіб, виснаження фізичних та емоційних ресурсів, руйнуються відпрацьовані моделі поведінки та набутий соціальний досвід. Особливо це відчувається в громадах, які постраждали під час військових дій чи перебували в окупації. З іншого боку, в умовах російської агресії на перший план виходить безпека, допомога армії, відновлення житла, адаптація до складних життєвих обставин та інші проблеми та ситуації, що наявні майже в кожній сім'ї в громаді.

Саме ці зміни сприяли появі нових соціальних проблем, які позначилися на можливостях реалізації базових моделей соціальної роботи в об'єднаних територіальних громадах. Виявилось що наявний соціальний працівник не в змозі охопити всі проблемні сфери життя громади. Все це актуалізує необхідність залучення прихованих ресурсів, якими є самі жителі громади. Беручи до ваги вище зазначене, варто визначити особливості цього процесу, спираючись на аналіз моделей соціальної роботи здійснений Т.Семигіною [2]. Ці дослідження дали нам поштовх до пошуку прихованих ресурсів громади щодо розуміння, визначення та організації соціальної роботи.

Ключовим, з точки зору активізації прихованих ресурсів громади, стало питання чіткого розуміння моделі соціальної роботи та відповідність діяльності її суті та меті. У соціальній роботі виділяють три класичні моделі: [3]

- місцевий розвиток або розвиток територіальної громади;
- соціальне планування;
- соціальна дія.

Місцевий розвиток або розвиток територіальної громади – це модель, яка передбачає організацію зусиль людей на покращення умов життя в локальній громаді та активне залучення жителів до вирішення власних проблем. Важливо, що ця модель побудована на основі принципу самопомоги та взаємодопомоги.

Визначена модель показала свою ефективність у сталому розвитку громади через впровадження соціальних ініціатив:

- допомога вразливим групам населення (внутрішньо переміщеним особам; дітям внутрішньо переміщених осіб у закладах загальної середньої освіти; особам з інвалідністю; людям похилого віку; багатодітним сім'ям; сім'ям з новонародженими дітьми та дітьми раннього віку);

- інформальна освіта, спрямована на підвищення рівня освіченості жителів громади; освітні проекти (тренінги та заняття у закладах загальної середньої освіти орієнтовані на батьків дітей шкільного віку);

- діяльність гуртків, центрів за інтересами в клубах сіл об'єднаної територіальної громади;

- проведення зборів, обговорень суспільно-важливих питань в старостатах об'єднаної територіальної громади.

Модель соціального планування передбачає вирішення різнопланових проблем у сферах надання соціальних послуг, громадського здоров'я, вирішення соціально-побутових питань. Ця модель також надає широке поле можливостей активізації прихованих ресурсів громади:

- підтримуючі умови (створення чат-боту старостатом; надання необхідної інформації, наприклад, про своє здоров'я; прийняття, повага, відновлення, реабілітація);

- повсякденне життя (підтримка під час зустрічей, відвідування різних закладів і установ);

- надання несистематичної, інколи ситуативної допомоги у формі консультування, інформування, адвокації (представництва інтересів конкретного клієнта у різних державних чи інших установах тощо);

- управління собою, психічним станом (допомога у прийнятті ліків);

- інформація про наявні ресурси, підтримка особистості у вільному доступі та отриманні певних послуг;

- інструкції та консультації, зворотній зв'язок та перевірка реальності;

- підтримка участі в житті громади (проведення дозвілля, підтримка

взаємин та дружби).

Соціальна дія як модель передбачає визначення проблем та мобілізацію жителів громади на соціальні дії. Тут важлива роль соціального працівника як представника інтересів вразливих груп жителів територіальної громади. Оскільки соціальна робота є мультидисциплінарним видом діяльності, відповідно приховані ресурси громади в цьому випадку можуть зіграти ключову роль.

Отже, вважаємо перспективним у запровадженні ефективної моделі надання соціальних послуг, яка б задовольняла потреби і запити споживачів, залучення прихованих ресурсів, якими є самі жителі громади.

Список використаних джерел:

1. Про соціальні послуги: Закон України № 2671-VIII від 17.01.2019 року [URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-199#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-199#Text)
2. Семигіна Т.В. Модель соціального планування на місцевому рівні. *Наукові записки НаУКМА*. 2006. С. 61-67.
3. Слезанська Г.І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія /за наук.ред.д-ра пед.наук, проф. В.А.Поліщук. Тернопіль: Осадца Ю.В., 2018. 382 с.

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЯК НАПРЯМ РОБОТИ УПРАВЛІННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ

Невід’ємною складовою соціальної політики будь-якої держави є соціальний захист населення, який передбачає надання допомоги найбільш незахищеним категоріям населення. Цей процес здійснюється за допомогою комплексу заходів, які реалізуються відповідними органами державної влади, та відповідних видатків з бюджету. Серед незахищених категорій населення, які потребують соціального захисту, в межах нашої публікації звернемо увагу на осіб з інвалідністю. Кількість таких осіб постійно зростає, і нині можна говорити про глобальний характер проблеми інвалідності – в усьому світі ті чи інші можливості обмежено приблизно в кожній десятій людини, з них більше половини складають особи працездатного віку. Майже 3 млн. людей з інвалідністю проживає і в нашій державі. А тому система соціального захисту осіб з інвалідністю в Україні у сучасних умовах постійно потребує до себе уваги всього суспільства. Особливо загострилося це питання в останні роки через воєнну агресію з боку росії в Україні, адже прослідковується стійка тенденція до збільшення кількості осіб з інвалідністю. Це стало серйозним викликом для системи соціального захисту, що опинилась перед фактом відчутного збільшення кількості населення, яке потребує допомоги держави.

В об’єктиві нашого дослідження один із суб’єктів цієї системи – місцеві структурні підрозділи з питань соціального захисту населення. На прикладі Управління соціального захисту населення Ніжинської міської ради Чернігівської області (УСЗН Ніжинської МР) проаналізуємо його функції щодо соціального захисту власне осіб з інвалідністю. Аналіз «Положення про управління соціального захисту населення Ніжинської міської ради Чернігівської області» (2019 р.) [1] дозволяє серед відповідних функцій

виділити, насамперед, проведення призначення та виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю; щомісячної грошової допомоги особі, яка проживає разом з особою з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, який за висновком лікарської комісії медичного закладу потребує постійного стороннього догляду, на догляд за ним; щомісячної адресної допомоги ВПО для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг, особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю; щомісячної компенсаційної виплати непрацюючій працездатній особі, яка доглядає за особою з інвалідністю I групи [1].

У сфері реалізації державних соціальних гарантій окремим категоріям громадян УСЗН Ніжинської МР організовує санаторно-курортне лікування осіб з інвалідністю, роботу з надання пільг особам з інвалідністю.

Багатоплановою є діяльність УСЗН Ніжинської МР у сфері надання населенню соціальних послуг. Так здійснюється інформування осіб з інвалідністю про надавачів соціальних послуг і послуги, що ними надаються; розглядаються заяви щодо отримання соціальних послуг і приймаються рішення щодо їх надання; проводиться моніторинг надання соціальних послуг, оцінка їх якості. Також здійснюється облік осіб, які звертаються з питань їх направлення в установи та заклади, що надають соціальні послуги, та надається допомога в оформленні їхніх документів [1].

Окрім того, до функцій УСЗН Ніжинської МР відноситься і сприяння у влаштуванні осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю за потреби до будинків-інтернатів (пансіонатів). Відбувається і тісна співпраця з іншими закладами і установами соціальної сфери, які надають соціальні послуги: Ніжинським територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг), Ніжинським міським центром соціальних служб та ін. Управління координує і спрямовує їх діяльність щодо надання соціальних послуг.

Важливими є функції УСЗН Ніжинської МР і щодо сприяння впровадженню нових соціальних послуг (зокрема, і платних), відкриттю нових соціальних

закладів і установ чи створенню недержавних служб, закладів, установ для надання соціальних послуг (в т.ч., і особам з інвалідністю). Долучається управління і до вирішення питань щодо соціального замовлення, конкурсів соціальних проєктів, організації волонтерської допомоги. Так, щодо останнього у положенні зазначено, що управління «сприяє благодійним, релігійним волонтерським громадським об'єднанням, установам та організаціям недержавної форми власності, окремим громадянам у наданні соціальної допомоги та соціальних послуг особам з інвалідністю, ветеранам війни та праці, громадянам похилого віку, а також іншим соціально незахищеним громадянам» [1].

Окремо відмітимо функцію УСЗН Ніжинської МР щодо соціальної інтеграції осіб з інвалідністю. Вона передбачає ведення обліку осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю, які мають право на безоплатне забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації. Оформляються і документи для визначення права на безоплатне та пільгове забезпечення автомобілями осіб з інвалідністю та дітей з інвалідністю. Управлінням також направляються до реабілітаційних установ особи з інвалідністю, у т.ч. діти з інвалідністю, а також діти віком до 3 років (включно), які належать до групи ризику щодо отримання інвалідності. Більше того, Управління активно співпрацює з такими установами, координуючи діяльність місцевих, ініціюючи їх створення, реорганізацію чи ліквідацію.

Окрема функція стосується інформування осіб з інвалідністю щодо можливостей професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації, сприяння в їх працевлаштуванні.

Не можна не відмітити і функцію УСЗН Ніжинської МР щодо створення безперешкодного середовища для маломобільних категорій населення. Тобто ця установа також є повноцінним суб'єктом з розбудови інклюзивного та безбар'єрного середовища.

Як бачимо Управління соціального захисту населення Ніжинської міської ради є важливим інститутом соціального захисту осіб з інвалідністю,

виконуючи низку специфічних функцій, активно взаємодіючи з іншими соціальними службами, закладами та установами.

Список використаних джерел:

1. Положення про управління соціального захисту населення Ніжинської міської ради Чернігівської області. Затв. Рішенням Ніжинської міської ради Чернігівської області від 27 листопада 2019 р. № 28-63/201

Знобей Олексій

znobei@ukr.net

Демедюк Яна

demeduk25@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СІМ'ЯМ, ЯКІ ОПИНІЛИСЯ В СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У час повномасштабної війни російської федерації проти України велика чисельність громадян потрапили у складні життєві обставини, зокрема стали біженцями, внутрішньо переміщеними особами або втратили роботу чи житло.

Основним механізмом виведення громадян зі складних життєвих обставин (окрім грошової допомоги) є надання соціальних послуг. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», соціальні послуги – це дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Забезпечення надання основних, найбільш затребуваних соціальних послуг здійснюється органами місцевого самоврядування територіальних громад, а в місті Києві – міською або районними адміністраціями [2].

Водночас війна потребувала внесення змін до систем та процедур надання соціальних послуг. Тому Парламент та Уряд із початком повномасштабної війни вніс зміни до законодавства, що регулює організацію надання соціальних послуг.

Відповідно до змін у Законі України «Про соціальні послуги», обласні, Київська міська, державні (військові) адміністрації отримали право визначати особливості порядку організації надання соціальних послуг на місцевому рівні. Законом визначено, що у разі оголошення надзвичайного або воєнного стану для невідкладного надання соціальних послуг органи соціального захисту населення можуть надати право надавачам соціальних послуг державної/комунальної власності самостійно приймати рішення про надання послуг екстрено (кризово) особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією. [2].

Екстрено/кризово соціальні послуги можуть надаватись за спрощеною процедурою виключно особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією.

Але на практиці сьогодні будь-яке потрапляння у складні життєві обставини можна трактувати як спричинене війною. Отже, зазначена норма не встановлює жодних обмежень за категорійністю отримувачів соціальних послуг [1].

Класична процедура надання соціальних послуг передбачає ведення випадку, тобто певну етапність: аналіз заяви/звернення про надання соціальних послуг, повідомлення про осіб/сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах або в ситуаціях, що загрожують життю чи здоров'ю особи; оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах; прийняття рішення про надання соціальних послуг з урахуванням індивідуальних потреб

особи/сім'ї; розроблення індивідуального плану надання соціальних послуг; укладення договору про надання соціальних послуг; виконання договору про надання соціальних послуг та індивідуального плану надання соціальних послуг; здійснення моніторингу надання соціальних послуг та оцінки їх якості. У разі надання послуг екстрено/кризово «процедура» ведення випадку не застосовується [1].

Відповідно до законодавства, соціальні послуги, що надаються екстрено/кризово – це послуги, що надаються невідкладно (протягом доби) у зв'язку з обставинами, що загрожують життю та/або здоров'ю отримувача соціальних послуг. Законом визначено загальний перелік соціальних послуг, які можуть надаватись екстрено/кризово: інформування, консультування, консультативний кризовий телефон, надання притулку, нічний притулок, короткотермінове проживання; екстрене (кризове) втручання; представництво інтересів; підтримане проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, бездомних осіб; соціальний супровід сімей або осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; догляд вдома, догляд стаціонарний, денний догляд, денний догляд дітей з інвалідністю, паліативний догляд; соціально-психологічна реабілітація; натуральна допомога; переклад жестовою мовою; транспортні послуги. Тобто органи місцевого самоврядування можуть у своєму рішенні самостійно визначити, які послуги будуть надаватись за спрощеною процедурою [3].

Зазначені соціальні послуги можуть надаватись за рахунок бюджетних коштів з установами диференційованої плати, залежно від доходу отримувача соціальних послуг або за рахунок самого отримувача соціальних послуг чи третіх осіб.

В той же час, усі соціальні послуги, що надаються екстрено/кризово, є безоплатними, тобто надаються за рахунок бюджетних коштів. Це стосується також надання дороговартісних послуг, зокрема, підтриманого проживання чи стаціонарного догляду [1].

Таким чином, правове регулювання надання соціальних послуг, в умовах перебування країни у воєнному стані, направлено на створення адресної, якісної, комплексної підтримки незахищених категорій населення.

Список використаних джерел:

1. Миколук Н. Організація надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. URL: <https://socsprava.com.ua/analityka/organizacziya-nadannya-soczialnyh-poslug-v-umovah-voennogo-stanu/> (дата звернення: 02.11.2023).

2. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

3. Розвиток соціальних послуг під час війни. Дослідження. URL: https://r2p.org.ua/storage/documents/73c6d24b0db41d1b87296303a1250a19bf4cf7d5_original.pdf (дата звернення: 13.11.2023).

Клименко Ксенія

klimenkoksensia08@gmail.com

Науковий керівник:

Савельчук І.Б., д-р педагогічних наук, проф., проф. каф. соц. технологій

iraut@ukr.net

БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК РЕСУРС ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

В Україні благодійна діяльність стає все більш ефективним інструментом взаємодії з іншими соціальними інституціями через розширення можливостей для розвитку кожної людини, громадських організацій та бізнес-структур у сфері надання соціальної допомоги та підтримки. На сьогоднішній день благодійність потребує відносно інноваційної концепції, яка має по-новому розглядати організацію взаємодії державних та приватних організацій у

процесі благодійної діяльності. При цьому, зрозуміло, що усі державні та недержавні підприємства повинні чітко усвідомлювати свою соціальну відповідальність перед суспільством [1], роль соціального лідерства [2], можливості поєднання сучасних практик надання соціальних послуг з інноваційними ідеями та теоріями соціальної роботи [3; 4; 5], визначальну роль благодійної діяльності підприємств для розвитку соціальних ініціатив територіальних громад [6].

Підприємства можуть використовувати благодійність різними способами, включаючи фінансову підтримку, надання продуктів або безкоштовних послуг, здійснювати волонтерську роботу та спонсорські заходи. Як частина корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), багато компаній створюють спеціальні програми благодійності, які відображають їх цінності та сприяють сталому розвитку. Це може включати співпрацю з неприбутковими організаціями, спонсорство благодійних заходів, розвиток соціальних проектів для вразливих груп населення та надання соціальної допомоги в різних сферах життєдіяльності суспільства, зокрема охорона здоров'я, підтримка освіти, екології, культури, розвитку місцевих спільнот тощо.

Особливо важливою стає підтримка соціально вразливих груп населення через організацію благодійних заходів. Ці заходи спрямовані на допомогу вразливим категоріям населення, особливо в умовах в надзвичайних ситуацій: стихійні лиха, пандемії, воєнний стан або інші надзвичайні обставини. Залучення до організації й проведення благодійних заходів на підтримку соціальних ініціатив свідчить про соціальну відповідальність підприємств, їх турботу про добробут людей й розвиток територіальних громад та готовність приймати активну участь у покращенні якості життя уразливих верств населення. Така соціальна відповідальність підприємств сприяє не лише соціальному, а й економічному розвитку, оскільки, з одного боку, впливає на різні сфери життя задля покращення умов життя багатьох людей, а з іншого, зможе підвищити репутаційний потенціал підприємства, створити позитивний

імідж та залучити споживачів, які підтримують соціально відповідальній бізнес.

Щодо підтримки підприємствами процесів активізації соціальної роботи та надання соціальних послуг, то успішність вирішення соціальних проблем, розвиток та покращення умов життя громади та окремих вразливих її категорій населення може здійснюватися за такими напрямками:

- фінансова підтримка розвитку соціальної сфери як спонсорство підприємств соціальних програм, благодійних організацій, проектів, які спрямовані на підвищення якості життя людей;

- волонтерська діяльність підприємств як стимулювання своїх співробітників до волонтерської роботи в межах реалізації соціальних програм та проектів;

- співпраця з соціальними організаціями через встановлення партнерських відносин з неприбутковими організаціями для спільної реалізації проектів: спільне фінансування, обмін ресурсами, експертна допомога;

- підтримка вразливих груп населення (бездомні, мігранти, люди з особливими потребами та інші) через створення інклюзивних робочих середовищ для забезпечення рівних можливостей для розвитку кар'єри.

Отже, благодійна діяльність підприємств стає не лише способом соціальної відповідальності підприємств, а й ресурсом для соціальних змін, покращення якості вразливих категорій населення, розвитку партнерської взаємодії з соціальними інституціями з реалізації спільних проектів та програм.

Список використаних джерел

1. Соціальна відповідальність суспільних інститутів: інноваційний та етично-гуманітарний аспект / [авт. кол.]; за наук. ред. А. Я. Кузнецової, О. Семів, З. Е. Скринник. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2021. 287 с.
2. Бибик Д.Д. Становлення феномену соціального лідерства у професійному просторі соціальної роботи. Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. 2021. № 7. С. 14-18. DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2021/7-1/2>
3. Савельчук І.Б. До питання актуальності проблем взаємозв'язку теорії та практики соціальної роботи. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка: збірник наукових праць, 2011. Випуск 12. С. 10-15.
4. Savelchuk I. (2019). The system-oriented perspectives of inculcating innovative technologies for social work. Intellectual Archive, 8(2), 228-234. DOI: https://doi.org/10.32370/IA_2019_02_28
5. Савельчук І.Б., Котикова О.М. Інновації як чинник якісних змін в соціально-педагогічній роботі та соціальній освіті. Соціальна робота та соціальна освіта. Київ. 2022, №2(9). С. 289-296. [https://doi.org/10.31499/2618-6626.2\(9\).2022.267367](https://doi.org/10.31499/2618-6626.2(9).2022.267367)
6. Савельчук І. Б. Використання технологій зеленої соціальної роботи як механізму забезпечення сталого розвитку громади. Соціальне підприємництво: теорія, практика та міжнародний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (м. Київ, 18 травня 2018 р.). Київ: КНЕУ, 2018. С.152-155.

Kupenko O.V.,
Doctor of Pedagogy, Professor, Department of Psychology, Political Science
and Sociocultural Technologies of Sumy State University
Savelieva Y.M.,
PhD, Department of Psychology, Political Science and Sociocultural
Technologies of Sumy State University
Sakhno K.S.,
Department of Psychology, Political Science and Sociocultural Technologies
of Sumy State University

**INTERNATIONAL STANDARDS OF HUMANITARIAN AID:
PERSPECTIVES OF APPLICATION IN PROVISION OF SOCIAL
SERVICES IN UKRAINE**

In the martial law context in Ukraine humanitarian aid is relevant for the affected population. People needs are met through cooperation of Ukrainian and international organizations. Productivity and prospects of such cooperation are determined by international standards of humanitarian response. In particular, the package of documents - the Humanitarian Charter, basic and minimum standards - which is being developed by a group of humanitarian non-governmental organizations together with the international movement of Red Cross and Red Crescent within the framework of the "**Sphere**" project (since 1997) is considered important [1]. The Humanitarian Charter, according to the "Sphere" package, comes from the human rights to live with dignity, to receive humanitarian aid, to protection and security.

The **Global Protection Cluster**, which is a network of non-governmental organizations, international organizations and UN agencies that deals with protection during humanitarian crises, including armed conflicts and disasters, promotes the idea of "protection mainstreaming" as the process of incorporating protection principles into humanitarian response and promoting meaningful access, security, dignity [2].

The key words "aid", "security", "dignity" are used in the formulation of strategic goal 1 of the "Humanitarian Response Plan: Ukraine" issued in February

2023 by the **UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs**: "provision of timely vital multi-sectoral assistance to displaced people, non-displaced people and people who have returned to their places of permanent residence, ensuring their safety and respect for human dignity, in compliance with humanitarian principles"[3].

At the same time, as practice shows, the idea of protection mainstreaming is not sufficiently known to Ukrainian humanitarian organizations. As a result, the strategy of international donors is not always clear to them, and this, in turn, does not allow them to fully realize the potential of international aid in emergency response and in planning and implementing a long-term perspective.

International actors emphasize that **humanitarian aid should be provided in accordance with people' needs and be accessible**. Regarding the provision of this in Ukraine, territorial communities that have gender passports and have established monitoring of needs of vulnerable groups are in a better situation.

International actors emphasize the provision of **humanitarian response in a manner that is safe for the affected population**. This means monitoring not only needs, but also risks. At the international level the Global Protection Cluster monitors 15 protection risks in 31 countries. As of October 2023, gender-based violence is rated as one of the biggest risks. Attacks on civilians or infrastructure, forced displacement, kidnapping, enforced disappearances are recorded in 92% of operations. All operations record psychological/emotional violence or suffering among the population [4].

In Ukraine, based on the results of the 9th round of monitoring carried out in September 2023 by the Protection Cluster in Ukraine, conclusions were received regarding the death or injury of the civilian population; regarding the lack of legal documents, emotional difficulties and the length of procedures as the main obstacles for obtaining access to aid; regarding social tensions, mostly related to conflicts due access to aid, livelihoods and other financial resources; regarding psychological injuries, stress and anxiety; regarding problems of access to specialized services for the elderly and persons with disabilities; regarding the distance and lack of transport

as the main protection problem in accessing public social services [5]. This increases the volume of work of local humanitarian organizations and requires better coordination of efforts.

International actors also emphasize **promoting the dignity of the affected population when providing humanitarian aid**. This requires efforts to take into account the affected population's own survival strategies, their participation in decision-making and the processes of providing humanitarian response, as well as the accountability of humanitarian organizations, including to the affected population. The effective mechanism for this, which is currently being developed in Ukraine, is the councils of the affected population.

The analysis done allows us to conclude that the components of meaningful access, safety and dignity are currently present in the practice of Ukrainian humanitarian organizations. Also, due to cooperation with international humanitarian organizations, the concept of "protection mainstreaming" in its integrity is being realized in the provision of humanitarian response to the affected population. At the same time, work with the concept of "integration of protection" opens the prospects of a quality' transition in terms of standards for the provision of social services in Ukraine.

References:

1. Project "Sphere" Humanitarian Charter and minimum standards for the provision of humanitarian aid. URL: <https://spherestandards.org/wp-content/uploads/Sphere-handbook-2011-Ukrainian-1.pdf> (дата звернення: 18.11.2023).

2. Brief on Protection Mainstreaming. URL: https://www.globalprotectioncluster.org/sites/default/files/2022-05/brief_on_protection_mainstreaming.pdf (дата звернення: 18.11.2023).

3. Humanitarian response plan: Ukraine. 2023, February. URL: <https://www.unhcr.org/ua/wp-content/uploads/sites/38/2023/02/Ukraine-Humanitarian-Response-Plan-February-2023-UK.pdf> (дата звернення: 18.11.2023).

4. Protection risk. Global Protection Cluster. URL: <https://www.globalprotectioncluster.org> (дата звернення: 18.11.2023).

5. Protection Monitoring Tool. Україна. URL: <https://response.reliefweb.int/ukraine/protection> (дата звернення: 18.11.2023).

Михальчук Василь

*професор кафедри управління охороною здоров'я
та публічного адміністрування
НУОЗ України імені П.Л.Шутика,
д.мед.н., професор,
shepit@ukr.net*

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія здійснювана відносно України позначилася негативно не тільки на житті українського народу, а й реформах, які проводилися в різних секторах економіки, зокрема системі соціального захисту.

Соціально-економічний розвиток українського суспільства відбувається не тільки в умовах воєнного стану, а й євроінтеграційних процесів з можливістю вступу України до Європейського Союзу. І саме в зв'язку з цим процесом особливо важливого значення набувають гарантії Конституції України щодо забезпечення прав та свобод, в тому числі і соціальних, громадянам України. Так в ст.1 Конституції України визначено, що Україна є соціальною державою і передбачає взяття на себе виконання зобов'язань, щодо побудови соціально орієнтованої держави. Втілення цих зобов'язань відбувається за допомогою соціальної політики, механізми якої націлені на підвищення соціально-економічного добробуту українців вцілому і тих хто опинився в складних життєвих обставинах в довоєнний період в особливо в умовах воєнного стану.

Досліджуючи стан реформ в системі соціальних послуг в Україні нами проаналізовано статистичні матеріали різних джерел і зокрема Рахункової палати Верховної Ради які свідчать про те, що сучасна система надання соціальних послуг не забезпечує якісними послугами населення та адресною допомогою, хто вкрай її потребує, особливо тим, хто постраждав внаслідок військової агресії: військовослужбовці та цивільне населення. Посилаючись на дослідження вчених, можна зробити акцент, що в системі надання соціальних послуг та пільг склалася негативна тенденція, відповідно до якої: 10 % найбільш вразливих громадян України отримують тільки 2 % обсягу соціальних пільг виділених державою для цієї категорії населення[3].

Аналіз статистичних показників яскраво свідчать про неефективність функціонування системи надання соціальних послуг. Запровадження реформ та модернізації в цій системі свідчать про низьку якість соціальних послуг і те що не всі хто потребує соціального обслуговування отримують його, а виділені з бюджету фінансові ресурси розпорошуються і не забезпечують кінцевого результату: соціально-економічного захисту населення.

В процесі реформування системи соціального захисту України органами центральної влади використовувались різні її механізми та моделі для збільшення ефективності функціонування такої системи. В новому Законі України «Про соціальні послуги» [2] чітко задекларовано перехід від моделі соціального захисту, що базується на непрозорих різноманітних пільгах і неефективних соціальних грошових виплатах, до сучасної, економічно обґрунтованої та дієвої моделі – надання соціальних послуг всім хто їх потребує.

Запроваджуючи в систему соціальних послуг реформи та міжнародні і вітчизняні інноваційні підходи публічні органи влади частково наблизили систему соціальних послуг до характеристик та ознак відповідних систем, існуючих в економічно розвинутих країнах Європейського Союзу та США[3].

Досліджуючи систему надання соціальних послуг слід констатувати, що в зв'язку з євроінтеграційними процесами та вирівнювання соціальних

стандартів, норм та нормативів, українська модель соціальних послуг не відповідає європейським стандартам, а тому потребує докорінних змін, які автором сформовано у чотири блоки недоліків.

Перший блок – законодавча та нормативно-правова неврегульованість (законодавство, що регулює процес надання соціальних послуг відзначається неадекватністю термінологічного апарату, розмитістю визначень функцій, цілей і напрямів).

Другий блок – неефективність і нераціональність у підходах до фінансування та управління (визначається низьким рівнем адресності в наданні соціальної підтримки та допомоги, а нераціональність – розпорошенням виділених на сферу соціального захисту бюджетних коштів).

Третій блок - монополізація державою ринку соціальних послуг і розподілу замовлень(вказана система базується на громіздкій, забюрократизованій мережі державних і комунальних закладів соціального захисту та соціальних служб).

Четвертий блок - недостатність механізмів впровадження норм закону (не сповна забезпечує змогу реалізовувати заходи щодо надання соціальних послуг, одним із таких механізмів є ліцензування) [4].

Дослідивши сучасні тенденції реформування системи соціальних послуг в Україні в умовах воєнного стану можна сформулювати такі **висновки**:

1. Запроваджені в Україні реформи в системі надання соціальних послуг населенню можна охарактеризувати недостатньо системними та послідовними, які перебуваючи в такому стані в умовах війни не можуть задовільними потреби тих хто перебуває в складних життєвих обставинах.

2. Аналізом дослідження виявлено ряд недоліків, що спричиняють низький рівень соціального обслуговування та надання соціальних послуг серед яких: 1) законодавча і нормативно-правова неврегульованість, 2) неефективність і нераціональність у підходах до фінансування та управління 3) монополізація державою ринку соціальних послуг,

4) недостатність та недосконалість механізмів впровадження норм закону «Про соціальні послуги».

Список використаних джерел

1. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналітична доповідь.(2012) – К. : Нац. ін-т стратег. досліджень. – 54 с.

2. Про соціальні послуги: (2019) [Закон України від 19 черв. 2019 р. № 966-IV] // Офіц. вісн. України. – 2019. – 1 серп. (№ 29). – С. 52. – Ст. 1435.

3. Про схвалення Стратегії реформування системи надання соціальних послуг (2012) [Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 серп. 2012 р. № 556-р.] // Офіц. вісн. України. – 2012. – 20 серп. (№ 61). – С. 71. – Ст. 2482.

4. Про затвердження плану заходів на 2013-2016 роки щодо реалізації Стратегії реформування системи надання соціальних послуг(2013) : [Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 бер. 2013 р. № 208-р.] // Офіц. вісн. України. – 2013. –19 квіт. (№ 28). – Ст. 962.

РОЗДІЛ 4

СУЧАСНІ ПРАКТИКИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Бабій Аліна

babiykaalinos@gmail.com

Науковий керівник:

Гераськов С. В.,

к. філос. н., доц., ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

УНІКАЛЬНІСТЬ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ: ПЕРЕДУМОВИ, ПРИЧИНИ, РЕЗУЛЬТАТИ

Волонтерський рух широко розвинений у світі й розглядається як глобальний процес об'єднання людей, які прагнуть зробити внесок для покращення добробуту свого та світового співтовариства. Волонтерська діяльність є основою побудови та розвитку громадянського суспільства. Вона втілює в себе найшляхетніші прагнення людства – прагнення миру, свободи, безпеки та справедливості для всіх людей. Волонтери – люди різного віку і професій з різноманітних сфер і прошарків суспільства, які віддають частину своїх сил, часу, знань на користь інших людей і суспільства в цілому. Уряди більшості країн, у число яких входять і найбільш розвинені країни світу, визнали і сприяють розвиткові у своїх державах національного волонтерського руху, розглядаючи його дієвим інструментом розвитку суспільства. Світовий досвід розглядає волонтерство як форму соціальної роботи, що здатна подолати ефект уникнення людей від громадських проблем, сформуванню моделі колективної участі, відтворення людських цінностей.

Для України, як і для усього світу, волонтерська діяльність є актуальною та важливою. Про волонтерський рух в Україні сьогодні з захопленням говорять у багатьох країнах світу, називаючи це явище унікальним.

Як пише дослідниця історії Галичини Адріана Огорчак, «українці завжди опікувалися старими та немічними, вдовами, сиротами. Сильний допомагав слабшому. Великі справи робили разом. Чуйність, ніжність у взаєминах між людьми викликали захоплення у мандрівників, які приходили до нас із далеких країн» [1, с. 5]. Усім відомі імена Костянтина Острозького, Петра Сагайдачного, Івана Мазепи, Михайла Грушевського, які не тільки були відомими політичними діячами, але й меценатами і благодійниками. Підґрунтям для розвитку волонтерства стали милосердя, благодійність, альтруїзм, гуманізм, небайдужість до сторонніх проблем, які були здавна притаманні українцям. Точних відомостей стосовно започаткування волонтерського руху задля допомоги військовим теж немає. На думку Н. В. Заверико, історія волонтерства в Україні нараховує понад 100 років. Першими вітчизняними волонтерами можна вважати представників Червоного Хреста, які організовували добровільний запис у сестри милосердя для роботи в шпиталях та лікарнях для бідних. За деякими даними, зберігалася розписка від 21 січня 1919 року щодо пожертви селянами другій сотні Окремого куріння Січових стрільців м. Нового Буга: 38 хлібів, 12 кусків сала, 11 карбованців і 60 копійок. У радянський період українське волонтерство набуло рис повинності («добровільно-примусово») – зміст явища добровільництва було змінено, а добра воля окремої людини була підмінена волею спільноти, держави, влади, які ставилися вище за окрему особистість [2, с. 36].

Масового характеру волонтерство в Україні набуло під час Євромайдану. Теплі речі, шини, бензин для коктейлів Молотова, продукти і ліки для протестувальників передавали громадяни, які в силу якихось обставин самі не могли стояти на Майдані. Досить швидко з'явилися люди, через яких допомога почала проходити централізовано. На нашу думку, найбільш значущим результатом Революції Гідності, крім усвідомлення українцями необхідності побудови національної держави, стало виникнення волонтерського руху – важливої складової громадянського суспільства і головної рушійної сили реформування країни.

Після анексії Криму і початку війни на Донбасі волонтерство піднялось на найвищий рівень розвитку за весь час незалежності України. Вважаємо, що років за двадцять школярі з величезним подивом будуть читати перелік речей, які гостро потребували українські солдати на передовій у 2014-2015 рр. Ось список, розміщений на одному з волонтерських сайтів в соцмережах влітку 2014 року: «Бронежилети, каски кевларові, розвантажувальні жилети, камуфляж, білизна, медикаменти, вітаміни, біноклі, тепловізори, берці, кросівки, футболки, шкарпетки...» [3, с. 122]. Унікальність сучасного волонтерського руху в Україні вбачаємо ще й у віці волонтерів. Мільйони українців щодня наближають перемогу України у війні, яку розв'язала росія. Серед них діти та підлітки, які були змушені подорослішати раніше. І хоча війна щодня забирає у них хвилини безтурботного дитинства, вони знаходять у собі сили на надзвичайні вчинки – в Україні та з-за кордону. Для багатьох з них війна втілюється у несправедливості, з якою вони готові боротися у своєму юному віці (доречно зазначити, що це молоді люди з українським громадянством і не тільки). Вони придумують цікаві проєкти та благодійні кампанії, щоб зібрати кошти для своїх однолітків, які потерпають від війни. Можна виділити причини феномену молодості волонтерства в Україні. Серед них: *винятковий досвід* (завдяки волонтерству відкриваються неформальна освіта та нові практичні навички); *нетворкінг* – це неабияка перевага волонтерства (соціальні проєкти, івенти, конференції тощо); *самореалізація* (волонтерство співвідноситься з почуттям особистої важливості та задоволенням від життя); зовсім недитячі причини (через повномасштабне вторгнення тисячі дітей приречені на страждання, й усі шукають шляхи допомоги, що часто зумовлюють активну волонтерську діяльність).

Отже, суть волонтерства - це не лише надання допомоги, але й вираження активної громадської позиції, що надає надію на покращення майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Волонтерський рух: світовий досвід та українські громадянські практики: аналіт. доп. К.: НІСД, 2019 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/volonter%697e4.pdf>
2. Заверико Н.В. Основи управління діяльністю волонтерів: посібник для керівників волонтерських груп та програм. Запоріжжя, 2004. 25 с.
3. Безпалько О. В., Заверико Н. В., Зверева І. Д. та ін.; уклад. Т. Л. Лях // Волонтерство: poradnik для організатора волонтерського руху / О.В. Безпалько, Н.В. Заверико, І.Д. Зверева та ін.; уклад. Т.Л. Лях. К.: ВГЦ «Волонтер», 2021. 176 с.

Ганджа Степан

stepan85@gmail.com

Науковий керівник:

Петришин Л.Й.,

док. пед. н., проф., ТНПУ ім. В. Гнатюка

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА
ЗАХИСТУ ВПО В УКРАЇНІ**

XXI століття вважається епоєю воєнної політики, цинічної економічної теорії та гуманістичної соціальної практики з вагомими підставами. Головне завдання соціальної політики країни полягає в тому, щоб ефективно забезпечувати взаємозв'язок інтересів громадян, суспільства та держави на найвищому рівні. У цьому контексті проблема соціальної роботи з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) в сучасній Україні є не лише політичною та економічною, але й соціальною. Розв'язання цієї проблеми, навіть хоча б частково, вимагає комплексного підходу та використання значних ресурсів.

Збільшення кількості ВПО є результатом активних воєнних дій в Україні, а також суперечливого соціально-економічного розвитку українського суспільства. Така еволюція призвела до зниження рівня життя більшості населення, особливо тих, хто опинився під загрозою втрати сталого проживання, а також через наявність різноманітних катаклізмів - соціальних, політичних, екологічних та воєнних.

В сучасній Україні, як на офіційному рівні, так і в повсякденному спілкуванні, широко вживається поняття, яке раніше було дуже далеким від сучасної реальності та властивим лише державам, що перебувають у воєнний час. Це поняття - вимушено переміщені особи. Проте, починаючи з 2014 року, в Україні з'явилися тисячі людей, які були змушені залишити свої сталі місця проживання та шукати новий прихисток через анексію Криму та активні військові дії в Україні. З урахуванням новизни цього явища, українські владні органи та громадянські структури повинні опиратися на міжнародний досвід у сфері соціального та правового регулювання питань, пов'язаних із проблемами внутрішньої міграції. Важливість розвитку національної нормативно-правової бази підтверджується позитивною динамікою у роботі з вимушено переміщеними особами, зокрема в забезпеченні цієї категорії громадян соціальним захистом та різноманітними соціальними послугами.

Під час стану війни, Україна зіткнулася із проблемою переселенців із зон бойових дій та тимчасово окупованих територій. Згідно з принципами ООН, що стосуються переміщення осіб у межах країни, які визначені у «Керівних принципах щодо переміщених осіб всередині країни», переміщені особи є «окремими особами чи групами осіб, які були вимушені залишити свої місця проживання чи місця постійного проживання внаслідок збройного конфлікту, насильства, порушень прав людини, стихійних лих або техногенних катастроф, і які не перетнули міжнародно-визнані державні кордони» [4].

Відповідно до чинного законодавства України – особою, яка внутрішньо переміщена, вважається «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має

право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [1, с.1; 2].

Як можемо спостерігати, соціально-політичний статус внутрішньо переміщених осіб (ВПО) чітко визначений як у міжнародній, так і в національній соціально-правовій практиці. У більш широкому сенсі ВПО – це люди, які змінюють свій простір існування з ряду причин, що не залежать від них, але при цьому не втрачають прав і свобод, гарантованих діючим законодавством. З іншого боку, ВПО отримують права на користування певним спектром соціальних пільг, передбачених спеціальними правовими актами. У цьому контексті важливо виявити та використовувати резерви для активізації діяльності держави та громадянського суспільства, спрямовані на поліпшення умов життя ВПО. Вони, фактично, є клієнтами, які отримують послуги від держави і суспільства, і виконують роль носіїв соціальних, матеріальних, культурних та інших потреб. Задоволення цих потреб слугує індикатором реального відношення до ВПО. У умовах реальної війни в Україні соціальна робота з ВПО може бути стабілізуючим чинником для запобігання деструктивним процесам у суспільстві, оскільки члени ВПО мають можливість розвивати свій потенціал та самовираження як соціальні суб'єкти. Діючи в різноманітному просторі приватних інтересів, вони будучи в суспільстві проходять демократичну школу самоорганізації та самоуправління.

Доречним буде зазначити, що українське суспільство має обмежений час для ефективної, системної та організованої реакції на проблему внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а також для максимального використання наявних ресурсів з метою забезпечення соціальної підтримки цій групі громадян. Згідно з точкою зору сучасних вітчизняних дослідників, в ситуації невизначеності та неясності, навіть стосовно найближчих перспектив, для

примусово внутрішньо переміщених осіб ключовою стає проблема пошуку оптимального балансу між стратегією адаптації для виживання та бажанням індивідів активно діяти для повноцінної участі в трудовій діяльності. Через це праця виступає не лише як джерело матеріальних ресурсів, необхідних для забезпечення життєдіяльності, але й як засіб задоволення соціальних потреб у самовираженні. Проте, напруга на місцевих ринках праці, викликана значним зростанням пропозиції робочої сили внаслідок вимушених переселенців, обмежує можливості задоволення цих соціальних потреб [3, с. 138].

Враховуючи вищесказане актуальними на сьогодні в Україні проблемами соціального забезпечення та захисту внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є: забезпечення їхніх потреб у отриманні соціальних виплат та пенсій, незалежно від місця їх знаходження; забезпечення житлом; забезпечення права на безоплатне проживання з оплатою лише комунальних послуг для соціально незахищених ВПО, зокрема осіб похилого віку, людей з інвалідністю та багатодітних сімей; відновлення втрачених або пошкоджених документів та інформації для тих, хто тільки виїжджає із зон проведення АТО або АР Крим, та тих, хто вже став на облік [5].

На сьогодні реалізація державної політики, яка стосується соціального забезпечення ВПО призвела до того, що ці особи та мешканці окупованих територій не можуть отримувати пенсії та інші види соціального забезпечення без реєстрації як ВПО. Вони також обмежені у можливості отримання тимчасового житла, права на безоплатне проживання зі сплатою лише комунальних послуг, а також у користуванні будь-якою банківською установою, за винятком Ощадбанку при отриманні соціальних виплат та пенсій [5].

Підсумовуючи положення внутрішньо переміщених осіб і аспекти соціального захисту на даному етапі можна стверджувати, що вони вимагають розроблення моделі процесу, яка базуватиметься на створенні центру для роботи із внутрішньо переміщеними особами.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб». №1706-VII від 20.10.2014. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.
2. Закон України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 р. №2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.
3. Надрага В. І. Проблеми вимушеної внутрішньої міграції населення в контексті концепції «суспільства ризику». Український соціум. 2015. №1 (52). С. 134–141.
4. Руководящие принципы по вопросу о перемещении лиц внутри страны, 1998 г. Конвенции и соглашения ООН. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/internal_displacement_principles.shtml.
5. Державна політика України щодо внутрішньо переміщених осіб у контексті виконання угоди про асоціацію. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/5th_CSP_UA_report_IDPs_ukr.pdf.

Ісоян Артjom

artyomkawot@gmail.com

Науковий керівник:

Руденко Т.П.,

к.філос.н., доц., ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

ПРАКТИКА ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СВІТІ

Волонтерська діяльність у світі проявляється у різноманітних формах та напрямках, віддзеркалюючи широкий спектр потреб суспільства та індивідуальних зусиль для їх вирішення. Ця діяльність відбувається у багатьох сферах, від гуманітарної допомоги в країнах з військовими конфліктами до екологічних ініціатив у багатьох місцях світу. Одним з основних проявів волонтерства є допомога в умовах кризових ситуацій та природних лих, таких як стихійні лиха, конфлікти чи епідемії. Волонтери надають допомогу у відновленні після катастроф, забезпечуючи гуманітарну допомогу, медичну асистенцію, будують житлові об'єкти для потерпілих.

Peace Corps, або Корпус Миру, є американською урядовою програмою волонтерства, створеною у 1961 році. Її основна мета полягає у тому, щоб американські волонтери здійснювали допомогу розвиваючим країнам, а саме, допомагали в різних сферах життєдіяльності суспільства, таких як освіта, сільське господарство, охорона здоров'я, екологія тощо. Ця програма спрямована на сприяння розвитку та культурного обміну між країнами. Волонтери Peace Corps працюють на місцях, інтегруючись у місцеві громади, де вони живуть та організовують діяльність протягом декількох років. Вони надають підтримку у різних аспектах, від навчання англійської мови до розвитку підприємництва та підвищення освітнього рівня населення. Peace Corps надає можливість американським громадянам долучитися до глобальних ініціатив, сприяючи розвитку спільнот та виконанню гуманітарних цілей. Участь у цій програмі дозволяє волонтерам здобувати

цінний життєвий досвід, розвивати навички та долучатися до роботи над важливими соціальними та економічними питаннями у світі.

Діяльність Волонтерської служби за кордоном (Voluntary Service Overseas) сприяє покращенню умов життєдіяльності людей в різних країнах. Участь волонтерів в проектах має великий вплив на місцеві громади та сприяє соціально-економічному розвитку територій. Волонтери мають можливість застосовувати свої фахові знання та навички у реальних ситуаціях, вирішуючи практичні завдання. Це також сприяє поглибленню їхньої експертизи та розвитку нових навичок. Їх основна мета полягає в наданні підтримки та експертної допомоги громадам у країнах-партнерах для покращення умов життя людей та розвитку соціальних, економічних та освітніх можливостей громад. Організація забезпечує можливість волонтерам з різних країн долучатися до реалізації проектів у сферах охорони здоров'я, освіти, економіки: виробництва та сільського господарства та інших, які б сприяли розвитку громад.

Red Cross (Червоний Хрест) – Міжнародний рух Червоного Хреста та Червоного Півмісяця є прикладом вдалих досвідів волонтерства в галузі гуманітарної допомоги. Його волонтери надають допомогу під час природних лих, збройних конфліктів, працюють у галузі медицини та соціальної підтримки. Волонтери допомагають у розподілі гуманітарної допомоги: роздають їжу, воду, медикаменти та інші необхідні речі під час надзвичайних ситуацій, таких як природні катастрофи чи конфлікти. Також вони можуть здійснювати допомогу в психологічній підтримці людей, які пережили стресові ситуації, надавати медичну та першу домедичну допомогу, працювати в медичних пунктах або, безпосередньо, на місці події. Вони активно беруть участь у зборі коштів, організації фондоутворення та заходах для залучення ресурсів на підтримку проектів, спрямованих на допомогу потребуючим. Діяльність волонтерів відіграє важливу роль у поширенні інформації про права людини, безпеку та профілактичні заходи серед громадськості.

Teach for All (Вчи для всіх) є глобальною мережею програм, що забезпечують якісну освіту дітям у країнах з низьким рівнем освітньої доступності. Волонтери працюють у школах, впроваджуючи освітні програми та розвиваючи навички учнів. Волонтерство в рамках «Teach for All» спрямоване на привернення молодих людей та професіоналів у сферу освіти для надання якісної освіти дітям та молоді. Організації, які долучаються до «Teach for All», пропонують програми, де учасники отримують можливість підвищити свій освітній рівень, а потім працювати у школах або інших навчальних закладах, самостійно викладаючи та надаючи підтримку в освітньому процесі. Волонтерство тут спрямоване на покращення якості освіти, зменшення нерівності в її доступі та підвищення можливостей для кожної дитини, незалежно від соціального статусу чи місця проживання. Волонтери допомагають у створенні підтримуючого оточення для навчання та розвитку кожної дитини.

Отже, волонтерська діяльність у світі – це не лише моральна підтримка, але й суттєвий рушійний механізм соціальних змін. Це спільне зусилля людей, які вірять у зміни на краще та віддають свої навички та час для підтримки громад та допомоги людям, що опинилися у складних ситуаціях. Волонтерство сприяє розвитку спільнот, підтримці тих, хто в першу чергу, потребує допомоги. Воно розширює можливості для освіти та розвитку, сприяє змінам у суспільстві та формуванню більш справедливого та соціально відповідального світу. Волонтери сприяють підвищенню якості життя та зменшенню соціальної нерівності, надають підтримку тим, хто її найбільше потребує, мотивують соціальну відповідальність та активність громадян, своїм прикладом показуючи, що кожна людина може здійснити вагомий внесок у поліпшення життєдіяльності суспільства.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Останнім часом у зв'язку з воєнним станом у нашій країні актуалізувались потреби окремих груп населення, дітей, молоді, військовослужбовців у соціальній допомозі, підтримці і захисті, що потребують значно більшої кількості фахівців. У таких умовах зростає важливість діяльності добровільних помічників – волонтерів, яких з початком війни кількість хоч і збільшилась але компетентних серед них ще недостатньо. Тому на сьогодні волонтерський рух визнано важливою складовою державної політики в Україні.

Волонтерство має давні традиції, досі знане як добродійність. Звернення до такого виду практики обумовлено необхідністю формування у студентів професійної мотиваційної сфери, засвоєння основних цінностей своєї професійної діяльності, сутність яких полягає в альтруїзмі, милосерді і благодійництві. Без практичної участі у соціальній діяльності це є неможливим.

Після оволодіння теоретичними знаннями в професійній діяльності соціального працівника та особливостями спілкування з клієнтами різних категорій: молоддю, неповнолітніми, людьми похилого віку та з фізичними і психічними обмеженнями розвиток особистісних та професійно значущих якостей студентів продовжується шляхом загального ознайомлення зі специфікою соціальної діяльності окремих соціальних служб, закладів і установ різної відомчої належності (в першу чергу дітей та молоді) та надання практичної безкорисливої допомоги клієнтам, які її потребують, через

посильну участь (як помічників спеціалістів) у їх діяльності, формування навичок волонтерської діяльності.

Студенти-практиканти повинні навчитись аналізувати й оцінювати чинну соціальну політику країни, соціально-політичні процеси на загальнодержавному, регіональному та місцевому рівнях, дотримуватися етичних принципів та стандартів соціальної роботи, демонструвати толерантну поведінку, виявляти повагу до культурних, релігійних, етнічних відмінностей, розрізняти вплив стереотипів та упереджень.

Важливо також навчитись взаємодіяти з професіоналами в обраній сфері, клієнтами (встановлювати контакти та підтримувати розмову з різними категоріями людей у різних життєвих ситуаціях), працювати в команді.

Волонтерська практика має проходити у різних соціальних службах і соціально-педагогічних закладах міста, району, області: центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, відділах у справах сім'ї та молоді, загальноосвітніх школах, ліцєях, службах у справах дітей, клубах за місцем проживання, будинках дитячої творчості, організаціях Товариства Червоного Хреста України, госпіталях, центрах медико-соціальної реабілітації, будинках-інтернатах, соціальних притулках, кримінальній поліції у справах неповнолітніх, різнопрофільних таборах, ДНЗ, державних, громадських та релігійних благодійних організаціях.

Під час даного виду практики студенти знайомляться зі специфікою соціальної діяльності окремих соціальних закладів шляхом їх відвідування, спостереження за роботою практичних соціальних педагогів і залучаються до виконання нескладних доручень чи забезпечують конкретну ділянку роботи під безпосереднім керівництвом керівника практики (чи спеціаліста, до якого вони прикріплені), а також потрібно залучати студентів-волонтерів до організації змістовного дозвілля, профілактики негативних явищ у дитячому та молодіжному середовищі, індивідуальної роботи з клієнтами, соціального патронажу, соціальних досліджень, пропаганди здорового способу життя тощо.

Студентів-практикантів потрібно залучати і до проведення заходу для клієнтів закладу з його аналізом (бесіда, зустріч, свято, благодійна акція до різних дат, подій (до Дня працівників сфери (перша неділя листопада), Всесвітнього дня дитини, дня волонтера тощо).

Протягом проходження волонтерської практики студенту бажано бути у різних формах неформальної освіти: вебінарах, методичних круглих столах тощо.

Під час практики студенти мають фіксувати спостереження, виконані ними, окремі факти своєї діяльності та намагатися дати їм аналіз, оцінку, а також пропозиції щодо покращення діяльності закладу, де проходять практику.

Окрім оволодіння майбутніми фахівцями технологіями соціальної роботи, майбутні соціальні працівники мають сформувати потребу самостійно поповнювати знання, збагачувати досвід, тобто розвивати професійну компетенцію.

Під час професійного становлення майбутні соціальні працівники під час проходження волонтерської практики мають можливість здійснити перевірку теоретичної та практичної підготовки, самодіагностику своєї професійної придатності, перспективи своєї спеціальності.

Список використаних джерел:

Бодченко Ж.М. Професійно-етична культура соціального педагога: навчальний посібник. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 133 с.

Бодченко О. Г., Романова Н. Ф. Теорія і практика соціальної роботи : навчальний посібник. Київ: «Слово», 2015. 408 с.

Борисевич С.С. Соціальна педагогіка: навчальний посібник для вищих навчальних закладів. К: Кондор. 2005,

Психологія спілкування: навч. посібник/ за ред. Л.О. Савенкової. Київ: Кондор. 2013. 1.319 с.

5. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. 275 с.

Опанасюк В. В.,

доц., канд. політ. наук,
доц. кафедри психології, політології
та соціокультурних технологій
Сумського державного університету,
Oranasiuk.v@gmail.com,

Оніщенко М. Л.,

доц., канд. екон. наук, спеціаліст вищої категорії, викладач
Сумського фахового коледжу економіки і торгівлі,
m.honcharova@uabs.sumdu.edu.ua

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ЕФЕКТИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах російсько-української війни волонтерство є значимим явищем соціально-економічної дійсності в Україні. Волонтерство забезпечує надходження ресурсів для вирішення першочергових суспільно значущих потреб.

Специфіка волонтерської праці полягає в тому, що добровольча діяльність, на відміну від комерційної не має на меті отримання винагороди. Сенс цієї діяльності – у соціальних ефектах, а не економічній ефективності. Тому своєрідним «продуктом» добровольчої праці є «благо», «добро», отримане обласодіям або соціальна безоплатна допомога.

У різносторонній волонтерській допомозі як одному з видів добровольчої діяльності можна виявити такі основні напрями:

– допомога внутрішньо переміщеним особам, що постраждали внаслідок воєнних дій;

- допомога військовим у зоні бойових дій (виготовлення маскуванія для розвідки і снайперів, маскуванія для техніки та об'єктів на місцевості; закупівля речей для особистої гігієни; військове обладнання, транспорт тощо);
- допомога вразливим категоріям населення, що постраждали від російсько-української війни (пенсіонерам, особам з інвалідністю, дітям-сиротам та іншим);
- психологічна допомога населенню та військовим тощо.

Згідно з результатами загальнонаціонального репрезентативного опитування, проведеного протягом 13-21 грудня 2022 року Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва спільно з Центром Разумкова волонтерською діяльністю наприкінці 2022 року займалося 61,4% респондентів. Із них, 10,4% респондентів допомагали фізично, 20,2% – як фізично, так і фінансово, 30,8% респондентів – тільки фінансово [1].

Водночас, оцінка економічного значення волонтерства в умовах воєнного стану об'єктивно ускладнена. Зокрема, точно обчислити розмір допомоги неможливо, оскільки під час війни її надають як формалізовані волонтерські утворення, так само індивідуальні благодійники, які є приватними особами та часто залишаються в неопублічному полі волонтерської діяльності.

У 2023 році держава зробила спробу оподаткування надходжень від волонтерської діяльності в Україні під час російсько-української війни, що викликало обурення з боку громадянського суспільства. Спроба забезпечити самооподаткування волонтерів засобами фінансового контролю, ймовірно, ґрунтувалося на оцінках ООН про надходження від волонтерської діяльності. Таке дослідження, проведене ООН у 2018 році показало надходження від волонтерської діяльності в 1,348 трлн. дол. США, що становить 2,4% всієї світової економіки у 2017 році [2; 3]. Проте, в умовах війни рішення держави про оподаткування виявилось малоефективним, оскільки у Україні є значні прогалини в унормуванні волонтерської діяльності. Крім того, цей вид діяльності забезпечує реальні суспільні потреби, зокрема, воєнні.

Результатом став суспільний діалог, орієнтований на унормування волонтерської діяльності, запуск спрощених механізмів реєстрації волонтерських організацій і окремих волонтерів, редагування Карти правових реформ для громадянського суспільства в Україні, безпосередньо, Розділу 5 «Розвиток волонтерської діяльності» [4].

Таким чином, діяльність волонтерів в умовах війни дозволила українцям згуртуватися, стати сильнішими і не залишитися наодинці з особистими та суспільними потребами. Сутність волонтерської діяльності виявилася в згуртуванні та взаємодопомозі.

Волонтерська діяльність стала способом зміцнення взаємозв'язків між бізнесом і благодійниками, продемонструвала значимість єднання держави та суспільства. Добровольча діяльність дозволяє створювати робочі місця, здійснювати надходження до бюджету, максимально оперативно забезпечувати поточні потреби на всіх рівнях – від особистісних потреб вразливих категорій населення до потреб національної безпеки та оборони. Прогнозовано одним із головних результатів діяльності волонтерів після завершення воєнних дій стане збереження тісної взаємодії між бізнесом і благодійниками.

Список використаних джерел

1. Опір агресору, волонтерство, обстріли інфраструктури: як повномасштабна війна вплинула на життя українців // Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, 24 лют. 2023 р. URL: https://dif.org.ua/article/opir-agresoru-volonterstvo-obstrili-infrastrukturi-yak-povnomasshtabna-viyna-vpli-nula-na-zhittya-ukraintsiv?fbclid=IwAR3mvi67372b0uyFptkB9FnEjH0Zh9cc_AHaf5JrJP JKsZNWm02V6ncqLnM#_Toc128066177 (дата звернення: 03.11.2023).

2. Rafael Diez de Medina. Volunteers count. Their work deserves to be counted / UN Volunteers, 2 Nov. 2017. URL: <https://www.unv.org/swvr/volunteers-count-their-work-deserves-be-counted> (дата звернення: 03.11.2023).

3. The thread that binds. Volunteerism and community resilience: 2018 State of the World's Volunteerism Report / UN Volunteers. 2018. URL: https://www.unv.org/sites/default/files/UNV_SWVR_2018_English_WEB.pdf (дата звернення: 03.11.2023).

4. Законодавство для волонтерів: створення умов vs обмеження і контроль // Укрінформ, 19 лип. 2023 р. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3734876-zakonodavstvo-dla-volonteriv-stvorennja-umov-vs-obmezenna-i-kontrol.html> (дата звернення: 03.11.2023).

Пономарьова Віра
veraknopa86@gmail.com

РОЗВИТОК ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України дало значний поштовх розвитку волонтерського руху. Починаючи з 24 лютого 2022 року до волонтерської діяльності залучилася рекордна кількість представників різних верств населення нашої країни, з'явилися нові актуальні напрями роботи волонтерів відповідно до соціальних проблем, що виникли у суспільстві через воєнні дії, збільшилися суми добровільних пожертвувань на потреби військових та допомогу людям, які постраждали внаслідок війни.

З перших днів війни було створено штаби допомоги, платформи і фонди, які почали займатися збором коштів, значно активізувалась робота волонтерських організацій та індивідуальних волонтерів. Саме завдяки громадській мобілізації активістів Україні вдалося вистояти в перші місяці війни [1].

Сучасні волонтерські організації спеціалізуються і суттєво компенсують неповноту інституційної спроможності держави у сферах: технічного і матеріального забезпечення бійців на фронті; медичної допомоги

постраждалим та пораненим; надання у тилу психологічної допомоги й матеріального забезпечення внутрішньо переміщеним особам [2].

Більшість українців у тій чи іншій мірі долучилися до волонтерської діяльності, допомагаючи по можливості близьким, сусідам, знайомим, надсилаючи донати на потреби ЗСУ та беручи участь у зборах коштів на допомогу постраждалим, розбираючи завали зруйнованих будівель після обстрілів, виготовляючи окопні свічки та маскувальні сітки для військових тощо. Добровольці на власних авто, ризикуючи власним життям, допомагають евакуювати людей та тварин із прифронтових міст і сіл, доставляють туди продукти, ліки, речі першої необхідності. Мешканці більш безпечних регіонів надають вимушеним переселенцям житло, допомагають з облаштуванням побуту.

Вагомий внесок у розвиток благодійності та волонтерства роблять представники малого та середнього бізнесу, забезпечуючи нужденних харчуванням, теплими речами, предметами гігієни, спрямовуючи частину свого доходу на армію й гуманітарну допомогу постраждалим, фінансуючи закупівлю генераторів та іншого необхідного обладнання в умовах дефіциту електроенергії, створюючи пункти обігріву й надаючи можливість місцевим мешканцям зарядити мобільні телефони й інші гаджети у разі відсутності світла.

Також слід відмітити масштабну участь у волонтерській діяльності співаків, спортсменів, блогерів та інших медійних осіб, які створюють власні благодійні фонди і проводять потужні інформаційні кампанії (в тому числі й на міжнародному рівні) щодо залучення широких кіл громадськості до вирішення проблем України, організують благодійні заходи й акції по збору коштів, гастролюють з концертами по гарячих точках, підіймаючи бойовий дух захисників та захисниць, які боронять нашу незалежність безпосередньо на полі бою або проходять лікування у госпіталях після отримання поранень.

Актуальними напрямками волонтерської діяльності на сьогоднішній день є: допомога військовикам на передовій (постачання Армії та ТрО необхідних

автомобілів, амуніції, дронів, тепловізорів, спорядження тактичної медицини, рацій, систем зв'язку тощо); забезпечення діяльності гуманітарних штабів (постачання продовольства, одягу, ліків, розміщення ВПО); інформаційні кампанії (сприяння протидії пропаганді та дезінформації, блокування ворожих ресурсів, поширення правдивої інформації в інтернеті, соціальних мережах та ЗМІ, захист інформації та кібербезпека); допомога соціально вразливим категоріям (дітям, людям похилого віку, особам з інвалідністю), які нездатні самостійно про себе подбати (доставка їжі, медикаментів, надання моральної підтримки); допомога тваринам (евакуація із зони бойових дій, допомога притулкам, пошук нових домівок); відбудова зруйнованих будинків; медична, психологічна та правова допомога тощо [3].

Серед найбільш відомих благодійних фондів, які займаються сьогодні волонтерською діяльністю, слід відмітити наступні: «Повернись живим», Благодійний фонд Сергія Притули, «Razom for Ukraine», «UNITED 24», Благодійний фонд «СОС «Дитячі Містечка Україна», «KSE Foundation», «КОЛО», «Армія SOS», волонтерський штаб «Зграя», Український католицький університет та інші [4]. Завдяки діяльності таких волонтерських організацій забезпечується збір коштів на потреби військових, надається допомога цивільним особам, які постраждали через воєнні дії, вирішуються важливі завдання, спрямовані на досягнення успіхів на полі бою та подолання негативних наслідків воєнних дій.

Список використаних джерел:

1. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с.

2. Аналіз українського волонтерства на основі методології нових соціальних рухів. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/analiz-ukrayinskoho-volonterstva-na-osnovi-metodolohiyi-novykh-sotsialnykh> (дата звернення; 14.11.2023).

3. Про волонтерство в Україні під час війни. URL: <https://acmc.ua/pro-volonterstvo-v-ukrayini-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 14.11.2023).

4. New voice. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/10-blagodiynih-fondiv-ta-organizacij-ukrajini-yaki-naybilshe-dopomagayut-armiji-pid-chas-viyni-50264780.html> (дата звернення: 14.11.2023).

Яковенко Яна

yayakoven@gmail.com

Науковий керівник

Гераськов С.В., к.філос.н., доц., ФСП КПІ ім.Ігоря Сікрянського

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ВОЛОНТЕРСТВА В РОЗУМНИХ МІСТАХ: СВІТОВИЙ ДОСВІД І ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

«Розумне місто» (smart city) є поняттям, пов'язаним з використанням різних інформаційних та комунікаційних технологій. Згідно з рейтингом EasyPark [3], найкращими «розумними містами» на сьогодні є Лондон, Копенгаген і Амстердам.

Розумне волонтерство – це концепція, яка поєднує принципи волонтерської діяльності з використанням сучасних технологій та інновацій для покращення ефективності та впливу добровільного сектору.

До особливостей розумного волонтерства можна віднести:

1. Використання цифрових платформ
2. Аналітику даних для покращення процесів
3. Мобільні технології для гнучкості
4. Можливості зворотного зв'язку
5. Інтеграцію з іншими секторами.

Лондон є динамічним і різноманітним середовищем для розумного волонтерства, де сучасні технології активно залучаються на підтримку волонтерських зусиль і сприяють впливу громадських ініціатив.

Цифрові платформи для волонтерства у Лондоні:

1. Do-it.org – велика онлайн-платформа, яка об'єднує потенційних волонтерів із волонтерськими проектами та організаціями у Лондоні. Платформа надає можливість швидкого пошуку проектів, онлайн-реєстрації та управління волонтерськими можливостями.

2. Team London – ініціатива мера Лондона, яка надає платформу для пошуку волонтерських можливостей у різних галузях, включаючи громадську роботу, освіту, довкілля та культуру.

Прикладами розумних волонтерських програм та проектів у Лондоні є:

1. Розумний суспільний благоустрій
2. Інноваційне залучення молоді
3. Використання даних для покращення процесів
4. Ініціативи з цифрової грамотності.

Розумне волонтерство у Копенгагені успішно інтегроване з різними секторами суспільства, у тому числі бізнес-спільнотою, державними структурами та місцевими громадськими ініціативами, що створює синергію та підтримує різноманітність волонтерських можливостей у місті.

Цифрові платформи для волонтерства:

1. Frivilligcenter København – центр для добровольців, який надає цифрову платформу для пошуку волонтерських можливостей, управління волонтерством та обміну навичками.

2. Volunteer World – платформа, яка пов'язує волонтерів з багатьма проектами, включаючи екологію, освіту та соціальне служіння.

Волонтерські програми та проекти Копенгагена охоплюють:

1. Інтеграцію з розумними міськими ініціативами
2. Сталий розвиток та екологічні ініціативи
3. Використання даних для оцінки впливу

4. Інтеграцію з різними громадськими секторами.

Розумне волонтерство в Амстердамі обумовлене різноманітними ініціативами та платформами, що поєднують традиційні засади волонтерської діяльності з використанням сучасних технологій для покращення організації та збільшення впливу волонтерських проєктів у місті.

Цифрові платформи для волонтерства:

1. VCA (Volunteer Centre Amsterdam): ця цифрова платформа допомагає волонтерам знаходити інформацію про різні організації, де вони можуть брати участь у волонтерських проєктах.

2. NLvoorelkaar: ще одна платформа, яка надає інформацію про волонтерські можливості та допомагає координувати діяльність волонтерів у різних соціальних проєктах.

Основні аспекти розумного волонтерства в Амстердамі:

1. Інновації та умови розумного міста
2. Спрощення через цифрові інструменти
3. Аналітика та оцінка результативності.

Щодо перспектив розумного волонтерства в Україні, на сьогодні офіційні рахунки багатьох банків допомагають українцям швидко, у форматі онлайн долучатися до волонтерської діяльності. Так, банка Моно від Монобанку допомагає швидко збирати кошти на волонтерські потреби онлайн.

SoftServe – найбільша IT-компанія з українським корінням на ринку України. Сьогодні SoftServe має благодійний фонд «Відкриті очі» [1], краудсорсингову платформу Open Tech та окремі ініціативи учасників команди, які працюють на забезпечення військових і допомогу цивільним.

Одними з найкращих прикладів сучасних волонтерських ініціатив в Україні можна назвати фонди «Повернись живим», Razom for Ukraine, Nova Ukraine, Коло, «Твоя Опора», UNITED24, Госпітальєри, Восток-SOS та ін.

Розумне волонтерство в Україні має потенціал для здійснення значного впливу на добровільну діяльність, що може призвести до покращення умов життя спільнот та подальшого розвитку громадянського суспільства.

Список використаних джерел:

1. Корпоративний благодійний фонд компанії Softserve «Благодійні очі»
URL: <https://openeyesfund.com/ua>
2. Ukraïner (2023). IT-допомога: винаходи для армії, кібербезпека і підсилення військових. URL: <https://ukraïner.net/it-dopomoha/>
3. EasyPark (2022). The Cities of the Future Index. URL: <https://www.easyparkgroup.com/studies/cities-of-the-future/en/>

РОЗДІЛ 5

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПОДОЛАННЯ ТРАВМИ ВІЙНИ: ВІДНОВЛЕННЯ, СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВИХ, УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ, ВЕТЕРАНІВ І ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

Анголенко Валентина Володимирівна

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціальної роботи
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

e-mail: v_angolenko@ukr.net

Печериця Наталія Михайлівна

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри соціальної роботи
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

e-mail: natalapecerica8@gmail.com

ПСИХОСОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Повномасштабна війна в нашій державі призвела до значного погіршення психічного здоров'я українського населення, у зв'язку з цим, у соціумі різко виникає потреба у психосоціальной підтримці. Значна кількість постраждалих від військових дій зіткнулась з кризовими ситуаціями, які є непередбачуваними та важкими для переживання – втрата рідних, житла, розлучення з близькими чи примусове залишення рідних домівок, перебування під обстрілами чи тимчасовою окупацією та багато інших травмуючи випадків. Усі ці події торкнулися й здобувачів освіти, в тому числі й фахової передвищої освіти, що у свою чергу негативно впливають на їх психічний стан, спричиняючи дистрес, який може мати негативний вплив на їх психічне, соціальне та фізичне здоров'я.

Також велика кількість учасників освітнього процесу зазнала психологічних травм різного ступеня, які часто призводять до розвитку

посттравматичного стресового розладу і вимагають постійної психосоціальної підтримки та допомоги. Саме тому в сучасних умовах розвитку системи освіти набуває особливої уваги питання щодо створення психологічно комфортного освітнього середовища та якісного навчального процесу для всіх здобувачів, зокрема для тих, які мають психологічну травму; підвищення компетентності педагогічних працівників у роботі зі здобувачами освіти, які пережили психологічні травми; забезпечення соціально-емоційної підтримки та формування *резильєнтності* в усіх учасників освітнього процесу.

Аналіз стану дослідженості порушеної проблеми показав досить широке коло питань, висвітлених у наукових дослідженнях з психосоціальної підтримки різних категорій населення таких науковців, як: С. Богданова, О. Бойко, О. Василенко, Н. Гусак, О. Залеської, А. Максименко, Н. Павлик, М. Слюсаревського, О. Чиханцової та інших.

Проте, незважаючи на досить ґрунтовну кількість наукових розвідок у цьому напрямі серед них бракує досліджень щодо вивчення психосоціальної підтримки здобувачів фахової передвищої освіти.

З огляду на аналіз наукових джерел із досліджуваної проблематики психосоціальну підтримку можемо розглядати як напрям соціальної роботи, основною метою якого є надання першої психологічної допомоги, соціальної підтримки особам, які перебувають у важкій життєвій ситуації, а також як організацію комплексу умов для продуктивної адаптації здобувачів освіти в змінених умовах життєдіяльності.

Отже, психосоціальна підтримка здобувачів зумовлює суб'єктивну готовність до розширення діапазону соціальних і особистісних ресурсів особи для самостійного вирішення проблем, а також для подолання труднощів, актуалізації її творчих, інтелектуальних, особистісних, духовних і фізичних можливостей, необхідних для виходу з кризового стану, стимулювання самоповаги і впевненості у власних силах. Оскільки цей процес є складним для студентської молоді, він потребує не лише педагогічної підтримки, а й соціально-педагогічного супроводу, спрямованого на тривалу систематичну

роботу з оволодіння знаннями, уміннями й навичками, розвитку відповідних особистісних якостей не тільки на аудиторних, а й у позааудиторних, консультаційних, профілактичних заходах.

Важливо здійснювати психосоціальну підтримку здобувачів фахової передвищої освіти за допомогою піраміди інтервенцій (чим важче окрема особистість переживає травмуючу подію, то вищого рівня інтервенцій вона потребує). Основною передумовою організації психосоціальної підтримки у закладах фахової передвищої освіти є розроблення багаторівневої системи взаємодоповнювальних послуг задля задоволення потреб здобувачів освіти. Зауважимо, що при наданні психосоціальної підтримки необхідно враховувати принципи гендерночутливого та недискримінаційного підходів, адже у суспільстві можуть траплятися випадки поляризації жіночих і чоловічих ролей, культивування неконструктивних гендерних та полірольових стереотипів, перенесення їх у площину переживання та подолання кризового стану.

Вважаємо важливим під час здійснення психосоціальної підтримки здобувачів фахової перед вищої освіти сформувати у них навичку резильєнтності, враховуючи наступні принципи: позитивного мислення; візуалізації успіху; саногенності почуттів; підвищення самооцінки, самоефективності, екологічності взаємостосунків; атмосфери безпеки; соціальної підтримки.

Можемо зробити висновок, що психосоціальна підтримка здобувачів фахової передвищої освіти – це цілеспрямований комплекс соціальних, педагогічних, психологічних дій щодо покращення психічного і фізичного здоров'я, соціального благополуччя, який дозволяє особистості відновитись після наслідків травмуючих подій та сприяє формуванню й підтриманню їх резильєнтності у майбутньому.

Вайнілович Наталія

nalina.vaine@gmail.com

Науковий керівник:

Кальченко Лариса,

д. пед.наук, доцент, професор кафедри філософії ФСП

КПІ ім. Ігоря Сікорського

МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ ПЛЕЙБЕК-ТЕАТРУ ЯК ДІАЛОГОВОЇ ПРАКТИКИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В українському суспільстві зараз існує багато додаткової напруги через війну: життя в невизначеності та відчуття небезпеки через обстріли; зміни, часто безповоротні, у значущих стосунках; посилена соціальна нерівність через міграційні процеси, різний доступ до ресурсів для виживання. Загострилися питання національної ідентичності, мови, культури. І хоча люди під час кризи шукають можливості підтримувати зв'язки з близькими людьми, об'єднуватися (це знижує соціальну напругу) [1] – і так було на початку вторгнення, – поряд з цим виникає більше підозрілості до поведінки людей, бо необхідно знати точно: «ти – свій, чи ти – чужий». Це віддаляє людей один від одного, особливо якщо вони були змушені покинути свої громади через небезпеку війни і переїхати в інші, більш безпечні регіони країни або виїхати за її межі, де процеси адаптації ускладнились і де ти начебто маєш мати статус «свого», але тебе тотально не приймає місцева спільнота, якщо говорити про Україну, і статус «чужого», якщо говорити про українських біженців у громадах країн ЄС.

Піднімаючи питання суспільного діалогу під час сучасної російсько-української війни, маємо зазначити, що у світі існує чимало підходів до роботи з громадами та спільнотами, які переживають кризу, аби надати соціально-психологічну підтримку, знизити соціальну напругу, знайти шляхи вирішення конфліктів, повернути відчуття контролю над власним життям. А головне – повернути іноді втрачену або заморожену здатність вести діалог між собою,

тобто слухати один одного, виражати власну точку зору без остраху осуду, соціального виключення; коли кожна сторона прагне не тільки висловитися, але і почути думки іншої людини, навіть якщо вони не схожі на власні. І для цього потрібні внутрішні ресурси і відчуття безпеки.

Одним з таких методів комунікації учасників діалогу з різними поглядами є плейбек-театр. Він виник у США в 70х рр. ХХ ст., а в Україні розвивається з 2001 року. Це сучасний вид мистецтва, який працює зі спільнотами, аби розповсюджувати культуру добросусідства та зміцнювати зв'язки всередині спільнот та між ними. Під час перформансів плейбек-театру глядачі розповідають історії зі свого життя (настрій, думки, згадки про минуле, сни, про стосунки тощо), а актори одразу грають ці історії. Сам процес обміну історій схожий на діалог: глядачі спілкуються наративами, коли відповідь чи продовження цієї історії буде у наступній.

Один з етичних принципів плейбек-театру – це створення відкритого, безпечного простору, де може бути почута кожна історія; де може бути проявлена різна ідентичність; де існує повага до прав людини, до різного досвіду, унікального чи ні. Все це прописано в Етичному Кодексі плейбек-практиків [2], якого намагаються притримуватися плейбекери. В кодексі також згадується і про етичну складність, які можуть мати історії для плейбекерів. Але не тільки для них, але і для самих глядачів. Виникає питання: чи може зараз під час війни плейбек-театр в Україні дійсно грати будь-яку історію?

Спираючись на наш досвід практики плейбеку після вторгнення, ми бачимо, що важкими для залу та акторів є історії двох напрямків:

1) про толерування чи підтримку російської культури («я росла на русской літературе», «какая різниця», «Крым давно российский»...). Це викликає високу напругу в акторів та глядачів. Деякі актори категорично відмовляються грати подібні історії. І таку позицію можна пояснити тим, що війна та її наслідки роблять нашу емпатію вибірковою і все «російське» – це про небезпеку, адже надважливо зараз зберігати власні цінності та

ідентичність. Це певний конфлікт між тим, що актор «має служити історії» та, з іншого боку, не зраджувати себе;

2) про теми, які ніби порушують національну ідею, в супереч популярним нарративам. Наприклад, відсутність віри в перемогу; про втому та роздратованість від волонтерства нон-стоп; про складність комунікації з військовими, які повертаються додому; про бажаний відпочинок в місці, де немає війни; про небажання взагалі говорити про війну тощо. Складається враження, що існують легалізовані теми, про які можна і варто говорити завжди. А є ті, які краще залишити в тіні. Це також чинник напруги в глядацькій залі, адже все, що забороняється – тисне, і тим часом – існує.

Особливу роботу здійснює кондактор_ка (від англ. «to conduct» – вести), яка спілкується з глядачами, запитує «в кого є історія?», веде інтерв'ю з оповідачами. Як кондактор «поверне» історію, якщо людина скаже, що вона родом з росії? Як кондактор буде працювати з залом, якщо буде історія про «я не хочу чути вже про цю війну»? Ми поділяємо думку, що варто виводити історії з політичної площини і фокусуватися на самій людині, її почуттях, конкретній ситуації. А також бути свідомими, хто знаходиться в залі, які теми можуть надто пригнічувати, пригноблювати глядачів, порушувати їх кордони та бути не поважними. Звісно, при проведенні перформансів важливо нагадувати глядачам, що ми можемо почути різний досвід (після історії про відпустку може бути історія про відрядження аби документувати військові злочини), який має повне право бути проявленим. Принаймні, плейбек практика надає таку можливість.

Резюмуючи, можемо зазначити, що в основному плейбек-театр створює простори, де люди відновлюються, відчують себе щасливими, повертають віру в себе [3]. Глядачі знаходять своїх земляків, знайомляться, нарощують свій соціальний капітал, розкривають шляхи адаптації в нових життєвих умовах, тощо. Хтось використовує плейбек перформанс як можливість, спроможність почути один одного і розповідає те, що не може більше тримати

в собі. І тому все ж таки, діалог відбувається, але «з похибкою на вітер» і встановлені правила гри...

Список використаних джерел:

1. Сьомий місяць війни: як змінилося спілкування та ухвалення рішень, Анастасія Боброва <https://cedos.org.ua/somyj-misyacz-vijny-yak-zminylosya-spilkuvannya-ta-uhvalennya-rishen/>
2. Code of Ethics for Playback Theatre Trainers and Practitioners <https://www.playbackcentre.org/wp-content/uploads/2015/03/Accredited-trainer-Code-of-Ethics.pdf>
3. Савінов В. В. Відновлювальні ефекти плейбек-театру у роботі з людьми, що переживають наслідки травматичних подій / Савінов В.В. // Психологічна допомога особистості в складних обставинах життєдіяльності : зб. тез доп. всеукр. наук.-практ. семінару "Психологічна допомога особистості в складних обставинах життєдіяльності", 18 травня 2018 р., м. Чернівці / ред. кол. : Т. М. Титаренко (гол. ред.) та ін. – Чернівці : ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2018. – 154 с. – С. 140–143.

Гребеневич Анастасія

anastasiya.hrebenevych@gmail.com

Науковий керівник:

Гераськов С.В., к.філос.н., доц., ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ У ДІЯЛЬНІСТЬ МІСЦЕВИХ ГРОМАД В УМОВАХ ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Вивчення проблематики інтеграції внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) в умовах військових дій в Україні постає надзвичайно актуальною проблемою у зв'язку із зумовленою масовістю явища. Активні військові дії внесли значний вплив на формування даного процесу. Згідно з показниками

Міжнародної організації з міграції, близько 5 мільйонів людей були змушені покинути свої домівки та поселитися у нових місцях проживання [1]. Це, своєю чергою, значним чином вплинуло на фізичний, психологічний, матеріальний та соціальний стан громадян.

Питання екологічної та ненасильницької інтеграції ВПО набуває все більшої актуальності. Військові дії продовжують вносити корективи до даного процесу, зумовлюючи окремі внутрішні міграційні процеси. Очевидно, що теоретичний аспект проблематики інтеграції ВПО наразі є недостатньо вивченим, саме тому фокус уваги зосереджується на дослідженні процесів вимушеної внутрішньої міграції, а також подолання труднощів, з якими зустрічаються громадяни. Відтак, стає зрозуміло, що для подолання майбутніх проблем і труднощів українське суспільство змушене звернути увагу на вирішення актуальних потреб інтеграції та соціальної адаптації ВПО.

Внутрішньо переміщені особи – це особи, які залишили своє помешкання, рятуючись від небезпеки, які не перетнули державний кордон, а залишилися на території рідної країни в безпечному регіоні. Підтвердженням статусу ВПО є довідка про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи [3]. Актуальні дані говорять нам про кількість близько 5 мільйонів ВПО, проте ці показники не можна вважати точними внаслідок неповної офіційної статистики, а також за наявності незареєстрованих переміщених осіб. На даному етапі актуальної ситуації ВПО знаходяться під протекцією держави, однак через недосконалу політику й відсутність програм довгострокових рішень в приймаючих громадах, а також недостатність соціального захисту ВПО залишаються вразливою категорією населення. Аналізуючи досвід інших країн, можна зробити висновок, що держава дійсно може сформувати потрібний фундамент для побудови інтеграції у приймаючих громадах. Відсутність конструктивної та об'єктивної оцінки проблеми інтеграції зі сторони громадськості провокує появу проблем підтримки ВПО у довгостроковій перспективі.

Відповідальність за інтеграцію ВПО лежить не лише на органах державної влади. Недостатній фокус на даній проблематиці у приймаючих

громад та їх мешканців не сприяє вирішенню проблеми. Відтак, ВПО залишаються вразливою категорією і в подальшому відбувається формування своєрідної опозиції, де з одного боку ВПО, а з іншого – місцеві мешканці, які не мають досвіду переселення. Процес інтеграції ВПО у місцеві громади є взаємним процесом. Мається на увазі, що відбувається адаптація ВПО до звичного життя у новому середовищі, а також адаптація громади до нових мешканців з урахуванням їх потреб у різних вікових категорій та подальше створення сприятливих умов для їх реалізації.

Разом з тим, важливо зауважити, що позитивною стороною даного процесу є збільшення чисельності приймаючої громади, підвищення спроможності, залучення міжнародних гуманітарних організацій у подолання труднощів, переймання нового досвіду від інших громад, передача культурної спадщини, збагачення ринку праці новими фахівцями; водночас негативною стороною даного процесу інтеграції може виступити асоціальна поведінка ВПО, інфантилізація вимушених переселенців, збільшення конфліктних настроїв серед місцевого населення, зростання рівня безробіття, додаткове фінансове навантаження на громаду, яке в подальшому може вилитися у зниження можливості доступу до якісних медичних або соціальних послуг [2].

Враховуючи тривалий період екстреного реагування з боку міжнародних організацій, мусимо констатувати факт інвалідизації ВПО, відповідно, соціальна інтеграція стає фундаментом для формування процесу якісної та ефективної самоорганізації. Процес соціальної інтеграції можливий лише за участі та рівноцінного вкладу всіх учасників процесу: держави, органів місцевого самоврядування, мешканців приймаючої громади, неурядових громадських організацій та, безпосередньо, ВПО.

Представлені судження не вичерпують весь перелік проблематики, з якими пов'язаний процес інтеграції ВПО в Україні. Більш точним буде акцент на тому, що окреслені думки радше позначають актуальність проблеми в загальному розрізі та визначають можливі варіанти її вирішення. Разом з тим,

навіть побіжний аналіз дає підстави вважати, що актуальність цієї проблеми є гострою і потребує вирішення в найближчому майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Статистичні дані Міжнародної організації міграції в Україні. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/dani-ta-resursy>.
2. Інтеграція внутрішньо переміщених осіб у територіальні громади: діагностика стану та механізми забезпечення: монографія / О. Ф. Новікова, В. П. Антонюк, О. В. Панькова та ін.; НАН України, Ін-т економіки промисловості. Київ, 2018. 244 с.
3. Внутрішньо переміщені особи: статус, його отримання та права. Асоціація жінок-юристок України. 2 березня 2022 рік. URL: <https://jurfem.com.ua/vnutrishno-peremishcheni-osoby-status/>.

Дмитрик Ірина

iryna.dmytryk@donntu.edu.ua

РОЗ'ЄДНАНА ВІЙНОЮ РОДИНА ЯК ВИКЛИК ДЛЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Для нашої держави феномен роз'єднаних родин не є новим. Наприкінці ХХ-на початку ХХІ ст. стабільно високий рівень трудової міграції громадян України супроводжувався не тільки тривалим окремим проживанням, що негативно впливало на подружні стосунки, але й став однією з причин соціального сирітства. У науковий обіг введено й інші терміни за темою: транснаціональна сім'я, тимчасово неповна сім'я, євро сироти, діти, залишені позаду. Діти батьків-трудомих мігрантів залишаються повністю або частково без батьківського догляду та виховання, часто під опікою бабусі та дідуса. Особливістю ситуації є достатній або високий рівень забезпечення матеріальних потреб дитини одночасно із вимушеною недостатньою

родинною комунікацією в межах практик «онлайн-материнства» чи «онлайн-батьківства».

Характерні для міграційних процесів зміни – нестабільні відносини подружжя на відстані та послаблення емоційного зв'язку між батьками (чи одним з батьків) і дитиною на фоні посилення споживацьких настроїв – часто призводять до кризи чи навіть розпаду родини. Відносно транснаціональних сімей, які роз'єднані внаслідок трудової міграції, експерти зазначають [1, с. 269]:

- надання психологічної підтримки і взаємодопомоги, зняття емоційної напруги, реалізація найбільш індивідуальних потреб – не можуть повноцінно виконуватись на відстані;

- виникають суттєві проблеми з вихованням дітей і піклуванням про них;
- фрагментарно втілюється функція взаємного соціального контролю та захисту;

- актуалізується потреба догляду за літніми членами сім'ї, які потребують інструментальної допомоги, зростає ризик самотності осіб похилого віку.

З 2014 року кількість роз'єднаних родин в Україні значно збільшилась через катастрофу війни. Часто виїзд з тимчасово окупованих територій здійснювався не всією родиною, а її частиною. Прийняття рішення могло полегшуватись вступом до вишу або можливістю продовження трудових відносин на неокупованій території, а для інших членів родини могло унеможливлуватись необхідністю догляду за родичами похилого віку/ із інвалідністю, які залишались на окупованій території. Важливим чинником був рівень життя конкретних родин: спроможність орендувати житло, перспектива придбання житла. Особливістю існування роз'єднаних родин в цей період були регіони походження (Донецька та Луганська області, Крим) або соціальний статус (ВПО, родини військовослужбовців-учасників АТО/ООС).

Після повномасштабного нападу росії катастрофа війни охопила всю Україну. Значно розширився перелік населених пунктів, в яких велись чи

ведуться активні бойові дії, повітряні тривоги лунають у всіх регіонах держави. В 2022 році новорічною маркою від Укрпошти було обрано ілюстрацію «Роз'єднані війною». Сюжет марки символізує розлуку, до якої призвела війна. Її авторка – учениця 11-го класу Валерія Михайлова із Миколаєва [2].

Надзвичайно потужна зовнішня та внутрішня міграція, спричинена війною, розділила мільйони українських родин. В пошуках безпеки за кордоном чи в інших регіонах України свої домівки залишали переважно жінки та діти, літні родичи. Чоловіки у багатьох випадках не супроводжували свою родину. Виїзд за кордон, окрім певних виключень, законодавчо унеможливлений для військовозобов'язаних чоловіків. Евакуація не завжди розглядалась тими чоловіками, чия трудова діяльність пов'язана із підприємствами, що продовжували працювати або не могли бути релоковані. З метою забезпечення економічних потреб родини чоловіки часто залишались працювати в умовах загострення безпекової складової, тотального закриття продуктивних магазинів та аптек, відсутності водо- та газопостачання.

Фактором роз'єднання у 2022-2023 рр. може бути рішення окремих членів сім'ї залишатись на окупованих територіях, коли інші стають ВПО чи мігрують.

Повномасштабне вторгнення зумовило різке і суттєве збільшення в українському суспільстві кількості сімей військовослужбовців. В таких родинах окрім емоційного переживання розлуки подружжям, батьками та дітьми з усіма психологічними, соціальними, педагогічними, демографічними наслідками, присутнє постійне відчуття страху та тривоги за рідну людину. Вони є особливо вразливими через найбільші ризики для життя та здоров'я захисників України в умовах війни. До надскладного спектру емоцій самих військових додається родинний фактор: регламентація служби не надає можливості часто бачити своїх рідних або самостійно планувати час зустрічей. Якщо чоловік-військовий несе службу не на передовій, дружина з дітьми часто переїжджають ближче до нього, щоб мати змогу хоча б інколи бачитись. Проте

дружина та діти можуть знаходитись за кордоном, особливо якщо їх дім знаходиться в районах, де точаться бої, які зазнали окупації, руйнування.

Отже, в екстремальних умовах війни роз'єднані родини стали типовим явищем для українського суспільства. Якщо раніше рішення про певний період окремого проживання через трудову міграцію сім'ї приймали під тиском соціально-економічних факторів, але самостійно, то в умовах війни це рішення продиктовано фактором безпеки (її пошук ВПО, вимушеними зовнішніми мігрантами, або її творення військовослужбовцями). Це виклик, державі та громадянському суспільству доведеться докласти значних зусиль, щоб впоратись із ним.

Список використаних джерел

1. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 396 с.

2. Андрєєва В. Новорічну марку обрали усією країною: в Укрпошті показали ескіз переможця. *Українська правда. Життя*. 2022. 8 листопада. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/11/8/251214/> (дата звернення: 14.11.2023).

ЗАСТОСУВАННЯ НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО СПІЛКУВАННЯ В ПОДОЛАННІ ТРАВМИ ВІЙНИ

Російське вторгнення в Україну, яке почалось 24 лютого 2022 року завдало непоправної шкоди, як територіальній цілісності, матеріальним цінностям, так постійно негативно впливає на психічний стан населення України. Так, в Україні з початку повномасштабного вторгнення постраждалими від війни стало понад 9,6 тисячі мирних жителів, і ще понад 17,5 тисяч людей було поранено [1].

Швидке відновлення отриманих травм як фізичних так психічних в наслідок війни стає новим викликом і важливим завданням в нинішніх реаліях. В контексті подолання наслідків війни набуває актуальності використання ненасильницького спілкування в сфері соціальної роботи, як вдалого методу роботи з різними категоріями осіб.

Взаємовідносини на основі чесності, доброзичливості, емпатії, відкритості, що дозволяють задовольнити почуття та потреби між людьми отримали назву ненасильницького спілкування (NVC), автором даного методу став американський психолог Маршалл Розенберг [2]. Даний метод користується великою популярністю у світі, адже веде до порозуміння, як у міжособистісних стосунках, так і на робочому місці, взаємодії з різними інституціями тощо. Маршалл Розенберг заснував центр Ненасильницького спілкування [3], який запроваджує принципи ненасильницького спілкування у вирішенні та конфліктів та сприяє порозумінню. Даний центр має понад 200 тренерів, які працюють по всьому світу [2]. Варто зазначити, що в Україні діє Український центр Ненасильницького спілкування і примирення «Простір Гідності». Ключовою метою якого є сприяння розвитку культури діалогу шляхом використання методу ненасильницького спілкування для вирішення

конфліктів. Даний центр організовує тренінги із Ненасильницького спілкування (NVC), а також залучає експертів у сфері мирного врегулювання конфліктів [4]. Ефективність роботи підтверджує той факт, що в цьому році Центру «Простір Гідності» та його проєкту «Інженери Порозуміння» присуджено премію «LIVIA Award 2023» за практичну роботу у сфері миробудування у часи війни [5].

Використання методу NVC є дієвим інструментом для покращення якості міжособистісних відносин. В умовах війни, коли населення стикається зі стресом, травмами та втратами, важливо навчатися висловлювати свої почуття та думки, мати навичку активного слухання, застосовування методу зміцнює взаєморозуміння та сприяє відновленню довіри. Вміння слухати та розуміти почуття інших, спостерігати без оцінювання, розуміти потреби є важливими складовими ненасильницького спілкування. Також, необхідно враховувати індивідуальність, особисті потреби, цінності кожної людини. Здатність співпереживати та розбиратись в емоціях інших є найголовнішим у відновленні психічного здоров'я. Як зазначає, Яцина О. : « вплив війни на психічне здоров'я – це соціальна реальність, яка змушує розкриваючи характер змін психіки дітей і підлітків, працювати над зниженням ризиків виникнення у них проблем у майбутньому» [6, ст.556]. Ненасильницьке спілкування має на меті розвиток цієї навички, створюючи емоційний зв'язок між соціальним працівником та клієнтом. Саме, такий взаємозв'язок є підґрунтям для відновлення довіри та розкриття клієнтами своїх почуттів. Також, важливим моментом є використання групової роботи. Саме групова динаміка є тим дієвим способом взаємопідтримки та надає учасникам групи відчуття себе частиною загального цілого, саме приналежності до спільноти, що у свою чергу має терапевтичний ефект. Застосування ненасильницького спілкування допомагає вирішувати конфлікти, сприяти взаєморозумінню та створювати безпечне середовище.

Таким чином, враховуючи нинішню ситуацію використання даного методу в сфері соціальної роботи може стати дієвою практикою роботи з різними категоріями осіб, які постраждали від війни.

Список використаних джерел:

1. В ООН назвали кількість цивільних жертв війни в Україні. URL: <https://suspilne.media/570617-v-oon-nazvali-kilkist-civilnih-zertv-vijni-v-ukraini/>
2. Ненасильницьке спілкування (ННС). URL: <https://www.empatia.pro/nenasylnytske-spilkuvannia/>
3. Міжнародний центр ненасильницького спілкування. URL: <https://www.cnvc.org/>
4. Український центр Ненасильницького спілкування та примирення «Простір Гідності». URL: <https://dignityspace.org/about/>
5. Простору Гідності і його проєкту "Інженери Порозуміння" присуджено премію «LIVIA Award 2023». URL: <https://dignityspace.org/news/prostoru-gidnosti-i-yogo-proektu-inzhenery-porozuminnya-prysudzheno-premiyu-livia-award-2023-174/>
6. Вплив війни на психічне здоров'я: ознаки травматизації психіки дітей та підлітків. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/43260/1/2111-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-2119-1-10-20220730.pdf>

Коваль Олена

eminalena53@gmail.com

КРЕАТИВНІ МЕТОДИ ПОДОЛАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ, ЩО ЗАЗНАЛИ ТРАВМ ВІЙНИ

Соціалізація людини відбувається протягом усього життя у процесі взаємодії з іншими людьми, від яких ми успадковуємо знання, цінності досвід і з якими ми спільно діємо на основі цих знань, цінностей та досвіду. Процес набуття людиною необхідних соціальних якостей, засвоєння норм поведінки – це складний багатофакторний процес розвитку особистості, що відбувається завдяки формуванню у дитини здатності до соціальної адаптації. Особливості

соціальної адаптації кожного індивіда залежать від багатьох факторів: економічних, соціальних, психологічних, біологічних. Тема нашої доповіді передбачає, по перше, акцентувати увагу на особливостях соціальної адаптації в надзвичайних соціальних умовах, пов'язаних з війною, яка змінює усі сфери суспільного життя, спричиняє появу нових чинників у житті усього суспільства та кожної з соціальних груп, включаючи сім'ю та колективи однолітків. По друге, ми маємо зробити наголос на особливостях (біологічних, психологічних та соціальних) дитини як суб'єкта соціальної адаптації та на необхідності врахувати значущість дитинства для поставання людської особистості та індивідуальності. Важливо привернути увагу суспільства до практичної роботи з надання соціально-психологічної допомоги дітям, що перебувають у стані соціальної дезадаптації в умовах війни.

Соціальна дезадаптація або порушення соціальної адаптації дитини - втрата здатності адаптуватися до умов соціуму, що виникає як наслідок змін внутрішніх та зовнішніх обставин її соціалізації. Коли ці зміни спричинені жахливими втратами та подіями війни, соціальна дезадаптація може призвести до дитячої травми війни, що впливатиме на психіку людини протягом усього життя. За умов соціальної та економічної стабільності та завдяки розвиненій системі соціального захисту соціальна дезадаптація зазвичай проявляється як ситуаційний стан порушення зв'язків людини з соціальним середовищем, спричинений новими для неї обставинами життя, появою нових, незвичних для неї чинників. За умов війни відбувається тривала травматизація дітей і це обумовлює необхідність як теоретичного осмислення проблеми так і розробки і вдосконалення практичних інструментів психосоціальної підтримки дітей з порушенням соціальної адаптації.

Дитинство є особливим періодом для формування людини, критичним для розвитку здатності до самовизначення та саморегуляції. Особливості дитячої травми війни, безумовно, пов'язані з соціально-психологічними та психічними та біологічними особливостями дитини та способами соціалізації, притаманними людині на цьому етапі її розвитку. «Під час війни діти

потерпають від впливу великої кількості травмівних подій, зокрема, від вибухів, руйнувань будівель, артобстрілів, голоду, втрати рідних і друзів. Окрім ризиків фізичного ушкодження та безпосередньої загрози життю, дитина зазнає множинних і хронічних психологічних травм. Не в останню чергу це стосується численних одночасних втрат (домівки, домашніх тварин, улюблених іграшок, близьких людей, які загинули) і розлучень (наприклад, з татом чи братом, які лишаються в Україні, коли дитина з мамою їде за кордон). Тобто, відбувається раптова і часто масова втрата ресурсів, яка потенційно посилюється з часом» [1, с.5]. Дитина втрачає, або не може скористатися набутими у іншому соціальному середовищі комунікативними навичками, руйнуються її ціннісні орієнтири, необхідні для взаємодії з іншими людьми, знижується самооцінка, і, як наслідок, дитина втрачає колишній рівень особистісної цілісності. Травматичний досвід у дитинстві та пов'язані з ним розлади соціальної адаптації впливають на розвиток особистості протягом усього життя.

В Україні актуальність теоретичних досліджень проблеми соціальної дезадаптації дітей та напрацювання методів психосоціальної допомоги родинам і дітям, узагальнення досвіду та практичних напрацювань конкретних методик роботи визначається соціальною ситуацією, яку можна назвати критичною. Діти, які перебувають, або перебували у зоні бойових дій, діти-біженці, діти, батьки та рідні яких загинули у наслідок бойових дій, діти, які втратили свої домівки, друзів, звичне соціальне середовище, зокрема й комунікативне,- це діти, що зіткнулися з викликами війни. Автори монографічного дослідження «Діти і війна», що вийшло з друку у 2023 році, підкреслюють, що «...досвід України значною мірою є унікальним та стане в нагоді психологам різних країн, де потенційно ймовірні збройні конфлікти» [1, с. 8].

Ми наголошуємо на доцільності та ефективності застосування креативних методів, включаючи і арт-терапевтичні техніки, для корекції порушень соціальної адаптації у дітей. Так, М. Дж. Уесселз у статті «Діти та збройний

конфлікт: Втручання для підтримки дітей, постраждалих від війни», що вийшла у 2017 році, зазначає, що «... заходи психосоціальної допомоги на рівні громад, які широко застосовуються для підтримки дітей, що постраждали від війни, сприяють самопомозі, колективному розширенню можливостей, активізації локальних мереж, нормалізації, вираженню почуттів та соціальній інтеграції». У такій роботі, спрямованій на психосоціальну підтримку дітей, зокрема, на реадаптацію дитини до соціального оточення, відновлення соціально-психологічних ресурсів її життєздатності, необхідно застосовувати ігрову терапію, казкову терапію, розповідання історій, терапію мистецтвом.

Список використаних джерел:

1. Зливков В., Лукомська С., Євдокимова Н., Ліпінська С. Діти і війна: монографія. Київ.-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2023. 221 с.
2. Wessells, M. G. Children and armed conflict: Interventions for supporting war-affected children. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 2017, 23(1), 4-13. <https://doi.org/10.1037/pac0000227>

Коломацька Інна

inna.kolomatska@gmail.com

Науковий керівник:

Гераськов С. В.,

к. філос. н., доц., ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

ТРУДНОЩІ З ПОВЕРНЕННЯМ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ УЧАСНИКІВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

За попередніми підрахунками Міністерства ветеранів після завершення російсько-української війни кількість ветеранів може становити близько 4 мільйонів осіб, щоправда, ніхто не може сказати достеменно скільки учасників бойових дій потребуватимуть реабілітації та допомоги від держави [4]. Досвід інших країн, які переймалися питанням адаптації військовослужбовців, демонструє, що участь у війні може відгукуватися десятиріччями, а не врахування потреб і не розуміння процесів, які відбуваються з тілом і розумом зтягує процес повноцінного повернення до цивільного життя, завдаючи нових психологічних травм.

Проведений аналіз опитувань різних років дозволив нам з потреб і труднощів, які мають місце під час переходу від служби до цивільного життя, та з якими так чи інакше матимуть справи соціальні працівники, сформувати три базові групи.

Першу групу складають запити пов'язані зі здоров'ям, з яких можна виокремити ті, що стосуються фізичного здоров'я та ті, що стосуються психологічного.

Так, серед найпоширеніших проблем з фізичним здоров'ям є: а) травми, зокрема ампутація різних частин тіла; б) неврологічні захворювання внаслідок контузії або черепно-мозкових травм; в) захворювання опорно-рухового апарату, зокрема суглобів, хребта через носіння бронежилетів, військового

спорядження, перебування в окопах тощо; г) стоматологічні захворювання та щелепно-лицеві травми.

Також, як відзначають лікарі, нині сильно зростає кількість, колишніх учасників АТО/ООС з виразками шлунку, ревматоїдними артритами, цукровим діабетом та онкологічними захворюваннями [3, с. 18].

Щодо ментального здоров'я, то аналіз звернень попередніх років про допомогу до психологів мобільних бригад від учасників бойових дій, дозволяє ранжувати їх наступним чином: 1) конфлікти у родині – 54 %; 2) психосоматичні прояви стресу (порушення сну, апетиту, тривожність) – 24 %; 3) неконтрольовані приступи агресії – 12 %; 4) думки про суїцид/самоушкодження – 6 %; 5) проблеми з надмірним вживанням психоактивних речовин – 4 % [2, с. 23].

До другої групи відносимо труднощі, що виникають при взаємодії з суспільством. Найбільше в цій групі виокремлюються скарги щодо упередженого та несправедливого ставлення, про що, наприклад, заявляють 54,5 % опитаних у нещодавньому дослідженні «Повертаємось з війни!» EU4Youth. Найчастіше таке ставлення ветерани та ветеранки відчувають у громадському транспорті, коли заявляють про своє право на безоплатний проїзд згідно з державною пільгою. На це вказують 84,3 % опитаних, які стикалися з такими випадками. На другому та третьому місті – сфера медичних послуг (34,5 %) та установи соціального захисту, де надаються адміністративні послуги (14,5 %) відповідно. Значно рідше респонденти зазначали про дискримінацію при працевлаштуванні (6,6 %), при реєстрації на отримання пільг (5,4 %), при зверненні до центрів зайнятості (2,4 %) чи подачі документів на навчання (2,4 %) [1, с. 176].

Третя група – труднощі пов'язані з бюрократією та розумінням юридичних аспектів пільг і гарантій. Особливо нагальними є проблеми з отриманням статусу учасника або учасниці бойових дій та/або особи з інвалідністю внаслідок війни. Подекуди процедура оформлення даних

документів триває до 3 – 4 місяців, а за довідками доводиться їздити в штаб на території, які межують з зоною проведення воєнних операцій.

Отже, як бачимо з цього короткого огляду, по поверненню учасники бойових дій потребуватимуть фізичної реабілітації, а також психологічної та соціальної реадаптації, аби навчитися жити з набутим новим досвідом і статусом. Щоб надати необхідну допомогу в очікувано великих масштабах, вже сьогодні держава має працювати над розробкою ефективних програм підтримки, а основою цього має стати нове законодавство, яке відповідало б актуальному стану справ й узгодило роботу надавачів послуг.

Список використаних джерел:

1. Аналітичний звіт за результатами кабінетного дослідження у рамках операційного дослідження «Повертаємось з війни!» // викон. Наталія Тілікіна, Олександра Яцура. URL: <https://drive.google.com/file/d/1FMFcgFfhXZb81NOytNUwH0d0tsnwwUIV>

2. Звіт за результатами аналітичного дослідження «Ефективність моделей допомоги мобільних бригад соціально психологічної допомоги на шляху реінтеграції учасників бойових дій в АТО/ООС та членів їх родин до мирного життя у Миколаївській та Київській областях за методикою RBM». – Березень, 2020. URL: https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub_pdf/mt_jfo_report_final_compressed_1.pdf

3. Результати дослідження «Оцінка доступності та задоволеності медичною допомогою в Україні екскомбатантами/екскомбатантками АТО/ООС»

(коротка версія) – Київ, 2022. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/otsinka-dostupnosti-ta-zadovolenosti-medychnoyu-dopomohoyu-v-ukrayini-ekskombatantamy/kamy-ato/oos>

4. Скільки ветеранів може бути в Україні після війни: оцінка Лапутіної // РБК-Україна (ЗМІ) 15.10.2023. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/skilki-veteraniv-mozhe-buti-ukrayini-pislya-1697207276.html>

Кузнецова Ірина
kuzn201509@gmail.com

Науковий керівник:

Рубанець О.М.,
д.філос.н., проф., ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

ПІЗНАННЯ І САМОПІЗНАННЯ В РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

В часи, коли зростає кількість людей, які приходять в мирну професійну діяльність після травматичного досвіду, а також тих, хто потребує допомоги соціальних служб в реалізації своїх прав, потрібно привернути увагу, що реабілітація пов'язана з соціалізацією. Зв'язок реабілітації з соціалізацією дає змогу розкрити соціальний аспект проблеми повернення до професійної діяльності та мирного життя різних категорій населення. Реабілітацію сьогодні нерідко розглядають окремо від соціалізації і часто розглядають її як медичну і пов'язану з нею психологічну проблему. Але досвід багатьох країн, де відбувалися соціальні процеси входження в професійну діяльність різних категорій населення після травматичного досвіду війни, показує, що вирішальне значення має входження людини в соціальний контекст: поновлення сімейного стану, відновлення соціальних зв'язків, планування професійної кар'єри, навчання та реалізація можливості здійснення професійної діяльності з урахуванням попереднього рівня освіти і професійного стажу. Соціальний аспект взаємозв'язку реабілітації і соціалізації дає змогу забезпечити повернення людини до повноцінного життя. В умовах, коли повернення до попереднього життя в силу об'єктивних обставин стає неможливим, зростає значення соціальної підтримки і допомоги в реалізації прагнення особистості вписатися в новий професійний і соціальний контекст.

Ресоціалізація особистості трактується як «багатоаспектний процес повторного засвоєння особою соціальних норм поведінки, цінностей, ролей, замість попередніх, які перестали бути дієвими в системі сімейних, міжособистісних, соціально-рольових відносин, результатом якого є нормальне та ефективне існування особи в соціумі» [1, с. 55]. Висвітленню механізмів та специфічних рис ресоціалізаційних процесів присвячені роботи [2-4].

Формуванню активної позиції особистості в реабілітації і соціалізації сприяє розвиток її пізнавальної активності, спрямований на формування нових компетентностей, необхідних для відновлення свого фізичного, психологічного стану та соціального і професійного статусу. Формування мотивації до пізнавальної активності стає важливим чинником соціальної роботи в нових умовах, так як сприяє зростанню зацікавленості особистості подолати соціальні та інші негаразди і труднощі, з якими вона зіткнулася, та активно включитися в ті форми навчання, самонавчання або перепідготовки, які сьогодні існують та які можуть бути їй запропоновані службами зайнятості та державними інституціями.

Формування орієнтації та мотивації на розвиток пізнавальної активності значно збільшує можливості особистості до соціальної адаптації. Це сприяє формуванню активної соціальної позиції особистості. Самопізнання сприяє самоусвідомленню професійного і творчого потенціалу особистості, усвідомленню нею своїх власних можливостей і потреб, що в свою чергу сприяє поліпшенню психологічного стану, подоланню відчаю, занепаду та переходу до формування особистості, яка орієнтована на власний розвиток, здатна мріяти та формувати власні орієнтири у створенні свого майбутнього. Це особливо важливо в ситуації, коли значно зростає кількість людей з особливими потребами, а також людей, які отримали травми під час військового стану. Переведення людини в цей особливий стан не має сприйматися як вирок, який може стати нездоланною перешкодою для навчання, отримання професії та формування кар'єри.

Розкриття ролі пізнання і самопізнання в контексті взаємозв'язку реабілітації і соціалізації дає змогу показати, що повноцінну реабілітацію і соціалізацію можуть отримати і ті, хто має опікуватися своїм станом здоров'я або втратив якісь фізичні можливості. Спрямованість соціальної роботи на реалізацію прав особистості, в тому числі і права на навчання та отримання професії, сприяє формуванню повноцінної соціально зрілої особистості, яка здатна взяти соціальну відповідальність за себе та оточуючих (за власну родину, дітей тощо).

Соціальний аспект проблеми взаємозв'язку реабілітації і соціалізації є визначальним в розумінні того, що формування активної особистості, орієнтовної на створення нових соціальних зв'язків і відносин, є надзвичайно важливим в умовах, коли кількість травмованих людей значно зростає і держава не може розглядатись як єдине джерело, яке буде вирішувати всі їхні проблеми. Формування нової філософії соціальної роботи сприяє розумінню того, що одним з найважливіших напрямів є формування соціально активної особистості, спрямованої на навчання та перенавчання, розвиток у нових соціальних умовах.

Список використаних джерел:

1. Коленіченко Т. І., Левицька Н. С., Грицай С.О. (2018). Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми ресоціалізації комбатантів в Україні. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. № 2(12). С. 51-57.

2. Пономарьова Н.С. (2013). Аналіз теоретико-методологічних підходів до процесу ресоціалізації особистості та його стадійності. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. № 2. С. 185-195.

3. Лазуріна Н. (2021). Поняття «колективної травми» та проблеми ресоціалізації військовослужбовців-учасників ООС. *Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики сьогодення: зб. наук. праць VI Міжвузівської науково-теоретичної конференції молодих науковців від 25-26 лютого 2021 року*. Житомир. С. 60-62.

4. Камбур А. (2018). Відтворення життєвого простору особистості за допомогою ресоціалізації. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія.* №. 13. С. 129-134. <https://doi.org/10.18372/2411-264x.13.13396>

Лебедик Л. В.

lebedyk_lesya@ukr.net

д. пед. н., доц., ПНПУ імені В. Г. Короленка

**СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ ТА ПІДТРИМКА УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ
ДІЙ, ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ: МОЖЛИВОСТІ НАВЧАННЯ В
УНІВЕРСИТЕТІ ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«ПОЗАШКІЛЬНА ОСВІТА»**

Розглянемо чинники, що впливають на соціальну адаптацію та підтримку учасників бойових дій, ветеранів війни, зважаючи на можливості їхнього навчання в університеті за освітньою програмою «Позашкільна освіта», адже патріотичне виховання учнів у гуртковій роботі в сучасних умовах війни є надзвичайно актуальним.

Актуальність соціальної адаптації і реабілітації учасників бойових дій, ветеранів війни через їхнє подальше навчання (як керівника гуртка патріотичного спрямування) засвідчує аналіз означеної проблеми, проведений у працях П. Ворони [1–2], власних попередніх розвідках [3, с. 81–83; 4, с. 201–207; 5, с. 19–22], дослідженнях В. Стрельнікова [6; 7, с. 354–357; 8–9], спільних наших напрацюваннях [10, с. 201–207; 11, с. 349–351], які є основою роботи.

До чинників, які можуть впливати на соціальну адаптацію і підтримку учасників бойових дій, ветеранів війни під час можливого їхнього навчання в університеті за освітньою програмою «Позашкільна освіта», відносимо *ситуативні й особистісні*. Негативно впливають на соціальну адаптацію і

підтримку учасників бойових дій, ветеранів війни такі *ситуативні чинники*, як: пережитий стан стресу, стан підвищеної тривожності, підвищена самоцензура, ліміт часу, невпевненість у власних силах, страх, бажання швидко знайти рішення, занадто сильна чи слабка мотивація тощо.

Особистісні чинники можуть впливати на соціальну адаптацію і підтримку учасників бойових дій під час їхнього навчання на здобуття кваліфікації «Керівник гуртка» як *негативно*, так і *позитивно*. Першими є такі: невпевненість у своїх інтелектуальних і професійних силах, емоційна пригніченість, висока тривожність як особистісна риса, сильні механізми особистісного захисту, стійке домінування негативних емоцій, домінування мотивації уникнення невдачі над мотивацією прагнення до успіху; уникнення ризикової поведінки тощо. *Позитивно* впливають на соціальну адаптацію і підтримку учасників бойових дій: упевненість у своїх силах, домінування емоцій радості, схильність до ризику, побудова цікавих проєктів і планів на майбутнє, відсутність конформізму, почуття гумору, інтелектуальна агресивність, схильність до інтелектуального фантазування тощо.

Список використаних джерел:

1. Ворона П. В. Соціальна адаптація учасників українсько-російської війни на сході України: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 28 лют. 2018 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2018. 322 с. С. 219–224.

2. Ворона П. В. Шляхи соціальної реабілітації учасників українсько-російської війни на сході України: зарубіжний досвід. *Вісник НУЦЗ, серія «Державне управління»*. 2018. №1 (8). С. 109–120.

3. Лебедик Л. В. Використання педагогічної спадщини А. Макаренка у змісті підготовки магістрів освітньої програми «Позашкільна освіта». *Слово і справа Антона Макаренка: український та європейський контексти* : матеріали XXII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Полтава, 16-17 берез. 2023 р.). «Управлінська майстерність керівника закладу освіти», «Управління

проектами у сфері науки, освіти, інновацій та інформатизації», «Управління інноваційною діяльністю в освіті та у виробництві» : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінарів (м. Полтава, 16-17 березня 2023 р.) / за заг. ред. М. В. Гриньової. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2023. 358 с. С. 81–83.

4. Лебедик Л. В. Критерії розвитку інтелектуального обдарування особистості майбутнього фахівця у сфері соціальної роботи. *Обдаровані діти – скарб нації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 8–11 груд. 2020 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. С. 228–231.

5. Лебедик Л. В. Філософсько-педагогічні аспекти інтелектуального і духовного розвитку майбутнього фахівця соціальної роботи. *Актуальні проблеми соціального розвитку в суспільстві змін* : Матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. 27-29 квіт. 2023 р., м. Харків. За заг. ред. Кіпенського А. В. Х. : НТУ «ХП», 2023. 209 с. С. 19–22.

6. Стрельников В. Ю. Педагогічні основи забезпечення особистісного і професійного розвитку студентів засобами інноваційних технологій навчання : монографія. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2002. Кн. 1. 295 с.

7. Стрельников В. Ю. Побудова механізму розвитку інтелектуального обдарування особистості майбутнього фахівця зі спеціальної освіти. *Обдаровані діти – скарб нації* : матеріали Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 8–11 груд. 2020 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2020. 434 с. С. 354–357.

8. Стрельников В. Ю. Проектування професійно-орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки : монографія. Полтава : РВЦ ПУСКУ, 2006. 335 с.

9. Стрельников В. Ю. Розвиток інтелектуальних та творчих здібностей студентів. *Метод. рек. для слухачів пед. ф-ту МПК*. Полтава : РВВ ПУСКУ, 2003. 24 с.

10. Стрельников В. Ю., Лебедик Л. В. Розвиток креативності майбутнього фахівця соціальної роботи в епоху цифрової реальності. *Філософія для дітей*:

сучасний стан і перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (Київ, 25, 26 трав. 2021 р.). Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2021. С. 201–207.

11. Strelnikov V. Yu., Lebedyk L.V., Hura T. V., Sysoieva S. I., Stankevych S. V., Shapovalova E. V., Avilova O. Ye. Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2021. № 11 (2). С. 349–351.

Полянничко Анжела

anpolian1990@gmail.com

Іваніна Надія

nadaivanina1@gmail.com

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МОЛОДИХ СІМЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сьогодні, у зв'язку з перебуванням нашої країни у воєнному стані, молода сім'я знаходиться у досить складних **економічних, політичних, культурних, демографічних, екологічних та психологічних** умовах.

Соціально-економічні перетворення суттєво вплинули на добробут української родини, особливо це позначилося на матеріальному стані молодих сімей з дітьми. Достатньо гострою є проблема доступу до базових можливостей розвитку людського потенціалу: продуктивної зайнятості, освіти, медичного обслуговування.

Кризова демографічна ситуація в нашій країні спричинила зміни чисельності та структури сім'ї. В останні роки спостерігається тенденція до збільшення кількості сімей, які складаються з двох або трьох осіб. Орієнтація батьків на бездітність, на жаль, на сьогодні розповсюджується на молоді сім'ї, які найбільш здатні до дітонародження як кількісного, так і якісного. Ця

тенденція обумовлена матеріально-економічними труднощами, духовно-матеріальною кризою серед молодого покоління [1 с. 18].

У зв'язку з війною, яку розв'язала проти нашої країни російська федерація, виникли складнощі в організації сімейного дозвілля. У сучасних умовах погіршився доступ сімей до безкоштовних форм виховної роботи, гуртків та спортивних секцій. Загалом, дозвілля дітей стало серйозною проблемою останніх років і це призводить до того, що культурний розвиток дитини, і сім'ї в цілому, відходить на другий, а то і на останній план серед невідкладних сімейних проблем [3].

Окремою проблемою, з якою стикається молода сім'я, є проблема сімейних конфліктів. Психологічні аспекти функціонування молодої сім'ї підвищують здатність молодого подружжя до конфліктів. Так, сумісність шлюбних партнерів досягається не завжди і не одразу. Будь-який аспект несумісності проявляється у вигляді конфлікту [4].

Залишається на низькому рівні педагогічна культура сучасних молодих батьків. Це обумовлено наявністю багатьох проблем, пов'язаних з функціонуванням молодої сім'ї: низьким рівнем моральної та матеріальної готовності молоді до створення сім'ї та виконання виховної функції; тенденцією до омолодження шлюбу і як наслідок відсутністю життєвого досвіду у молодих батьків; недооцінка молоддю ролі сім'ї у житті дитини і суспільства в цілому; відсутністю досвіду виховання у молодих батьків, пов'язаного з народженням дитини-первістка та орієнтацією на одну дитину, що не дозволяє відтворити природну школу підготовки батьків; професійна зайнятість батьків (особливо матері) та зменшення часу на спілкування та виховання дитини [1, с. 23].

Актуальною наразі є і проблема сімейної (домашньої) жорстокості, насилля. Під впливом психотравмуючих подій, умов існування накопичена агресія виливається на більш слабких та беззахисних у родині: жінок, дітей, людей похилого віку, тварин. Діти, як «лакмусовий папірець», відбивають настрої, емоції, почуття близьких, дорослих і ретранслюють їх у навколишній

світ [5].

На перший план, в умовах війни, вийшов феномен дистантної сім'ї, коли її члени тривалий час перебувають на відстані один від одного. Багато сімей роз'єднуються через міграцію жінок і дітей у безпечні місця, за межі нашої держави; частина родини залишається, через певні обставини, на окупованій території, що може негативно позначитися на подальших взаємостосунках членів сім'ї [2, с. 77].

Таким чином, розглядаючи особливості функціонування української молодшої родини у період війни, можемо зазначити, що її сучасний стан, особливості, структура та вплив на формування особистості надають багатий матеріал для досліджень у галузі психології, педагогіки, соціології та соціальної роботи. Наразі найпоширенішими проблемами у сучасній сім'ї є: зниження матеріального добробуту української родини і як наслідок – послаблення матеріальної і психологічної (захисної) функції сім'ї; проблема організації сімейного дозвілля; збільшення кількості сімейних конфліктів; зміна чисельності та структури сім'ї (тенденція до збільшення кількості сімей, які складаються з двох або трьох осіб); низький рівень педагогічної культури сучасних молодих батьків; проблема сімейної (домашньої) жорстокості, насилля; нестабільність життєвих родинних планів в умовах війни; трансформація та суперечливість сімейних ролей; проблема феномену дистантної сім'ї, у зв'язку з війною та вимушеною міграцією.

Список використаних джерел:

1. Алексєєнко Т. Ф. Педагогічні проблеми молодшої сім'ї : навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 256 с.
2. Коробка Л. М. Соціально-психологічна адаптація спільноти до умов і наслідків воєнного конфлікту: теоретичні засади дослідження. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 4. С. 76–82.
3. Лапіан Т. Роль сім'ї у формуванні активного ставлення дітей та молоді до вільного часу. *Збірник наукових праць* 2019. № 31. С. 9–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Potip_2019_31_4 (дата звернення: 05.11.2023).

4. Оврашко О.С. Проблеми розвитку молодшої сім'ї в Україні. *Наукові записки КНТУ*, 2011. Вип.11, ч.І. С. 229–232. URL: <https://core.ac.uk/reader/84825250> (дата звернення: 02.11.2023).

5. Шинкаренко І. Сім'я в умовах війни: психологічні, психосоціальні та психопатологічні проблеми. *Науковий вісник ДДУВС*. 2022. Спеціальний випуск № 2. С. 550–557. URL: <https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/04/S2/s-2-2022-550-557.pdf> (дата звернення: 08.11.2023).

Попович Юлія

porovich1992y@gmail.com

Науковий керівник:

Кальченко Л.В.

доктор педагогічних наук, доцент

ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

СОЦІАЛЬНА АДАПТАЦІЯ СІМЕЙ ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ З НЕПОВНОЛІТНИМИ ДІТЬМИ В НІДЕРЛАНДАХ

Актуальність теми даного дослідження обумовлена повномасштабним російським вторгненням на територію України. За даними ЮНІСЕФ та Агентства ООН у справах біженців, діти становлять половину від загальної кількості всіх біженців від війни в Україні. Війна спричинила втечу з країни понад 2 мільйонів дітей. Зараз, в умовах рекордної кількості дітей-переміщених осіб і дітей-біженців, доступ до необхідної підтримки та послуг, таких як охорона здоров'я, освіта та захист, стає недостатнім. [1]

Аналіз публікацій та робіт вітчизняних та зарубіжних науковців з проблематики соціальної адаптації вимушених переселенців, переміщених осіб, біженців та мігрантів показує, що більшість досліджень, наприклад Леонової І.М., А.В. Путінцева та Ю.Є. Пащенко, Н.Л. Яремчук, Г.Ф. Габдрахманової, В.А. Плюща, Н.Мартіна-Ачарда і Т.Джоаняна, описують

процеси соціальної адаптації серед внутрішніх переселенців та загальні напрямки роботи з біженцями і різні аспекти захисту психічного здоров'я та психосоціальної підтримки, на жаль, досліджень на тему соціальної адаптації сімей переміщених осіб з неповнолітніми дітьми зі статусом тимчасового захисту - немає.

Головним документом, який регулює питання надання тимчасового захисту українцям на території Європейського союзу є Директива ЄС 2001/55/Е про тимчасовий захист. [2]

Від моменту реєстрації за місцем проживання і отримання номеру BSN українці є офіційно застрахованими за загальною державною програмою та згідно умов прописаних в нормативно-правовій базі, мають право, отримувати всі види соціальної допомоги та право на дещо розширену соціальну допомогу (Leefgeld, медичне обслуговування РМО і безпечне житло.

Система соціального страхування включає допомогу дітям; додаткову допомогу безробітним і непрацездатним; допомогу за віком і частковою непрацездатністю; допомогу безробітним; допомогу тим, хто працює за наймом.

Соціальна політика Нідерландів спрямована на мотивацію щодо покращення матеріального становища отримувачів соціальних допомог, метою якої є скорочення їхньої кількості, та максимальне сприяння працевлаштуванню з соціальних та економічних цілей.

Примусова інтеграція не передбачена для осіб з дозволом на проживання менше 5 років, проте Міністерством соціальної політики Нідерландів надається можливість добровільної інтеграції. [3]

Соціально-психологічний портрет середньостатистичної сім'ї переміщених осіб з України у Нідерландах: підвищена психоемоційна напруга; зниження кваліфікаційного рівня; втрата соціальних зв'язків та соціального статусу; низький рівень поінформованості щодо соціальних послуг; безробіття через догляд за дитиною, тощо.

Муніципалітетом Алмере підтримується ряд ініціатив, зокрема сприяння відбувається у сфері налагодження і встановлення контактів (знайомств) з місцевими мешканцями та культурою, підтримки взаємозв'язків з членами української спільноти, вивчення нідерландської мови неповнолітніми дітьми та вивчення англійської мови дорослими. Переважна більшість заходів для повнолітніх осіб.

Успішність соціальної адаптації, залежить від багатьох факторів, тому варто забезпечити оптимізацію процесу адаптації на всіх передбачуваних рівнях: соціо-культурному, трудовому, психологічному.

На основі проведених досліджень, для оптимізації адаптації сімей переміщених осіб з неповнолітніми дітьми, нами розроблено ряд рекомендацій.

Список використаних джерел:

1. UNICEF: Два мільйони дітей-біженців URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/two-million-refugee-children-flee-war-ukraine-search-safety-across-borders> (дата звернення 04.03.2023)
2. Верховна Рада України, Слухання на тему: «Захист прав і свобод громадян України, які перебувають на території держав-членів ЄС та інших держав як тимчасово переміщені особи, внаслідок збройної агресії Російської Федерації», Інформаційно-аналітичні матеріали, 15 червня 2022 року (відеоконференція ZOOM) URL: <https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2022/06/d09fd180d0bed0b5d0bad18220d180d0b5d0bad0bed0bcd0b5d0bdd0b4d0b0d186d196d0b920d183d187d0b0d181d0bdd0b8d0bad196d0b220d181d0bbd183d185d0b0d0bdd18c20d18320.pdf> (дата звернення 06.05.2023)
3. Ви збираєтеся інтегруватися URL: <https://www.inburgeren.nl/u-gaat-inburgeren/> (дата звернення 03.06.2023)

ФІЗИЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

В основі соціальної політики України є забезпечення потреб населення – духовних і матеріальних, а також відповідності рівня життя громадян стандартам Європейського союзу. Стратегічні пріоритети та механізми їх реалізації визначені у Концепції соціальної держави України ще у 2008 році, успішне дотримання яких виступає гарантом становлення України як високорозвиненої європейської соціальної держави. Зміцнення фізичного здоров'я нації зазначене як один із стратегічних напрямків [1].

Окрім широкого спектру фізкультурних заходів та створення умов для реалізації потреб у фізичному розвитку, одним із напрямків соціальної політики України у сфері фізичної культури має бути і робота серед людей з інвалідністю, а в умовах сьогодення – реабілітація учасників бойових дій, що складається з чотирьох основних видів: психологічної, соціальної, фізичної (медичної), педагогічної. Тому, впевнено можна казати, що робота в системі соціальної адаптації повинна мати комплексний підхід.

Військовослужбовці, що безпосередньо брали участь у бойових діях, повертаючись до мирного життя, відчувають низку стресів, пов'язаних із соціальною адаптацією, а саме: проблематичність спілкування з оточуючими, самовизначення та самореалізації. Така категорія людей потребує підвищеної уваги із застосуванням комплексу відновлювальних заходів, у тому числі й фізичної реабілітації. Для цього повинні створюватися відповідні служби та установи, що забезпечуватимуть соціальну адаптацію [2].

Соціальна реабілітація людини – психолого-педагогічний процес, спрямований на усунення та профілактику різних психопатичних станів, що виникають у результаті патологічного ураження організму людини, особливо,

коли вона отримує статус «особи з інвалідністю». Найважливішим її аспектом є нормалізація психоемоційного стану, на основі якого реалізується повноцінна навчальна, трудова, побутова діяльність.

Фізична реабілітація людини полягає у корекції (усунення причин і наслідків того чи іншого патологічного стану), компенсації (формування механізмів, що виконуватимуть замісну функцію), відновленні та розвитку порушених показників фонду життєво важливих рухових навичок та вмінь, фізичних якостей, нервово-м'язової працездатності. Фізична реабілітація надзвичайно актуальна, тому що на основі її результативності відбувається інтеграція хворої людини або людини з інвалідністю в систему суспільно-соціальних відносин.

Фізична реабілітація військовослужбовців являється одним із найперших етапів відновлення. Надання першої медичної допомоги, подальше лікування у шпиталі – не тільки цього потребує поранений, а й відновлення своєї функціональності, тривати яке може доволі великий проміжок часу. Довготривала нерухомість призводить до ослаблення м'язової системи, наслідки певного поранення унеможливають рухові функції. Для вирішення таких проблем створюються реабілітаційні заклади. Існують вони на базі шпиталів та лікарень і розташовані майже у всіх обласних центрах.

Основними засобами фізичної реабілітації можна назвати наступні: лікувальні фізичні вправи, елементи спорту, лікувальний масаж, мануальна терапія, фізіотерапія, механотерапія, працетерапія, аутогенне тренування, м'язова релаксація, кінезотерапія, застосування природних факторів. Як викладач фізичного виховання, зосереджу увагу на понятті «лікувальна фізкультура» – це метод лікування на основі принципів та засобів фізичної культури. Біологічна функція організму – рух – вважається значним стимулятором його росту та розвитку. Тісний взаємозв'язок між усіма системами організму людини дає підстави для застосування фізичних вправ з метою повернення його нормальної роботи. Добираючи та дозуючи спеціальні вправи, можна впливати на певні функції організму, змінювати перебіг

внутрішніх процесів. Вправами, які використовуються у фізичній реабілітації, можуть бути такі, що виконуються тільки в уяві, вправи у надсиланні імпульсів для скорочення м'язів, а можуть бути і спортивно-прикладні: ходіння (основний вид), біг, плавання, гімнастичні комплекси, вправи на спеціальних тренажерах, рухи у воді, спортивні ігри тощо. Але обов'язково треба пам'ятати про один з основних принципів фізичної реабілітації – комплексність. Фізичні вправи у поєднанні з іншими методами реабілітації, що доповнюють один одного, забезпечать більш ефективний процес відновлення та розвитку порушених показників [3].

Отже, для вирішення проблеми соціальної адаптації військовослужбовців використовуються різні види, форми та методи реабілітації, які повинні мати тісний взаємозв'язок. Не зважаючи на величезну користь застосування фізичних вправ у реабілітації, які спонукатимуть тіло до відновлення, треба зазначити, що тільки спільна взаємодія фахівців медичних установ, державних соціальних структур та юридичних установ, спеціалізованих громадських організацій, психологів та педагогів будуть підґрунтям для скорішої адаптації військовослужбовців до звичайного життя.

Список використаних джерел:

1. Романій С. М. Соціальна політика в сфері фізичної культури та спорту України. *«Публічне управління: проведення реформи в Україні»*: матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції, привченої тижню права (Луцьк, 9 грудня 2022 р.) / ДонНТУ; [редкол.: С. В. Подкопаєв та ін.]. – Луцьк, 2022. – С. 14-17.

2. Бриндіков Ю. Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців-учасників бойових дій в системі соціальних служб. *Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук*. URL: https://tnpu.edu.ua/naukova-robota/documents-download/d-58-053-03/Aref_Bryndikov.pdf (дата звернення: 11.11.2020).

3. Філак Я. Ф. Курс лекцій «Основи фізичної терапії». *Методичні рекомендації з дисципліни «Основи фізичної терапії»*. Ужгород, 2020. URL: <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/35345> (дата звернення: 11.11.2020).

Савка Володимир

nosavka@gmail.com

Науковий керівник:

Петришин Л.Й., док. пед. н., проф., ТНПУ ім. В. Гнатюка

СОЦІАЛЬНИЙ ТА ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗСУ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

Повномасштабне військове вторгнення російських військ в Україну 24 лютого 2022 року призвело до одних з найстрашніших наслідків в історії Європи. Після оголошення загальної мобілізації в Україні сотні тисяч цивільних приєдналися до лав Збройних сил України та інших збройних формувань для захисту нашої країни. З інформації, яка є у вільному доступі можна зрозуміти, що значна кількість військовослужбовців отримала поранення, стали жертвами каліцтва та травм, як фізичних, так і психічних – внаслідок бойових дій. Загалом ця категорія громадян України сьогодні складає значну соціальну групу.

Державна діяльність у сфері соціального захисту військовослужбовців спрямована на встановлення системи правових та соціальних гарантій, які забезпечують реалізацію їхніх конституційних прав і свобод. Метою діяльності у сфері соціального захисту військовослужбовців та учасників бойових дій є задоволення їхніх матеріальних та духовних потреб, формування статусу в суспільстві та збереження соціальної стабільності у військовому середовищі. Забезпечення права на соціальний захист передбачає надання допомоги у разі повної, часткової або тимчасової втрати

працевдатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, у старості та в інших випадках, визначених законом.

Основні законодавчі норми, які регулюють соціальний захист військовослужбовців та учасників бойових дій в Україні, включають: Конституцію України, а також Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [1; 2; 3].

Зазначимо, що в Конституції України стаття 17 вказано наступне: держава зобов'язана забезпечити соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [5]. У той же час, у статті 46 сказано, що громадяни мають право на соціальний захист, включаючи право на отримання допомоги у разі повної, часткової або тимчасової втрати працевдатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [5].

Важливо відзначити, що основні засади державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та учасників бойових дій, а також членів їхніх сімей, регулюються Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Цей закон визначає та встановлює єдину систему їх соціального та правового захисту, забезпечує гарантії в економічній, соціальній та політичній сферах, а також сприятливі умови для виконання їхнього конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни.

У зв'язку із специфікою військової служби, пов'язаної з обов'язком захисту Батьківщини, військовослужбовцям та учасникам бойових дій надаються конкретні пільги, гарантії та компенсації, які визначені законом. При цьому військовослужбовці Збройних Сил України користуються усіма правами і свободами громадянина, з урахуванням їхніх особливостей, визначених Законом України «Про соціальний і правовий захист

військовослужбовців та членів їх сімей» та іншими нормативно-правовими актами. Ніхто не вправі обмежувати їхні права і свободи, які передбачені законами України. Дія цього закону охоплює: військовослужбовців Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України; військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювань, пов'язаних із військовою службою, або внаслідок захворювань після звільнення з військової служби, які пов'язані з проходженням військової служби, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти. Разом з цим цей закон застосовується до військовозобов'язаних та резервістів, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, і членів їхніх сімей [2].

Слід відзначити, що дія Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» не поширюється на членів сімей військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, які загинули чи померли під час проходження військової служби (зборів), проходження служби у резерві внаслідок вчинення ними злочину чи адміністративного правопорушення. Також дія цього закону не застосовується до випадків, коли загибель військовослужбовця, військовозобов'язаного чи резервіста сталася внаслідок дій у стані алкогольного, наркотичного або токсичного сп'яніння, або якщо це наслідок навмисного заподіяння собі тілесного ушкодження. Закон також не поширюється на іноземців та осіб без громадянства, які проходять військову службу у ЗСУ.

Соціально-правовий захист військовослужбовців Збройних Сил України включає в себе гарантії, що представляють визначені зобов'язання держави, які підтверджують виконання нею своїх певних обов'язків, за які вона несе повну матеріальну і фінансову відповідальність [2]. Також, виплачуються компенсації, що призначаються з державного бюджету для покриття додаткових витрат, які надаються при втраті працездатності, або для надання підтримки ветеранам та сім'ям загиблих учасників бойових дій.

Крім того, військовослужбовці мають повний захист від держави і можливість користуватися всіма правами і свободами, що закріплені в Конституції України (згідно зі статтею 18 ЗУ «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України»). Держава забезпечує соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей відповідно до законів і відповідних нормативно-правових актів (згідно зі статтею 19 Закону України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України»). Також, військовослужбовцям гарантується свобода наукової, технічної та художньої творчості (згідно з пунктом 1 статті 8 Закону «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України») [4].

Після аналізу нормативно-правових актів, які регулюють соціальний та правовий захист учасників бойових дій в Україні, можна зазначити, що держава приділяє значну увагу цим питанням. Проте, багато проблем, пов'язаних із оформленням відповідних статусів та отриманням пільг військовослужбовцями виникають через складність документообігу та внутрішню військову бюрократію, а також через помилки, допущені при оформленні документації. Тому важливо впровадити систему електронного документообігу для вирішення цих питань. Також є необхідність у створенні юридичної служби з числа фахівців різних галузей (юрисконсультів, адвокатів, нотаріусів), яка надаватиме комплексну юридичну допомогу учасникам бойових дій та членам їхніх сімей, в тому числі й на волонтерських засадах.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» від 03.08.2023. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

2. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 05.10.2023. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

3. Закон України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 26.10.2022. № 2262-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text>.

4. Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» від 30.07.2023. № 548-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/548-14#Text>.

5. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Садалюк Альона
sadaluk18@gmail.com

Науковий керівник:

Боковець О.І.,
доктор філософії з психології, викладач, КПІ ім. Ігоря Сікорського

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Війна в Україні актуалізувала проблему соціально-психологічної реабілітації військовослужбовців. Актуальність даної проблеми полягає у тому, що участь у воєнних конфліктах та/чи повномасштабних війнах негативно відображається на психічному здоров'ї військовослужбовців. Досить часто військові, які пережили травматичні події, відчувати стрес, депресію, посттравматичний стресовий синдром (ПТСР) та інші негативні психічні стани. Окрім згубних наслідків для психічного здоров'я, військові можуть також мати труднощі у побудові взаємин з рідними та/чи іншими суб'єктами спілкування, з працевлаштуванням, реінтеграцією в суспільство й т.д. Саме тому соціально-психологічна реабілітація є важливим кроком у

забезпеченні психологічного благополуччя кожного військовослужбовця Збройних сил України.

Термін «реабілітація» походить від латинських слів «re-» – відновлення та «habilis» – здатність, тобто «rehabilis» – відновлення здатності (властивостей), валідності індивідуума [1, с. 152].

Психологічна реабілітація військовослужбовців – це комплекс заходів, скерованих на покращення та відновлення психологічних функцій особистості. При її успішному та, головне, своєчасному проведенні особистість зможе швидко адаптуватись до мирного життя та уникнути багатьох проблем, які часто супроводжують тих, хто має досвід бойових дій [2]. За допомогою психологічних впливів можна знизити рівень нервово-психічної напруженості, швидше відновити витрачену нервову енергію і, тим самим, сприяти прискоренню процесів відновлення в інших органах і системах [2, с. 154].

У переважної більшості військовослужбовців, які постраждали в повномасштабній війні та/або антитерористичної операції, мають психічні розлади. Відповідно реабілітаційні заходи проводять для відновлення позитивного ставлення хворого військовослужбовця до родини, суспільства, військового колективу, життя загалом і попередження формування психічного дефекту у хворого військовослужбовця зі схильністю до самоізолювання. Тривале активне лікування хворого приводить до компенсації психічного стану, що надає змогу хворому тримати під власним контролем остаточні прояви своєї хвороби [2, с. 154].

Психологічна реабілітація військових є важливою складовою процесу післябойової адаптації та повернення до цивільного життя. Вона повинна бути спрямована на відновлення психічного стану особистості, її соціальну адаптацію та інтеграцію в суспільство. Одним із основних завдань психологічної реабілітації є психологічна підтримка та стимулювання особистісного розвитку військових, наприклад, шляхом психотерапевтичних

методик, групових занять, психологічних тренінгів, та інших форм роботи з психологом.

Поряд із психологічною реабілітацією, соціальна адаптація та інтеграція у суспільство також є важливим завданням. Соціальна реабілітація включає надання практичної допомоги у вирішенні соціальних проблем, з якими зіткнулися військові. Наприклад, це може бути соціальна підтримка у пошуку роботи, отриманні освіти, отриманні житла та інших соціальних послуг. Важливою складовою цього процесу є також формування позитивного самовизначення та самооцінки людини, що може бути досягнуто за допомогою розвитку навичок саморегуляції, підвищення самоповаги та самосприйняття.

Підтримка родини учасника бойових дій є ще одним важливим аспектом соціально-психологічної реабілітації. Родина може бути піддана стресу та/чи іншим викликам у зв'язку з поверненням військовослужбовця з бойових дій, його психічним станом та іншими проблемами. Тому важливо надати родині консультативну та психологічну підтримку, інформацію та рекомендації щодо взаємодії з ним, а також організувати групові заняття для родин військових. На даний момент психологічної допомоги потребує кожен: як і військовий, так і цивільна людина. Відтак важливим є впровадження психологічної профілактики як для самих військових, їх рідних, так і цивільного населення.

Відтак соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців включає психотерапевтичну підтримку, групову терапію, тренування навичок соціальної адаптації та інші методи, що спрямовані на розв'язання психологічних проблем, збереження самостійності та покращення якості життя ветеранів. Під соціально-психологічними технологіями реабілітації особистості розглядаємо сукупність прийомів, методів, технік, інтервенцій, які використовуються для підтримання та відновлення здатності особистості до життєтворення [3, с. 7].

У цілому, соціально-психологічна реабілітація військових є складним і багатограним процесом, що спрямований підтримку та інтеграцію

військових у цивільне життя, відновлення їх психологічного стану та соціальної адаптації. Цей процес вимагає спільних зусиль психологів, соціальних працівників, медичного персоналу та інших фахівців для досягнення успішних результатів. Соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців включає комплекс різноманітних психологічних і соціальних заходів.

Отже, соціально-психологічна реабілітація військовослужбовців – це комплекс психологічних і соціальних заходів, що спрямовані на відновлення й покращення психічного здоров'я особистості, а також побудову різноманітних соціальних взаємодій з іншими.

Список використаних джерел

1. Базарний С. В. Соціальна реабілітація військовослужбовців. Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету : [збірник]. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 32. С.152–157.
2. Психологічна реабілітація військовослужбовців. URL: https://arpp.com.ua/blog/psychological_rehabilitation_of_military/.
3. Титаренко Т.М. Соціально-психологічна реабілітація особистості: етапи, технології, техніки. Наукові студії із соціальної та політичної психології. 2018. Вип. 41. С. 157–167.

Серга Тетяна

tserga2017@gmail.com

к. соц. н., доцент

доцент кафедри «Соціальна робота» НУ «Запорізька політехніка»

НАПРЯМКИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЇХНІХ СІМЕЙ

Військовослужбовці – це громадяни України, які знаходяться на військовій службі в лавах Збройних Сил України та інших військових структурах, згідно із законодавством країни. Ця категорія включає в себе осіб офіцерського складу, прапорщиків, мічманів, а також військовослужбовців, які служать строкову службу або за контрактом. Усі перелічені категорії мають військові звання, користуються повним спектром соціальних, економічних, політичних та особистих прав. Вони також несуть обов'язки перед державою, які передбачені Конституцією України.

Військовослужбовці завжди відіграють надзвичайно важливу роль у стабільності, безпеці та розвитку нашого суспільства. Ці особи, які вибрали служіння Батьківщині, часто стикаються з викликами, що вимагають величезних жертв та відданості. Особливо зараз, після початку російсько-української війни.

Сім'ї військовослужбовців також відіграють важливу роль. Вони підтримують своїх близьких на відстані, ділять з ними радощі та труднощі служби, їм часто доводиться адаптуватися до відсутності члена сім'ї на тривалий час. Родини є опорою для військових, даючи їм емоційний заряд та мотивацію служити. Сім'ї військовослужбовців також мають певні пільги, встановлені українським законодавством.

Однак, на жаль, існують актуальні проблеми, з якими стикаються військовослужбовці та їхні сім'ї. Аналіз проблем можна почати з опису підвищених ризиків для фізичного і психологічного здоров'я військовослужбовців.

Дослідники частіше згадують про такі фізичні ризики військовослужбовців, як бойові травми, хімічна й біологічна травма та фізичне перевантаження. Також військова служба часто вимагає ментальної витривалості та адаптації до високих рівнів стресу, що призводить до ряду психологічних проблем та травм. Це в першу чергу – посттравматичний стресовий розлад та емоційне вигорання.

Після повернення до мирного життя, військовослужбовці стикаються з неменшими викликами. А саме, суспільство, як правило, відноситься до колишніх вояків з непорозумінням та побоюванням, що тільки усугубляє хворобливу реакцію ветеранів на незвичну обстановку, котру вони сприймають та розцінюють з притаманним їм фронтовим максималізмом. Людина, виходячи з екстремальної ситуації, що пов'язана з погрозою для життя, зіштовхується із серйозними проблемами її непотрібності та нерозуміння в суспільстві. Медичні, юридичні, економічні, побутові труднощі після повернення з фронту, потребують вирішення, взаємини з сім'єю теж часто вимагають нових підходів.

Тому у час воєнного стану актуальність забезпечення належного соціального захисту військовослужбовців, залучених до оборони України, є вкрай важливою. Ігнорування ключових питань соціального захисту може призвести до погіршення соціального забезпечення військових та їхніх сімей, що, в свою чергу, негативно вплине на боєздатність Збройних Сил, зниження якості професійної підготовки військовослужбовців та їхніх морально-вольових якостей.

Система соціально-правового захисту військовослужбовців, яка існує в нашій державі, вимагає постійного перегляду та пристосування до реальних проблем та потреб вказаної категорії громадян.

Основна задача соціально-правової підтримки військовослужбовців, їх родин – це не лише формальне, але й ефективне гарантування їх прав, свобод, пільг і соціальних привілеїв, відповідно до діючого українського законодавства. Особлива увага приділяється ситуаціям втрати працездатності,

годувальника або роботи, де потреба в підтримці найактуальніша. Додатково, важливим є забезпечення як матеріальних, так і духовних потреб військових підрозділів. Створення сприятливої соціальної атмосфери у військових колективах не лише сприяє згуртуванню команди, але і підвищує авторитет військовослужбовців у суспільстві [1].

Аналізуючи спеціальну літературу з досліджуваної проблематики, можна означити основні напрямки заходів соціального та правового захисту військових та їх родин:

- вдосконалення українського законодавства у сфері соціально-правового захисту включає аналіз існуючих законів, внесення пропозицій до нових законопроектів і постійний моніторинг їх виконання;

- моніторинг соціальних процесів у військових підрозділах передбачає регулярне вивчення соціального клімату, розробку стратегій превентивної роботи щодо можливих соціальних конфліктів;

- втілення заходів щодо правового і соціального захисту військового персоналу включає розробку програм підтримки, психологічну допомогу, а також інші ініціативи;

- просвітницька діяльність у військових підрозділах охоплює не лише інформаційні кампанії, але й навчальні семінари, використання ЗМІ та соціальних мереж для активного інформування про права та соціальні гарантії;

- взаємодія з органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями, профспілками та іншими структурами є ключовою для забезпечення координації дій та взаємодії на різних рівнях управління;

- цільова робота з військовими та їх родинами передбачає індивідуальний підхід, консультування та підтримку в різних життєвих ситуаціях [2].

Таким чином, військова служба часто ставить військовослужбовців та їх сім'ї перед великими викликами. Тому соціальна підтримка та соціальний захист є ключовим елементом добробуту військовослужбовців та їх сімей, яка

має забезпечувати стабільність, безпеку та ресурси для адаптації до викликів військової служби, а після повернення – ресоціалізації в мирному соціумі.

Список використаних джерел

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 21.11.2011 р., № 2011. ХП. ст. 78.

2. Гринько Р. В. Соціальний захист військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. № 3. С. 161-166. Електронний ресурс. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2022_3_26.

Ганна Скидан

hanna.skydan.gf@donntu.edu.ua

Науковий керівник:

Дмитрик І.О., к. іст. н., доц., доц. кафедри історії та права
ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»

**ЧИННИКИ АДАПТАЦІЇ ДО НОВОГО СОЦІАЛЬНОГО
СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНЦІВ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ДО ПОЛЬЩІ ПІСЛЯ 24
ЛЮТОГО 2022 РОКУ**

Після початку повномасштабного вторгнення на територію України близько 9 млн. українців залишили домівки та перетнули кордон з сусідньою Польщею. Саме на території даної країни залишилось проживати найбільше число українців.

Попри власну безпеку під час евакуації, основною мотивацією до перетину кордону було бажання надати дітям комфортні умови для навчання та проживання. На початок березня 2023 р. майже 3 млн громадян повернулися до України після звільнення їх населених пунктів, однак інші й досі знаходяться на території Польщі [1, с. 40].

Мета – проаналізувати чинники адаптації українців до нового соціального оточення на території Польщі після повномасштабного вторгнення.

Аналізуючи проблеми та складнощі українців на території Польщі, варто звернути увагу на основні чинники соціальної адаптації, які дозволяють максимально швидко звикнути до нових умов та асимілюватися. Пошук житла був та залишається для наших співгромадян нагальною проблемою. Під час найгострішої фази вторгнення людей розселяли у таборах для біженців, санаторіях, школах, чи місцях, де були мінімальні санітарні умови, була можливість встановити ліжка, приготувати їжу.

Українські біженці створили значний попит, тому житло на території Польщі суттєво подорожчало, це ускладнення змусило шукати житло в інших державах. Однак, ті хто має орендоване житло на довгий час та за помірною ціною, досить легко адаптувалися та намагаються розв'язувати наступні проблеми.

Провідною причиною для виїзду з України для значної кількості українців став пошук безпечних умов проживання та навчання дітей. Наразі, батьки концентрують увагу на психологічному стані дітей, що пережили військову агресію. Це відбивається на стані здоров'я дітей. Тому тиша та спокій стали основними умовами асиміляції та звикання до нових умов проживання.

Значна кількість воєводств у Польщі обіцяла створити українські класи, однак і на сьогодні такого не було започатковано, для дітей та батьків це стало суттєвою перешкодою та складністю. Потрібно враховувати, що діти набагато швидше адаптуються, асимілюються та звикають до нових умов життя, вони швидше вивчають мову, тому батькам залишається лише уживатися [1, с. 32].

Питання освіти досить гостро постає через мову та навчальну програму. Польська влада, не дивлячись на всю підтримку, не змінювала навчальну програму суто для українців. Поляки не змінюють законодавчу чи освітню базу спеціально для українських біженців, а пропонують життя на загальних правах. Тут не можна покладати відповідальність на владу країни, це все ж більше прорахунок консульства, яке за цей час нічого не зробило в цьому

плані, не спрацювало, тобто не домовилось про полегшені умови здобуття освіти, або додаткові підготовчі курси.

Наступними проблемами для соціальної адаптації біженців стали невизначеність особистих життєвих планів та розлучення на довгий період з близькими, що суттєво погіршило психологічне здоров'я. До чергових складнощів українських біженців можна віднести: хвилювання, гостре почуття самотності, «замкненість у собі», відсутність можливості обговорити нагальне з близькими людьми.

Значна кількість українців-переселенців відчувають страх та невпевненість у майбутньому, невизначеність ситуації й, як наслідок, обмеження можливостей комфортно облаштуватися, «створити свій куточок» у чужій країні. Деякі співвітчизники стверджують, що відчувають провину перед людьми, які залишилися в Україні незважаючи на військові дії [2, с. 14].

Поляки всіляко підтримують українську культуру: проводять українські ярмарки гуманітарного спрямування. Часто проводяться культурні тижні в школах та запрошують українців для спілкування [3].

Волонтерська діяльність залишається важливим аспектом не лише для української армії, жителів зони бойових дій, але й засобом соціальної адаптації. Спільна діяльність з поляками, використання польської мови, співпереживання один одному дозволяє налагодити дружні стосунки, знайти спільні інтереси та полегшити хвилювання за власну країну та народ.

Українські переселенці, окрім вище перерахованих у процесі адаптації, зустрічаються з наступними складнощами: відправка власних речей за кордон, медична допомога, юридична допомога, відсутність знань польської чи іноземної мови, що стало перепорою на шляху працевлаштування.

Отже, ми дійшли висновку, що зараз перебування біженців на пряму залежить від офіційної позиції влади, яка приймає. Значна кількість молодих переселенців здобули право на тимчасовий захист на рік та влаштувалися на роботу. Якщо молодь та люди середнього віку зможуть швидко адаптуватися, то люди похилого віку залишаються на утриманні дітей, їм складно вивчити

мову та звикнути до нового оточення. Бажання повернутися додому у таких людей знаходиться на максимальному рівні.

Головною перепоною до повернення в Україну залишається питання безпеки для життя. Водночас «якорями» повернення в Україну залишається «ближнє коло» – місце працевлаштування, житло, родинні та товариські взаємовідносини.

Список використаних джерел:

1. Бондар Т. В, Ганюков О.А. Зовнішня міграція українців до та після повномасштабної агресії (порівняльний аналіз). *Український соціум*. 2023. №1(84). С. 32 – 53.
2. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні: аналіт. доп. / за ред. В. Потапенка. Київ: НІСД, 2023. 33 с.
3. Національне дослідження з питань міграції, торгівлі людьми та інших форм експлуатації. Київ: Міжнародна організація з міграції, 2022. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/resources/natsionalnedoslidzhennyazpytanmihratsiyitorhivli-lyudmy-ta-inshykh-form-ekspluatatsiyi-mihrantiv> (дата звернення 05.11.23).

Стрельников В. Ю.

strelnikov.poltava@gmail.com

д. пед. н., проф., Полтавська академія неперервної освіти
ім. М. В. Остроградського

ВАЖЛИВІСТЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ПОВНОЦІННОЇ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ

Актуальність проблеми реалізації індивідуальної освітньої траєкторії ветеранів війни у системі неперервної освіти для повноцінної соціальної адаптації є незаперечною. Означена проблема піднімалася у наукових розвідках, присвячених сучасному розумінню шляхів соціальної адаптації учасників війни (П. Ворона [1–2], О. Зайченко, Л. Кушнір [3]), соціальній адаптації військовослужбовців Збройних Сил України, формуванню проєктивної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах військової агресії (Л. Лебедик [4; 5]), теоретичним і методологічним засадам освіти дорослих (Л. Лук'янова, Л. Сігаєва, О. Аніщенко [6]) та ін.

Проблему реалізації індивідуальної освітньої траєкторії ветеранів війни у системі неперервної освіти для їхньої повноцінної соціальної адаптації розглянемо, спираючись також на наші попередні дослідження складників організації неперервної освіти [7], соціальної адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО у системі освіти дорослих [8], можливостей системи освіти дорослих для вирішення означених проблем [9], створення та розвитку безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану [10] та ін.

Реалізація індивідуальної освітньої траєкторії ветеранів війни у системі неперервної освіти має ґрунтуватися на таких видах адаптації ветеранів війни, як: 1) психологічна мотиваційна адаптація (полягає у перебудові стереотипів дій ветерана, його мислення тощо): 2) організаційно-цільова адаптація, що

враховує індивідуальні особливості ветеранів; 3) змістовна адаптація (передбачає варіативність навчальних планів і програм); 4) технологічна адаптація (охоплює проектування прийомів, методів, технологій навчання).

Реалізація індивідуальної освітньої траєкторії ветеранів війни у системі неперервної освіти має будуватися на основі позицій андрагогіки: 1) ветерану належить у навчанні головна роль; 2) ветеран прагне до самостійності, самореалізації і самоврядування у житті та навчанні; 3) ветеран має бойовий, життєвий, професійний досвід, який використовує для навчання себе і своїх побратимів; 4) ветеран війни навчається для вирішення власних життєвих проблем і досягнення конкретної поставленої мети; 5) ветеран розраховує на негайне застосування знань, умінь, навичок, особистісних якостей, набутих у закладі неперервної освіти; 6) навчальна діяльність ветерана у системі неперервної освіти зумовлюється побутовими, часовими, просторовими, фаховими, соціальними чинниками; 7) навчання ветерана війни є спільною його діяльністю з педагогом закладу неперервної освіти.

Список використаних джерел:

1. Ворона П. В. Соціальна адаптація учасників українсько-російської війни на сході України: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії* : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 28 лют. 2018 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2018. 322 с. С. 219–224.

2. Ворона П. В. Шляхи соціальної реабілітації учасників українсько-російської війни на сході України: зарубіжний досвід. *Вісник НУЦЗ, серія «Державне управління»*. 2018. №1 (8). С. 109–120.

3. Зайченко О. К., Кушнір Л. В. Роль інституцій культури та освіти у психосоціальній підтримці осіб з травмою війни. *Психосоціальна підтримка осіб з травмою війни: міжнародний досвід та українські реалії*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 28 лют. 2018 р. Маріуполь : ДонДУУ, 2018. 322 с. С. 291–298.

4. Лебедик Л. В. Соціальна адаптація військовослужбовців Збройних Сил України. *I Міжнар. наук.-практ. конф. «Соціальні аспекти військово-професійної діяльності сектора безпеки і оборони: виклики сьогодення»*: Збірник тез доповідей, 20.05.2021 / під ред. Трубавіної І. М., Міршука О. Є., Чупрінової Н. Ю. Х.: НА НГУ, 2021. 336 с. С. 225–227.

5. Лебедик Л. В. Формування проєктивної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах військової агресії. *Становлення особистості дитини в умовах сучасного розвитку суспільства: соціально-педагогічний, психологічний, корекційний і медичний аспекти* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 12–13 трав. 2022 р. / за заг. ред. Н. Г. Пахомової, В. І. Березан. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 266 с. С. 137–142.

6. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: монографія / авт. кол.: Лук'янова Л. Б., Сігаєва Л. Є., Аніщенко О. В. та ін. К. : Педагогічна думка, 2012. 272 с.

7. Стрельніков В. Ю. Організація неперервної освіти педагогічних працівників на засадах фасилітувального підходу в умовах воєнної агресії. *Постметодика*. 2022. №1–2. С. 64–81.

8. Стрельніков В. Ю. Соціальна адаптація переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО у системі освіти дорослих. *Філософія публічного управління*. 2018. № 2. С. 67–70.

9. Стрельніков В., Лебедик Л. Можливості системи освіти дорослих для соціальної адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО. *Роль держави та громадського сектору в соціальній адаптації переміщених осіб із зони агресії РФ та учасників АТО*: збірник матеріалів круглого столу до Дня захисника України, Київ, 17 жовт. 2018 р. / За заг. ред. Войтович Р. В., Ворони П. В. К. : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2018. С. 175–179.

10. Стрельніков В. Ю. Створення та розвиток безпечного освітнього середовища закладу неперервної освіти в умовах воєнного стану. *Освітній менеджмент: успішні практики й виклики в контексті розбудови НУШ*. Матеріали Міжрегіон. наук.-практ інтернет-конф. Полтава, 19 квіт. 2023 р. : за

заг. ред. С. В. Королюк, О. В. Касьянкової. Полтава : ПАНУ, 2023. 94 с. С. 63–65.

Уманчук Ольга

5672910@stud.nau.edu.ua

Науковий керівник:

Бибик Д.Д., доц., доктор філософії в галузі соціальної роботи,
доцент кафедри соціальних технологій НАУ

РЕСУРСНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Військовий конфлікт та внутрішні міграції, спровоковані російським вторгненням в Україну, суттєво впливають на соціальну інтеграцію та стають важливим викликом для психосоціальних технологій та практик соціальної роботи. Соціальна робота в цьому контексті має важливе значення, надаючи психосоціальну підтримку, допомагаючи у вирішенні конфліктів та сприяючи інтеграції через підтримку різноманітних аспектів життя та ціннісних орієнтацій.

Науковці (Т. Алексеєнко, Л. Гончар, Т. Куниця, Д. Бибик) зазначають, що справжня точка біфуркації для проблем вимушених переселенців внаслідок російської агресії в Україні дійсно пов'язана із ціннісними смислами реального життя та соціального виховання, особливо в контексті процесу їхньої інтеграції в нове соціальне середовище [1]. На процес інтеграції внутрішньо переміщених осіб впливає ключовий механізм, як-от: ресурсне забезпечення, орієнтоване на різні аспекти життя та на визначення успіху інтеграційного процесу, особливо в контексті вимушених переселенців.

Ресурсне забезпечення в сучасному суспільстві відіграє критичну роль у процесі соціальної інтеграції і визначає можливість індивідів та груп втілювати свої потенціали та амбіції, брати участь в суспільних подіях і

здійснювати повноцінну участь у житті суспільства [3]; набуває певного змісту, структури та функцій відповідно до наявної професійної діяльності, яка потребує удосконалення та інноваційних перетворень [4]. Важливу роль у розумінні ресурсного забезпечення, зокрема у контексті біженців та їхньої інтеграції в нові суспільства варто зосередитися на різних аспектах ресурсів (особистісні ресурси, матеріальні ресурси, соціальні ресурси, культурні ресурси тощо), які впливають на успішну адаптацію та інтеграцію вимушених переселенців.

Матеріальні ресурси становлять невід'ємну складову нашого благополуччя та соціальної інтеграції. Вони є основою для задоволення наших прямих потреб, таких як житло, фінансова стабільність та здатність забезпечити собі засоби існування. У свою чергу, ці ресурси відкривають широкі можливості для розвитку, самовираження та досягнення в житті. Сприятливе житло виступає не лише як простір для відпочинку та сну, але й як основа для творчості та самовираження. Фінансова стабільність, яка несе за собою стійкий дохід, є ключовим елементом для розкриття нашого потенціалу. Таким чином, матеріальні ресурси не лише забезпечують нас життєво важливим, але і відкривають безмежні можливості для реалізації свого потенціалу та глибокої інтеграції в суспільство [2].

Економічні ресурси не лише відкривають шлях до ринку праці, але й стають мандрівкою у світ можливостей та підприємницької активності. Вони є тим силою, яка підтримує наше фінансове благополуччя і важливим чином впливає на нашу економічну інтеграцію. Доступ до ринку праці визначає наші кар'єрні можливості та стає ключем до реалізації наших професійних амбіцій. Підприємницька діяльність відкриває перед нами шлях до творчості та інновацій.

Освітні ресурси грають важливу роль у процесі соціальної інтеграції, створюючи можливість для людей отримати не лише знання та навички, але й відкриваючи шляхи особистого та професійного зростання. Як основний

елемент соціальної інтеграції, освіта виступає мостом, що сполучає індивіда з суспільством [3].

Культурні ресурси визначають участь у подіях суспільства, які відкривають шлях різноманітним можливостям. Під час культурної інтеграції важливо насолоджуватися розмаїттям можливостей для особистого розвитку, сприяючи взаєморозумінню серед культурних спільнот. Взаємодія з різноманітними культурами – це не лише обмін традиціями, але і відкриття нових горизонтів, де кожен елемент приносить свою унікальну нотку.

Соціальні ресурси відіграють визначальну роль у складному процесі інтеграції, створюючи різноманітні мережі соціальних зв'язків та забезпечуючи важливу підтримку від громадських організацій та спільнот. Мережі та підтримка спільнот дають можливість вирішувати завдання, пов'язані не тільки з роботою, але й вдало впроваджуватися в нові соціальні та професійні групи.

Загалом, забезпечення ресурсами визначає можливість індивідів і груп отримувати доступ до можливостей, необхідних для активної участі в суспільних процесах і задоволення основних потреб. Справедливий розподіл та доступ до цих ресурсів визнаються важливим завданням для створення умов рівних можливостей та соціальної інклюзії для всіх членів суспільства.

Біженці, переїжджаючи до інших країн та суспільств, нерідко стикаються з втратами в різних сферах свого життя. Це може включати втрату соціальних зв'язків, стабільного проживання, роботи, а також втрату звичної культурної спадщини та мови. З метою успішної інтеграції в нове суспільство та відновлення втрачених ресурсів переселенці вдаються до двох основних стратегій: заміщення та заміна ресурсів. З іншого боку, заміна ресурсів передбачає зміну підходу до використання ресурсів у нових умовах.

Такі стратегії дозволяють внутрішньо переміщеним особам адаптуватися до нових умов і зберігати рівновагу у своєму житті, навіть за умов втрат, які вони можуть зазнати під час міграції. Це свідчить про рішучість та ресурсну

міцність цих індивідів у подоланні труднощів та досягненні соціальної інтеграції у нових суспільствах.

Список використаних джерел:

1. Алексєєнко Т.Ф., Гончар Л.В., Куниця Т.Ю., Бибик Д.Д. Вимушені переселенці: соціально-педагогічні проблеми і досвід підтримки: монографія / [за ред. Т.Ф. Алексєєнко. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 240 с.
2. Кобзін Д., Левкіна Г., Луньова О., Черноусов А., Щербань С. Методичний посібник з оцінювання потреб ВПО у громадах. Харків: ХІСД, 2020. 246 с.
3. ОБСЄ. Внутрішнє переміщення внаслідок конфлікту в Україні: підвищена незахищеність постраждалого населення та чинники напруженості в громадах. Тематичний звіт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/uk/ukraine-smm/261206?download=true>
4. Савельчук, І. Б. Ресурсне забезпечення інноваційного освітнього середовища підготовки соціальних працівників [Текст] / І. Б. Савельчук // Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Педагогіка. Соціальна робота / гол. ред. І.В. Козубовська. – Ужгород : Говерла, 2019. – Вип. 2 (45). – С. 154–158.

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

Соціальне проєктування розглядається як систематичний підхід до розв'язання соціальних проблем та досягнення соціальних цілей через планування та впровадження проєктів. Це процес розробки та впровадження ініціатив, спрямованих на вирішення соціальних проблем чи покращення якості життя в певній групі чи спільноті. Цей підхід поєднує в собі елементи планування, аналізу та управління з метою досягнення позитивних соціальних результатів. Важливо наголосити, що однією з ключових характеристик соціального проєктування є акцент на здійсненні соціальної зміни або поліпшення якості життя конкретних індивідів чи груп населення. Також важливою є участь зацікавлених сторін та громадськості у всіх етапах проєкту. Тобто, по суті соціальне проєктування є одним з механізмів соціального партнерства.

У соціальній роботі проєктування розглядається як складова управління соціальними установами і, відповідно, менеджменту фахівців соціальної сфери; як соціальна технологія, метою якої є прогнозування та програмно-цільова реалізація соціальних нововведень. Відповідно, як вважає Л. Романовська, «соціальне проєктування можна зарахувати до інноваційної діяльності, оскільки воно передбачає чітко сконструйовані дії, локалізовані за часом, місцем і ресурсами» [1, с. 105].

Соціальне проєктування – це конструювання індивідом, групою чи організацією дії, спрямованої на досягнення соціально значущої мети, яка є локалізованою за місцем, часом і ресурсами. Сутність соціального проєктування полягає в конструюванні бажаних станів майбутнього. Метою соціального проєктування є організація процесу, який дає початок змінам у

соціальному середовищі [2, с. 52]. Основні кроки соціального проектування передбачають:

1. Визначення проблеми або потреби: ретельний аналіз соціального оточення для виявлення конкретних проблем або потреб, які слід вирішити.

2. Визначення мети та цілей: сформулювання конкретної мети та цілей проекту, які визначають бажаний соціальний вплив.

3. Аналіз аудиторії: визначення групи людей або спільноти, які будуть вигідні від проекту; розуміння їхніх потреб та перспектив.

4. Вибір стратегії: розробка стратегії для досягнення визначених цілей, включаючи вибір методів та інструментів.

5. Розробка бюджету: оцінка фінансових ресурсів, необхідних для впровадження проекту, та розробка бюджету.

6. Впровадження та виконання: реалізація проекту з дотриманням розроблених стратегій та планів.

7. Моніторинг та оцінка: систематичний аналіз результатів для визначення ефективності проекту та внесення необхідних змін.

8. Звітність та поширення інформації: публічне представлення результатів проекту та поширення інформації про досягнення та виклики.

У практиці діяльності Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області проектна діяльність з кожним роком займає все більш помітне місце. Цьому «сприяє» і недостатнє фінансування соціальної сфери, що не дає змоги належним чином покращувати матеріально-технічне забезпечення установи та розвивати спектр соціальних послуг відповідно до потреб населення в повній мірі. Разом з тим, реформа децентралізації відкрила нові перспективи для підвищення доступності та якості соціальних послуг. Одним із шляхів такого розвитку є залучення інвестицій. Фахівцями терцентру було визначено, що широкі можливості для залучення інвестицій має проектна діяльність, яка створює умови для соціального партнерства державних і недержавних закладів, вітчизняних та міжнародних організацій. Результатом

такої діяльності стала участь установи в соціальних проєктах, спрямованих на розвиток системи соціальних послуг у громаді.

Так, завдяки співпраці з Представництвом Фонду міжнародної солідарності в Україні (Solidarity Fund PL in Ukraine) було реалізовано кілька соціально важливих проєктів: облаштування на території терцентру відкритого простору «Кольорове життя» з метою покращення якості надання соціальних послуг для людей похилого віку та осіб з інвалідністю, задоволення їх пізнавальних і культурних інтересів, організації змістовного дозвілля; «Створення соціального хабу «Ми разом» на базі відділення денного перебування Територіального центру Ніжинської ТГ».

Серед головних здобутків і налагодження співпраці з ПРООН – Програмою Розвитку Об'єднаних Націй, що дозволило реалізувати проєкти зі створення інноваційного сервісу «Мобільна соціальна служба з обслуговування на дому, паліативного догляду та натуральної допомоги», вдосконалення сервісу «Університет третього віку» та ін.

В межах співпраці ніжинської громади з програмою «DOBRE» був реалізований проєкт «Покращення мобільності надання соціальних послуг жителя Ніжинської ТГ»: з метою підвищення якості та оперативності надання соціальних послуг для соціальних працівників терцентру було придбано 65 велосипедів, світловідбивні жилети та захисні шоломи.

За підтримки БО «БФ «Право на захист» за сприяння AWO International та фінансової підтримки Aktion Deutschland Hilf в терцентрі нині реалізується проєкт «Соціальна пральня», мета якого – створення сучасної модернізованої пральні для якісного, доступного та швидкого прання одягу, постільної білизни та інших речей та задоволення соціально незахищених верств населення у послугі прання.

Таким чином, впровадження соціально значущих проєктів у сфері соціальної роботи створює реальні перспективи для залучення додаткових інвестицій в розвиток соціальної сфери громади. Визначальною умовою ефективності роботи у цьому напрямі є партнерська взаємодія всіх суб'єктів.

Список використаних джерел

1. Романовська Л. Особливості соціального проєктування в соціальній роботі. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 68. Т. 1. С. 104–108.

2. Лемко Г. І. Соціальне проєктування: дефініція поняття. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2021. № 78. С. 50–53.

РОЗДІЛ 6

СОЦІАЛЬНЕ ПРОЄКТУВАННЯ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ ВРАЗЛИВИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ВІЙНИ

Андрєєва Катерина

магістр НУОЗ України імені П.Л.Шупика

katyaandreeva2014@ukr.net

Науковий керівник:

Дубич К.В., д.н.держупр., проф.,

кафедра управління охороною здоров'я

та публічного адміністрування НУОЗ України імені П.Л.Шупика

ВЗАЄМОДІЯ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДНОВЛЕННЯ, АДАПТАЦІЇ ТА ПІДТРИМКИ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ І ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Сучасний розвиток українського суспільства відбувається в умовах військової агресії та використанням зброї забороненої Женевською Конвенцією, що характеризується високим рівнем каліцтва і завдання тяжким поранень не тільки військовослужбовцям, а й цивільному населенню, що потрапляє під бомбардування або живе на окупованій та прифронтівій зонах.

Зважаючи на таку ситуацію учасники бойових дій та цивільне населення потребує невідкладної соціально-медичної допомоги, яку необхідно забезпечити медичними послугами і технологіями соціальної роботи. В даному випадку медичне обслуговування тільки своїми послугами, не може забезпечити відновлення, адаптацію та соціальну підтримку різних категорій населення і тому в цьому процесі у мультидисциплінарній команді беруть участь не тільки медики а й соціальні працівники з методами, формами та засобами соціальної роботи, що відіграє важливу роль в процесі адаптації та

соціальної реабілітації і в загальному рахунку забезпечує високий результат відновлення пацієнтів, як у фізичному так і соціальному стані [2].

Серед стратегічних напрямків соціально-медичного обслуговування, які реалізуються сьогодні в Україні в умовах воєнного часу, можна виділити дві основні групи: стратегічні напрями державного рівня, що направлені на збереження та відновлення здоров'я та соціального захисту населення в цілому, і стратегічні напрями, обумовлені вдосконаленням самої системи охорони здоров'я та соціальної роботи в системі соціального захисту (внутрішньогалузеві) і пов'язані зі зміною механізмів фінансування технологій соціального та медичного обслуговування з забезпечення відновлення, адаптації та соціально-медичної підтримки тих, хто постраждав внаслідок військової агресії. При цьому всі стратегічні направлення мають на меті підвищення ефективності функціонування системи охорони здоров'я та соціального захисту як основного формату покращення стану соціально-економічного та медичного обслуговування населення України[3].

Серед тактичних напрямів основного державного рівня особливе місце посідає стратегічний напрям врахування інтересів соціальної медицини та системи соціального захисту через технології соціальної роботи, який направлений на посилення взаємодії держави та постраждалих внаслідок військової агресії для реалізації основного соціального завдання держави перед населенням: забезпечення відновлення, адаптації та соціально-медичної підтримки.

Не дивлячись на великі розбіжності в ресурсній забезпеченості національних систем охорони здоров'я та соціального захисту населення, їх організації, ефективності функціонування, причини для змін спричинені в першу чергу дефіцитом фінансування [2]. Система охорони здоров'я та соціального захисту населення через діяльність соціальних служб та установ потребували постійного перегляду стратегічних напрямів таких об'єктивних чинників, як технологічний розвиток медицини та соціальної роботи, старіння населення, організаційно-структурні витрати, функціонування науково-

дослідних установ з розроблення інноваційних методик як в медичному так і соціальному обслуговуванні населення, протезуванні, транспортуванні тощо, саме розвиток і взаємодія цих систем може забезпечити синергетичний поступ в якості медичного та соціального обслуговування постраждалих внаслідок військової агресії.

Іншим провідним напрямом в системі управління охороною здоров'я та соціальною роботою є створення різних форм об'єднаної взаємодії. Так, об'єднання ОЗ та системи соціального захисту в економічно вигідні мережі дає змогу краще задовольнити потреби соціально-медичного обслуговуваного населення і знизити негативні наслідки зубожіння населення та життя в умовах постійного ризику в період війни.

Взаємодія медичних та соціальних мереж в період з забезпечення відновлення, адаптації та соціальної реабілітації зі страховиками, досвід організації якої значно поширений у Сполучених Штатах Америки (США), покликана гарантувати стійкість в їх фінансуванні [1]. Заслугує на увагу і кластерна модель взаємодії держави, ОЗ, системи соціального захисту освіти, науки і бізнесу виводить відносини всередині соціально-економічного забезпечення населення на новий вектор відносин[2].

Список використаних джерел:

5. Державна політика у сфері охорони здоров'я: кол. моногр. : у 2 ч. / [кол. авт.; упоряд. проф. Я. Ф. Радиш ; передм. та заг. ред. проф. М. М. Білинської, проф. Я. Ф. Радиша]. – К.: НАДУ, 2013. – Ч. 1 – 396 с.

6. Дубич К. В. Соціальне замовлення – ефективний механізм надання соціальних послуг в Україні : [Електронне видання] / К. В. Дубич // Державне управління : теорія та практика : електрон. наук. фах. вид. – 2013. – № 1. – URL : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/14.pdf>. – 11 с

7. Слабкий Г. О. Стратегія реформування системи охорони здоров'я України / Г. О. Слабкий [Електронний ресурс]. – URL : http://kazatinrda.gov.ua/upload/files/Politika/stategiya_reformuvannya.pdf.

Михайлюк М.В.

mahyrochkamiha21@gmail.com

Науковий керівник:

Боковець О.І.,

доктор філософії з психології, викладач, КПШ ім. Ігоря Сікорського

СОЦІАЛЬНІ ПРОЕКТИ ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ БІЖЕНЦІВ – ЖЕРТВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ДОСВІД ІТАЛІЇ

Повномасштабне вторгнення росії на територію України вплинуло на всі сфери життєдіяльності суспільства: економічний стан, політику, міждержавні відносини, завдало багато втрат і досі ставить під ризик життя українців. Із початком війни, безліч осіб покинули свої домівки, аби дістатися безпечнішого місця перебування – дехто отримав статус внутрішньо-переміщеної особи (ВПО), інші шукали прихистку за кордоном. Міграційний процес українців став викликом не тільки для України, але й для країн Європи. Найбільша частка біженців припала на Польщу, Німеччину, Чехію, Іспанію, Італію, Велику Британію тощо. Відповідно до статистичних даних Організації Об'єднаних Націй (ООН) станом на червень 2023 року налічувалось 6,28 млн українців за кордоном (враховуючи усі країни світу), з яких 5,93 млн – на території Європи [4].

Однією із країн, що була готова прийняти та надати статус тимчасового захисту біженцям із України, стала Італія. Соціальна політика Італії має вже більше 50-ти років досвіду роботи з мігрантами та чітку стратегію надання допомоги жертвам війни. Не дивлячись на масові прибуття біженців із Гвінеї, Тунісу, Бангладешу, Єгипту, Сирії, Камеруну, Малі та інших країн, українські мігранти постали новим викликом для приймаючої країни. Цей виклик пов'язаний, по-перше, з кількісними характеристиками (тобто, кількістю біженців), по-друге, з психологічними та фізичними травмами, які жертви отримали у період перебування у зоні бойових дій.

Тактика соціальної роботи в Італії полягає у функціонуванні соціальних центрів, створенні незалежних соціальних проектів і діяльності комун. Для роботи із такою категорією, як біженці та жертви збройного конфлікту, в першу чергу слід враховувати можливість наявності у них певних травм, а також специфіку менталітету й культурні особливості. Таким чином, соціальні працівники в Італії у роботі з українськими мігрантами, повинні дотримуватися не тільки стандартної стратегії надання соціальних послуг жертвам збройного конфлікту, але й – комунікативних принципів крізь призму «міжкультурної компетенції».

З початку прибуття біженців з України на територію Італії була створена низка соціальних проектів, націлених на профілактику, реабілітацію та культурну інтеграцію осіб будь-якого віку. Одним із перших масштабних і важливих проектів став проект «Психологічна допомога під час війни», що розроблений Апостольським Екзархатом у співпраці з благодійною організацією «Карітас» та Асоціацією українських психологів в Італії «Mondo-Sвіт». Метою проекту є підтримка жертв війни, які страждають від стресового або депресивного стану, мають психічні розлади, пережили звалтування й інші травмуючі події, та не здатні самостійно вирішити власні проблеми, потребують зовнішньої підтримки. Варто наголосити, що консультування проводять українською мовою, офлайн та/чи онлайн на безоплатній основі [1].

Збройний конфлікт в Україні наклав відбиток не лише на психічному стані людей, але й лишив багатьох можливості заробляти кошти собі на життя. Безліч осіб залишились безробітними та були вимушені шукати нове робоче місце в Італії, щоб задовільнити базові потреби. Це досить нелегка праця, особливо для жінок, адже без знання мови та розуміння економічних процесів країни, вони ризикували стати жертвами трудової експлуатації та торгівлі людьми. Відтак із метою надання доступу до робочих місць біженцям із України, шляхом встановлення співпраці роботодавців із майбутніми працівниками реалізовано соціальний проект «PUOI». Окрім того, реалізатори проекту організовують заходи з профорієнтації, курси з підвищення

кваліфікації, допомагають у формуванні так званих м'яких і важких навичок («soft та hard skills») та проводять стажування. Сформовані навички суб'єкт може застосовувати на новому робочому місці [3].

Цікавим прикладом у створенні та реалізації соціальних проектів є соціальний центр «Astalli», що вже понад 40 років спрямовує свою діяльність на надання біженцям послуг, зокрема, таких як: захист прав, супровід, соціальне обслуговування, психологічна та медична підтримка осіб. Серед проектів доцільно виділити такі: курси з італійської мови з носіями; курси з навчання водіїв; курси з фінансової грамотності; заняття з танцювально-рухової терапії; йога для жінок та інші [2]. Усі види діяльності спрямовані на швидшу адаптацію та інтеграцію осіб у нове соціокультурне середовище. До того ж деякі з них реалізуються задля нормалізації психічного стану особистості, інші – націлені на набуття нових знань та навичок.

Однією із вразливих категорій у збройному вторгненні росії на територію України виступають діти. У силу своєї ще не сформованої та вразливої психіки, малеча не здатна іноді контролювати власні емоції. До цього мають бути готові не тільки батьки, але й усе соціальне оточення дитини. Так, «Arcipelago Educative» є інноваційним проектом, що розробляє програми для інклюзивних шкіл і дитячих садків, куди приймають українців. Реалізатори проекту пропонують різноманітні заходи, що включають всілякі активності, ігри, фізкультхвилинки, а також навчально-методичне забезпечення (наприклад, книги, методичні рекомендації тощо) задля стабілізації психічного стану дитини та адаптації до нового соціального середовища [5]. Запропоновані програми, у межах даного проекту, також корисні для вчителів, які працюють з даною вразливою категорією дітей.

Варто наголосити, що медична допомога українцям в Італії не залишається поза увагою, але не реалізується у проектній діяльності, а надається безпосередньо у лікарнях або спеціалізованих центрах за фактом звернення.

Отже, досвід італійської держави у створенні соціальних проєктів з метою допомоги українським біженцям є досить різностороннім. Соціальна політика Італії здебільшого спрямована на соціокультурну інтеграцію та нормалізацію психічного стану біженців із України. Загалом досвід створення та реалізація соціальних проєктів у Італії є досить позитивним, адже свідчить про зацікавленість у наданні допомоги українським біженцям.

Список використаних джерел:

1. Розпочали роботу нові центри надання психологічної допомоги для українців в Італії. URL: <https://www.esarcato-apostolico-ucraino.it> (дата звернення: 03.11.2023).
2. Centro astalli. Ucraina. URL: <https://www.centroastalli.it/tag/ucraina/> (дата звернення: 03.11.2023).
3. L'Emergenza Ucraina e il progetto PUOI. URL: <https://integrazionemigranti.gov.it/it-it/Ricerca-news/Dettaglio-news/id/3299/LEmergenza-Ucraina-e-il-progetto-PUOI> (дата звернення: 03.11.2023).
4. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 03.11.2023).
5. Scuola ed emergenza Ucraina: risorse e strategie utili. URL: <https://risorse.arcipelagoeducativo.it/risorse/scuola-ed-emergenza-ucraina-risorse-e-strategie-utili> (дата звернення: 03.11.2023)

РОЗДІЛ 7

ІННОВАЦІЇ В ГАЛУЗІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Костіна Валентина

vkostina2014@gmail.com

Жигилій Ганна

anya.12.14.02@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З АДАПТАЦІЇ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Однією з важливих змін, що відбулися в системі освіти України є імплементація європейських цінностей та посилення уваги суспільства до забезпечення однакових можливостей для навчання й виховання всім дітям, незалежно від особливостей їхнього розвитку та проблем соціалізації. За даними Міністерства освіти і науки України, серед дітей, що вступають до першого класу, понад 60% відносяться до категорії дітей з порушеннями розвитку, що в свою чергу, вимагає від системи освіти створення умов для успішної соціалізації кожної особистості, що підтверджує актуальність проблеми соціально-педагогічної діяльності з адаптації дітей з особливими освітніми потребами.

Аналіз наукових досліджень із проблеми соціальної адаптації молодших школярів засвідчив, що досліджено такі її аспекти: проблему соціальної адаптації особистості в умовах шкільного колективу (О. Безпалько, О. Василенко та ін.); проблему підготовки майбутніх педагогів до соціалізації учнів початкової школи, якісної підтримки їх соціальної адаптації (А. Рижанова, Ю. Чернецька та ін.); соціальної роботи з дітьми та молоддю з обмеженими можливостями в умовах інклюзії (А. Колупаєва, В. Костіна,

О. Рассказова, Л. Смеречак, О. Таранченко та ін.); педагогічний потенціал здоров'язберезувальних засобів у соціалізації дітей з особливими освітніми потребами (Г. Бондар, Н. Лерантович, Т. Крижановська та ін.). Однак проблема організації комплексної соціально-педагогічної діяльності з адаптації молодших школярів з особливими освітніми потребами в умовах закладу освіти не є повною мірою дослідженою, що зумовило необхідність його здійснення.

Метою дослідження є визначення основних напрямів соціально-педагогічної діяльності з дітьми молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в закладах освіти в умовах інклюзії.

Згідно зі змістом Концепції розвитку інклюзивної освіти в Україні, «інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» [3].

Молодший шкільний вік виступає основним етапом формування суб'єкта діяльності, спілкування та пізнання. Аналіз наукової літератури засвідчив, що специфіка процесу соціальної адаптації учнів молодшої ланки школи полягає в необхідності урахування таких важливих характеристик, що притаманні дитині цього віку як: сенситивність, підвищена чутливість кожної дитини до змісту власної Я-концепції, що робить її сприйнятливою до зовнішніх впливів тощо.

Як зазначають науковці [2], саме в умовах інклюзії передбачено, що дитина з самого раннього віку має знаходитися в соціумі, вчитися виживати та набувати нових вмінь, розвиватися як член колективу, де у дітей з особливими освітніми потребами є можливості для налагодження дружніх стосунків з іншими дітьми й для участі у громадському житті. З іншого боку, діти, які навчаються з першого класу поруч з дітьми з особливими освітніми потребами, в дорослому віці по-іншому ставляться до людей з обмеженими

фізичними можливостями, вчатья природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей, налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них.

Дослідники [4] стверджують, що метою соціально-педагогічної роботи в навчальному закладі інклюзивної орієнтації є сприяння успішному вирішенню учнями з особливими потребами власних проблем. Засоби досягнення цієї мети – вивільнення і розвиток ресурсів учня та його соціального оточення, забезпечення необхідних соціальних змін, навчання, виховання та самовиховання особистості.

Аналіз результатів досліджень О. Василенко засвідчив, що до важливих кіл соціально-педагогічної діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами належать: діяльність в межах освітнього простору закладу освіти, де навчається дитина; діяльність у просторі соціалізації дитини на різних рівнях (державних закладів соціальної допомоги, культурно-дозвіллевих закладів мікрорайону, сім'ї, вулиці тощо) [1]. Науковиця доводить, що основними завданнями цієї діяльності є допомога у формуванні у здобувачів освіти з особливими освітніми потребами навичок та умінь саморозвитку, засвоєння норм соціальної поведінки, гармонізації внутрішньо особистісних й загальносуспільних інтересів, розвиток загальноприйнятих норм взаємодії з оточенням.

Отже, враховуючі ідеї вищезазначених науковців та практиків розглядаємо соціально-педагогічну діяльність з адаптації молодших школярів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії як комплексну різноспрямовану діяльність різних фахівців як в межах закладу освіти так і в оточуючому соціалізаційному просторі, що координує соціальний педагог закладу освіти та спрямовано на створення умов для сприяння успішному вирішенню дітьми з особливими потребами власних проблем, вивільнення і розвиток їхніх ресурсів, забезпечення необхідних соціальних змін, навчання, виховання та самовиховання особистості та надання підтримуючих характеристик важливим колам взаємодії дитини з особливими освітніми

потребами. Вважаємо необхідним у комплексній програмі соціально-педагогічної діяльності з адаптації молодших школярів з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії виділити такі важливі напрями діяльності та їх змістовне наповнення: діяльність з дітьми з особливими освітніми потребами (яка передбачає розвиток у них внутрішнього адаптаційного потенціалу та навичок взаємодії з однолітками в колективі); діяльність з сім'єю дітей з особливими освітніми потребами (спрямована на педагогічну просвіту батьків стосовно умов та можливостей інклюзивного навчання та формування сімейного підтримуючого кола для дитини); діяльність з педагогічними працівниками закладу освіти (передбачає соціально-педагогічну просвіту стосовно створення підтримуючого інклюзивного без бар'єрного простору розвитку дитини з ООП); діяльність з соціальними інституціями поза межами закладу освіти (спрямована на створення підтримуючого соціалізаційного простору для дитини з особливими освітніми потребами).

Список використаних джерел:

1. Василенко О. М. Соціально-педагогічна робота з учнями з особливими потребами в загальноосвітній школі інклюзивної орієнтації. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2012. № 5. С. 29-33.

2. Костіна В.В., Смеречак Л.І. Соціальна інклюзія в Україні: імплементація закордонного досвіду та особливості підготовки майбутніх фахівців соціальної галузі. Корекційно-реабілітаційні інновації: впровадження європейського досвіду (CORRECTION AND REHABILITATION INNOVATIONS: IMPLEMENTATION OF EUROPEAN EXPERIENCE): Наукова монографія. Рига, Латвія : «Baltija Publishing», 2023. С.132-156. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-325-5>.

3. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання: Наказ МОН від 01.10.2010 № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro->

zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya (дата звернення: 10.10.2023).

4. Шульга В. В. Соціальний педагог у загальноосвітньому навчальному закладі : методичні рекомендації. Київ : Ніка-Центр, 2004. 124 с.

Крилова Ілона

Науковий керівник:

Коваль О.А.,

к.філос.н., доц., ФСП КПІ ім. Ігоря Сікорського

КОУЧИНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ У СОЦІАЛЬНІЙ ПІДТРИМЦІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Важливим завданням для сучасного суспільства є виховання особистості з інноваційним типом культури та мислення, проектування акмеологічного освітнього простору, враховуючи інноваційний розвиток освіти, суспільних та державних потреб. У відповідності до Закону України «Про освіту», дитина з особливими освітніми потребами – це така дитина, яка вимагає додаткової систематичної або ж тимчасової підтримки в освітньому просторі з метою забезпечення її права на освіту [1]. На допомогу таким дітям приходять інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ). Робота інклюзивно-ресурсних центрів полягає у наданні психологічно-педагогічних послуг дітям з особливими освітніми потребами, їх батькам та педагогам, що з ними працюють. Так, ІРЦ здійснює психологічно-педагогічну оцінку розвитку дитини, тобто визначає її особливі освітні потреби, і, виходячи з цього, визначає характер психолого-педагогічної допомоги для забезпечення супроводу такого учня фахівцями необхідної кваліфікації. Важливою складовою роботи таких центрів є надання консультацій та методичних рекомендацій педагогам, які працюють з учнями з особливими освітніми потребами у навчальних закладах. Прикладом

розгалуженої інформаційної, методичної, консультативної роботи таких центрів в Україні є Портал ІРЦ [2].

Психологічна підготовка працівників, які здатні працювати в таких центрах, має включати розвиток стійкого рівня мотивації до самовдосконалення, поглиблення професійних знань, підвищення професійної самооцінки, ознайомлення з техніками саморегуляції емоційних станів, підтримки їх оптимального рівня, психологічному асистуванні та супервізії, відпрацюванню негативних емоцій і так далі. В останні роки активної уваги в питанні підготовки соціальних працівників, шкільних психологів та педагогів у сфері інклюзивної освіти отримує коучинг, який щороку набуває все більшої популярності завдяки своїм технікам роботи, які застосовуються в різних напрямках діяльності, в тому числі й в соціальній роботі та соціальній педогогіці.

Коучинг представляє собою сучасну технологію, яка була створена для розвитку потенціалу людей для того, щоб досягнути заздалегідь поставлених та узгоджених цілей, а також повної зміни моделей поведінки, що надає можливість розкриття внутрішнього потенціалу особистості. Коучинг сприяє розкриттю потенціалу індивіда, розвиває його професійні та особисті якості, що сприяє розвитку нових здібностей та навичок, які дають можливість підвищити ефективність роботи та покращити якість життя особистості загалом. Коучинг може застосовуватися в якості універсальної технології, яка дає можливість здійснювати ефективну працю на суб'єкт-суб'єктному рівні, мова йде про вміння керувати собою, своїм станом, своїми ресурсами, допомагати іншим під час розвитку індивідуального потенціалу, у підвищенні індивідуальної ефективності, розвивати комунікативні навички, вибудовувати конструктивні стосунки з колегами, які сприяють максимальному підвищенню ефективності вирішення актуальних життєвих завдань тощо [3].

Концепція коучингу відповідає концептуальним основам сучасної інклюзивної освіти. Вона відповідає концепції особистісно-орієнтованого навчання, а коучингові навички чудово допомагають в роботі сучасним

педагогам. Використання коучингових технологій в практиці роботи інклюзивно-ресурсних центрів свідчить про поступовий перехід від традиційних занять до індивідуальної, проектної, дистанційної форм роботи. Застосування коучингового підходу у інклюзивній педагогіці дає можливість розвинути у дітей з особливими освітніми потребами відповідальності, усвідомленості, самостійності під час прийняття рішень, підвищення рівня мотивації, особистої зацікавленості в процесі навчання та в практичній підготовці. Використання коучингових технологій дає можливість розвивати у дітей нового типу мислення, яке базується на формуванні впевненості в собі та в своєму майбутньому, на бажанні взаємодіяти з навколишнім світом.

Таким чином, спеціалісти, які працюють в інклюзивно-ресурсних центрах, мають вміти аналізувати рівень навченості, вихованості, розвитку дітей з особливими освітніми потребами, створювати всі необхідні умови для розвитку, навчання та виховання дітей, обирати доречні форми, методи та засоби виховання і навчання, професійно діяти з працівниками інших освітніх установ та батьками для того, щоб забезпечити координцію педагогічного впливу на дитину, планувати та організовувати роботу з батьками, користуватися знаннями з корекційної педагогіки під час освітньо-виховної роботи з дітьми тощо. Саме тому у нагоді можуть стати коучингові технології.

Список використаних джерел:

1. Про освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 28.09.2018. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Портал ІРЦ. <https://ircenter.gov.ua>
3. Голянд, І., Чернова, Т. Філософія педагогічного коучингу. *Молодь і ринок*. № 3 (134), 2016, с. 106-112.
4. Кузан, Г. Гордієнко, Н. (2019) Освітній коучинг як інноваційна технологія професійної підготовки фахівців соціальної та соціально-педагогічної сфери у вищій школі. *Молодь і ринок*. № 3. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/166280/165584>.

**МОЛОДЬ З ІНВАЛІДНІСТЮ ОСОБЛИВА КАТЕГОРІЯ
ОТРИМУВАЧІВ ПОСЛУГ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ЦЕНТРІВ
СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ**

Робота територіальних центрів соціального обслуговування в професійній діяльності включає в себе соціальну роботу з особами з інвалідністю. Оскільки наразі спостерігається зростання числа осіб з інвалідністю в країні, соціальна робота територіальних центрів з цією категорією отримувачів послуг є надважливою та необхідною для повноцінної діяльності та запобігання розвитку побутових, психологічних та економічних проблем. Тому необхідно, щоб соціальна сфера в цьому напрямку вдосконалювалась, розвивалась та набувала значних обсягів, які б допомагали особам з інвалідністю пристосовуватися до реалій життя, і це дало б змогу підвищити їхню активність, зменшити ізоляцію від суспільства та суттєво інтегрувати у вирішення проблем соціумі як суспільно корисних громадян, які володіють значним особистісним потенціалом. Саме тому роботу, яку проводять територіальні центри з особами з інвалідністю має спрямовуватись на захист, допомогу, підтримку, піклування та супровід на засадах інклюзивності.

У Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2005 р.) наводиться наступне визначення: особою з інвалідністю є повнолітня особа зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність [1]. Тому молодим інвалідом слід вважати особу з інвалідністю у віці до 35 років.

Згідно чинного законодавства в Україні молоді інваліди можуть отримувати та користуватися такими ж самими послугами, як і інші люди, які не мають фізичних, психічних, медичних або інших обмежень. Цілі, які

ставить перед собою держава, це – подолати та мінімізувати негативні наслідки складних життєвих обставин для даної категорії клієнтів. Зокрема, для досягнення зазначених цілей, необхідно враховувати такі принципи у наданні соціальних послуг: дотримання прав людини, прав дитини та прав осіб з інвалідністю; забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; гуманізму; поваги до честі та гідності; толерантності; індивідуального підходу; комплексності; забезпечення високого рівня якості соціальних послуг; тощо [2].

Практична соціальна робота з надання соціальних послуг молодим інвалідам здійснюється різними закладами, серед яких вагоме місце належить територіальним центрам соціального обслуговування (надання соціальних послуг). Це – бюджетні установи, які здійснюють соціальне обслуговування та надання соціальних послуг громадянам, що перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги за місцем проживання або в умовах денного перебування [3].

Територіальні центри соціального обслуговування надають соціальні послуги різним вразливим групам населення: осіб похилого віку та осіб з інвалідністю – доглядають вдома, представляють інтереси, соціально адаптують та консультують з різних питань, натуральну допомогу отримують як в приміщенні центрів, так і вдома, працівники фізично супроводять, якщо отримувач послуг має порушення опорно-рухового апарату або пересувається на кріслах колісних, послуга денний догляд для дітей з інвалідністю та осіб з інвалідністю (з фізичним, інтелектуальним, моторним, сенсорним, психічним та поведінковим порушенням) надається в приміщенні територіального центру протягом дня, де є можливість отримати фізичну реабілітацію, психологічну та педагогічну підтримку, соціальний та медичний супровід, інформування з питань соціального захисту [3].

Так, соціальна послуга денного догляду, яка надається у територіальному центрі соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради передбачає забезпечення умов для денного перебування дітей з

інвалідністю та молодих осіб з інвалідністю, забезпечення харчуванням, допомогу у самообслуговуванні (дотримання особистої гігієни, рухового режиму, годування), спостереження за станом здоров'я, надання реабілітаційних послуг, формування та підтримку навичок самообслуговування, організацію денної зайнятості [4]. На 01.09.2023 р. таку послугу отримують 44 особи.

У відділенні денного догляду враховуються спроможність отримувачів до пересування в будівлі та поза її межами, використовуються різні ефективні форми та методи [4].

Таким чином, робота територіальних центрів соціального обслуговування з молодими інвалідами як вразливою категорією отримувачів соціальних послуг створює умови для інтеграції їх у суспільство, сприяє розвитку потенційних можливостей для залучення до конкретних справ громади.

Список використаних джерел:

1. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06 жовтня 2005 р. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text>
2. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19.#Text>
3. Деякі питання діяльності територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг): Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2009 р. № 1417. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417-2009-%D0%BF#Text>
4. Про затвердження Державного стандарту денного догляду. Наказ Міністерства соціальної політики України від 30.07.2013 р. № 452. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1363-13.#Text>

**СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У
НАВЧАННІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ
УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ**

Інклюзивна освіта зазвичай розглядається як спеціально організований освітній процес, що забезпечує учням з особливими освітніми потребами (ООП) навчання в середовищі однолітків в освітній установі за стандартними програмами з урахуванням особливих освітніх потреб таких осіб. Головне в інклюзивній освіті є здобуття освітнього та соціального досвіду разом із однолітками [4]. Зараз питання інклюзивної освіти розширює вектор зусиль, зосереджуючись на підготовці та пристосуванні українського суспільства до індивідуальних потреб таких дітей, а не навпаки.

З 24 лютого 2022 року, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3], в Україні введено режим воєнного стану. У період дії воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану (особливого періоду) під час організації інклюзивного навчання учнів з особливими освітніми потребами визнається можливим застосування дистанційно-очної (змішаної) форми здобуття освіти, а відразу після закінчення дії воєнного стану, найкориснішим вважається повернення таких дітей до звичного очного навчання та очної комунікації.

Слід констатувати той факт, що під час онлайн-навчання діти з ООП часто «випадають» з освітнього процесу; вони не мають контакту з асистентом вчителя, не мають змоги підключатися до онлайн-уроків, потребують більше часу й уваги з боку педагога, психолога та соціального працівника. Під час дистанційного навчання скорочується реалізація індивідуальної освітньої

програми; учням з ООП не надаються корекційно-розвиткові послуги у тому обсязі, якого вони потребують (наприклад, реабілітолог може працювати лише при живому контакті з такими дітьми) [6]. Лише системна робота з дітьми з ООП дає очікуваний результат, в іншому випадку освітні та розвиткові навички просідають, оскільки дитина має дуже обмежені джерела підтримки. В умовах воєнного стану діти з ООП, як і їх ровесники нормотипового рівня розвитку, потребують корекційної роботи з профілактики та усунення психологічних травм. Ситуацію може покращити офлайн-навчання та педагогічний дистанційний супровід дітей з ООП.

Важливою умовою успішної реалізації індивідуального соціального супроводу дитини з ООП в умовах інклюзивної освіти під час воєнного стану є проведення відповідної підготовчої роботи. Саме з таких першочергових організаційних заходів повинна розпочинатися робота практичного психолога та соціального педагога в загальноосвітніх навчальних закладах при роботі з дітьми з ООП [5, с. 41]:

1. Налаштування каналів комунікації. Необхідно обрати декілька форматів для комунікаційної взаємодії, що є зручними як для фахівця, який займається індивідуальним супроводом дитини з ООП, так і для самої дитини та її законних представників, і які б передбачали різні можливості: написати повідомлення, зателефонувати, поговорити за допомогою відеозв'язку (соцмережі, Skype, Zoom, WhatsApp, електронна пошта). Важливе місце серед каналів організації комунікації відводиться віртуальному чи онлайн-кабінету.

2. Організувати опитування дітей з ООП, їх батьків, законних представників, вчителів щодо проблем, які є актуальними для цільової аудиторії (для опитування користувачів доцільно використовувати гуглформи).

3. Зібрати інформацію психологічного та соціального характеру, корисні посилання, інформацію про способи зв'язку, план і розклад онлайн-заходів у зручному для всіх користувачів ресурсі. Важливо розмістити посилання про

цей ресурс на сайті закладу чи у групах у WhatsApp, Viber чи інших месенджерах.

4. Налагодити онлайн-комунікацію з класними керівниками дітей з ООП (наприклад, приєднатися до групи класу у WhatsApp, Viber тощо).

5. Розробити чітку покрокову інструкцію щодо правил дистанційної роботи з акцентом на поєднанні різних форматів онлайн-заходів, спільної і самостійної роботи, загального навчального навантаження, а також з урахуванням реалізації принципів психологічної безпеки та дбайливого ставлення педагогів до себе та до здобувачів освіти.

Таким чином, в умовах дії воєнного стану значно підвищується роль асистент-вчителя в проведенні уроків та заходів в онлайн-форматі. Асистент вчителя має забезпечувати особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для дитини з ООП. Якщо дитині потрібна особлива увага, допомога чи є потреба в додатковому поясненні асистент вчителя під час онлайн-уроку може забирати учня в окрему «кімнату» в Zoom, може організувати індивідуальне підключення для зв'язку поза часом уроку, коригувати виконання домашніх завдань, тощо [4].

Також до перелічених форм роботи соціальних працівників в умовах дистанційного навчання важливо додати: створення дидактичних та розвивальних посібників, які будуть корисними для роботи як в дистанційному режимі, так і в режимі офлайн; створення розвивальних комп'ютерних та онлайн ігор, брошур, тренажерів, інфографіки, онлайн-марафонів для всіх учасників освітнього процесу, виходячи з їх навичок та можливостей; підвищення рівня компетентності у використанні ІКТ у роботі фахівця (навчальні курси, вебінари); систематизація та структурування уже відомої методичної інформації; створення електронної бібліотеки фахової літератури з можливістю поділитися корисною літературою з учнями ООП, їх батьками, педагогами; приєднання до професійної інтернет-спільноти для обміну досвідом та участь в професійних онлайн-заходах.

Дієвою формою комунікації з учнями з ООП та їх батьками є створення особистого кабінету, до якого за потреби долучаються фахівці-консультанти (наприклад, фахівець надсилає батькам фото анкети для заповнення, дитина з ООП заповнює бланк анкети, надсилає соціальному педагогу для подальшої перевірки та аналізу, на заключному етапі соціальний педагог у дистанційному режимі дає чіткі рекомендації усім учасникам освітнього процесу).

Подальший розвиток системи інклюзивної освіти це – довгострокова стратегія, яка потребує комплексного підходу до впровадження, послідовності, наступності, поетапності та насамперед толерантності українського суспільства.. У цьому сенсі філософія зародження інклюзивного суспільства в Україні передбачає насамперед готовність до створення в освітніх закладах такого співтовариства, яке відкрите «іншому», в якому цінується гідність людини незалежно від її здібностей та досягнень, в якому реалізується право кожної дитини бути почутою, зрозумілою, задоволеною та прийнятою, незважаючи на події сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Використання інформаційних технологій в умовах спеціального та інклюзивного навчання дітей зі слухомовленнєвими порушеннями / В. В. Засенко, АА. Колупаєва, Б. С. Мороз, В. П. Овсяник. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/162001387.pdf>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» 16 січня 2020 року № 463-IX. URL: <https://osv-osvita.gov.ua/zakon-ukraini-pro-povnu-zagalnu-serednju-osvitu-10-14-11-16-04-2020/>
3. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T001647>
4. Інклюзивне навчання у школі : посібник для директорів закладів освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/inklyuzivne-navchannya-u-shkoli-posibnik/>
5. Марухина І. В., Кондратенко Л. О. Особливості реалізації основних напрямків роботи спеціаліста психологічної служби в умовах дистанційної освіти. Освітнього супроводу та соціально-педагогічного

патронажу освітнього процесу в умовах дистанційного навчання: метод. рек. Суми : НВВ КЗ СОШПО, 2021. С. 4–17.

6. Постанова КМУ від 15 вересня 2021 р. № 957 «Порядок організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/957-2021-%D0%BF#Text>

Новгородський Руслан

канд.пед.наук, доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
НДУ імені Миколи Гоголя,
Novgorodskiy_777@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ В ЗАКЛАДАХ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Актуальність обраної теми дослідження не викликає сумніву, оскільки вона була об'єктом уваги різних наукових галузей – медичної, психологічної і педагогічної літературі багатьма науковцями (зарубіжні дослідники Н. Asperger, L. Bender, M. Bristol, S. Harris, B. Hermelin, L. Kanner та інш.; українські науковці Я. Багрій, І. Марценківський, К. Островська, О. Романчук, Г. Смоляр, Т.Скрипник, В. Тарасун, Г. Хворова, А. Чуприков, Д. Шульженко та ін.). Про те в сучасних кризових умовах, в яких перебуває Україна нагально постала проблема організації дистанційного інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей з розладами аутистичного спектру.

Згідно Порядку організації інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти інклюзивною вважається група (клас), утворена відповідно до наказу керівника закладу позашкільної освіти та включає принаймні одного здобувача освіти з ООП. Основною метою позашкільної освіти є максимально розкрити потенціал кожного особи, включаючи учнів з особливими освітніми потребами. Завдання педагогів полягає в індивідуальній адаптації освітнього процесу таким

чином, щоб кожна людина мала можливість розвиватися відповідно до своїх здібностей [1]. Звичайно, що під час організації дистанційного інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти на заняттях повинні бути присутні всі учні, включаючи дітей з особливими освітніми потребами. Кожній людині потрібна взаємодія з іншими людьми, незалежно від наявності особливих освітніх потреб. Тому, важливо не ізолювати дітей з розладами аутистичного спектру та не проводити з ними заняття окремо. Всі діти прагнуть до взаємодії одне з одним, вони бажають спілкуватись і радіють обличчям, які бачать на екранах своїх моніторів. Важливо дотримуватися принципів інклюзивного навчання і пам'ятати, що воно передбачає соціалізацію та включення дітей з особливими освітніми потребами в соціум [4].

Організація дистанційного інклюзивного навчання повинне мати свої особливості та вимоги для дітей з розладами аутистичного спектру, наведемо деякі з них:

1. Врахування індивідуальних потреб дітей з РАС, що має бути включено або передбачено в розробці індивідуальних навчальних програма та планів, використання спеціалізованих матеріалів та ресурсів, адаптацію завдань та розкладу. Наприклад, діти з розладами потребують відповідного часу для адаптації, якщо нормо типові діти адаптуються майже відразу, то діти з РАС можуть ходити кімнатою з увімкненим відеозв'язком, слухати звуки, шуми, знайомі голоси, але не розуміти, що відбувається навколо [2].

2. Необхідність візуальної підтримки під час дистанційного навчання. Наприклад, важливо надавати чіткі візуальні інструкції, використовувати графіки, схеми, піктограми та інші візуальні засоби для підтримки розуміння та орієнтації; розробити режим дня для дитини з РАС (режиму дня можна вносити повторювані кожного дня види діяльності в той самий час – приймання їжі, заняття чи ігри тощо). Важливо візуалізувати й правила поведінки під час занять [4].

3. Структурованість та передбачуваність, які слід враховувати під час дистанційного навчання дітей з РАС (регулярний графік уроків, чіткі інструкції

та повторення повсякденних необхідних дій). Особливу роль в цьому належить моделюванню педагогом на собі, як і в рольових іграх, дії, які хоче він щоб дитина демонструвала у своїй поведінці [2].

4. Комуникативна взаємодія педагогів із вихованцями, яка в дистанційних умовах повинна включати відеозв'язок, чати, електронна пошта або спеціалізовані платформи для взаємодії з дітьми (ZOOM, Google-meet, Moodle). В роботі з дітьми з РАС не слід забувати і про підсилюючі або альтернативні засоби комунікації, які можуть мати різні форми (мовлення, погляд, текстові повідомлення, жести, вираз обличчя, дотик, жестова мова, піктограми, малюнки, додатки з символами та пристрої для генерації мовлення тощо).

5. Батьківська підтримка, яка в організації дистанційного навчання дітей з РАС є необхідною. Відповідно педагог повинен співпрацювати з батьками, надавати їм необхідну підтримку, ресурси та поради для успішного навчання дитини вдома (онлайн-консультацій та надання матеріалів для роботи вдома можуть тощо). Батьки повинні також враховувати і зорові, і рухові та слухові можливості дітей з РАС при організації та створенні робочого місця для дитини вдома [2]. При такій співпраці батьків і дітей з розладами аутистичного спектру педагогу важливо пояснити їм про різні види участі і те, як саме вони мають себе поводити себе поруч (пасивна участь; часткова участь; непомітна участь). Тому педагогу необхідно донести батькам таку інформацію про різновиди їх участі та пояснити, як саме вони мають себе поводити в кожному випадку [4].

6. Інтерактивність для дітей з РАС може бути важливою також для дистанційного навчання. Педагог повинен забезпечувати можливості для активностей дітей з РАС, використовувати віртуальні інструменти, групові завдання та спільні проекти, які допоможуть залучити дітей з РАС до навчання. Але в окремих випадках педагог повинен і передбачити різноманітні рухи тілом дітей з РАС, тому варто розглянути можливість застосування обтяжувачів для ніг, щоб поліпшити здатність дитини сидіти на місці. Також, розглядається можливість використання предметів, які дитина може стискувати або перебирати пальцями, з метою покращення концентрації уваги [3].

7. При організації дистанційного для дітей з РАС необхідно передбачити паузи та відпочинок, оскільки робота он-лайн з дітьми з РАС вимагає тривалої концентрації та використання комп'ютера або інших електронних пристроїв. Тому педагогу слід планувати регулярні паузи та відпочинок, включаючи перерви для фізичних вправ, розтяжок або ігор, щоб дозволити дітям розслабитися та відновити енергію, змінити різні види діяльності з інтелектуальних на фізичні.

8. Використання інформаційних технологій педагогом на заняттях. Оптимальне використання технологій може бути корисним для навчання дітей з РАС під час дистанційного навчання (спеціалізоване програмне забезпечення, веб-платформи, інтерактивні ігри або додатки, які сприяють навчанню та розвитку навичок дітей з РАС).

9. Врахування індивідуального темпу та гнучкості. Дистанційне навчання для дітей з РАС повинно бути гнучким з різними темпом та розкладом. Педагог повинен враховувати таку потребу та давати можливість для індивідуальної роботи, затримок чи прискорень у навчанні. Для перевірки успішності або досягнень дітей з розладами аутистичного спектру можна використовувати різні он-лайн інструменти – наприклад тестові завдання через Google-форми, специфічні платформи закладів. Не варто обмежувати дитину в тому, коли і як вона може виконувати поставлені завдання [4].

10. Наявність асистента вчителя під час он-лайн занять. При організації дистанційного інклюзивного навчання педагог, який проводить заняття через відеозв'язок має використовувати підтримку іншого педагога або асистента дитини / асистент педагога, який буде модерувати процеси.

Отже, організація дистанційного інклюзивного навчання для дітей з розладами аутистичного спектру в закладах позашкільної освіти потребують врахування означених особливостей, які впливають на розвиток їх особливих творчих здібностей.

Список використаних джерел:

1. Постанова кабінету міністрів України від 21 серпня 2019 р. №779 «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти» (дата звернення 05.10.23 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/779-2019-%D0%BF#Text>
2. Шульженко Д. І. Формування готовності дітей з аутистичним спектром порушень до навчання у школі. *Корекційна педагогіка. Вісник української асоціації корекційних педагогів*. 2008. № 1. С. 9–15.
3. Як навчати дітей з аутизмом в інклюзивних класах. Частина 1 (дата звернення 15.10.2023 р.). URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-navchaty-ditej-z-aulyzmozom-v-inklyuzyvnyh-klasah-chastyna-1/>
4. Як організувати дистанційне навчання для дітей з ООП. Досвід вчителів (дата звернення 17.05.2023 р.) URL: <https://nus.org.ua/articles/yak-organizuvaty-dystantsijne-navchannya-dlya-ditej-z-oor-dosvid-vchyteliv/>

Піхоцький Юрій

pikhockiy@gmail.com

Науковий керівник:

Платонова О.Г.

канд. пед. наук, доцент НУЧК імені Т.Г.Шевченка

**КОРЕКЦІЙНА РОБОТА З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО
ВІКУ, ЩО МАЮТЬ ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ**

Не дивлячись на сучасні проблеми і виклики в суспільстві, питання дітей з порушенням мовлення зберігає свою актуальність та потребує його вивчення з боку науковців, додаткового дослідження та впровадження програм корекції та реабілітації.

Діти молодшого шкільного віку із порушеннями мовлення стикаються з викликами, що впливають на їхнє навчання. Рання корекція порушень мовлення визначається як ключова для усунення проблем перед тим, як вони стануть перешкодою у навчанні. Дослідження вказують на оптимальні методи та стратегії корекційної роботи, спрямовані на полегшення соціальної та навчальної інтеграції, що сприяє покращенню якості життя та шансів на успіх у навчанні та соціальному розвитку.

Початкові дослідження та практики освіти зазначеної категорії дітей були спрямовані на інтеграцію їх в освітній процес. З часом, завдяки розширенню психолого-педагогічних знань, виникають більш системні підходи до корекції порушень мовлення. Сучасна історіографія акцентує увагу на індивідуалізації програм, використанні інноваційних технологій та співпраці з батьками. Це сприяє ефективній корекції порушень мовлення та покращенню якості навчання та життя дітей.

Різні аспекти корекційної роботи з дітьми молодшого шкільного віку, що мають тяжкі порушення мовлення, вивчали як українські: Ю. Бугера, О. Вовк, Л. Коваль, С. Коробко, О. Коробко, О. Мілевська, Л. Трофименко, Ю. Рібцун, М. Шеремет, так і зарубіжні вчені: Д. Бішоп, Р. Гіллем, Л. Леонард, Т. Українець.

Спеціальні освітні заклади вирішують важливе завдання – корекцію розвитку дітей, що є актуальним не лише для них, а й для інших установ, де навчаються діти з особливостями психофізичного розвитку. Організація навчання в інклюзивних умовах ґрунтується на принципах корекційної педагогіки, вимагає глибокого розуміння фахівцями причин і особливостей відхилень у розвитку дітей, а також здатності створювати сприятливі умови для інтелектуального росту та розвитку особистості учнів

Через поєднання у спеціальному педагогічному та психологічному впливах таких завдань, як виправлення психофізичних порушень і розвиток особистості часто вживають термін «корекційно-розвиткова робота». Саме у

такому звучанні цей термін використовується у документах про інклюзивну освіту.

Мовленнєві проблеми сьогодні стали досить поширеним явищем. Затримки в розвитку мовлення спричиняють затримку розумового розвитку дитини, обмежують її загальний потенціал. Мовленнєві проблеми в подальшому житті дитини спричинюють погану успішність у школі. Внаслідок цього – знижена самооцінка, закомплексованість, неврози.

Успішне здійснення корекційної роботи залежить від контакту вчителя-логопеда з вчителем початкових класів. Однією з найважливіших умов роботи є єдині вимоги до учня з боку вчителя і логопеда. Логопед зобов'язаний навчити педагога відрізнити логопатичну помилку від помилки, обумовленої не вивченим правилом з граматики.

Діти із порушенням мовленнєвого розвитку можуть мати різні проблеми при комунікації. Ті, у кого спостерігаються тяжкі порушення мовлення, можуть виявляти відсутність мотивації до спілкування, труднощі в орієнтації та розлади поведінки. Педагоги, працюючи з такими дітьми, зосереджуються не лише на корекції мовленнєвих навичок, але й на вивченні засобів спілкування та їхнього застосування у практиці для поліпшення комунікативних здібностей .

Отже, нами було з'ясовано, що корекційна робота з учнями молодшої школи, що мають порушення мовлення, проводиться як логопедами так і вчителями. Корекційна робота має підтримуватись на всіх рівнях комунікації з такими дітьми для отримання максимального результату. Також було з'ясовано, що педагог має знайти індивідуальний підхід та ефективну систему організації процесу навчання.

Список використаних джерел:

1. Гаяш О.В. Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливостями психофізичного розвитку. Науково-методичний посібник. Ужгород, 2016. 120 с.

2. Гаврилова Н.С. Класифікації порушень мовлення. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* / За ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. Вип. ІХХ. В двох частинах, частина 1. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець Подільський, Медобори - 2006, 2012. С. 327-349.
3. Коробко С.Л., Коробко О.І. Робота психолога з молодшими школярами: Методичний посібник. Київ. Літера ЛТД, 2006. 416 с.
4. Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами
[URL: http://osvita.ua/legislation/other/368156/](http://osvita.ua/legislation/other/368156/)
5. Рібцун Ю.В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток: навч.-метод. посіб. Львів: Світ, 2020. 246 с.

РОЗДІЛ 8

НАУКОВІ РОЗВІДКИ В ГАЛУЗІ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Баннікова Софія

makshnakneks0@gmail.com

Науковий керівник:

Боковець О.І.,

доктор філософії з психології, викладач, КПШ ім. Ігоря Сікорського

ТВОРЧИСТЬ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ БУЛІНГУ У ШКІЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Явище булінгу часто поширене у середніх школах, особливо у підлітковому віці (67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу) [6], коли з'являється потреба у самоствердженні і деякі особистості роблять це шляхом прояву девіантної поведінки.

На даний момент не існує чіткого визначення поняття булінгу, тому що кожен дослідник трактує його по-різному. Одним із перших, хто вивчав це явище в шкільному колективі був норвезький вчений – Дан Ольвеус. Він інтерпретував його як тривалий процес, у якому учень неодноразового стає об'єктом негативних дій з боку одного або кількох учнів. Науковець визначив певні ознаки цього явища, а саме: систематично негативна та агресивна поведінка у взаєминах, де учасники мають неоднакові фізичні можливості та владу. У результаті Д. Ольвеус дійшов до висновку, що подібна поведінка є навмисною [1].

У законі України «Про освіту» в 1 статті поняття булінгу подається наступним чином: «Булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи

неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [2].

У контексті окресленої проблеми доцільно навести статистичні дані ЮНІСЕФ щодо явища булінгу у шкільному середовищі [4]. Завдяки діаграмам, що наведені у цьому звіті [4], прослідковується, що динаміка явища булінгу йде на спад у питанні масовості (2006 рік – 47 %, 2019 рік – 39 %).

Для підтвердження цього буде доцільним навести статистичні дані щодо здійснення пошуку категорії «булінг у школі» користувачами Google.

На рис. 1 представлено результати такого пошуку в Україні за останні п'ять років (використано інструмент Google Trends, дані станом на 15.10.2023

р.).

Рис. 1 – Пошуковий інтерес користувачів Google щодо категорії «булінг у школі»

Як видно з рис. 1, пошуковий інтерес щодо булінгу у шкільному середовищі зменшується, що може свідчити про усунення даної проблеми.

У сучасних реаліях, де інформаційні технології є засобом для передачі комунікації, явище булінгу набуло більших масштабів в інтернет-просторі. Таке поняття отримало назву «кібербулінг», тобто умисне цькування в інтернеті. Воно може супроводжуватися такими проявами:

- виснажливі атаки (наприклад, постійні образливі коментарі);
- самозванство (ситуація, коли людина видає себе за іншу, шляхом порушення конфіденційності даних користувача з метою негативної комунікації);

- порушення конфіденційності особи (поширення особистої інформації з метою шантажу чи принижень);

- наклеп (розповсюдження неправдивої інформації щодо особистості) тощо [5].

Підсумовуючи подані трактування поняття булінгу та кібербулінгу можна дійти до висновку, що це форми психічного насилля. Наслідками такого насилля є помітне погіршення психічного стану особистості, над якою скоєне діяння. Вона може почуватись пригнічено та принижено, через що формуються комплекси та відповідно проблеми з самооцінкою. Також часто може виникати проблема з проживанням і проявом емоцій.

У сучасних філософських словниках творчість визначають як діяльність, що формує людину як творця, її ідеї та цінності [3].

Творчість може проявлятися різним чином і може допомогти особистості подолати ряд проблем:

- проблеми з самооцінкою (вдалі спроби та успіхи у цій галузі стимулюють віру у власні можливості);

- проблеми з проявом емоцій (творча діяльність допомагає з їхнім вираженням);

- уміння розв'язувати проблеми (творча діяльність потребує обробки великої кількості інформації для переробки даних, що розвиває аналітичні здібності, застосування яких надає змогу знайти новий підхід до розв'язання певної ситуації);

- самовираження (творчість формує людину як творця).

Підсумовуючи, можна зазначити, що творчість є галуззю широкого спектра й відповідно може допомогти при різних видах проблем, зокрема, цькуванні. Проте при його виникненні перш за все варто повідомити дорослим, щоб залучитися підтримкою та звернути увагу на виникнення булінгової поведінки у шкільному середовищі.

Список використаних джерел:

1. Лалак, Н.В. Шкільний булінг як актуальна педагогічна проблема сьогодення / Н.В. Лалак, В. Пеняк // Міжнародний науковий журнал "Освіта і наука" / ред. кол.: Т.Д. Щербан (гол. ред.); заст. гол. ред.: Jerzy Piwowarski; В.В. Гоблик. - Мукачево-Ченстохова : РВВ МДУ; Академія ім. Я. Длугоша, 2019. - №Випуск 1(26). - С. 132-136.
<http://dspace.msu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3312>
2. Закон України «Про освіту». Прийнято Верховною Радою України 05.09.2017 р. [Електронний ресурс]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
3. Креативність і творчість: сучасний контент / Л. Ткаченко // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. - 2014. - Вип. 1. - С. 138-144.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/ped_in_2014_1_23
4. ЮНІСЕФ булінг. <https://www.unicef.org/ukraine/bullying-cyberbylling-teens-Ukraine>
5. ЮНІСЕФ кібербулінг. <https://www.unicef.org/ukraine/cyberbulling>
6. Протидія булінгу – Міністерство освіти і науки України.
<https://mon.gov.ua/ua/tag/protidiya-bulingu>

Блінов Олег Анатолійович,

д. психол. н., проф.

olegblinov64@gmail.com

Ярмак Єлизавета Ігорівна

Національний авіаційний університет

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ АРТ-ТЕРАПІЇ В СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІДЕОКОНТЕНТУ

У нашому світі інформаційних технологій та електронних медіа відеоконтент став домінуючим засобом комунікації та впливу на суспільство. Передача інформації через відеоформат не лише забезпечує доступність знань, а й відкриває можливості для застосування його в галузі психології та соціальної роботи.

В сучасному контексті, арт-терапія визнана важливим і ефективним методом психологічного та емоційного благополуччя. Використання мистецтва та творчості як засобу для сприяння зціленню та розвитку особистості є ключовим напрямком в психотерапії [1].

Методи арт-терапії можуть бути використані для вирішення широкого спектру проблем, починаючи від розв'язання питань соціальної та психологічної дезадаптації і завершуючи розвитком внутрішніх ресурсів та потенціалу особистості. Ці методи вважаються універсальними, оскільки можуть бути застосовані з будь-якими категоріями клієнтів у соціальній роботі. Крім цього, арт-терапевтичні підходи сприяють розвитку творчих та комунікативних навичок, умінню сприймати та надавати соціальну підтримку, а також підвищують самооцінку, рівень самоусвідомлення та емоційний потенціал. Вони також допомагають розвивати навички у вирішенні внутрішніх конфліктів, виражати емоції та вирішувати конфліктні ситуації, а також знімати відчуття напруги [2].

Протягом останніх кількох років Інтернет став ключовим і необхідним інструментом для просування бізнесу. Нині споживачі різного віку, з різними інтересами та запитамі, різним рівнем доходу, активно використовують Інтернет. Це призводить до зростання числа веб-сайтів, Інтернет-реклами, та контенту. Вартість привернення клієнта через Інтернет також збільшується, і цей тенденція вірогідно буде продовжуватися у майбутньому [3].

Цифровий маркетинг є надзвичайно гнучкою сферою бізнесу, яку можна виокремити як окрему галузь чи індустрію. Цифрові технології відіграли ключову роль у розвитку різних секторів [4]. На сьогоднішній день успішна реалізація продукції переважно залежить від маркетингових стратегій, в той час як недавно обсяги продажів залежали від впровадження нових технологій та зниження витрат на виробництво. Цей вид маркетингу включає в себе різні компоненти, а серед них – відео-контент.

Відео зараз відіграє ключову роль у споживчій активності, оскільки його інтерактивність та візуальна привабливість забезпечують ефективну передачу інформації. Це натуральний формат для розповіді, що робить його важливим інструментом переконання та підвищує ефективність реклами.

Дослідження від Hubspot показують, що 96% осіб у віці від 18 до 34 років регулярно переглядають відео кілька разів на тиждень, тоді як 75% осіб у віці від 35 до 65 років дивляться відео хоча б раз на день. Згідно з цими дослідженнями, вплив відео на торгові марки та продажі є незаперечним. Воно впливає на рішення покупців, бо 64% опитаних стверджують, що маркетингові відеозаписи впливають на їхні рішення щодо придбання товарів [5].

Відеомаркетинг – важливий елемент для просування бренду та комунікації з аудиторією. Навіть п'ятихвилинне відео може передати значно більше інформації, ніж стандартний пост або стаття. Джон Медіна, професор біоінженерії з Вашингтонського університету, у своїй книзі «Правила мозку» вказує, що людина пам'ятає приблизно 10% з того, що прочитала через 72 години. Але коли мова йде про відео, цей показник зростає до 65%.

Враховуючи ці факти, жодна компанія сьогодні не може ігнорувати важливість відеомаркетингу та його вплив на споживачів. Це має значення і для соціальної роботи.

Сучасні соціальні працівники мають бути впевненими, інноваційними та реагувати на актуальні тенденції, включаючи інновації у комунікації, для того щоб будувати авторитет та залучати більш широку аудиторію. Використання відеомаркетингу стає ключовим елементом для успішної роботи соціальних працівників у сучасному цифровому світі.

Таким чином, зв'язок між сучасним відеоконтентом та методами арт-терапії у соціальній роботі відкриває нові можливості для покращення психологічного благополуччя. Відео – це не лише засіб комунікації, але й потужний інструмент для розповсюдження методів творчої терапії, яка здатна вплинути на психологічний стан та розвиток особистості.

Список використаних джерел:

1. Блінов О.А. Арт-терапія в психологічній реабілітації поранених комбатантів в умовах госпіталю. *Проблеми сучасної психології: науковий журнал*. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021. №4 (23). С. 22-28. URL: <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2021-4-3>
2. Докторович М. Арт-терапія в діяльності психолога та соціального педагога / М. Докторович, Г. Рурик, І. Хозраткулова. Київ: Редакції загальнопедагогічних газет, 2014. 97 с.
3. Dany Ortiz. «Top 10 Video Marketing Trends for 2020». URL: <https://www.cyberclick.es/numericalblogen/top-10-video-marketing-trends>
4. Іванечко Н., Процишин Ю., Никитишин Т. Цифрові технології в роздрібній торгівлі: зарубіжний та Український досвід. *Food Industry Economics*. 2020.No12(1). С. 77-85. URL : <https://doi.org/10.15673/fie.v12i1.1671>
5. Грищенко О.Ф., Нешева А.Д. Соціальний медіа маркетинг як інструмент просування продукту підприємства. *Маркетинг і менеджмент інновацій. Серія: Інновації у маркетингу*. 2013. С. 23.

ФОРМУВАННЯ УСВІДОМЛЕНОГО БАТЬКІВСТВА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

Соціально-економічна, політична нестабільність, війна, невизначеність щодо майбутнього зумовлюють зниження рівня життя населення, порушення суспільних моральних норм, зумовлюють зміну ставлення молоді до інституту сім'ї, народження дітей та відповідального батьківства. Сім'я є важливим соціальним інститутом, що реалізує державну політику. У сім'ї вперше закладаються уявлення щодо ролей, які виконуються чоловіком чи дружиною, матір'ю чи батьком. Основною умовою психічного, духовно та фізичного розвитку дитини є батьківська любов та піклування. Таким чином, забезпечення цілеспрямованої системи державної сімейної політики є пріоритетним шляхом вирішення вищезазначених проблем.

В результаті аналізу наукової літератури визначено наступні підходи до трактування терміну «батьківство» [4, с. 18]:

- батьківство - самостійна підсистема в системі сім'ї;
- батьківство визначають за ступенем спорідненості (біологічне батьківство, соціальне (прийомне) батьківство);
- батьківство як засіб виховання дитини, в тому числі створення умов для її повноцінного розвитку;
- батьківство досліджується на основі врахування батьківських характеристик, які повинні бути їм притаманні для виконання батьківської ролі та формування певного стилю сімейного виховання.

Варто зазначити, що зміст терміну “усвідомлене батьківство” ще остаточно не визначений та лише починає входити в науковий обіг.

На думку В. Кравця, усвідомлене батьківство – це прийняття особою добровільного рішення про розмір сім’ї, яке ґрунтується на наданому їй праві визначати бажану для неї кількість дітей та проміжки між їх народженням. Це взяття на себе повної відповідальності за процес зачаття й народження здорових дітей [1].

О. Смирнова надає таке трактування усвідомленому батьківству – інтегральне психологічне утворення особистості батька і/або матери, що є системою взаємодії ціннісних орієнтацій, батьківських установок, відчуттів, відносин, позицій і батьківської відповідальності щодо формування гармонійного стилю сімейного виховання.

На думку Г. Лактіонової та О. Безпалько, усвідомлене батьківство є формою батьківства, яке базується на відповідальному ставленні батьків чи осіб, які їх замінюють, до створення умов для повноцінного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей” [2].

І. Братусь вважає, що усвідомлене батьківство може бути визначене як сукупність батьківських якостей, почуттів, знань та навичок, що стосуються виховання, розвитку дитини з метою забезпечення процесу формування здорової та зрілої особистості [3].

Н. Островська трактує усвідомлене батьківство як усвідомлення особою своєї відповідальності за процес зачаття, народження, виховання та розвиток здорової дитини, яке базується на формуванні когнітивної, емоційної та поведінкової складових батьківства з метою забезпечення процесу повноцінного розвитку дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей [4, с.29].

Українські дослідники О. Кізь, О. Кікінеджи, В. Кравець, які вивчали структуру формування усвідомленого батьківства, визначають такі складові процесу формування усвідомленого батьківства:

- демографічне виховання молоді, що спрямовується на формування правильних репродуктивних установок;

- формування контрацептивної культури, підготовка до прокреативної діяльності (статеві відносини як спосіб продовження роду, дітонародження);

- психолого-педагогічна підготовка майбутніх батьків (отримання знань, розвиток умінь, навичок з приводу виконання батьківської ролі) [2, с. 4].

- статеве виховання та підготовка молоді до сімейного життя [4, с.31].

Процес формування усвідомленого батьківства молоді відбувається за допомогою системи соціальних інститутів, суб'єктів цього процесу: сім'я, заклади освітньої сфери, заклади соціальної сфери та громадські організації.

Отже, потенційні батьки, їх установки та цінності, зовнішні фактори впливають на формування усвідомленого батьківства молоді.

Список використаних джерел:

1. Кравець В. П. Психофізіологічні та психолого-педагогічні аспекти формування усвідомленого батьківства Кравець В. П. – К. : Видавн. центр «Академія», 2001. – 244 с.

2. Методичні матеріали з питань формування усвідомленого батьківства / за заг. ред. Г. М. Лактіонової. – К. : Держсоцслужба, Християнський дитячий фонд, 2006. – 96 с.

3. Братусь І. В. Соціально-педагогічна робота з юними матерями в громаді / І. В. Братусь. // Проблеми педагогічних технологій : зб. наук. пр. – Луцьк : [б. в.], 2004. – № 3–4. – С. 72– 77.

4. Островська Н. О. Соціально-педагогічна діяльність територіальної громади з формування усвідомленого батьківства молоді : монографія. Хмельницький : Університет «Україна», 2017. 183 с.

Жукова Анастасія

nastyuhazhukova69@gmail.com

Науковий керівник:

Боковець О.І.,

доктор філософії з психології, викладач, КПІ ім. Ігоря Сікорського

ПЕРВИННА ТА ВТОРИННА ПРОФІЛАКТИКА МОБІНГУ У ТРУДОВОМУ КОЛЕКТИВІ

Сучасна особистість значну кількість часу зазвичай проводить на робочому місці, де її соціальним оточенням є трудовий колектив. Трудовий колектив визначається як група людей, що об'єднані спільною трудовою діяльністю та мають спільні трудові інтереси. Тобто, це професійна група осіб, у якій здійснюється безпосередній контакт між усіма членами цієї групи.

Варто зазначити, що трудовий колектив та атмосфера на робочому місці здійснює певний вплив на особистість працівника. У випадку несприятливого психологічного клімату, напруженої атмосфери у трудовому колективі виникає мобінг.

Мобінг визначається як вид психологічного насильства, що проявляється у вигляді дій умисного характеру з боку роботодавця чи працівника/ групи працівників, метою яких є приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, а також створення напруженої атмосфери, несприятливого психологічного клімату, що змушує постраждалого працівника сумніватися у своїй професійній компетентності та придатності [2].

Варто зазначити, що учасниками мобінгу є мобер, тобто кривдник у ролі якого можуть виступати роботодавець, працівник або група працівників трудового колективу, та жертва мобінгу, тобто працівник, що постраждав від токсичних дій та поведінки своїх колег.

У науковій літературі виділяють такі види мобінгу:

- вертикальний мобінг, що проявляється у цькуванні з боку керівника по відношенню до працівника, тобто реалізується по вертикалі повноважень;
- горизонтальний мобінг, тобто утиски на робочому місці з боку працівників-колег [4];
- «сендвіч-мобінг», що проявляється у знущаннях і приниженнях, як з боку керівника, так і з боку колег;
- босинг як вид психологічної агресії, що проявляється внаслідок зловживання керівником владою та наделеними повноваженнями;
- булінг як вид психологічного пресингу, що проявляється у приниженні одного працівника іншим;
- харасмент як домагання всередині трудового колективу;
- "mistreatment", що буквально означає «погане ставлення», яке проявляється як дискримінація працівника за певними ознаками.

До того ж виділяють мобінг усвідомлений, тобто коли працівник-мобер умисно застосовує психологічний пресинг та утиски стосовно свого колеги; та неусвідомлений, що характеризується ненавмисними діями насильницького характеру, наприклад, може відбуватися через постійне роздратування по відношенню до когось з колег [3].

Варто зазначити, що за Х. Лейманом, автором поняття «мобінг», цей вид психологічного насильства проявляється у вигляді соціальної ізоляції, приховуванні важливої інформації, у наклепах, постійній критиці, підвищенні голосу під час комунікації, висміюванні, у різних плітках тощо [1].

Соціальна профілактика мобінгу має на меті попередження виникнення та запобігання мобінгових ситуацій, а також протидію психологічному насильству у трудовому колективі. Соціальна профілактика мобінгу може бути первинною та вторинною.

Первинна профілактика полягає у проведенні інформаційної кампанії щодо мобінгу, його форм прояву, видів, особливостей, а також наслідків. Це необхідно тому, що працівники, які страждають від мобінгу можуть не знати про це та звинувачувати себе. Внаслідок цього проблема буде загострюватися.

Тому первинна профілактика, що проведена шляхом інформаційної кампанії, є надзвичайно важливою.

Вторинна профілактика передбачає сукупність заходів, спрямованих на мінімізування негативних наслідків від мобінгу та попередження виникнення цього явища в майбутньому. Тобто, профілактичні заходи проводяться з працівниками-жертвами, які вже постраждали від мобінгу та яким була нанесена шкода.

Варто зазначити, що вторинна профілактика може реалізовуватися шляхом тренінгових технологій. Тренінг може бути спрямований на подолання синдрому жертви, який формується у процесі мобінгу. В основі тренінгу повинні бути вправи на підвищення самооцінки та віри людини в себе, а також відмови від звички страждати та жаліти себе.

Таким чином, мобінг є досить розповсюдженим явищем у трудовому колективі, що спричинює шкоду як фізичному, так і психічному здоров'ю працівників. Соціальна профілактика є тією технологією соціальної роботи, яка орієнтована на запобігання та протидію мобінгу. У подальших дослідженнях ми звернемо увагу на технологію соціального проєктування як способу подолання проблеми мобінгу на робочому місці.

Список використаних джерел:

1. Leymann H. The content and development of mobbing at work. *European Journal of Work and Organizational Psychology*. 1996. Vol. 5, no. 2. P. 165–184. URL: <https://doi.org/10.1080/13594329608414853>
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню)»: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-20#Text>.
3. Мобінг як несприятливий соціальний фактор. Навчально-науковий центр перепідготовки та заочного навчання ННЦПЗН НУ «Чернігівська політехніка». URL: <https://rb.gy/p6lzm>.

4. Сорокіна А. Мобінг та булінг в трудових відносинах. Молодий вчений. 2018. № 63. С. 134–138.
URL: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/3438>.

Іонова Ірина

ira_ionova@ukr.net

Слободюк Ярослав

slobodiuk99@gmail.com

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА БУЛІНГУ ДІТЕЙ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

Заклад освіти відіграє важливу роль у створенні умов для здобуття учнями та ученицями знань в безпечному освітньому середовищі, формуванні вмінь та навичок, які потрібні, щоб уникнути та запобігти проявам насильства, безконфліктного спілкування, ненасильницької поведінки.

Найбільш розповсюдженим видом конфліктної взаємодії між дітьми підліткового віку є цькування (булінг). Цькування негативно діє на всіх учасників навчально-виховного процесу та проявляється у нервовому напруженні та великій тривалості негативних результатів комунікативної взаємодії. Цькування в учнівському колективі вкрай негативно впливає на формування дитини як особистості.

З метою попередження зазначених вкрай негативних наслідків повинна проводитися цілеспрямована профілактична робота підліткового булінгу. Соціально-педагогічна профілактика булінгу – це дії, спрямовані на формування навичок орієнтації дитини у складній системі соціальних взаємовідносин та розвиток соціальних вмінь та навичок. Важливою метою соціально-педагогічної профілактики підліткового булінгу є знайомство учасників процесу з соціальними нормами поведінки та діяльності, формування позитивного соціального досвіду підлітка, виховання толерантності, набуття вмінь та навичок комунікативної взаємодії [3, с. 172].

У науковому світі визначені рівні соціально-педагогічної профілактики булінгу, що реалізуються в освітніх закладах. До них відносяться: індивідуальний, груповий, загальний та соціальний. Приймаючи до уваги психологічні вікові особливості дітей підліткового віку профілактична робота повинна проводитися в загальноосвітніх установах, сім'ї, правоохоронних та соціальних службах. Головна роль у цьому процесі повинна бути віддана саме школі, адже адміністрація закладу освіти разом з усім педагогічним колективом та, зокрема, з психологічною службою, повинна проводити дієві заходи з метою профілактики булінгу. До них відносяться різноманітні тренінги, виховні бесіди, зустрічі з правоохоронними та соціальними службами тощо [2].

Підтримка педагогічного колективу освітнього закладу повинна стати процесом визначення спільних з підлітком бажань, завдань, цілей, можливостей вирішення проблем, що заважають дитині самостійно досягати високих результатів у навчальній діяльності, налагодженні комунікації з іншими учасниками навчально-виховного процесу, самовихованні [1].

Важливим є проведення індивідуальної роботи з дітьми, що безпосередньо стикаються з булінгом. У процесі такої діяльності не можна вважати ініціаторів булінгу злочинцями, адже діти не завжди можуть усвідомлювати наслідки своїх дій. Профілактичні заходи, проведені з дітьми підліткового віку повинні бути цілеспрямованими, послідовними та систематичними. Ефективними формами індивідуальної роботи є: діагностична робота, проведення інтерв'ю, виховні бесіди, консультації, терапевтичні заняття.

Соціально-педагогічна профілактика булінгу в закладах освіти організовується та реалізується таким фахівцем, як соціальний педагог [2, с. 12]. Соціальний педагог за своїм фахом з метою боротьби з булінгом повинен працювати не тільки з дітьми підліткового віку, але і з педагогічним колективом (підготовка до зустрічі з булінгом в учнівському середовищі) та батьками, які часто просто не знають, як вчинити вірно, коли хтось з родини

потрапляє у проблемну ситуацію та зіштовхується з булінгом. Фахівець повинен організувати роботу з усіма трьома сторонами, яких торкається булінг. Діяльність щодо боротьби з булінгом повинна бути доцільно організованою, до того ж інформація щодо проблеми, якою оперує соціальний педагог повинна бути зрозумілою та доступною всім сторонам. І дитину, і її батьків, і педагогів необхідно ознайомити зі всіма ризиками та наслідками, з якими вони можуть зустрітися у процесі боротьби з булінгом. Проводячи фахову діяльність соціальний педагог може зіштовхнутися з недовірою і протестами від кожної зі сторін, які зацікавлені у вирішенні проблеми з булінгом. Така робота є довготривалою та складною. Важливо також надати всім сторонам інформацію щодо гарячої лінії та координаційного центру з надання правової допомоги. Батьки повинні знати порядок подання заяви про випадок булінгу, а педагогічний колектив закладу освіти – про порядок дій у випадку подання батьками заяви.

Отже, соціально-педагогічна профілактика є важливою складовою процесу протидії підлітковому булінгу, яка реалізується з метою формування навичок орієнтації дитини у складній системі соціальних взаємовідносин та розвитку соціальних вмінь та навичок. Важливим завданням соціального педагога у процесі боротьби булінгом є знайомство учасників зазначеного процесу з соціальними нормами поведінки та діяльності, формування позитивного соціального досвіду підлітка, виховання толерантності, набуття вмінь та навичок комунікативної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Кіричевська Е.В. Насильство в освітньому середовищі: діагностика, аналіз, стратегії подолання. *Особистість в єдиному освітньому просторі*: матеріали конф. «Філософія освіти особистості», 26–27 черв. 2010 р. Запоріжжя, 2010. С. 94–106.
2. Котова Ю. Методи профілактики та корекції агресивної поведінки учнів. *Журнал «Соціальний педагог»* випуск № 3, 2010. 63 с.
3. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема.

Карпович Юлія

karpovicula3@gmail.com

Науковий керівник:

Боковець О.І.,

доктор філософії з психології, викладач, КПІ ім. Ігоря Сікорського

ПРЕВЕНТИВНІ ЗАХОДИ ЩОДО ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ У ВЗАЄМОДІЇ «СОЦІАЛЬНИЙ ПРАЦІВНИК – КЛІЄНТ»

Конфлікти все частіше стають звичайним станом нашого соціального та культурного середовища, визначаючи найбільш проблемні зони взаємин у соціальній сфері. Значні зміни у всій структурі соціальних взаємин змінюють колишні стереотипи таких сфер, як соціальний захист населення та соціальна робота, що загострює взаємодію з клієнтами. Діяльність соціального працівника спрямована на надання допомоги клієнту у прийнятті здійснюваних соціальних змін, під час яких може виникати опір клієнтів чи різних громадських структур, що призводить до конфліктної взаємодії.

Зростаюча кількість конфліктів у соціальних установах надає змогу стверджувати про неефективне управління конфліктами, яке може пояснюватися як об'єктивними, так і суб'єктивними причинами. Проблемою вивчення конфліктної взаємодії соціального працівника та клієнта є те, що «пересічні» конфлікти в соціальних установах, що виникають, не підлягають реєстрації, у зв'язку з чим існує складність отримання повних статистичних даних.

На наш погляд, ефективно реалізовувати превентивні заходи щодо запобігання виникнення конфліктів у взаємодії «соціальний працівник – клієнт» здатний той соціальний працівник, у якого сформована

конфліктологічна компетентність. Вона проявляється через вміння знижувати рівень напруженості, уникати раннє емоційне вигоряння, підвищувати ступінь стійкості до стресів тощо [3, с. 254]. Тобто, конфліктологічна компетентність соціального працівника включає вміння управляти конфліктами.

Одним із важливих способів управління конфліктом є його профілактика, яка залежить від того, наскільки добре поставлена робота щодо попередження конфліктних ситуацій [1, с. 304]. Так, наприклад, до ознак, на які слід звернути увагу в передконфліктній ситуації, можна віднести такі, як: емоційні жести, підвищення голосу, почервоніння обличчя тощо. Розпізнавши це, соціальний працівник може використовувати такі прийоми,: спробувати перевести проблему в жартівливу форму; поступитися, якщо це не завадить майбутній роботі з клієнтом; перенести обговорення проблемної теми на інший час і т.д. [2, с. 222].

До обов'язкових навичок соціального працівника щодо прогнозування виникнення конфлікту, можна віднести:

- комунікативні навички (вербальне та невербальне спілкування, налагодження та використання різноманітних каналів передачі інформації);
- аналітичні навички (збору та обробки багатопланової інформації про ситуацію та людей, що її зумовлюють, моделювання ситуації та поведінки людей);
- навички психологічної регуляції та саморегуляції (контроль та управління емоційно-вольовими станами тощо);
- навички виявлення, попередження та вирішення проблемних ситуацій (надзвичайних, конфліктних).

Варто наголосити, що робота з запобігання конфліктам економить сили та ресурси, які суб'єкти конфлікту витрачають на «погашення» вже наявного конфлікту. Але водночас, не можна сказати, що роль прогнозування у роботі соціальних установ є настільки значною. Неможливо передбачити, з яким настроєм прийшов клієнт до соціальної установи, і яким він бачить результат спільної роботи. До того ж може бути як тривала взаємодія соціального

працівника з клієнтом, так і короткочасна. Так, наприклад, в останній ситуації важко прогнозувати розвиток ситуації чи взаємодії.

Важливим фактором є вміння не вступати в конфлікт, коли фахівець не впевнений, що клієнт правильно розуміє його дії та мотивацію цих дій. Працюючи з клієнтом, потрібно чітко розуміти, що він може оцінювати ситуацію зовсім по-іншому. Адже саме такі нерозуміння й призводять до конфліктних ситуацій, і саме таких ситуацій треба уникати. Також необхідно не тільки розуміти, а й приймати, можливо, протилежну позицію. І необов'язково намагатися переконати клієнта, тим більше якщо це не впливає на хід роботи з ним. Якщо ж для виконання продуктивної роботи потрібно переконати клієнта у своїй правоті, зробити це потрібно максимально коректно та толерантно, не принижуючи його [1, с. 305].

Основними напрями діяльності соціального працівника з профілактики конфліктів у взаємодії з клієнтом є такі: оптимізація організаційно-управлінських умов створення та функціонування організацій як можливих причин виникнення конфліктів; корегування поведінки членів організації у відповідності з загальноприйнятими в організації нормами та правилами; створення сприятливого соціально-психологічного клімату; переведення відкритого зіткнення у конструктивне співробітництво; функціональне розведення учасників конфліктної взаємодії, припинення їх спільної діяльності; формування конфліктологічної компетентності соціальних працівників шляхом підвищення кваліфікацій тощо. [4, с. 329].

Формування конфліктологічної компетентності соціального працівника може реалізовувати у різних форматах. На наш погляд, найбільш доцільним є проведення тренінгу з використанням різноманітних інтерактивних методів навчання, а також дискусій, обговорень щодо вирішення конкретних прикладів конфліктних ситуацій у соціальній сфері тощо.

Таким чином, соціальний працівник повинен володіти конфліктологічною компетентністю у взаємодії з клієнтом, щоб унеможливити виникнення конфліктних ситуацій чи повноцінних конфліктів.

Превентивні заходи щодо виникнення конфліктів у взаємодії «соціальний працівник – клієнт» базуються на вміння соціального працівника управляти конфліктами.

Список використаних джерел:

1. Воронцова О. В. Конфліктність та конфліктна компетентність особистості. Збірник наукових праць «Вісник Національного університету водного господарства та природокористування». Рівне, 2006. Вип. 3 (35). С. 302-307.

2. Гірник А. М. Основи конфліктології: навч. посіб. К.: Києво-Могилянська академія, 2010. С. 222.

3. Козич І. В. Формування конфліктологічної компетентності соціального педагога в умовах магістратури: дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук: спец. Запоріжжя, 2008. С. 254.

4. Орлов В.Ф., Отич О.М., Фурса О.О. Психологія конфлікту: Навчально-методичний посібник для підготовки магістрів усіх форм навчання. К.: ДЕДУТ, 2008. – С. 329.

Качуєвська Вікторія

vika.k.07042006@gmail.com

Науковий керівник:

Боковець О.І.,

доктор філософії з психології, викладач, КПІ ім. Ігоря Сікорського

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ВЕТЕРАНАМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В АДАПТАЦІЇ ДО ЦИВІЛЬНОГО ЖИТТЯ

Актуальною проблемою наших днів є надання соціально-психологічної допомоги українцям, а особливо – військовим. Адже саме військовослужбовці, які здійснюють свою професійну діяльність, більшою мірою відчують всю складність війни, зокрема, знищення ворога, поранення, загибель побратимів та усвідомлення того, що їхнє життя може обірватися у будь-який момент. Складно переоцінити те, що відбувається у свідомості військовослужбовців після пережитого на війні, а також тоді, коли вони повертаються до цивільного – мирного – життя. Так, наприклад, через виникнення у військових залежності до великої кількості викиду адреналіну, вони можуть відчувати себе неповноцінно в цивільному житті. До того ж військові, які отримали поранення, переживають не тільки адаптацію до суспільства, а й ще вчать жити зі своїми травмами, як фізичними, так і психічними. На жаль, в українському суспільстві ще не створено таких умов, за яких ветерани війни змогли б швидко адаптуватися до цивільного життя, та самостійно вирішувати свої психологічні та/чи матеріальні проблеми.

Соціальні працівники стикаються з низкою психологічних труднощів у роботі з ветеранами війни. За даними судової психіатрії, у січні 2018 року скоєно понад 100 суїцидів серед учасників АТО (ООС) після повернення до цивільного життя (в Україні створено реєстр бійців АТО, які здійснили суїцид, 2017 р. [6]). Експерти зазначають, що динаміка вчинення суїциду серед

учасників АТО (ООС) після повернення із зони бойових дій зростає (у 2017 році – 47%). Так, наприклад, у 2016 році за даними Міноборони України зафіксовано 63 випадки вчинених самогубств серед учасників АТО (ООС) [1]. За даними Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) з майже 313 тисяч учасників АТО 518 осіб вчинили самогубства. Варто наголосити, що випадки самогубства, скоєнні ветеранами в цивільних житті на ґрунті посттравматичного стресового розладу (ПТСР), не включають у звіт [2].

Однією з важливих причин вчинення суїцидальної поведінки серед ветеранів війни є ПТСР, що проявляється через такі симптоми: нав'язливі негативні спогади події; кошмарні сновидіння; дратівливість; відстороненість; флешбеки як миттєве відтворення почуття травматичної події (часто зустрічаються у пацієнтів з ПТСР, проте не є обов'язковими при проведенні діагностики) [3]. За даними Міністерства охорони здоров'я України, впродовж 2015 року в закладах охорони здоров'я під наглядом перебували 814 демобілізованих військовослужбовців, а уже в 2016 році їхня кількість зросла до 1102 осіб. Тобто, у 33 % всіх ветеранів війни констатували посттравматичний стресовий розлад. У таких випадках найбільш ефективною є соціально-психологічна реабілітація за підтримки сім'ї, або близьких друзів. На наш погляд, у ветеранів війни повинна бути гарантія на користування державним кваліфікованим психологом та/чи психіатром при потребі.

Держава повинна бути зацікавленою в соціально-психологічній допомозі ветеранам війни в адаптації до цивільного життя та всіляко заохочувати до цього громадські, благодійні та комерційні організації. Так, наприклад, однією із актуальних проблем осіб, які повертаються з фронту, є неможливість працевлаштуватись за тим же фахом і на ту ж посаду, на якій вони працювали до участі в бойових діях. Онлайн-опитування військовослужбовців і ветеранів, проведене Українським ветеранським фондом у період з 22 червня по 22 липня 2023 року демонструє, що 31,7 % респондентів-ветеранів зіштовхувались з перешкодами при працевлаштуванні після військової служби та/або отримання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни та 26,7% – обрали

варіант відповіді «скоріше зіштовхувались» [5]. Цей аспект повинен регулюватися державними установами.

Наразі діє Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [4], але варто більш відповідально відноситися до його реалізації, наприклад, створити незалежні комісії з перевірки виконання цього закону. Тобто, необхідно створити такі умови, щоб, по-перше, кожен військовослужбовець, знав свої права щодо надання соціально-психологічної реабілітації та, по-друге, звертався до відповідних інституцій. Таку ідею щодо поінформованості ветеранів війни щодо сутності послуг соціально-психологічної реабілітації можна втілювати за допомогою різних заходів (вебінарів, тренінгів тощо). Доцільно також створити у додатку «Дія» відповідну рубрику, щоб ветеран війни у своєму особистому кабінеті міг бачити такі послуги, переглядати інформацію щодо власних прав, а також звернутися за допомогою у разі відмови відповідних органів виконувати їхні обов'язки.

Вважаємо, що варто активно залучати молодь до проектів із надання соціально-психологічної допомоги військовим, які брали участь у російсько-українській війні, в адаптації до цивільного життя. Наприклад, доцільно залучати

здобувачів усіх рівнів вищої освіти зі спеціальності 231 Соціальна робота на волонтерських засадах.

Таким чином, соціально-психологічна допомога ветеранам російсько-української війни в адаптації до цивільного життя повинна відповідати принципу послідовності та систематичності, регулюватися незалежною відповідною комісією та містити послуги соціально-психологічної реабілітації, заходи щодо поінформованості ветеранів війни про їхні права та вирішення проблеми з працевлаштуванням.

Список використаних джерел:

1. Качмарик А., Семигіна Т. Практика соціальної підтримки учасників АТО (ООС) в процесі адаптації до мирного життя. 2019. URL:

http://65.108.145.227/bitstream/handle/1/1937/Kachmaryk_Praktyka%20sotsialnoi%20pidtrymky.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення 17.11.2023).

2. Матіос А. Про статистику суїцидів в армії. URL: https://www.facebook.com/MatiosAnatolii/posts/958378484313272?ref=embed_post (дата звернення 17.11.2023).

3. Молчанюк Д., Платинюк О. Діагностичні критерії ПТСР. 2016. URL: <https://shorturl.at/apCRU> (дата звернення 11.11.2023).

4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3552-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення 17.11.2023).

5. Кіріллова Ю., Знов'як В., Казанська А. Потреби та перешкоди ветеранів при працевлаштуванні. Український ветеранській фонд. 2023 URL: https://veteranfund.com.ua/wpcontent/uploads/2023/07/Zvit_pereshkodi_precevlashuvanii.pdf (дата звернення 17.11.2023).

6. Самогубства в армії. Лякаюче зростання чи норма? 2018. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/3945086-samohubstva-v-armii-liakauiche-zrostannia-chy-norm> (дата звернення 17.11.2023).

ПРОБЛЕМА НАРКОМАНІЇ В МОЛОДІЖНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: РЕЗУЛЬТАТИ РЕГІОНАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Незважаючи на антинаркотичну пропаганду й агітацію, яка практикується в нашій країні і державними, і громадськими структурами, кількість осіб, особливо підлітків та молоді, які зловживають різного роду стимуляторами, вживають алкоголь та наркотичні речовини залишається достатньо високою [1, с. 28]. А в умовах війни ця проблема може ще більше загостритися.

В межах наукового дослідження цієї проблеми одним із завдань було з'ясувати загальну картину проблеми наркоманії в м. Ніжині та Ніжинському районі (Чернігівська область). Методика дослідницької роботи передбачала збір та аналіз статистичних даних на основі щорічних звітів медичних закладів. Зокрема, «Звітів про захворювання осіб з розладами психіки та поведінки внаслідок вживання психоактивних речовин» за 2020-2022 роки. У цих звітах нас цікавили пункти щодо кількості осіб, які перебувають під профілактичним чи диспансерним наглядом з розладами психіки та поведінки через вживання наркотичних речовин; надання амбулаторної психіатричної допомоги особам з розладами психіки та поведінки внаслідок ін'єкційного вживання ПАР. Важливо, що у звітах можна було простежити як загальну статистику, так і окремі дані за статево-віковими параметрами. Зокрема, ми аналізували статистичні показники для чоловіків, жінок, молоді віком 18–35 років.

Зрозуміло, що ці дані не показують повністю достовірну картину проблеми наркоманії в громадах. Адже, наприклад, офіційно в Чернігівській області на обліку із діагнозом «наркоманія» перебувають близько 2 тисяч осіб,

тоді як оціночна кількість, оприлюднена громадськими організаціями та Обласним Центром громадського здоров'я, становить близько 6 тисяч залежних громадян [2].

Тому офіційні статистичні дані лише дозволяють прослідити певну динаміку та статево-вікові тенденції щодо цієї проблеми. Так, кількість осіб, які перебувають під диспансерним наглядом з розладами психіки та поведінки через вживання наркотичних речовин (див. табл. 1), за останні 3 роки невпинно зростала. Це може свідчити про поширення масштабів наркотизації в Ніжині та Ніжинському районі.

Таблиця 1

Кількість осіб, які перебувають під диспансерним наглядом з розладами психіки та поведінки через вживання наркотичних речовин

Період	м. Ніжин				Ніжинський район			
	Усього	Чол.	Жін.	Мол.	Усього	Чол.	Жін.	Мол.
2020	125	114	11	48	20	17	3	7
2021	129	117	12	39	21	17	4	8
2022	143	131	12	49	27	24	3	8

Як бачимо з табл.1, переважна кількість осіб під диспансерним наглядом особи чоловічої статі (більше 90 %). Важливо, що близько третини диспансеризованих – це молодь віком від 18 до 35 років (станом на кінець 2022 року це 34,2 % по Ніжину і 29,6 % по району).

Ще більш загрозлива картина щодо кількості осіб, які перебувають під профілактичним наглядом з розладами психіки та поведінки через вживання наркотичних речовин. Адже 100 % серед таких саме відносяться до категорії молоді 18–35 років (див. табл. 2):

Таблиця 2

Кількість осіб, які перебувають під профілактичним наглядом з розладами психіки та поведінки через вживання наркотичних речовин

Період	м. Ніжин				Ніжинський район			
	Усього	Чол.	Жін.	Мол.	Усього	Чол.	Жін.	Мол.
2020	4	4	-	4	1	1	-	1

2021	5	5	-	5	1	1	-	1
2022	6	6	-	6	-	-	-	-

Як бачимо з табл. 2, кількість молоді, яка перебуває під профілактичним наглядом з кожним роком зростає. Сюди відносяться особи, які мають схильність до вживання опіоїдів, каннабіноїдів, кокаїну, галюциногенів, ефедрону, кількох наркотичних та інших психоактивних речовин. Позитивним фактом є лише те, що серед цих осіб немає дівчат. Але це лише за даними офіційної статистики.

Ще один статистичний показник стосується надання амбулаторної психіатричної допомоги особам з розладами психіки та поведінки внаслідок ін'єкційного вживання психоактивних речовин (див. табл. 3):

Таблиця 3

Надання амбулаторної психіатричної допомоги особам з розладами психіки та поведінки внаслідок ін'єкційного вживання ПАР

Період	м. Ніжин та Ніжинський район			
	Усього	Чол.	Жін.	Мол.
2020	31	26	5	9
2021	121	108	13	42
2022	114	106	8	36

Як бачимо з табл. 3, показники коливаються по роках, але знову маємо третину молоді серед загальної кількості пацієнтів. Це дозволяє зробити висновок про серйозне поширення явища наркоманії серед цієї категорії осіб.

Виявлені дані, щодо поширення наркоманії серед молоді (30–35 % із загальної кількості наркозалежних) цілком співпадають із статистичними даними по Чернігівській області. Так, станом на кінець 2021 року цей показник по області складав 34,2 % [2].

Наголосимо, що наркоманія супроводжується ще і іншими проблемами зі здоров'ям. Так згідно статистичних даних серед загальної кількості наркозалежних по області (бл. 2 тис. осіб) – 340 ВІЛ-інфікованих, зокрема, хворих на СНІД – 53, 140 – на туберкульоз, гепатит А – 58 осіб, гепатит В – 47, гепатит С – 320 людей.

Отже, ми бачимо, що результати дослідження підтверджують наявність проблеми наркотизації молоді в Ніжині та Ніжинському районі. До того ж, певна кількість осіб звертається за допомогою до приватних структур, а також не звертається взагалі. Тому кількість залежних від наркотичних речовин можна припустити, що значно більша.

Список використаних джерел:

8. Герасим Г., Герус О., Климанська Л., Савка В. Вживання алкоголю та інших психоактивних речовин у молодіжному середовищі в сучасній Україні. Youth in Central and Eastern Europe. Sociological Studies. 2017. № 2 (8). С. 27–43.

9. Світова медична спільнота привертає увагу до небезпеки наркотиків. КНП «Чернігівська обласна лікарня»: офіційний сайт. URL: <https://crh.cn.ua/2021/06/25/svitova-medychna-spilnota-pryvertaye-uvagu-do-nebezpeky-narkotyktiv-26-chervnyua-vidznachayetsya-mizhnarodnyj-den-borotby-zi-zlovzhvannyam-narkotyktiv-ta-yih-nezakonnym-rozpovsyudzhennyam/>

Мнищенко Т.Д.

Потіщук О.О.

tanyamnisenko@gmail.com,

potya@ukr.net

**ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
ПРАЦІВНИКІВ: ДІАГНОСТИКА, ПРИЧИНИ ТА ШЛЯХИ
ПОПЕРЕДЖЕННЯ**

Професія вчителя передбачає, що учитель має глибокі знання та конкретні навички з психології, педагогіки, а також того предмета, який він викладає. Оскільки головним інструментом педагогічної роботи являється сам

учитель то його ставлення до себе, самооцінка, добробут є необхідністю адже може відбутися професійне вигоряння.

Професія педагога – одна з тих, де синдром «емоційне та професійне вигоряння» є найбільш поширеним. Тому важливим є вивчення особливостей його виникнення, розвитку та перебігу саме у педагогічній діяльності.

Термін історія самого поняття «професійного вигоряння» розпочинається з Херберта Фреденберга. У 1960-х роках він відкрив безкоштовну клініку, в НьюЙорку, вів власну практику і в цей час вперше використав термін «вигоряння» (англ. «burnout», 1973 р.) в професійному журналі психології. Вчений застосував цей термін для опису фізичного і психологічного стану його самого і волонтерів, які теж працювали з великою кількістю наркозалежної молоді. Після кількох місяців напруженої роботи, він описав свої емоції, які переживав – втома, гнів, депресія і почуття провини. Х. Фреденберг відчував, що населення, з яким він і його колеги працювали було особливо вимогливим і потребували багато уваги і терпіння. Тому кінцевим результатом для багатьох фахівців було дуже швидке «вигоряння». Це траплялось досить швидко, тому що вони віддавались повністю роботі і працювали важко, але взамін не отримували еквівалентної віддачі [1]. Отже, професійне вигоряння – це стан емоційного, фізичного і духовного виснаження, який виникає внаслідок хронічного стресу на роботі.

Слід зазначити, що педагогічні працівники, які працюють в закладах охорони здоров'я, особливо схильні до професійного вигоряння. Специфіка професії передбачає велику кількість ситуацій з високою емоційною насиченістю і комунікативною складністю міжособистісного спілкування, адже мова йде про найсумніші сторони людського життя – інвалідність, самотність, сирітство, немічність, беззахисність, хвороби, жорстокість та ін., що, в свою чергу, вимагає від спеціаліста значного психоемоційного внеску до встановлення довірливих відносин і уміння керувати емоційною напругою [2]. Так, наприклад, діяльність педагогічних працівників, які працюють з дітьми у лікарні має певні особливості: по-перше, освітній процес завжди

підлаштовується під розклад процедур; по-друге, процедури можуть бути неприємними тому потрібно постійно підтримувати своїх учнів; по-третє, нерегулярність навчального процесу; по-четверте, різновікові групи учнів, що передбачають більш ретельної підготовки до заняття; по-п'яте, видимі фізичні порушення у учнів (гіпс, наявність шрамів\опіків\катетера, тощо); по-шосте, спілкування із батьками дитини, які зосереджені на хворобі дитини.

Слід наголосити, що вчителі які працюють в школах при лікарнях дотримуються принципу інклюзії, який передбачає забезпечення рівними можливостями всіх дітей. Таким чином, лікувально-освітній процес вимагає величезного ресурсу педагогів та часу для досягнення певної мети. Тому вчителі обов'язково повинні бути достатньо обізнаними та діагностувати у себе перші симптоми професійного вигорання.

Саме тому перед педагогами постає проблема розуміння причин емоційного професійного вигорання та можливість його діагностики власноруч для уникнення незворотних наслідків. Більше того, дослідити існування профілактичних методів, щоб уникнути його розвитку. А також, виникає потреба в розробці системи корекційних заходів, спрямованих на подолання професійного та емоційного вигорання лікарняних вчителів.

Варто взяти до уваги, що професійне вигоряння вчителів проявляється в таких ознаках: - фізичне виснаження: хронічна втома, головні болі, порушення сну, зниження імунітету; емоційне виснаження: дратівливість, роздратування, відчуття безпорадності, втрата інтересу до роботи; - депресивні стани: зниження настрою, відчуття безглуздості життя, втрата сенсу роботи.

Профілактика професійного вигоряння вчителів є важливою як для самих вчителів, так і для суспільства в цілому. До заходів профілактики можна віднести: особистісний розвиток вчителів: підвищення самооцінки, розвиток стресостійкості, навчання налагодженню стосунків; - вдосконалення освітньої системи: зменшення навантаження на вчителів, підвищення якості освіти, підвищення заробітної плати; - створення комфортних умов праці для

вчителів: забезпечення психологічної підтримки, створення позитивного мікроклімату в колективі.

Не можна не відзначити деякі поради, які можуть допомогти педагогічним працівникам подолати професійне вигорання: - виділяйте час для відпочинку та релаксу; - не забувайте про сон, прогулянки на свіжому повітрі, заняття спортом; уникайте стресових ситуацій; - навчіться розпізнавати і відмовлятися від того, що не можна змінити; - не бійтеся просити про допомогу; - розмовляйте з близькими, колегами, психологом; - знайдіть баланс між роботою та особистим життям.

Педагогічні працівники, що працюють в закладах охорони здоров'я мають обов'язково володіти інформацією про синдром професійного та емоційного вигорання як один із ризиків педагогічної діяльності, знати його симптоми та шляхи попередження для того, щоб бути як можна довше затребуваним фахівцем.

Таким чином, створення комфортних умов праці для вчителів є критичним аспектом профілактики вигорання. Забезпечення психологічної підтримки та створення позитивного мікроклімату в колективі сприяє збереженню емоційного та фізичного здоров'я педагогічних працівників. Такі заходи не лише підвищують якість професійної діяльності вчителів, але й мають довгостроковий вплив на розвиток освітньої системи та суспільства в цілому. Тим самим, профілактика вигорання педагогічних працівників визначає не лише їхнє благополуччя, а й якість освіти та соціальний прогрес.

Список використаних джерел:

1. Романовська О.В., Набільська Є.М. Причини та особливості прояву синдрому «Професійного вигорання» в соціальних працівників. Звернення до джерела 17.11.2023. Режим доступу: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/4450/1/18%20%D0%A0%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%202.pdf>

2. Романовська О.В., Спано А.В. Синдром «Професійного вигорання» у спеціалістів з соціальної роботи. Звернення до джерела 17.11.2023. Режим доступу: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2009/3/13.pdf>

Strebkova Julia

strebkova@i.ua

Kravchenko Iryna

kpi.fsp.kia@gmail.com

FRESHMEN IN FRONT OF PORTAL TO THE SOCIAL WORK: EXPECATIONS AND OPORTUNITIES

In the summer of 2021, the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine had been published on its website the expectations of applicants for the educational and professional program "Social Work" from study and prospects for the future profession [1]. Applicants of the specified year expected mainly (mostly) new knowledge and acquaintances, communication and interesting student life in general. In this small interview of high school students with distance education, there is a certain sadness (missed) for live communication. But students of social work still have to learn and defend graduation work remotely. Information technology in this case plays a key role for the quality of education. However, from the beginning of a full-scale invasion, the field of social work practices has significantly expanded, "recombined" and new vulnerable groups have been added. In general, behavioral and sociological research, forms and methods of social work have adapted to the existing conditions. Therefore, the study of the expectations of modern freshmen will be relevant for social work as a field of scientific knowledge and social practice. A significant number of psychodiagnostic techniques are used in social work. In particular, during the war, techniques that can be used to diagnose long-term and short-term psychological readiness to perform professional duties under the influence of stress factors are relevant. The problems of readiness of

rescuers, soldiers and military to perform official duties are much better disclosed compared to social workers. Socio-philosophical works with the results of studies of expectations, perceptions and impressions in general are few.

The author's method of diagnosing the level of social expectations of personality I. Popovich is interesting [2]. Special attention should be paid to interdisciplinary knowledge of metacognition (metacognition), in particular metacognitive factors of social attitudes. In this regard, L. Naidenova's work on metacognitive mechanisms for the reconstruction of social attitudes is also interesting, the methodology for assessing the reflexive capacity of the communication environment and analyzing the interrelations of reflection and the balance of the system of social attitudes [3, p. 317]. And the works of G. Kostromina [4] with an analysis of the subjective ability of representation, independent of sensory contemplation and experience.

Special attention should be paid to the methods of "cognitive response," emphasizing the preventive effect on thoughts or "cognitive responses." Beliefs arise in the subject during communication: the individual responds to external information with an internal discussion. That is, techniques that are based on the perception of the individual as an information "processor" [2].

Cognitive science and artificial intelligence are in the focus of scientific research at Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute and the Department of Philosophy.

The training program for social work specialists involves the study of disciplines related to information technology. Therefore, the survey, which has been conducted by using the Google Forms web service is part of the very first classes for freshmen and aims to determine the availability of conditions for distance learning for students of the "Social work" degree, as well as a demonstration that it's virtually impossible to participate in academic life without Google Forms.

As result of the surveys of social work, students regarding the availability of distance learning conditions under quarantine and martial law at the beginning of a full-scale invasion to the question of the reasons for the complication or

impossibility of the learning process, only 8% noted the absence of problems. According to the results of recent surveys, the number of those who indicated the problem of psychological state has increased almost fivefold.

Such answers prompted us to turn to the approach of "resilience" (elasticity, the ability to restore the previous physical and mental state), which has been actively used since 2007 in many countries of the world for social work in emergency situations [5, p.4]. This approach also encouraged us to add motivating questions to a formal questionnaire about student needs.

Sociological studies suggest a decrease in the influence of the researcher on the choice of the respondents' answers and "manipulative" formulation of questions is not allowed. So, we decided to shorten the questionnaire, simplify a number of questions. and develop a 1-course survey on cognitive response methodology.

Consequently, we agreed to remake the following questionnaire for the 2024/2025 academic year using the "waiting methodology" - the relationship of behavioral factors with future student life. These factors are the "true" core of expectations, the individual's perception of future professional activity, readiness for it. In our opinion, this is a perception: my own vulnerability and my own potentials in confronting challenges (if now I study this technology or master this knowledge, then I will be better in the future; severity of martial law (in emergency situations it is necessary to strictly observe the time of work); losses in the quality of education associated with the reduction of responsibility possible with distance education; advantages that brings mastery of information technologies, etc.

As a basis, we took the methodology of social and preventive work for the health of youth, which was outlined by O. Shirobokova [6].

The professional activity of social workers in the present conditions is characterized by the long-term action of a significant number of stressful, psychotraumatic factors. Therefore, the opportunity during the survey of freshmen to move away from formal data collection procedures in favor of the "resilience" approach, the "cognitive response" technique through the development of motivating questions can be useful for the future behavior of student life and

professional student's activity of "Social work" degree.

Список використаних джерел:

1. Чому з кожним роком зростає попит на «Соціальну роботу»? Історії цьогорічних абітурієнтів. *Національний університет біоресурсів і природокористування України*. URL: <https://nubip.edu.ua/node/95534> (date of access: 15.11.2023).

2. Досвід створення й апробації методики «Рівень соціальних очікувань» («PCO») / І. С. Попович // *Психологічні перспективи*. - 2017. - Вип. 29. - С. 208-221. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2017_29_20 (date of access: 15.11.2023).

3. Рефлексивна ємність середовища спілкування як метакогнітивний чинник імпліцитної соціальної самоповаги. Найдьонова Л. М. *Актуальні проблеми психології* Т. 12. Психологія творчості. Вип. 15. Частина I. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/77241778.pdf> (date of access: 15.11.2023).

4. Костроміна Г.М. Філософська концептуалізація соціального потенціалу знання у векторі сталого розвитку суспільства. URL: https://old.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/avtoref/D_26.053.16/Kostromina_aref.pdf (date of access: 15.11.2023).

5. Психосоціальна підтримка в умовах надзвичайних ситуацій: підхід резилієнс : навч.-метод. посіб. / [Н. Гусак, В. Чернобровкіна, В. Чернобровкін, А. Максименко, С. Богданов, О. Бойко ; за заг. ред. Н. Гусак] ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія». – Київ : НаУКМА, 2017. – 92 с.

6. Соціально-психологічні основи надання допомоги. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/469706/mod_resource/content/1/%D0%B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F%203.pdf (date of access: 15.11.2023).

Третяк Мар'яна
mariannatretiak27@gmail.com

Науковий керівник:

Боковець О.І.,

доктор філософії з психології, викладач, КПШ ім. Ігоря Сікорського

ФАКТОРИ ТА НАСЛІДКИ ФОРМУВАННЯ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК МОЛОДІ

Вплив суспільства на формування шкідливих звичок у молоді є актуальною та важливою проблемою у сучасному світі. Соціальні та психологічні аспекти цього явища вивчаються науковцями всього світу та відображають складність і різноманітність впливу суспільства на молодь у контексті формування шкідливих звичок [1]. Шкідливі звички, такі як куріння та споживання алкоголю тощо, можуть мати серйозні негативні наслідки для фізичного та психічного здоров'я молоді, а також суспільства в цілому.

З метою вивчення факторів і наслідків, що впливають на формування шкідливих звичок у молоді нами проведено опитування серед респондентів віком від 15 до 20 років юнацького та студентського віку. У дослідженні взяли участь 40 респондентів, серед них 20 – юнаків, 20 – юнок. Опитування проводилося у період з 23 жовтня по 01 листопада 2023 року з використанням інструменту «Google Форми».

Загалом до основних факторів впливу на формування девіантної поведінки молоді відносять: негативний вплив соціального середовища; несприятливе сімейне виховання; особливості самосвідомості особистості; негативний вплив медійних платформ тощо [2]. Ці фактори враховано при підготовці анкети для опитування.

Проведене дослідження надає змогу констатувати, що основними інформаційними джерелами, що формують уявлення молоді про шкідливі звички є: вплив сім'ї, медійних платформ та однолітків. За даними анкетування 50% опитуваних вперше дізналися про алкоголь, тютюнові та

електронні вироби саме від членів сім'ї. Адже сім'я, як первинне мікросередовище, впливає на формування цінностей та норм поведінки особистості. Відповідно, якщо хтось із членів сім'ї має шкідливі звички (куріння, споживання алкоголю тощо), то ймовірність, що їхні діти також матимуть ці звички значно зростає (механізм наслідування).

Вплив медійних платформ як сукупності фізичних носіїв чи засобів, які відрізняються за формою подання інформації у процесі комунікації [3]. 25% опитуваних вперше дізналась про алкоголь, тютюнові та електронні вироби через медійні платформи. Тому медійні платформи у значній мірі сприяють формуванню шкідливих звичок молоді. Наприклад, досить часто реклами, фільми, телепрограми та музичні треки пропагують шкідливі звички.

Третім фактором, що сприяє формуванню девіантної поведінки молоді є вплив однолітків (25%). Доцільно зазначити, що соціальною ситуацією розвитку молоді є насамперед однолітки. Особливо у підлітковому віці найбільш гостро відчувається потреба у спілкуванні з однолітками, які поділяють їхні ідеї та цінності. Якщо в їхньому соціальному оточенні вживають алкоголь чи палять, то ймовірність, що це також вплине на особу збільшується. Як показує досвід, саме на території закладів освіти молодь може вперше спробувати палити або вживати алкоголь. Це явище відбувається через те, що молодь може відчувати соціальний тиск із боку однолітків, які в свою чергу заохочують їх до шкідливих звичок.

Зазначимо, що у закладах освіти досить часто проводяться різноманітні заходи (тренінги, лекції, виховані бесіди тощо) з метою інформування молоді про негативні наслідки вживання алкоголю та паління, що підвищує самосвідомість студентів у даній сфері. Загалом, важливо, щоб заклади освіти впроваджували стратегії, що спрямовані на профілактику споживання алкоголю та паління серед суб'єктів навчання, а також надавали підтримку та забезпечували ресурсами тих, хто прагне відмовитися від цих звичок.

Результати проведеного дослідження надають змогу стверджувати, що формування шкідливих звичок може мати серйозні негативні наслідки для

молоді, а саме: поява психологічних труднощів; погіршення фізичного та психічного здоров'я; зниження продуктивності; підвищення рівня злочинності та різноманітних правопорушень; економічні витрати тощо.

Враховуючи ці наслідки, важливо здійснювати превентивні заходи для молоді з метою інформування про ризики та наслідки впливу шкідливих звичок на здоров'я та життєдіяльність особистості, а також надання психологічної підтримки у разі залежності особи від шкідливих звичок. Тобто, соціальним працівникам необхідно наголошувати на важливості підтримки здорового способу життя у роботі з молоддю. Однак, варто наголосити, що здоровий спосіб життя повинен популяризуватися серед суспільства загалом.

Отже, основними факторами формування шкідливих звичок у молоді є: негативний вплив сім'ї, однолітків і різноманітних медіаплатформ. Сформовані шкідливі звички мають серйозні негативні наслідки як для фізичного та психічного здоров'я молоді, а також життєдіяльності особистості загалом. Відповідно вагомим завданням у роботі соціальних працівників є популяризації знань щодо підтримки здорового способу життя як для молоді, так і для їхніх батьків.

Список використаних джерел:

1. Safarova D.D., Shakirjanova K.T., Abdurakhmanova N.K. A collection of lectures on the basics of valeology. Publishing House, 2006. 139 p.
2. <http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/21455>
3. Григорова З. В., Сухорукова О. А., Кваско А. В., Шендерівська Л. П. Основи медіабізнесу [Електронний ресурс]: підручник для студентів спеціальності 073 «Менеджмент». Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 323 с. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/42183/1/Osnovy-mediabiznesu_Pidruchnyk_2021.pdf

Фатєєва Юлія

fatyul@gmail.com

Науковий керівник:

Лісовець О.В., д.пед.н., проф.,

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя

МАЛОЗАБЕЗПЕЧЕНА СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

Проблема малозабезпечених сімей є однією із найважливіших для сучасної України, адже слабка сім'я – це слабка держава. Сім'я є і найпершим фактором соціалізації дитини, а тому саме від неї багато в чому залежить, яким буде наше суспільство в найближчому майбутньому.

Питання надання соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям розкриваються у роботах І. Зверєвої, П. Павленок, Ж. Петрочко, В. Шахрай, О. Ярошенка та ін. Але в умовах воєнного стану ці питання знову загострюються і потребують особливої уваги. Адже державна соціальна підтримка малозабезпечених сімей в цих умовах є важливим напрямом державної політики щодо дітей в Україні та актуальною темою сьогодення.

Сьогодні значна частина українських сімей має незадовільне соціально-економічне становище, що спричиняє до соціальної напруженості і, в свою чергу, негативно впливає на всі сфери суспільного життя, перешкоджаючи прогресивному розвитку в країні та впливаючи на зростання кількості сімей зі статусом малозабезпеченості.

Нині в Україні у значної частини населення рівень доходів є нижчим за встановлений прожитковий мінімум. За різними підрахунками 25–30 % усього населення – це малозабезпечені громадяни і сім'ї.

У науковій літературі та нормативних документах малозабезпеченість розглядається як явище, при якому з поважних або незалежних причин від особи або сім'ї середньомісячний дохід нижчий від прожиткового мінімуму, встановлений для окремих громадян або сім'ї. Це означає, що внаслідок

матеріальних нестатків малозабезпечені верстви населення не мають можливості харчуватися відповідно до встановлених стандартів; сплачувати за комунальні послуги та за житло, виходячи із своїх потреб; лікуватися та відпочивати, забезпечуючи відновлення втраченого здоров'я та працездатності; оплачувати навчання [1, с. 178].

Якщо з економічної точки зору малозабезпеченість розуміється як специфічний стан матеріальної незабезпеченості людей, за якого доходи людини або сім'ї не дозволяють підтримувати необхідний для життєдіяльності рівень споживання, то з соціологічної – як особлива субкультура, що відображає специфіку взаємодії економічної свідомості та економічного мислення суб'єктів малозабезпеченості; а з політологічної – як кризовий стан образу життя суб'єкта, подолати який він не може повною мірою власними силами [2].

Сьогодні багато родин потребують допомоги та підтримки саме в галузі матеріального забезпечення, оскільки зростає кількість малозабезпечених сімей і разом з ним їх соціальна вразливість.

Згідно зі ст. 1 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», малозабезпеченою визнається сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід, нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї [3].

Науковці вказують, що малозабезпеченість сім'ї може бути постійною (хронічною) та тимчасовою. Серед основних ризиків, що призводять до малозабезпеченості, можна назвати:

- 1) економічні – втрата майна, роботи, низький рівень оплати праці;
- 2) соціальні – народження, смерть членів сім'ї, зміна місця проживання, інвалідність, старість, високий рівень захворюваності;
- 3) демографічні – неповні сім'ї, велика кількість утриманців у сім'ї;
- 4) психологічні – труднощі у пошуку роботи, небажання працювати, конфліктні відносини, особисті невдачі у житті;
- 5) політичні – воєнні конфлікти, вимушена міграція.

Як наслідок ці ризики призводять до неможливості сім'ям сплачувати житлово-комунальні освітні, медичні послуги, забезпечувати культурні соціальні, духовні потреби тощо [4].

Слід зазначити, що до числа малозабезпечених сімей часто потрапляють саме неблагополучні сім'ї, такі як: кризові, асоціальні, аморальні, антисоціальні. Вони мають безліч проблем, які позначаються на добробуті сім'ї та її нормальному функціонуванні, і супроводжуються виникненням малозабезпеченості. Багато сімей, які мають невдалий досвід поліпшення свого важкого матеріального становища, бояться знову піддавати себе ризику. Вони відповідають на невдачі агресією та неприйняттям навколишнього світу. Стан кризи згодом стає для них нормою, вони перестають виявляти власну ініціативу.

Економічна поведінка малозабезпечених сімей є досить пасивною, оскільки у них немає як вільних грошей, так і можливості раціонального розподілу своїх доходів, які у них практично відсутні. У них гірші стартові можливості для здобуття освіти. Основна частина малозабезпеченого населення дедалі більше зосереджується у малих містах та селах. У цих людей відсутній вибір у роботі, що змушує їх працювати на умовах роботодавця.

Таким чином, загалом можна виділити такі особливості представників малозабезпечених сімей як: відсутність у них ініціативи, пасивність; перекладання відповідальності з себе на інших; невміння ставити цілі і досягати їх; страх ризикувати; прагнення звинувачувати інших у своїх бідах.

Особливого значення у процесі надання допомоги малозабезпеченим сім'ям набуває сфера соціального забезпечення і соціальної роботи, яка спрямована на вирішення соціальних проблем сім'ї та відновлення її соціально-економічного благополуччя.

Список використаних джерел:

1. Приходько А. Ф. Інструменти соціального забезпечення малозабезпечених осіб та сімей. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка*. 2014. Вип. 18. С. 177-180.

2. Дембицька Н. М., Новосядла О. М. Теоретико-методологічні підходи до вивчення економічної соціалізації дитини в малозабезпеченій сім'ї. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. Т. 1. Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія*. Вип. 44. Київ: ТОВ-Видавництво «ЛОГОС», 2016. С. 25–31.

3. Про державну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 01.06.2000 р. № 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>

4. Лісовець О. В. Правові основи соціальної роботи: навч. посіб. для студ. спец. «Соціальна робота». Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2019. 193 с.

Чеховська Ганна

anncheho2003@gmail.com

Кабусь Наталя

kabusnatali9901@gmail.com,

д.пед.н., проф., Харківський національний педагогічний університет

імені Г.С.Сковороди

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ З СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У КЛУБАХ ЗА ІНТЕРЕСАМИ

Актуальність дослідження соціально-педагогічної роботи з соціалізації підлітків у клубах за інтересами зумовлюється тим, що наразі сучасні підлітки стикаються з великою кількістю проблем, різними викликами та змінами, а

також з кожним роком підлітки все більше і більше занурюються у інтернет та віртуальні спільноти, тим самим обмежуючи спілкування у реальному житті. Все це негативно впливає на соціалізацію підлітків, здатність адаптуватися в суспільстві та встановлювати позитивні відносини з оточуючими. Провідних інститутів, таких як школа та сім'я не завжди вистачає за для позитивної соціалізації підлітків, їм необхідно спілкуватися з однолітками. І саме тут на допомогу приходять клуби за інтересами, які можуть бути ефективним елементом соціального розвитку підлітка, сприяючи удосконаленню навичок комунікації, формуванню лідерських якостей, творчому самовираженню, що є особливо важливим для успішної соціалізації в підлітковому віці.

Аналіз і систематизація наукової літератури з проблеми дослідження свідчить, що існує значне різноманіття клубів за інтересами, які можуть бути спортивними, театральними, музичними, кіно- і фотомистецтва, художніми, культурними, читацькими, клубами за професійним спрямуванням, технічної творчості, клубами любителів туризму та ін. Невід'ємною частиною клубних об'єднань є гурток (як творче об'єднання людей, що мають спільні інтереси у сфері творчості, діяльність яких спрямована на оволодіння певними навичками творчої діяльності різних жанрів, де творчій виконавській діяльності передують навчально-тренувальні заняття, що становлять переважну частину всіх занять). Основним завданням гуртка в клубних закладах є організація занять з навчання одного з жанрів самодіяльної творчості, кожний гурток має програму діяльності, яка формується з урахуванням інтересів його учасників.

До клубів за інтересами підлітки, як правило, приєднуються добровільно, тому в них панує дружня атмосфера й позитивні відносини, що сприяє реалізації соціально-виховної, комунікативної, інформаційної та розважальної функцій, розвитку народної творчості в усій різноманітності її видів та жанрів, розкриттю творчих здібностей і обдаровань, створює умови для самовизначення й самоствердження підлітків.

Уважаємо, що соціально-педагогічна діяльність з соціалізації підлітків у клубах за інтересами являє собою систему роботи, спрямовану на розвиток особистості підлітків, їх переведення з рівня спілкування і споживання культурних цінностей на рівень активної творчої соціально спрямованої діяльності. Ефективними методами та формами соціально-педагогічної діяльності з соціалізації підлітків у клубах за інтересами є театралізовані вистави, концерти, свята, конкурси, карнавали, фестивалі, ігрові програми, творчі майстерні, дискусійні клуби, інформаційно-просвітницькі заходи, спільні проекти, виставки творчих робіт, тренінги, лекції, майстер-класи, дискусії, тренінги з розвитку особистості та соціальної компетентності, спрямовані на розвиток творчих і комунікативних здібностей, лідерських якостей.

При цьому розробка програми діяльності гуртка в клубі за інтересами має відбуватись з урахуванням технології соціально-педагогічної діяльності з соціалізації підлітків у клубах за інтересами як сукупності етапів – мотиваційно-активізаційного, пізнавально-розвивального та діяльнісно-творчого й відповідним цим етапам засобів, форм і методів спільної діяльності, а також цікавого, пізнавального змісту взаємодії, що сприятиме формуванню творчої розвивальної атмосфери в середовищі односторонців, розвитку комунікативних навичок, емоційного інтелекту й соціальної відповідальності підлітків, їхнього прагнення до самостійності, самореалізації, бажання творити добро, самостверджувати себе через позитивні вчинки.

Досвід волонтерської роботи автора-здобувачки вищої освіти зі спеціальності «Соціальна робота» в дитячих та підліткових таборах на базі європейських благодійних організацій «Europsky Sbor Solidarity» та «Erasmus +» дозволив виявити найбільш ефективні форми роботи з підлітками на різних етапах реалізації програми соціально-педагогічної діяльності з соціалізації підлітків у клубах за інтересами.

Так, на першому, мотиваційно-активізаційному етапі доцільним було виявлення інтересів та потреб підлітків та реалізація заходів, пов'язаних зі

знайомством та іграми, що допомогло підліткам краще пізнати один одного, адже коли учасники клубу знають один одного, їм набагато легше спілкуватися, атмосфера стає більш позитивною й дружньою, що є дуже важливим для створення сприятливого розвивального середовища в клубі за інтересами. Другий, пізнавально-розвивальний етап був спрямований на розширення пізнавальної та соціальної активності підлітків, де в ігровій та іншій цікавій для них формі піднімалися важливі соціальні, екологічні, наукові теми, обговорення яких сприяє розширенню кругозору підлітків, формуванню в них соціальної відповідальності, мотивації до здорового способу життя, відмови від поганих звичок, таких як куріння, вживання психоактивних речовин. Діяльнісно-творчий етап програми було спрямовано на екстеріоризацію творчих досягнень підлітків, їх залучення до соціально-значущих видів діяльності, зокрема, було проведено захід «Творити добро легко», спрямований на розвиток у підлітків прагнення творити добро й формування уявлення щодо здійснення практичних кроків позитивної діяльності та позитивних вчинків.

Реалізація розробленої програми сприяла цілісному розвитку особистості підлітків, їхнього творчого потенціалу, суб'єктності та соціальної активності, прагненню до самоствердження у соціально-значущих видах діяльності, а також сприяло попередженню відхилень у поведінці учнівської молоді.

Наукове видання

**СОЦІАЛЬНА РОБОТА
У ГЛОБАЛЬНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ
ВИМІРАХ: ВИКЛИКИ, ЗАГРОЗИ,
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

**XII Міжнародна
науково-практична конференція**

23–24 листопада 2023 року

*В авторській редакції
Надруковано з оригінал-макета замовника*

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Свідоцтво про державну реєстрацію: серія ДК № 5354 від 25.05.2017 р.
просп. Берестейський, 37, м. Київ, 03056

Підп. до друку 23.04.2024. Формат 60×84¹/₁₆. Папір офс. Гарнітура Times.
Спосіб друку – електрографічний. Ум. друк. арк. 18,2. Обл.-вид. арк. 13,71.
Поз. 24-3-3-005. Наклад 8 пр. Зам. № 24-026.

Видавництво «Політехніка» КПІ ім. Ігоря Сікорського
вул. Політехнічна, 14, корп. 15
03056, м. Київ
тел. (044) 204-81-78